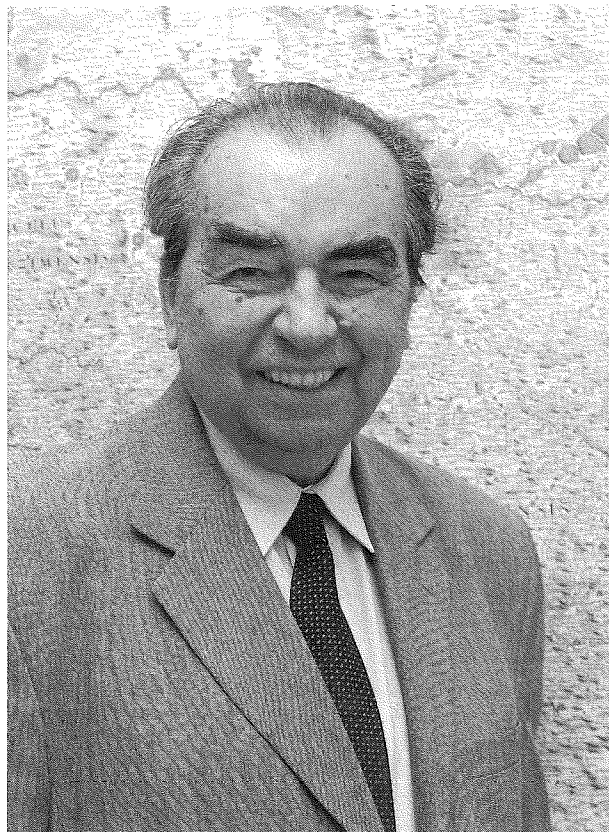

TÁBORSKÝ ARCHIV

SBORNÍK STÁTNÍHO OKRESNÍHO ARCHIVU
TÁBOR

15

2011

Česká republika – Státní oblastní archiv v Třeboni
Státní okresní archiv Tábor
s jeho spolupracovníky

a

Nová tiskárna Pelhřimov, spol. s r. o.

k

OSMDESÁTINÁM

redaktora sborníku Tábořský archiv

PhDr. Jiřího Kořalky, DrSc.

OBSAH

Spoluvydavatelem je
NOVÁ TISKÁRNA PELHŘIMOV, spol. s r. o.

Alena Daňková – Jiří Kořalka Nad patnácti svazky Táborského archivu	7
Jan Kašpar Jiří Kořalka jako archivář „polem pracující“ (Malá poznámka k počátku odborné praxe známého historika)	23
Miloš Drda Malá vzpomínka na velkého historika	27
Petr Čornej „Tábor je náš program...“ (Masarykova návštěva v Táboře 25. března 1920).	31
Vlastimil Svěrák Listy zaslané jihlavskou městskou radou do Tábora v letech 1592–1596.	57
Daniel Kovář Jak se stavěl zámeček Lžín na Soběslavsku (1714–1715)	73
Kateřina Lemberková Epigrafické památky v děkanském kostele Proměnění Páně na hoře Tábor	79
Petr Piša Možnosti a meze intervence: František Palacký a rakouská cenzura ve 20. letech 19. století	91
Josef Zumr Táborská léta nakladatele Ignáce Leopolda Kobra	103
Milena Lenderová Seznam darů k národní loterii pro Zdeňku Havlíčkovou Svědectví o české společnosti počátku 60. let 19. století.	123
Hana Klínková Ohlédnutí za dětstvím sociologa Emanuela Chalupného v Táboře	139
Magdaléna Rychlíková Anabáze jednoho táborského rodáka Ludvík Feigl 1861–1942	165

Peter Urbanitsch Die Reichsratswahlen 1873 im böhmischen Landgemeindenwahlbezirk Prachatitz/Prachatice Shrnutí Volby do říšské rady roku 1873 ve volebním obvodu venkovských obcí Prachatice v Čechách	187
Karel Vošta Protižidovské výtržnosti na Táborsku v prosinci 1897.	197
Alena Daňková – Hana Hubáčková Alexej Salzman odešel	205
Alena Daňková – Hana Hubáčková Státní okresní archiv – historie a současnost	211

NAD PATNÁCTI SVAZKY TÁBORSKÉHO ARCHIVU

Alena Daňková – Jiří Kořalka

Vážení čtenáři,

nabízíme Vám patnáctý svazek regionálního sborníku Státního okresního archivu Tábor s názvem *Táborský archiv*, jehož první svazek vyšel v roce 1987, aby pak další nebo každý druhý rok následoval nový svazek. Původ názvu osvětlil PhDr. Rudolf Tecl, tehdejší ředitel a zakladatel sborníku, v úvodní části prvního svazku. Nový sborník se přihlásil svým názvem k příloze *Jihočeského sborníku historického*, zaměřené na kritická vydání nejzávažnějších projevů husitské, hlavně táborské literatury. Oproti předválečnému projektu měl být nově založený *Táborský archiv* mnohem více zaměřen regionálně, s důrazem na publikování materiálových příspěvků nebo edicí málo známých a dosud nezveřejněných pramenů k dějinám Tábora a Táborska. Sborník měl mít co nejširší chronologický záběr, od 10. století do současnosti.

Věříme, že jsme se moc neodchýlili od původně zamýšleného záměru, a abychom mohli podpořit naši domněnku, dovolujeme si stručně připomenout jednotlivé příspěvky *Táborského archivu* a jejich autory.¹⁾

Rudolf Tecl (1950–2005)

ředitel Státního okresního archivu Tábor, byl iniciátorem a obětavým organizátorem prvních dvanácti svazků sborníku. Pečlivě redigoval získané příspěvky a zajišťoval tisk všech svazků v pelhřimovské provozovně Jihočeských tiskáren, od roku 1993 v Nové tiskárně Pelhřimov, která se od roku 1999 stala oceňovaným vydavatelem sborníku. Aktivně se Tecl podílel na zpracování tří částí výborného přehledu regist a odkazů na prameny k dějinám husitství, uveřejněné v odborných knihách a časopisech (sv. 1, 4 a 6). Samostatně uveřejnil Tecl první část přehledu pramenů k dějinám Tábora druhé poloviny 15. a počátku 16. století; v 17 přílohách jsou otištěny listy, zprávy a kšafy z let 1458–1471, u nichž Tecl zčásti navrhl změnu datování (sv. 1). V edici dvou jihočeských husitik z let 1432 a 1435 upozornil na význam opisů listin v pramenech z pozdější doby (sv. 4). S osobností profesora táborského reálného gymnázia, historika Martina Koláře, jsou spojeny Příspěvky

1) Významnou pomocí při zpracování tohoto přehledu byly obsáhlé recenze Ivana Martinovského v *Archivním časopise* a mnoho dalších recenzí v řadě odborných časopisů a sborníků.

archivní, které Tecl ve spolupráci s Františkem Šmahelem a Zdeňkem Uhlířem věnoval 130. výročí nálezů souboru středověkých rukopisů a dalším osudům tohoto souboru (sv. 5). V kritické stati Další doplněk k tzv. „Rožmberským dluhopisům 1457–1481“ se Tecl vyjádřil nejen k edici Josefa Pelikána z roku 1953, ale také k řadě doplňků a recenzí, a sám přidal dva dosud nevydané zlomky dluhopisů (sv. 6). Teclovy Marginálie k bitvě u Vyšehradu 1. listopadu 1420 se týkají počtu padlých na Zikmundově straně a trofejních kořistí Tábořských (sv. 7). Ve stejném svazku se Tecl znovu podrobně zabýval okolnostmi zničení tábořského městského archivu v polovině 19. století a pokusil se zrekonstruovat dva seznamy tábořských purkmistrů, městských úředníků a kostelníků z druhé poloviny 15. a počátku 16. století. Podrobněji se na církevní správu a náboženské poměry v Táboře v uvedeném období zaměřil v obsáhlejší studii, doprovázené edicí účtu tábořských kostelníků (sv. 10). Rozbor nejstaršího inventáře soběslavského městského archivu z roku 1626 podnítil Tecla k úvaze o problematice deperdit středověkých až raně novověkých písemností (sv. 8). Ve stati K záhadě tábořských tzv. husitských stolů shrnul Tecl s kritickým pohledem, stejně jako ve všech svých pracích, tištěné zmínky a obrazové znázornění kamenných stolů v centru Tábora, zpochybnil jejich využití k liturgickým účelům a přiklonil se k domněnce, že sloužily potřebám řemesel a obchodu nebo odpočinku (sv. 9). Jako spoluautor Historie pomníku Mistra Jana Husa v Táboře přispěl Tecl hlavně podrobným vylíčením přípravy a obsahu Husovy výstavy v Táboře roku 1906 (sv. 10). Z obsáhlé řady purkmistrovských účtů města Soběslavi, sahající s několika mezerami od roku 1484 hluboko do novověku, pořídil Tecl výběrovou edici s důrazem na styky mezi Soběslaví a Tábořem do roku 1526 (sv. 11). Na podkladě širokého okruhu pramenů zpracoval Tecl studii Nejstarší znaky tábořských cechů, v níž se zabýval také významnými stavbami v Táboře 15. a 16. století. (sv. 12). Třináctý svazek TA z roku 2007 byl věnován Teclovu životu a dílu, včetně jeho osobní bibliografie za léta 1969–2006 (zpracovala Hana Říhová). Posmrtně otiskla redakce TA starší Teclův rukopis Minulost dolování v horním městečku Ratibořské Hory, do něhož Jiří Kořalka doplnil údaje z dobového tisku 19. století (sv. 14).

Květa Kořalková (1930–2008)

historička se zaměřením na dějiny 20. století, využila v několika studiích zprávy z Tábora ve fondu Prezidium zemského úřadu v Praze v Národním archivu jako náhradu za nedochované spisy ve Státním okresním archivu Tábor. Týká se to nejen veřejných vystoupení tábořského obyvatelstva na obranu republiky v září 1938 a proti německé okupaci v říjnu 1939 (sv. 2), ale také osudů tabulky s mapou předmnichovské republiky a nápísem Československo, Bože, chraň! na postranním oltáři kostela v Klokotech u Tábora (sv. 4). Podnětné rozbor, založený na statistických údajích, se zaměřily na změny náboženských poměrů v Táboře a okolí mezi dvěma světovými válkami (sv. 7) a na společenské působení církve v Táboře ve stejném období (sv. 8). Speciální studie byly věnovány stavbě Sboru božích bojovníků Církve československé v Táboře (sv. 3) a příchodu kongregace Těšitelů na Klokoty (sv. 5). Společně s Rudolfem Teclem podala široký obraz historie pomníku mistra Jana Husa v Táboře od založení spolku roku 1904 až po odhalení Husova pomníku od Františka

Bílka 6. července 1928 (sv. 10). Převážně na písemnostech archivu české školy Komenského ve Vídni je založena stat' o prázdninových pobytech českých vídeňských dětí v Táboře a okolí v letech 1922–1938; je pozoruhodné, že o poslední prázdninový zájezd 26 dětí z Vídne musely být požádány nacistické správní orgány (sv. 12). Těživou situaci po mnichovském diktátu a v prvních měsících německého protektorátu přiblížila autorka ve třech příspěvcích, o uctění památky spisovatele Karla Čapka v Táboře v lednu 1939 (sv. 6), o odstraňování obrazů T. G. Mararyka a Edvarda Beneše z úřadů a škol od listopadu 1938 do prosince 1939 (sv. 11) a o okolnostech vystoupení písničkáře Karla Hašlera v jižních a východních Čechách v červenci 1939 (sv. 13). Památce Květy Kořalkové byl věnován čtrnáctý svazek TA.

Ivan Hlaváček (*1931)

profesor pomocných věd historických a archivního studia na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, Teclův učitel a vzor. Podnítil a spolu se skupinou svých sedmi žáků-absolventů archivního studia zpracoval velice užitečný seznam regist a přesných odkazů na listy a listiny k dějinám husitské revoluce z let 1419–1437, uveřejněné v odborných knihách a časopisech (sv. 1). Druhou část regist a odkazů pro léta 1419–1437 zpracoval Hlaváček se šesti spoluautory (sv. 4), na stručnější třetí části se podíleli Rudolf Tecl a Milan Vondráček (sv. 6). Celkem bylo takto zpřístupněno 668 cenných regist a odkazů. Samostatně uveřejnil Ivan Hlaváček v TA tři příspěvky. V úvaze Jak prohloubit poznání mezinárodního ohlasu husitství? (sv. 2) připomněl význam zahraničních archivů a knihoven na dvou příkladech, pro studium polemik mezi husity a jejich odpůrci a pro poznání ekonomických souvislostí husitských výbojů do sousedních zemí. Informačně bohaté jsou Hlaváčkovy Glossy k stavu a potřebám studia starší městské diplomatiky v českých zemích na přelomu tisíciletí, které vyjádřily kritický postoj ke stavu edic listů a listin, poněkud lepší stav při vydávání městských knih, ale požadovaly věnovat větší pozornost typologii vydávaných městských knih, zejména knihám soudním a berním (sv. 12). Památce Rudolfa Tecla věnoval Hlaváček Disparata quisquilia, v nichž ocenil Teclův mimořádně vyvinutý detektivní smysl při hledání zdánlivě ztracených nebo zasutých písemností. Uctil pak Teclovu památku způsobem, který byl jemu vlastní, když v litevském Vilniusu objevil originál listiny olomouckého biskupa Bruna, známé dosud jen z novověkého opisu, a navíc zlomek mýtného rejstříku z konce 14. století doprovodil pečlivou analýzou osobních a topografických údajů (sv. 13).

František Šmahel (*1934)

přední český husitolog a první polistopadový ředitel Historického ústavu Akademie věd, přispěl do úvodního svazku obsahovým a diplomatickým rozbořem dvou tábořských formulářů z 15. století (sv. 1). Vytříbená studie o obležení Vodňan roku 1443, doprovázená edicí pramenů ze Státního oblastního archivu v Třeboni, je analytickým pohledem do hospodářského, sociálního i trestně represivního zázemí největšího válečného konfliktu na českém jihu ve čtyřicátých letech 15. století. Studie přispívá k poznání polipanských mocenskopolitických konfliktů v době nadvlády landfrídků včetně detailního sledování transformace moci, majetku a sociální mobility utvářejícího se stavu nižší šlechty v poděbradských a jagellonských jižních Čechách (sv.

2). Společně s Rudolfem Teclm a Zdeňkem Uhlířem se věnoval tábořskému historikovi Martinu Kolářovi a 130. výročí jeho nálezu souboru středověkých rukopisů (sv. 5). Klíčový význam pro hodnocení zakladatele a dlouholetého redaktora *Táborského archivu* má Šmahelovo Ohlédnutí za dějepisným dílem Rudolfa Tecla (sv. 13) a ve stejném svazku objasnění nedokončené vzájemné spolupráce na edici nejstarší tábořské knihy trhové. Pod názvem „My Evropané“ představil Šmahel šestidílný televizní dokumentární seriál, jehož první díl byl zasvěcen Janu Husovi (sv. 14). Františku Šmahelovi jako autoru prvního dílu *Dějin Tábora* ve dvou svazcích a čestnému občanu města Tábora byly věnovány svazky 6 a 10 *Táborského archivu*.

Jiří Kořalka (*1931)

historik, který po vynuceném odchodu z Historického ústavu Akademie věd v Praze spojil od roku 1975 svou odbornou činnost převážně s tábořským muzeem a archivem. Zaměřil svých deset příspěvků v TA na politické a sociální dějiny města Tábora a Táborska v 19. století, počínaje sociálními konflikty v Táboře a Soběslavi v červenci 1844 (sv. 1), dále na aktivitu tábořských řemeslníků a živnostníků v letech 1848–1850 (sv. 8) a na počátky dělnických organizací v Táboře a okolí, se zdůrazněním *Dělnického spolku* od roku 1873 a sdružování typografů od roku 1880 (sv. 5). Posléze připomněl význam zpravodajství o společenských poměrech v Táboře do pražských deníků *Čas* (sv. 10) a *Hlas* (sv. 11) na počátku šedesátých let. Účast představitelů města Tábora na české celonárodní politice dosvědčuje dokumentace zvolení Miroslava Tyrše v Táboře do českého zemského sněmu v letech 1867–1873 (sv. 12), posledního vítězství tábořských staročeků v zemských volbách roku 1891 (sv. 13) a dopisů tábořských místních politiků staročeskému předákovi Františku Ladislavu Riegrovi z let 1867–1896 (sv. 14). Rozbor sociální struktury židovského obyvatelstva v Táboře se opírá o výsledky sčítání z roku 1900 a zdůrazňuje jednoznačnou českožidovskou orientaci tábořských židů (sv. 4). Z archivního fondu Registratura Národního muzea otiskl seznam nálezů ze Sezimova Ústí ve sbírce starožitností stavebního inženýra Josefa Pachla, kterou roku 1850 z iniciativy Františka Palackého zakoupilo a částečně zpřístupnilo České muzeum, a porovnal tento seznam s popisem v pražském deníku *Bohemia* (sv. 7). Cenným dokumentem je jeho překlad obsažných referátů dvou německých bohemistů (Manfred Alexander a Hans Rothe) o edici Palackého dopisů ženě Terezii (sv. 13). Po nečekaném úmrtí zakladatele sborníku Rudolfa Tecla se Jiří Kořalka ujal redakce závěrečných svazků TA.

Bohdan Zilynskyj (*1954)

historik, pracovník Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, uveřejnil v úvodních svazcích TA čtyři studie, opírající se převážně o rozbor pražských městských knih 15. století. Údaje o Táboře a jeho obyvatelích čerpal z nejstarších knih kšaftů Nového Města pražského v letech 1436–1494 (sv. 1), jeho tři glosy k Táboru 15. století se týkají tábořského domu na Novém Městě pražském z roku 1434, kněží na Táboře po roce 1452 a několika drobných zmínek ve čtyřech novoměstských manuálech (sv. 2). O pobytu tábořského vojska v Praze roku 1420 získal doplňkové zprávy k dosavadní literatuře rovněž z městských knih (sv. 3). Ještě jednou se vrátil

ke knihám kšaftů Nového Města pražského ve vztahu k Táboru a Táborsku v letech 1455–1456 (sv. 4).

Rostislav Nový (1932–1996)

docent pomocných věd historických na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, znalec paleografie a heraldiky, připravil pro čtyři svazky TA deset komentovaných edic k dějinám Táborska v první polovině 15. století, s kritickým zhodnocením účetních pramenů předhusitské a husitské doby, většinou urbářů a výběřčích rejstříků (sv. 2, 3, 5 a 6). Ukázal, že poddaní z vesnic nedaleko Tábora plnili i po roce 1420 peněžité a naturální povinnosti k vrchnosti.

Karel Beránek (*1924)

dlouholetý vůdčí pracovník Státního ústředního archivu v Praze, je mezi odborníky oceňován jako autor vzorných edic středověkých a raně novověkých pramenů. Společně s Miroslavem Trucem opravil nesprávnou dataci listu Oldřicha z Rožmberka v Archivu Národního muzea na rok 1384 (sv. 3). Z matriky pražské univerzity uveřejnil v původním latinském znění a českém překladu záznamy o „umenšení Pražského učení“ z let 1404–1427, mezi nimi záznam z roku 1415 o odsouzení a upálení mistra Jana řečeného Husa z Husince (sv. 6). Na základě dochovaného česky psaného inventáře z počátku 17. století rekonstruoval rozptýlený archiv panství Sion a v příloze uveřejnil deset listin a listů z let 1466–1581 (sv. 7). Předhusitského města Ústí nad Lužnicí se týkají dvě listiny z doby kolem roku 1390 (sv. 8). Konečně poslední uveřejněná studie Karla Beránka dokumentuje marné pátrání z roku 1756 a dalších let po domnělých antických nápisech v Táboře, které byly ve skutečnosti falzifikáty (sv. 9).

Miroslav Truc (1929–1996)

historik a archivář Památníku národního písemnictví, účastník husitologických symposií v Táboře, podílel se s Karlem Beránkem na stanovení správné datace listu Oldřicha z Rožmberka z roku 1384 (sv. 3), ve studii k první části popravčí knihy rožmberské z let 1389–1409 se kriticky vyjádřil k dosavadním edičním pokusům a sám rozebral její strukturu a obsah (sv. 6). Památce Miroslava Truce byl věnován sedmý svazek TA.

Václav Bůžek (*1959)

historik a dřívější rektor Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, předložil rozbor renesanční domácnosti soběslavského primátora Řehoře Smrčky ze Sabinova na přelomu 16. a 17. století jako příspěvek k poznání každodenní kultury jihočeského předbělohorského měšťanstva (sv. 3).

Vladimír Velešik (*1966)

středoškolský učitel v Gymnáziu Svitavy, zpracoval na základě archivních spisů a vzpomínek zaměření a nedobrovolný pobyt vězňů pracovně výchovného tábora v Plané nad Lužnicí v letech 1943–1945 (sv. 3). V druhém příspěvku se zabýval tábořskou organizací českého fašistického hnutí Vlajky v letech 1937–1942 (sv. 7).

Vladimír Vančata (*1945)

dlouholetý odborný archivář Okresního archivu v Táboře, uveřejnil v prvním svazku sborníku články o počátcích průmyslu na území okresu Tábor do roku 1914 s informacemi o vývoji dolování, dřevařského, chemického, keramického, papírenského, potravinářského, strojírenského, tabákového, textilního, tiskárenského a kožedělného průmyslu na Tábořsku. Jeho druhý článek se zabýval využitím výpočetní techniky v Okresním archivu Tábor (sv. 3).

Marta Hradilová (*1967)

archivářka z Archivu Akademie věd České republiky, uveřejnila edici 56 soběslavských kšaftů z let 1455–1523 jako důležitého pramene k městské správě, ekonomické a sociální struktuře města (sv. 4). Svou studii o Dorotě z Hobzí označila jako pokus o portrét jihočeské šlechtičny jagellonského období (sv. 10). V dalším příspěvku podala charakteristiku a seznam 17 vyprávěcích pramenů k dějinám města Soběslavi od 16. do počátku 20. století (sv. 11). Úryvky ze dvou svazků mystického díla Malogranatum z roku 1385, které patřily mezi středověké rukopisy uchovávané původně v Táboře, zpřístupnila v edici a doprovodila poznámkami k dosavadním úvahám o osudu tábořských rukopisů (sv. 12).

Milan Vondráček (*1955)

historik středověku a archivář, spoluautor skrytých edic a regist k dějinám husitské revoluce (sv. 4 a 6).

Zdeněk Uhlíř (*1956)

přední odborník a znalec středověkých knižních fondů Národní knihovny, zpřístupnil v originálním znění a českém překladu z městského archivu v Bratislavě neznámý pramen k obležení Tábora Albrechtem Rakouským v srpnu/září 1438 (sv. 4). Spolu s Františkem Šmahalem a Rudolfem Teclem se autorsky podílel na zhodnocení nálezu souboru středověkých rukopisů v Táboře roku 1863 (sv. 5).

Milena Běličová (*1960)

ředitelka Archivu Národního muzea v Praze, doložila tuto protiměstskou aktivitu pražskými protokoly opovědníků a zemských škůdců z jižních a západních Čech, popravených počátkem roku 1521 (sv. 5).

Miloslav Polívka (*1951)

husitolog a dřívější pracovník Historického ústavu Akademie věd České republiky, uveřejnil dva prameny z norimberských archivů z první třetiny 15. století, týkající se majetkových přesunů v jižních a západních Čechách a na Moravě v letech 1406–1424 a finanční podpory protihusitských sil roku 1428 (sv. 5). Rovněž k roku 1428 se vztahuje několik pramenných dodatků k obléhání hradu Bechyně husity (sv. 9). Ve dvou pokračováních uveřejnil Polívka zprávy o klimatu, přírodních jevech, epidemiích a jejich důsledcích v 11.–15. století podle záznamů norimberského kronikáře Johannese Müllnera (sv. 12 a 13).

Jiří Jánský (*1941)

středoškolský učitel, historik se zájmem o středověké dějiny v prostoru česko-bavorské hranice, napsal obsáhlou studii o škůdcovské činnosti opovědnických družin na Tábořsku a v jihozápadních Čechách, které vedly válku proti královským městům v letech 1514–1534 (sv. 5).

Alena Fraňková (*1951)

archivářka Státního oblastního archivu v Třeboni, přispěla do TA zprávou o výsledcích práce okresních archivů Jihočeského kraje v roce 1992 (sv. 5).

Jiří Úlovec (*1957)

archivář a historik památkové péče, pracovník Archivní správy Ministerstva vnitra České republiky, byl od roku 1994 jedním z neaktivnějších přispěvatelů, doslova kmenovým autorem TA. Vedle edice rejstříku dlužníků berně z roku 1579, uloženého v třeboňském archivu (sv. 7), uveřejnil patnáct článků, bohatě dokumentovaných fotografiemi a kresbami, v nichž rekonstruoval sled držitelů a stavební podobu panských a církevních sídel a stal se objevitelem zapomenutých a často zmizelých hrádků a tvrzí (sv. 6 až 14).

František Hoffmann (*1920)

historik, archivář a kodikolog, vynikající znalec dějin středověkých měst, uveřejnil v TA obsáhlou stat' o vytváření a působení bojových družin na Moravě a v Čechách v době předhusitské a za husitské revoluce, zpracovanou na základě popravčích a psaneckých zápisů jihlavských z let 1405–1457 (sv. 6).

Bohumír Janoušek (1924–2007)

dřívější profesor Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, poskytl TA svůj starší rozbor tří urbářů vesnic Ortvinovice a Vzduhy na rozhraní rožmberského a česko-budějovického panství v 15. století (sv. 6).

Blažena Kašparová (*1951)

místní historička, učitelka dějepisu na druhém stupni základní školy v Sezimově Ústí, přispěla do TA dvěma články, o působení oblíbeného tábořského starosty Václava Soumara (sv. 6) a o činnosti strany realistů a jejího tiskového orgánu, tábořské *Jiskry*, v letech 1903–1907 (sv. 9).

Oldřich Šeda (*1933)

podnikový archivář Jihočeských pivovarů a. s. České Budějovice, autor řady prací o dějinách hostinství a pivovarnictví, zpracoval vývoj obchodní sladovny a obilní tržnice v Táboře od jejich úspěšných počátků v letech 1872–1873 přes zadlužení, prodej v dražbě, nové rozšíření na jiné obory a exportní aktivitu až k vážným obtížím za německé okupace, obnovení činnosti v prvních poválečných letech, národní správu a znárodnění roku 1948 (sv. 6).

Bohumil Baďura (*1929)

hispanolog a dřívější pracovník Historického ústavu Akademie věd České republiky, zpracoval v TA několik významných dokumentů z Aragonského korunního archivu, které získal z fotokopii zaslaných do Tábora a zčásti také ze svého studijního pobytu, a prokázal poměrně rozsáhlé styky mezi panovnickými domy Českého království a Španělska, jakož i četné cesty z Čech do Španělska a Španělů do Českého království ve 14. a 15. století; studie je doplněna edicí 29 závažných listin a listů (sv. 7).

Vít Vlnas (*1962)

český historik specializující se na kulturu a umění baroka, zástupce ředitele Národní galerie a ředitel Sbirky starého umění, přednášející na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy, prozkoumal zpodobení krále Jiřího z Poděbrad a jeho doby v českém výtvarném umění 19. století v úzké souvislosti s odpovídající historickou produkcí a s důrazem na klíčové pojetí Františka Palackého (sv. 8).

Vlastimil Kolda (*1959)

archivář, zástupce ředitele Státního oblastního archivu v Třeboni, zpřístupnil ve třech pokračováních listiny purkmistra a rady města Hradiště hory Tábora do Českých Budějovic z let 1505–1550, kdy Tábora mnohdy působil jako prostředník při styku mezi Prahou a Českými Budějovicemi (sv. 8 až 10). Edice tří česky psaných písemností k dějinám Tábora z českobudějovického archivu se týká soudních záležitostí z let 1448, 1515 a 1542 (sv. 11). Připravil také k vydání 33 tábořských písemností z let 1551–1667, které tvoří zlomek registratury města Tábora v archivu Národní knihovny v Praze (sv. 14).

Stanislav Petr (*1944)

archivář z Archivu Akademie věd České republiky, zhodnotil šest duchovních písmen husitského, resp. protestantského původu, v humanistickém sborníku zámecké knihovny v Libochovicích z druhé poloviny 16. století (sv. 8).

Zdeněk Vybíral (*1971)

historik a zástupce ředitele Husitského muzea v Táboře, uveřejnil v TA studii o významu berní reformy z roku 1567 pro město Tábora a doprovodil ji edicí berního rejstříku z roku 1579 (sv. 8). V obsáhlé rekonstrukci mocenských elit města Tábora v předbělohorském období předložil seznamy královských rychtářů, členů městských rad a primasů (sv. 9).

Eduard Maur (*1937)

profesor Ústavu českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, je autorem pěti článků v TA, které vynikají pečlivým zhodnocením zdánlivě okrajových zmínek pramenů. Velkým přínosem jsou kritické životopisy olomouckého a litomyšlského biskupa Aleše z Březí (sv. 8), kněží tábořské orientace v počátcích husitské revoluce (sv. 9), vojenských velitelů táborů před založením Tábora (sv. 10) a jiných drobných šlechticů (sv. 12), podávané vždy v širokých souvislostech. Rozbor druhé a třetí fáze husitských „poutí“ roku 1419 od hory Tábora u Bernartic ke svatoludmilskému srazu

před tažením do Prahy prokázal větší účast městského obyvatelstva, než se dříve předpokládalo (sv. 11).

Václav Krůta (*1950)

archivář Státního okresního archivu Rakovník, je autorem šesti obsáhlých, dobře dokumentovaných článků o protifašistickém odboji na Táborsku od března 1939 do května 1945 s kritickým pohledem na dosavadní historické a vzpomínkové práce (sv. 9 až 14).

Vlastimil Svěrák (*1958)

archivář Státního okresního archivu Jihlava, zpracoval pro TA šest pokračování edice dopisů mezi městy Jihlavou a Tábořem. České listy v jihlavské městské registratuře se týkají hlavně vymáhání dluhů a sporů kolem nich z let 1529–1604 (sv. 9 až 13 a 15).

Jan Adámek (*1967)

historik Prácheňského muzea v Písku, rozebral s využitím listiny z Archivu Pražského hradu z roku 1427, reprodukováne a vydané v příloze, osudy komunity milevského kláštera premonstrátů po přepadu kláštera husitskými bojovníky v dubnu 1420 (sv. 9).

Tomáš Baletka (*1971)

ředitel Státního okresního archivu Vsetín, přispěl třemi články o některých moravských souvislostech husitské epochy a Tábora. Studie o účasti nižší šlechty z moravského severovýchodu na protestním hnutí proti upálení mistra Jana Husa upřesňuje údaje v dosavadní literatuře a podává životopisné údaje více než dvaceti pečtitelů (sv. 9). Další studie z přelomu 14. a 15. století rozebírá diplomatickou aktivitu a majetkové zájmy moravského markraběte Jošta ve vztahu k jižním Čechám (sv. 10). Název drobného článku Tábořská invaze na Valašsko na sklonku 16. století sleduje výskyt šesti významných nositelů příjmení Tábořský v městech východní Moravy, hlavně v městské samosprávě (sv. 11).

Karel Hruza

rakouský historik s českými kořeny, působící v odborných komisích Rakouské akademie věd ve Vídni, uveřejnil v TA doporučující list česko-moravského zemského komtura Německého řádu Albrechta z Dubé z roku 1428 pro duchovního, který přechal před husity (sv. 9).

Eva Cironisová (1942–2010)

archivářka Státního oblastního archivu v Třeboni a Podnikového archivu Plzeňský Prazdroj, přispěla do TA dvěma články z dějin pivovarnictví, o zastoupení plzeňského piva v Táboře od sedmdesátých let 19. století s velkými změnami po roce 1948 (sv. 9) a o skladech piva na chotovinském statku Ervína Nádherného, který ve vztahu k německé okupaci prokazoval své české národní uvědomění (sv. 11). Rozšířením svých starších výzkumů, které uveřejnila roku 1966 pod svým dřívějším jménem Eva

Barborová, připravila novou studii o vystěhovalectví do USA z politického okresu Tábor v letech 1849–1914 (sv. 10).

Robert Šimůnek (*1971)

vědecký pracovník Historického ústavu Akademie věd, zahájil sérii svých studií společně s německým historikem Uwe Trespem důkladným výzkumem českých žoldněrů ve službách Rožmberků a bavorského vévody Ludvíka kolem poloviny 15. století (sv. 10). Další Šimůnkovy studie se týkaly zlomků neznámé knihy register centrální rožmberské správy, včetně pokusu o řešení záhady vyřezaných listů (sv. 11 a 14). Studii o lesní správě na panství Choustník v polovině 15. století doprovodil edicí rejstříku prodeje dřeva roku 1447 (sv. 12). Edice žalobního fasciklu strakonického velkopřevora johanitského řádu Václava z Michalovic proti měštům tábořské strany a jejich služebníkům přispívá k rekonstrukci bouřlivého dění na českém jihu před polovinou 15. století (sv. 13).

Karel Pletzer (1922–2002)

historik, dlouholetý ředitel Jihočeského muzea a výkonný redaktor *Jihočeského sborníku historického*, připravil edici a český překlad zápisu o akci silničních loupežníků z Týna nad Vltavou na začátku 16. století (sv. 10).

Thomas Krzenek

německý historik středověku s výbornou znalostí češtiny, autor řady studií v českých odborných publikacích a překladatel Šmahelovy *Husitské revoluce* do němčiny, potvrdil výzkumem pražských pozůstalostních inventářů existenci měšťanských soukromých knihoven v pozdním středověku do roku 1500 (sv. 11).

Josef Zumr (*1928)

historik, dlouholetý vědecký pracovník Filozofického ústavu Akademie věd České republiky (dříve Kabinetu pro filozofii ČSAV) a externí učitel na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, objasnil okolnosti vzniku a velkého ohlasu rozměrných obrazů německého malíře Carla Friedricha Lessinga s husitskou tematikou z let 1836–1851 (sv. 11). Ve studii o působení nakladatele Ignáce Leopolda Kobra v Táboře v letech 1846–1853 podrobně zaznamenal německy tištěné knihy, brožury a časopisy, které vydával, a jeho problémy s tehdejšími úřady (sv. 15).

Miroslava Ctiborová (*1966)

archivářka a zástupkyně ředitele Státního okresního archivu České Budějovice, zpracovala edici šesti písemností z korespondence mezi purkmistry a městskými radami Českých Budějovic a Soběslavi v letech 1539–1548 (sv. 11).

Václav Chochol (*1977)

místní historik, autor vysokoškolské práce o Táboře v období tzv. druhé republiky, prokázal na základě údajů okresního úřadu v Táboře a regionálního tisku zhoršení sociálních poměrů na Tábořsku koncem roku 1938 a počátkem roku 1939 v důsledku okleštění republiky a příjezdu uprchlíků ze zabraných pohraničních území (sv. 11).

Zdenka Hledíková (*1938)

profesorka Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, známá především jako pečlivá editorka písemných pramenů z církevní praxe druhé poloviny 14. a počátku 15. století, přispěla do sborníku historickým a diplomatickým rozbohem několika zlomků soudních písemností z činnosti pražské arcidiecéze (sv. 12).

Pavel Matlas (*1976)

archivář Státního oblastního archivu v Třeboni, znalec genealogických studií, vysledoval složitý původ hrabat Přehořovských, původně tábořských měšťanů, od konce 15. století až po vymření rodu roku 1723 (sv. 12).

Daniel Kovář (*1975)

ředitel Státního okresního archivu České Budějovice, se zabýval vývojem tvrze Zlukov u Veselí nad Lužnicí, která byla ve vlastnictví drobného šlechtického rodu Smrčků z Mnichu, ale za třicetileté války zpusťla a její pozůstatek se zřejmě uchoval v jedné usedlosti; článek je provázen fotografickou a kresební dokumentací (sv. 12). Drobný příspěvek o pravděpodobné Žižkově tetě v Českých Budějovicích vychází z údajů berních rejstříků (sv. 14). Do stejného svazku připravil edici dvou německých a dvou česky psaných inventářů panských sídel Českobudějovicka z doby předbělohorské. Pojednání o historii stavby Lžinského zámku (sv. 15) je volným pokračováním studie kolegy kastelologa Jiřího Úlovce.²⁾

Jan Urban (*1948)

historik a archivář, spolužák Rudolf Tecla, redaktor Nakladatelství Lidové noviny, sledoval osudy zámečku Vysoký Hrádek ve vsi Březí u Týna nad Vltavou od druhé poloviny 14. století až po přeměnu v Informační centrum Jaderné elektrárny Temelín (sv. 13).

Ivana Čornejová (*1950)

archivářka, působí v Ústavu dějin a Archivu Univerzity Karlovy, přednáší na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy, poskytl pro TA neobvyklý příspěvek v duchu virtuální historie, ovlivněný ženským přístupem k dějinám, na téma Co by bylo, kdyby nebyla bitva na Bílé hoře; místo bitvy nabídla možnost velkého smíření starotrakvistů s katolickou církví (sv. 13).

Manfred Alexander (*1939) – Hans Rothe (*1928)

překlad referátů dvou předních německých univerzitních profesorů-bohemistů, historika Manfreda Alexandra z Kolína nad Rýnem a filologa Hanse Rotheho z Bonnu, kteří vyhověli pozvání českého spisovatele Jiřího Gruši (1938–2011) a na odborném zasedání Diplomatické akademie ve Vídni v únoru 2007 vyjádřili svůj obdiv a mezinárodní uznání edici 526 dopisů Františka Palackého adresovaných jeho snoubence a manželce Terezii v letech 1826–1860 (sv. 13).

2) Jiří Úlovec, Tvrz a zámek ve Lžíně u Soběslavi. Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech, roč. 40, 2003, s. 1–13.

Petr Čornej (*1951)

profesor Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy a Literární akademie (Soukromé školy Josefa Škvoreckého), přední český husitolog, se objevil jako autor až v závěrečných svazcích *Táborského archivu*. Ve studii Ráj je na ostrově aneb prostor pro adamity uvedl dráždivý příběh tzv. adamitů na ostrůvku v řece Nežárce do historických souvislostí let 1420–1421 a objasnil jej jako pokus o pokračování nenaplněných chiliastických vizí (sv. 13). Další studii Šest statečných? označil jako doplněk ke vztahům husitské Prahy a husitského Tábora a důkladnou analýzou pramenů se pokusil zjistit vliv venkovských, zejména tábořských husitů na samosprávy pražských měst (sv. 14). Věnoval se také dějinám 20. století a zaměřil svůj bohatě dokumentovaný článek v širších souvislostech oslavám 500. výročí založení husitského Tábora roku 1920 (sv. 15).

Miloš Drda (*1946)

středověký archeolog, dřívější dlouholetý ředitel Husitského muzea, představil středověký dřevěný artefakt, cisternu na vodu z 15. století, pocházející ze záchranného archeologického výzkumu v Táboře (sv. 13). Z doby své činnosti ředitele muzea vzpomínal na počátky působení Jiřího Kořalky v tábořském muzeu od roku 1975 (sv. 15).

Rudolf Krajíc (*1954)

středověký archeolog, docent Filozofické fakulty Jihočeské univerzity a vedoucí archeolog Husitského muzea, připomněl spolupráci s Rudolfem Teclm při zjišťování historického kontextu archeologických nálezů v Táboře a věnoval jeho památce popis a zobrazení vítací číše s malovaným šlechtickým erbem a dvojicí trubačů na koních (sv. 13).

Hana Říhová (*1980)

ředitelka Státního okresního archivu Strakonice, zpracovala úplnou bibliografii tištěných i nepublikovaných prací Rudolfa Tecla za léta 1969–2006 (sv. 13).

Magdaléna Pokorná (*1961)

docentka Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a výkonná redaktorka *Českého časopisu historického*, přiblížila vztah Josefa Němce, manžela spisovatelky Boženy Němcové, k městu Táboru, kde syn Karel našel uplatnění na zemském hospodářském učilišti. V Táboře strávil Josef Němec poslední týdny života, zde zemřel, byl pohřben a později také uctíván (sv. 14).

Martin Weis (*1962)

profesor, vedoucí katedry církevních dějin Teologické fakulty Jihočeské univerzity, zpracoval na podkladě úředních spisů vývoj tábořského vikariátu římskokatolické církve, jeho správních poměrů, několika životopisů a zjišťované úrovně religiozity v letech 1948–1989 (sv. 14).

Jindřich Zdík Zdeněk Charouz (*1959)

historik, převor premonstrátského kláštera v Želivi, prozkoumal renovovanou ornamentální nástěnnou malbu barokního kostela Nejsvětější Trojice v Malšicích z roku 1899 jako vzácný doklad beuronského uměleckého směru (sv. 14).

Blanka Soukupová (*1965)

etnoložka s historickým zaměřením, docentka Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy, přiblížila na životních osudech volyňského měšťana Antonína Soukupa a jeho potomků složité osudy elity jihočeského maloměsta (sv. 14).

Kristina Kaiserová (*1956)

docentka a ředitelka Ústavu slovansko-germánských studií Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, zpřístupnila deníkové záznamy a politické postoje ústeckého podnikatele Ferdinanda Maresche z konce října 1918 (sv. 14).

Peter Urbanitsch (*1941)

sekretář Komise pro dějiny habsburské monarchie při Rakouské akademii věd ve Vídni a spoluvydavatel mnohasvazkové řady *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*, zpřístupnil v TA pozoruhodné poznatky z Rakouského státního archivu o náboženské obci Českobratrské církve evangelické ve Vídni (sv. 14) a o zásahu úřadů do parlamentních voleb roku 1873 v prachatickém volebním obvodu venkovských obcí (sv. 15).

Stanislav Zita (*1960)

historik Husitského muzea v Táboře, navázal ve svém malém vzpomínání nad klokotským „Panteonem“ na studii Květy Kořalkové o pamětní desce na obranu Československa a rozšířil svůj pohled na celý klokotský kostel a hřbitov (sv. 14).

Jakub Smrčka (*1974)

ředitel Husitského muzea v Táboře, zhodnotil souhrnně životní osudy a vědecké dílo Květy Kořalkové (sv. 14).

Alena Daňková (*1960)

ředitelka Státního okresního archivu Tábor po odchodu Rudolfa Tecla, vzpomínala na studijní návštěvy Květy Kořalkové v tábořském archivu a na její četné články v TA (sv. 14). Jako spoluautorka se podílela na zhodnocení historie a současnosti tábořského archivu a autorů patnácti svazků TA, také na nekrologu „blanického rytíře“ Alexeje Salzmana (sv. 15).

Monika Glettler (*1942)

emeritní profesorka novodobých dějin, působila na americké Columbia University v New Yorku a na německých univerzitách v Mnichově a Freiburgu, autorka obsáhlé monografie o vídeňských Čechách kolem roku 1900, poskytla souborný příspěvek o českých přistěhovalcích do rakouských měst (sv. 14).

Josef Tomeš (*1954)

historik a autor životopisných encyklopedií, pracovník Masarykova ústavu Akademie věd České republiky, ocenil publicistickou činnost Květy Kořalkové před listopadem 1989 a osobní setkání s ní koncem listopadu 1989 (sv. 14).

Jana Lešikarová (*1952)

bývalá etnoložka Muzea husitského revolučního hnutí v Táboře, zpracovala vývoj tabákové továrny v Táboře od jejího založení roku 1872 a soustředila se na způsob života dělnic této továrny, jejich sociální podmínky, pracovní dobu, mzdy, činnost odborové organizace, každodenní starosti, rodinný život, bydlení, odívání a vztahy k okolí, převážně na základě terénního výzkumu, až do roku 1953 (sv. 14).

Martina Pekařová-Šmejkalová (*1986)

archivářka Státního okresního archivu Tábor, prozkoumala mlýn jako právní a ekonomickou jednotku na příkladu mlýna rodiny Veselých v Táboře. Zdůraznila hrdost mlynářů na řemeslnický původ, jejich vědomí sounáležitosti s přírodou, zejména s řekou, rodinnou soudržnost a velké množství dochovaných vzpomínek a dokumentů (sv. 14).

Milena Lenderová (*1947)

archivářka, historička a profesorka Ústavu historických věd Filozofické fakulty Univerzity Pardubice, poskytla podrobným seznamem a rozborem okolností darů do národní loterie pro Zdeňku Havlíčkovou důležité svědectví o stavu české národní společnosti na počátku šedesátých let 19. století (sv. 15).

Petr Piša (*1985)

historik, doktorand Ústavu českých dějin Univerzity Karlovy a spolupracovník Ústavu pro českou literaturu Akademie věd, opatřil svou obsažnou studii o vztahu rakouské cenzury k edici Františka Palackého *Starí letopisové čeští* a k oběma časopisům Vlasteneckého muzea v Čechách pod Palackého redakcí výstižným názvem *Možnosti a meze intervence* (sv. 15).

Magdaléna Rychlíková (*1958)

historička Národního muzea, působící v knihovně Náprstkova muzea v Praze, přiblížila životní osudy tábořského rodáka Ludvíka Feigla a jeho záslužnou sběratelskou a organizační činnost v krajském hnutí (sv. 15).

Jan Kašpar (*1968)

ředitel Státního okresního archivu Jablonec nad Nisou, zpřístupnil výsledek archivní praxe tehdejšího studenta Jiřího Kořalky v Krajském archivu Libereckého kraje v Jablonci nad Nisou po třetím ročníku jeho studia oboru historie v září 1953 (sv. 15).

Hana Klínková (*1963)

historička a archivářka Památníku národního písemnictví, zpřístupnila edičně dvě kapitoly z rukopisných *Pamětí* tábořského rodáka, sociologa Emanuela Chalupného, o rodinných poměrech a počátcích jeho školní docházky v Táboře (sv. 15).

Hana Hubáčková (*1959)

archivářka Státního okresního archivu Tábor, je spoluautorkou zhodnocení historie a současnosti tábořského archivu a nekrologu Alexeje Salzmana (sv. 15).

Kateřina Lemberková (*1980)

archivářka Státního okresního archivu Tábor, je autorkou statě Epigrafické památky v děkanském kostele Proměnění Páně na hoře Tábor (sv. 15).

Karel Vošta (*1982)

soukromý badatel zaměřující se na výzkum židovské historie na Chýnovsku a Tábořsku, navázal na dřívější zpracování tématu v drobné studii Protižidovské výtržnosti na Tábořsku v prosinci 1897 (sv. 15).

JIRÍ KOŘALKA JAKO ARCHIVÁŘ „POLEM PRACUJÍCÍ“ (Malá poznámka k počátku odborné praxe známého historika)

Jan Kašpar

Název tohoto příspěvku se (jistě jen málo vtipně) snaží poukázat na pouze nedostatečně známou skutečnost, že dnešní slovatný historik Jiří Kořalka zahájil svou odbornou kariéru skutečně od píky, tedy prací v archivu.

S vizí stát se kariérním diplomatem nastoupil Jiří Kořalka v roce 1950 na Vysokou školu politických a hospodářských věd, po čase ale změnil své úmysly a rozhodl se stát profesionálním historikem. Proto přešel na Filozoficko-historickou fakultu Univerzity Karlovy, kde v lednu 1955 absolvoval.¹⁾

Ještě před dokončením vysokoškolských studií nicméně Kořalka nastoupil do tehdy významné archivní instituce, a to do Krajského archivu Libereckého kraje se sídlem v Jablonci nad Nisou (dále KA),²⁾ řízeného proslulým (žel nedávno zemřelým) archivářem JUDr. Václavem Lukášem.³⁾ V jabloneckém archivu začal Jiří Kořalka spolu s kolegou Milošem Krajným zpracovávat jeden z rozsáhlých archivních fondů uložených v KA, a to soubor „STIKO – Stillhaltekommissar für Organisationen“.

1) Viz: Jiří Pokorný – Jiří Rak – Luboš Velek, Jiřímu Kořalkovi k 75. narozeninám. In: Nacionalismus, společnost a kultura ve střední Evropě 19. a 20. století (Pocta Jiřímu Kořalkovi k 75. narozeninám), Praha 2007, s. 7–11.

2) Krajský archiv v Jablonci nad Nisou se vyvinul z liberecké expozitury Archivu ministerstva vnitra, která vznikla v Liberci 1. dubna 1947 a navazovala na existenci zdejšího Říšského archivu. V březnu 1950 byl liberecký archiv přestěhován do sousedního Jablonce nad Nisou. V lednu 1951 byl archiv převzat Krajským národním výborem v Liberci a proměněn na Krajský archiv Libereckého kraje se sídlem v Jablonci nad Nisou. Poté 1. září 1954 byl krajský archiv opět převzat Ministerstvem vnitra a reformován na archiv státní s názvem Státní archiv v Jablonci nad Nisou (1954–1960). Více Václav Lukáš, Státní archiv v Jablonci nad Nisou. Průvodce po fondech a sbírkách, Praha 1956, s. 5–6. Srov. Václav Lukáš, Na co bylo zapomenuto. In: Archivní časopis (Praha) 55, 2005, s. 308. Viz též Jan Kašpar, Dějiny Státního okresního archivu Jablonec nad Nisou. In: Fontes Nissae (Liberec) 1, 2000, s. 185–189.

3) Více o osobnosti Václava Lukáše (1912–2009), jeho významu pro (nejen severočeské) archivnictví a o atmosféře v Lukášem řízeném archivu srov. Marie Vojtíšková, Nezapomenutelná epocha dr. Václava Lukáše v padesátých letech. Vzpomínka k jeho devadesátinám. In: Archivní časopis 52, 2002, s. 225–228. Viz též Zdeněk Šamberger, Za Václavem Lukášem, In: Česká archivní společnost v roce 2009. Ročenka České archivní společnosti, Praha 2010, s. 142–145. Srov. Miroslav Grisa, Senior českých archivářů JUDr. Václav Lukáš zemřel. In: Archivní časopis 59, 2009, s. 388–391.

Název fondu je do češtiny překládán různě, nejčastěji jako „Komisař pro pozastavení činnosti organizací“. Úřad STIKO byl totiž pro pohraniční oblasti odtržen od Československa zřízen 14. října 1938 s cílem kriticky posoudit činnost všech dosavadních spolků a organizací, svazů a nadací představujících spolčení lidí, jakož i zařízení a podniků souvisejících s takovými organizacemi. Ta sdružení, která byla shledána nežádoucí a zbytečná, byla následně zrušena. Na některé instituce se sice působnost STIKO nevztahovala, obecně ale jeho činnost ve svém výsledku znamenala zglajšaltování dříve bohatého spolkového a společenského života v pohraničí, a duchovní podřízení veškerého obyvatelstva ideologii jediné vládnoucí strany NSDAP.⁴⁾

V době druhé světové války byla část registratury STIKO ukryta na hradě Lemberk nedaleko Liberce. Po skončení válečného konfliktu byly tyto archiválie zajištěny československými orgány. Přestože velký počet materiálů zjevně chyběl, našly se na Lemberku materiály z valné části pohraničí. Dokumenty pro oblasti Plzeňska, Karlovarska, Ústecka a Královéhradecka byly ale obratem předány do příslušných archivů, a do jabloneckého KA byly uloženy jen materiály z území Libereckého kraje v jeho hranicích z let 1949–1960.

Zpřístupňování rozsáhlého fondu STIKO bylo prací obtížnou a dlouhodobou. Než Jiří Kořalka z archivních služeb opět odešel, podařilo se mu dne 21. září 1953 dokončit minimálně archivní pomůcku sign. „Z 235“, přibližující veškerou dochovanou spolkovou agendu okresu Liberec. Inventář umožňoval orientaci po archiváliích celkem třiatřiceti spolků Liberecka, které byly nacistickou mocí zlikvidovány; vyjádřeno chronologicky, šlo o dokumenty z let 1886–1939.⁵⁾

Ve veřejné správě našeho státu ovšem nikdy nic není navždy, reforma střídá reformu a české archivnictví se vždy musí přizpůsobit okolní realitě. Jaké tedy byly další osudy Kořalkovy archivní práce?

V návaznosti na zánik Libereckého kraje v roce 1960 se tehdy jablonecký Státní archiv stal formálně pouhou pobočkou Státního archivu v Litoměřicích. V březnu

1960 opustil místo vedoucího jabloneckého státního archivu JUDr. Lukáš, a o rok později byly fondy tohoto archivu z Jablonce z valné části odstěhovány.⁶⁾

O zhruba dvacet let později byl „litoměřický“ celistvý fond STIKO rozhodnutím nadřízených složek rozdělen podle teritoriálního principu do jednotlivých okresních archivů, a to v několika postupných vlnách. Příslušné okresní archivy si pak dokumenty jednotlivých převzatých spolků zaevidovaly do svých samostatných evidencí (okresní archiv jablonecký například převzal své spolky z Litoměřic v roce 1980, liberecký v roce 1986), a časem byly v archivech k fondům jednotlivých spolků vytvořeny i nové archivní pomůcky.

Po vydělení archiválií jednotlivých spolků zbyla z celého fondu STIKO jen samostatná holá registratura úřadu, která obsahovala již výhradně jen dokumenty vzniklé jeho úřadováním (informace o vnitřní struktuře úřadu, korespondence a dotazníky, správa svěřeného nemovitého majetku). Na konci devadesátých let dvacátého století ovšem došlo úsilím někdejšího ředitele litoměřického Státního oblastního archivu, prom. hist. Ladislava Duška, CSc., k novému uspořádání i této zbytkové části STIKO a jejímu zpřístupnění novou archivní pomůckou.⁷⁾ Tato skutečnost znamenala definitivní zánik funkčnosti Kořalkova původního inventáře.

Přestože zdánlivě jsou tedy dnes výsledky Kořalkovy mladistvé archivní práce dokonale antikvovány, nikdo a nic nemůže změnit na faktu, že dnešní oslavenec patřil k prvním, kteří před více než půlstoletím umožnili zájemcům z řad odborné i laické veřejnosti studium severočeských spolkových reálií.⁸⁾ Dnešní zdejší archiváři proto tímto jubilantovi děkují a vinšují mu k úspěšnému dovršení osmého křížku jen vše dobré a nejlepší!⁹⁾

4) O problematice úřadu STIKO podrobně viz Markéta Lhotová – Vlastimila Hamáčková, STIKO Liberec a osud majetku židovských obcí a spolků. In: Židé v Čechách. Sborník ze semináře konaného v říjnu 2006 v Liberci. Praha 2007, s. 207–225. Viz též Volker Zimmermann, Die Sudetendeutschen im NS-Staat. Politik und Stimmung der Bevölkerung im Reichsgau Sudetenland (1938–1945). Essen 1999, s. 163, 167 a 170, resp. česká mutace téhož – Volker Zimmermann, Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938–1945). Praha 2001, s. 139–157. Srov. Václav Kural – Zdeněk Radvanovský a kolektiv, „Sudety“ pod hákovým křížem, Praha 2002, s. 110–111. V obecné rovině lze poznamenat, že činnost Stillhaltekommissara byla též vykonávána ve Vídni, v jejichž archivech je jistě k nalezení mnoho dalšího hodnotného materiálu k tématu.

5) Kořalka sice opustil Krajský archiv, ale v archivu získanou orientaci po severočeském archivním materiálu 19. století brzy zúročil jak ve své diplomové práci z roku 1954 (za další dva roky pak vyšla tiskem – viz Jiří Kořalka, Vznik socialistického dělnického hnutí na Liberecku, Liberec 1956), tak v řadě svých dalších historických prací padesátých a šedesátých let 20. století – za všechny např. Jiří Kořalka, K mezinárodnímu ohlasu svárovské stávký roku 1870. In: Sborník Severočeského muzea, Historia (Liberec) 1, 1958, s. 111–123. Týž, O předpokladech, průběhu a významu svárovské stávký. In: Svárov 1870. Liberec 1962, s. 8–25. Týž, Severočeští socialisté v čele dělnického hnutí českých a rakouských zemí. Liberec 1963.

6) K faktickému dokončení stěhování a oficiálnímu zániku jablonecké pobočky SOA ale došlo až roku 1993.

7) Viz: Ladislav Dušek, Stillhaltekommissar für Organisationen Liberec 1939–1945, inventář, Litoměřice 1998, s. 8, evidenční číslo 1053.

8) Na zásluhy pánů Kořalky a Krajského a význam jejich inventáře STIKO z roku 1953, který byl opravdu tehdejší první (a na jistou dobu jedinou) archivní pomůckou k fondu, bylo poprvé upozorněno už v roce 2006. Viz: M. Lhotová – V. Hamáčková, STIKO Liberec a osud, s. 209.

9) Text byl vytvořen pro sborník k uctění osmdesátých narozením PhDr. Jiřího Kořalky (*1931) v roce 2011, a to na výslovnou žádost kolegyně Aleny Daňkové, ředitelky Státního okresního archivu Tábor.

MALÁ VZPOMÍNKA NA VELKÉHO HISTORIKA

Miloš Drda

Bylo to v roce 1975. Tehdejší ředitel Muzea husitského revolučního hnutí, Josef Schneider, který měl rád nás, tedy mladá muzejní ucha, a my jsme mu to opláceli, protože nadšeně podporoval všechny naše nápady, začal vážně churavět a chystal se do důchodu. Mne, jako služebně i fyzicky nejstaršího vysokoškoláka, doporučil za svého nástupce a PhDr. Jiřího Kořalku, CSc., odborného autora nové, úspěšné expozice *Husitské revoluční tradice a život pracujících lidu Táborska*, který byl za svou politickou angažovanost během Pražského jara a za své rozsáhlé styky se zahraničními, zejména německými a rakouskými historiky, propuštěn z Historického ústavu ČSAV, přijal alespoň na poloviční úvazek. Věděl dobře, co dělá. Odborníků Kořalkova formátu zase tak mnoho po této zemi nechodí a plýtvat jejich talentem a workoholismem (byť toto slovo se tehdy u nás neužívalo) považoval za nehoráznost.

Jmenovaná expozice měla zajímavé téma, které propojovalo pohled na novodobé dějiny táborského regionu s reflexemi husitství, zejména jeho bašty Tábora, tentokrát už nikoli jen z regionálního hlediska. Protože většinu mezinárodních pozitivních ohlasů české reformace lze sledovat spíše na západ od Šumavy a na druhé straně Atlantiku, a krom toho mají často religiózní charakter, nebylo možné je v době tzv. normalizace prezentovat veřejnosti v plném rozsahu. Přesto i sem Jiří Kořalka protlačil, co se dalo.

Vybudovat expozici novodobých dějin a současnosti, pod nimiž se rozumělo komunistické pojetí dělnického hnutí a vyzdvižení úspěchů socialismu, bylo v této době prvořadou povinností každého muzea, jejíž plnění sledovaly nadřízené orgány velice bedlivě. Přestože veřejnost dávala ostentativně najevo nezáměr o takto deformovaný pohled na dějiny, a návštěvnost těchto expozic pokrývaly prakticky pouze povinné návštěvy školní mládeže v době výuky, musela muzea vydávat značné části svých rozpočtů na tyto naprosto propadákové akce. Jinak to bylo s expozicí Jiřího Kořalky. Osobně jsem se setkal s množstvím návštěvníků, kteří se se mnou nadšeně dělili o zážitek z její prohlídky a pochvalovali si její výjimečnou zajímavost. O to horší bylo pravidelné hodnocení některých vedoucích pracovníků metodicky nadřízeného orgánu Jihočeského muzea, kteří se nemohli smířit s její popularitou a zájmem veřejnosti.

Já jsem byl posazen na ředitelskou židli na začátku následujícího roku, a protože jsem jednoznačně sdílel Schneiderův názor na Kořalku (opět mluvím o Josefu Schneiderovi, do konce roku 1975 řediteli táborského muzea, nikoli o Evženu Schneiderovi, tehdejší řediteli Jihočeského muzea v Českých Budějovicích), první, co jsem jako novopečený šéf muzea učinil, byla úprava jeho smlouvy na celý úvazek a na dobu neurčitou. Jiří Kořalka dodnes často cituje se slabým náznakem slzičky v oku svůj tehdejší výrok:

„*A teď jsem celý váš.*“

Jako archeolog se necítím být kompetentní hodnotit svými slovy Jiřího kvality jako novověkáře. Víím prostě, že je jednička ve svém oboru a z vlastní zkušenosti také víím, že je i vynikajícím učitelem i kolegou. Má totiž vlastnost, kterou by si měl osvojit každý historik či odborník, jehož práce není ekonomicky využitelná. Umí pro svůj obor nadchnout, umí ho ukázat ze všech pohledů, v syrové nahotě i v brokátu a zlatem vyšperkovaný, umí se nechat celý svou vášní prostoupit a předávat ji druhým. Svůj obor pasoval do role drogy, jejímž je konzumentem i dealerem zároveň. Je to tvrdá droga, která si dokáže člověka zcela podmanit. Každá stránka, každá řádka jeho práce volá po známce nejvyšší kvality. Vědecky je přesná, lidsky poutavá.

Jako student a mladý muzejník jsem žádnou zvláštní náklonnost k novověké historii nepociťoval. Viděl jsem v ní spíše prodejnou ženštinu než „učitelku života“. Bylo to samozřejmě v důsledku její výuky na střední škole, z níž se mladému člověku, který ledacos věděl z domova nebo z předválečné literatury, protáčely panenky. Dnes víím, jak jsem jí křivdil. Za to, že mám dnes novodobé, i ty nejnovější dějiny rád, mohou dva lidé.

Jedním z nich byl druhý československý prezident Dr. Edvard Beneš, představitel malé země, který stál na vrcholu světového politického dění a při chvilkách volna býval často vidět, jak si přes plot své zahrady srdečně podává ruku umazanou od hlíny s ústeckými sousedy. Diplomát s pevnou páteří a malými osobními nároky, jehož nejdůležitějším životním cílem byl svobodný stát Čechů a Slováků. Nebylo jeho chybou, že nakonec svůj zápas prohrál. Jsem přesvědčen, že v soukolí mocenské politiky a jeho situaci by neobstál nikdo. Dodnes považuji za jeden ze svých největších profesních zážitků přípravu jeho památníku a expozice v Sezimově Ústí.

Druhou osobností, která mne naučila vážit si novodobých dějin, je Jiří Kořalka. Z jeho zkušeností, laskavých rad a přátelského pedagogického přístupu k mladému kolegovi, jsem často vycházel nejen při přípravě Benešovy expozice, ale v celém svém profesním životě a muzejní kariéře.

S Rudolfem Teclm jsme Jiřího často škádlili a říkali mu, že je grafoman nebo psavec. Věděl dobře, že v těch výrazech není ani špetka škodolibosti a že krom legrace skrývají obdiv a úctu. Sám se tak o sobě i zmiňoval. A co udělá takový psavec, když mu žádná redakce či odborný časopis nechce z politického strachu jeho článek otisknout?

Je to celkem prosté. Když se nedostaví hora k Mohamedovi, musí Mohamed k hoře. Kořalka se stal kmenovým pracovníkem táborského muzea, mohl by tedy publikovat v jeho sborníku. A protože Tábor svůj tradiční *Jihočeský sborník historický*, který vycházel od roku 1928, kvůli snadnějšímu cenzorskému dohledu ztratil, zbývala jediná cesta. Založit sborník nový.

Trochu nám nahrálo sté výročí založení muzea, které připadlo na rok 1978. Připravili jsme k němu první husitologické sympozium a útlý sešítek sborníku *Husitský Tábor*, označený pořadovým číslem 1. „Jedničku“ jako autoři reprezentovali převážně „domácí“, mezi nimiž jasně vedl Jiří Kořalka. Ale už zde se objevila, byť ve zkratce, i jména dalších historiků s cejchem „persona non grata“. Seznam těchto jmen se v průběhu doby potěšitelně rozrůstal.

Během několika málo let nám sborník začal tloustnout a mezi historiky, a to nejen mediévisty (což je zejména Kořalkova zásluha), se stal značně populárním. Dokonce jsme přešli k poněkud neobvyklé praxi. Přijímání příspěvků bylo postupně nahrazeno jejich tematickým zadáváním. V české historické obci se začalo nesměle říkat, že *Husitský Tábor* v některých směrech supluje normalizační ČSČH. Jednou z nejčtenějších rubrik *Husitského Tábora* se stal *Obzor literatury*, kde Kořalkovo jméno opět patří mezi ta nejčastější. V této souvislosti však nemohu nezpomenout i jména paní doktorky Květy Kořalkové, Jiřího manželky, která stejně jako on přišla z politických důvodů o práci v oboru.

Husitský Tábor si našel cestu i mimo vlastní obec historiků. Svědčí o tom i zápis předsedy vlády České republiky v pamětní knize muzea z 19. 3. 1991:

„*Lidem z muzea, kteří vydávali v těžkých dobách skvělý sborník. Přátelsky*

Petr Pithart.“

Měl jsem to potěšení několikrát vyjet s Jiřím Kořalkou na zahraniční služební cestu nebo se spolu s ním věnovat zahraničním hostům muzea. Po každé to byl hluboký zážitek. Na vlastní oči jsem mohl poznat, jak mnoho si jeho jména váží historikové z různých koutů světa.

„TÁBOR JE NÁŠ PROGRAM...“
(Masarykova návštěva v Táboře 25. března 1920)

Petr Čornej

Dnes už si člověk jen obtížně představí, s jakým entuziasmem, vzrušením i protikladnými pocity si česká veřejnost připomínala pětisté výročí výbuchu husitské revoluce, založení Tábora a prvních vítězství „božích bojovníků“ v zápase „proti všem“.¹⁾ Ohlédneme-li se zpět proti toku času, snadno zjistíme, že tehdejší aktualizace zájmu o husitství organicky vyrůstala z historismu druhé poloviny 19. století a v mnoha směrech navazovala na tradici táborového hnutí, jehož účastníci se identifikovali se svými husitskými předchůdci, promítající do jejich snah vlastní politický program. Představa, že husité anticipovali úsilí o vybudování národní a demokratické společnosti, kriticky zaměřené vůči šlechtě a katolické církvi, poměrně rychle zdomácněla v politice, publicistice i umělecké tvorbě, dovolávající se často Palackého *Dějin národu českého v Čechách a v Moravě*, ve skutečnosti ovšem účelově zjednodušených tezí převzatých z monumentálního vědeckého díla.²⁾ Prim v tomto ohledu hrála před rokem 1914 mladočeská strana,³⁾ jejíž ztotožňování s husitskými předky šlo tak daleko, až se změnilo v klišé, mnohokrát ironizované i parodované.⁴⁾ K husitskému odkazu se ale stejně vehementně hlásili národní socialisté, agrárníci, Masarykovi realisté i sociální demokraté, zdůrazňující poněkud odlišné momenty, leč v souhrnu hodnotící husitství jednoznačně pozitivně. Výjimku pochopitelně představovaly katolicky orientované strany, sloučené roku 1919 v Československou stranu lidovou. S tímto

1) Text je součástí řešení *Výzkumného záměru MSM 0021620827 České země uprostřed Evropy v minulosti a dnes*, jehož nositelem je Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.

2) Jiří Kořalka, Jan Hus und die Hussiten in den deutsch-tschechischen Beziehungen des 19. Jahrhunderts, *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht*, roč. 35, 1984, č. 8, zvláště s. 500–502; týž, Nationale und internationale Komponenten in der Hus- und Hussitentradition des 19. Jahrhunderts, in: Jan Hus und die Hussiten in europäischen Aspekten (Schriften aus dem Karl-Marx-Haus Trier 36), Trier 1987, zvláště s. 53–60; Petr Čornej, Zrození husitského mýtu: problém optiky, in: 19. století v nás. Modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly (Moderní dějiny – Supplementum 1), ed. Milan Řepa, Praha 2008, zvláště s. 90–94.

3) Dobově podmíněně František Kavka, Husitská revoluční tradice, Praha 1953, s. 151–174. Dále např. Jiří Kořalka, Český novohusitský radikalismus v německém diplomatickém zpravodajství po roce 1871, *Husitský Tábor* 10, 1991, s. 169–180; Jiří Rak, Bývalí Čechové. České historické mýty a stereotypy, Praha 1994, s. 59–62, 76–79.

4) Petr Čornej, Sakrální a úsměvné podoby husitské tradice, in: Proudý české umělecké tvorby 19. století. Smích v umění, eds. Marta Ottlová – Milan Pospíšil, Praha 1991, zvláště s. 126–130.

poměrem k husitství i s vědomím, jakou roli sehrála husitská tradice v rámci odboje v průběhu první světové války⁵⁾ a jak kladně ji pociťuje většina etnicky české společnosti, vstupovaly politické strany do formující se Republiky československé.

Chápání husitství jako nejslavnějšího období českých dějin přirozeně posilovala autorita prezidenta T. G. Masaryka, jenž u příležitosti pětistého výročí Husova upálení a v návaznosti na svou *Českou otázku* zahájil 6. července 1915 zahraniční akci vedoucí ke zrodu nového státu,⁶⁾ i celková politická atmosféra, prosycená euforií z dosažené samostatnosti a nadějami v spravedlivější sociální poměry. Půltisícileté jubileum prvního roku husitské revoluce bylo vhodnou příležitostí, aby se husitská tradice, nyní již oficiálně podporovaná, stala integrální součástí ideologie mladé republiky. Zatímco Praha a centrální orgány i organizace chystaly v souvislosti s konáním VII. všesokolského sletu na konec června 1920 velkolepou rekonstrukci Žižkova návratu z (nikdy neuskutečněného) tažení do Uher a položení základního kamene k vojevůdcovu pomníku na vrchu Vítkově,⁷⁾ město Tábor si muselo pospíšit. Pětisté jubileum svého vzniku spojovalo s událostmi na rozhraní zimy a jara 1420, kdy z iniciativy sezimoústveckých husitů vznikla na místě zaniklého města obec Hradiště hory Tábor, hodlající se řídit výhradně principy božího zákona.⁸⁾ Závazek vůči vlastní minulosti byl tím naléhavější, že se husitský Tábor stal v 19. století pro většinu jazykově české společnosti symbolem dějinného pokroku.⁹⁾ Nikoliv náhodou proto právě na tábořském nádraží pronesl 21. prosince 1918 po jedenácté hodině dopolední T. G. Masaryk, vracející se z exilu do Prahy jako hlava státu, v odpovědi na řeč starosty Josefa Kosa pověstná slova: „Těší mě, že jsem se mohl zastavit v Táboře, v tom historickém městě, jak jste dovodil. Tábor je náš program a tomu programu zůstaneme věrni. Prosím vás všechny o spolupráci. Práce nás ještě čeká a práce bude dost.“¹⁰⁾

5) František Šteidler, Žižka a československé legie, in: Sborník Žižkův 1424–1924. K pětistému výročí jeho úmrtí, ed. Rudolf Urbánek, Praha 1924, s. 305–314; Jan Galandauer, „Genosse Žižka“. Das Nationaldenkmal auf dem Vítkov-Hügel in Prag, in: Spuren des „Realsozialismus“ in Böhmen und der Slowakei. Monumente, Museen, Gedenktage, ed. Berthold Unfried, Wien 1996, zvláště s. 53–54.

6) Viz T. G. Masaryk, Jan Hus. Naše obrození a naše reformace, reprint 4. vydání, Praha 1990, s. 151–155. K Masarykovu vystoupení např. Karel Pichlík, Zahraniční odboj 1914–1918 bez legend, Praha 1968, s. 138–139; Ivan Šedivý, Češi, české země a velká válka 1914–1918, Praha 2001, s. 180–181; Alain Soubigou, Tomáš Garrigue Masaryk, Praha-Litomyšl 2004, s. 178–181.

7) Jan Galandauer, Čtyřikrát o pomníku Jana Žižky na vrchu Vítkově (1884 – 1904 – 1920 – 1950), in: Zrození mýtu. Dva životy husitské epochy. K počtě Petra Čorneje, eds. Robert Novotný – Petr Šámal, Praha 2011, zvláště s. 367–369.

8) Blíže František Šmahel a kol., Dějiny Tábora. I. díl, 1. svazek. Do roku 1421. České Budějovice 1988, s. 253–258.

9) Jiří Kořalka, Tábor als Symbol und historische Tradition in der tschechischen Gesellschaft des 19. Jahrhunderts, Husitský Tábor 11, 1994, s. 77–95.

10) Masarykův kratičký improvizovaný proslov je znám toliko v parafrázi soudobých deníků. Viz Tomáš Garrigue Masaryk, Cesta demokracie I. Projevy – články - rozhovory 1918–1920 (Spisy T. G. Masaryka, sv. 33), eds. Vojtěch Fejlek – Richard Vašek, Praha 2003, s. 20 (tam zveřejněny i obdobné repliky pronesené v železničních stanicích Veselí nad Lužnicí–Mezimostí a Benešov u Prahy). Srov. též Národní listy, roč. 58, č. 164, 22. 2. 1918, s. 4. Viz též T. G. Masaryk v Táboře. Jeho projevy z let 1918, 1920 a 1929. Tábor 1938, s. 7. K Masarykově první návštěvě Tábora i k návštěvám dalším v širších souvislostech Jiří Kořalka, Druhý život husitství, in: Husité. Na cestě za poznáním husitského středověku. Slova – obrazy – věci / The Hussites. On the Way to Understanding the Hussites Middle Ages. Words – Images – Things. Ed. Zdeněk Vybíral, Tábor 2011, s. 106, 110.

Pětisté výročí založení Tábora vstupovalo do zajímavého kontextu. Časově splyvalo s Masarykovými sedmdesátinami, připadajícími na 7. března 1920,¹¹⁾ a zároveň patřilo k tématům dobře využitelným v rámci předvolebního zápasu. První poválečné volby do poslanecké sněmovny byly vypsané na 18. dubna a v Táboře se očekával vyrovnaný souboj mezi národně demokratickou stranou jako přímou pokračovatelkou mladočechů a Československou sociálně demokratickou stranou dělnickou. Souběh všech těchto okolností ovlivnil podobu jubilejních tábořských oslav, na něž se město připravovalo od prvních dnů roku 1920.

Týdeník *Český jih* uveřejnil už 3. ledna na titulní straně báseň regionalisty Romana Cikharta opěvující Tábor a Tábořsko se zřetelem k jeho husitské minulosti („Svůj Tábor – Tábor jediný a slavný, / všem dobrým Čechům věčně památný, / tu Choustník ční – odpírce jeho dávný / a Kozí – Husův Wartburk posvátný...“),¹²⁾ a hned vedle ní úvodník s výmluvnými letopočty místo názvu: *1420–1920*. Kromě akcentování urychlených příprav oslavy výročí se článek zaměřil na aktuální problémy, srovnávané s historickým vkladem první husitské generace. Tato komparace nevyzněla pro moderní Tábor příznivě: „Jak jsme proti nim malí, jak jsme malí!“ Až flagelantská lamentace vzápětí plynule přešla v dějinné poučení: „Jediná spása spočívá v tom, aby duch roku 1420 naplnil ducha roku 1920! Je třeba opravdu vykoupiti duše ve víře a poctivosti doby založení Tábora, je nutno podle toho, co hlásáme a za co bojujeme, také žítí. Odsuzujeme chamtivost dnešní doby, shon po penězích, krádeže, lenost, vyžírání republiky malými i velkými, a ejhle! Tyto zlořády nejen se nemění, ale hroživou měrou bují [...] Dávati do oken transparenty s Husem a Jeronymem a přitom krást, to je ta míra nesouzvuku mezi vnějškem a nitrem.“ Nezbyvá proto než se opět stát skutečnými tábority, obnovit mravnost a vzít si příklad z ducha Žižkova. Jedině tak se, tvrdí autor, společnost ubrání papeženství stran, hydře korupce a železným rytířům teroru.¹³⁾ Dobová atmosféra, prosycená ideály sociální spravedlnosti a vysokých mravních nároků i ostrým odsudkem keřasů a planého vlastenčení, vyvstává z článku více než zřetelně. Není přitom pochyb, že pisatel úvodníku měl v dané chvíli názorově blízko k Masarykovi i k řadě tezí, které prezident opakoval ve svých veřejných vystoupeních.

Politické a společenské klima tvořilo rámeček, v němž chystané tábořské oslavy rychle získávaly reálné kontury. Už v neděli 4. ledna 1920 ohlásilo organizované zahradnictvo tábořského okresu záměr uspořádat na podzim v souvislosti s výročím jihočeskou zahradnicko-ovocnářskou výstavou,¹⁴⁾ jejíž přípravu zaštitily význačné tábořské osobnosti, včetně starosty Josefa Šády.¹⁵⁾ Téměř souběžně oprášila tábor-

11) Blíže Dagmar Hájková, „Dokud člověk jí klobásy, tak neumře.“ Oslavy narozenin T. G. Masaryka. In: Historik nad šachovnicí dějin. K pětasedmdesátinám Jana Galandauera. Eds. Dagmar Hájková, Luboš Velek a kol., Praha 2011, zvláště s. 220–224.

12) Roman Cikhart, Tábořsko, *Český jih*, roč. 48, č. 1, 3. 1. 1920, s. 1.

13) *1420–1920*, *Český jih*, roč. 48, č. 1, 3. 1. 1920, s. 1. V citátech z tištěných i rukopisných pramenů užívám dnešní pravopis, názvy knih a statí ponechávám vzhledem ke knihovnické praxi v původní podobě.

14) K oslavám založení města Tábora, *Český jih*, roč. 48, č. 2, 10. 1. 1920, s. 1.

15) Termín konání výstavy stanovila výborová schůze konaná 28. ledna 1920 na 10. září až 28. října 1920. Viz I. Jihočeská zahradnicko-ovocnářská výstava v Táboře, *Český jih*, roč. 48, č. 10, 6. 3. 1920, s. 2.

ská organizace Klubu československých turistů starší nápad vybudovat nákladem 40 000 korun na vrchu Hýlačka rozhlednu Svobody, pro niž pozemek i kámen potřebný ke stavbě darovala obec Větrovy. Projekt ve tvaru hradní či husitské hlásky zpracoval ing. Theodor Petřík a k jejímu slavnostnímu otevření mělo dojít ve slavnostních dnech, i když noviny raději neuváděly přesnější datum.¹⁶⁾ K zpřístupnění 18 metrů vysokého dřevěného objektu došlo posléze v neděli 4. července 1920, dva dny před 505. výročí smrti Jana Husa.¹⁷⁾ Blížící se tábořské jubileum zbystrilo pozornost i vůči nedostatkům ve vzhledu města. Autorovi noticky, zveřejněné v jednom z tábořských týdeníků, neunikla drobná poškození Strachovského sochy Jana Žižky z Trocnova, umístěné od roku 1884 na hlavním náměstí: „Ukazováček ruky vojevůdcovy je téměř na spadnutí a jedna destička s nápisem vítězné bitvy, upevněná na podstavci na severní straně, odpryskala a zmizela úplně.“¹⁸⁾

Užší výkonný výbor pro oslavu pětisetleté památky založení města Tábora v roce 1920 rozhodl na své schůzi 21. ledna, že se hlavní akce uskuteční nejpozději na konci března.¹⁹⁾ Mělo to svou logiku, poněvadž jediná přesná denní data uchovaly hodnověrné prameny až pro poslední březnový týden. V pondělí 25. března 1420 svedl Žižka vítěznou bitvu u Sudoměře a 27. či 28. března byl uvítán na Táboře.²⁰⁾ V sobotu 30. března pak, dost možná na vojevůdcův příkaz, táborští husité Sezimovo Ústí zapálili nejen na znamení rozchodu se „starým světem“, ale také proto, aby nemohlo sloužit jako základna jejich nepřátel. Usnesení výboru znamenalo, že oslavy pětistého jubilea vyvrcholí v sobotu 27. a v neděli 28. března. S konáním akcí se zprvu počítalo „jen v uzavřených místnostech“. Hlavními událostmi měla být slavnostní schůze městského zastupitelstva, dále hudební a pěvecké koncerty, otevření Husovy síně,²¹⁾ vydání několika knižních publikací²²⁾ a na jaře a v létě postupná obnova, respektive výměna zeleně v prostorách bývalého městského opevnění tak, aby pod dozorem Okrašlovacího spolku v Táboře vznikl skutečný sad, schopný okouzlit návštěvníky první jihočeské zahradnicko-ovocnářské výstavy.²³⁾ Jako zlatý hřeb či třešničku na dortu zamýšlel výbor uspořádat za příznivého počasí

16) Rozhledna Svobody na Hýlačce u Větrov, Český jih 48, č. 2, 10. 1. 1920, s. 2.

17) Marek Švadlena – Jan Komzák, 90 let rozhledny Svobody Hýlačka na Větrovech. Kulturní památka a její okolí. Tábor 2010.

18) Poškozený Žižkův pomník, Český jih, roč. 48, č. 3, 17. 1. 1920, s. 2.

19) Užší výkonný výbor pro oslavu..., Tábor, roč. 54, č. 3, 23. 1. 1920, s. 2; K oslavám založení města, Český jih, roč. 48, č. 5, 31. 1. 1920, s. 3.

20) Fontes rerum Bohemicarum V, edd. Josef Emler – Jan Gebauer – Jaroslav Goll, Praha 1893, s. 357, 359–360; Fontes rerum Bohemicarum VII, ed. Josef Emler, Praha, b. d. (recte 1899), s. 25; Staří letopisové čeští od roku 1378 do 1527 čili Pokračování v kronikách Přibíka Pulkravy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých vydané (Dílo Františka Palackého. Svazek druhý. Ed. Jaroslav Charvát), Praha 1941, s. 49–50; Fontes rerum Bohemicarum – Series nova, Tomus II. Staré letopisy české (Texty nejstarší vrstvy), eds. Alena M. Černá – Petr Čornej – Markéta Klosová, Praha 2003, s. 16, 17, 62.

21) Slavnostně zpřístupněna byla v prostorách staré radnice 6. července 1920 za účasti ministra školství a národní osvěty Gustava Habrmanna, historika umění Zdeňka Wirtha a profesora Ferdinanda Hrejsy. Blíže Květa Koňalková – Rudolf Tecl, Historie pomníku mistra Jana Husa v Táboře (1904–1928), Tábořský archiv 10, 2000–2001, zvláště s. 439.

22) Užší výkonný výbor pro oslavu..., s. 2.

23) Tábořské veřejnosti, Snaha, roč. 1, č. 16, 25. 2. 1920, s. 2.

rekonstrukci Žižkova triumfálního příjezdu od Sudoměře a jeho přivítání „vší obcí tábořskou“. Oslovil proto prostřednictvím místního tisku spolky i jednotlivé zájemce, aby se přihlásili a obstarali si odpovídající „kroj“ nebo složili půjčkové ve výši 12–20 korun.²⁴⁾ Podmanivý sen, že „znovu zahrčí rachot vozové hradby, znovu zazní husitské chorály“ a 600–800 dobrovolníků vytvoří dokonalou iluzi minulosti, se ale nenaplnil. Výbor projekt *Tažení táborů* po „delší debatě“ na své plenární schůzi 25. února opustil.²⁵⁾

Rozhodnutí zrušit obtížně zvládnutelnou performanci padlo v čase, kdy přípravy na jubilejní oslavy dostávaly pevné obrysy, a to i zásluhou několika tábořských spolků, jichž ve městě působilo téměř 200 (!).²⁶⁾ Spolky Štítný, Zora, Nová výchova, Literární kroužek i Spolek pro postavení Husova pomníku v Táboře a brzy nato též Jihočeské pěvecké sdružení učitelů a Národohospodářská jednota přišly s vlastními nápady, které obohatily chystaný program, i s návrhem překonat úzce lokální rámec jubilea a učinit z něho celonárodní záležitost.²⁷⁾ Městský osvětový sbor šel příkladem a oznámil, že uspořádá přednáškový cyklus, v jehož rámci promluví nejpřednější čeští historici Václav Novotný, Josef Pekař a Josef Vítězslav Šimák i kontroverzní fyziolog František Mareš.²⁸⁾ Do přelomu února a března se podařilo vydat knihy ohlášené v lednu, tedy Thirovy *Obrázky z dějin Tábora*,²⁹⁾ adresované hlavně širší veřejnosti, a první svazek díla *Staré domy a rodiny tábořské* téhož autora,³⁰⁾ zatímco avizované Sedláčkovy pojednání *Počátky Tábora a Žižkovo přibytí na Tábor* vytiskla Autografie Richarda Hrdličky až v květnu.³¹⁾ Nutno říci, že výbor pro jubilejní oslavy dbal o to, aby schvaloval a veřejnosti nabízel pouze seriózní a „historicky správné“ publikace, eventuálně jiné hodnotné produkty (např. sochařem J. V. Duškem navržené odznaky ve formě kalicha),³²⁾ a zamezil tak snahám využít oslav k prodeji kýče a braku. Důstojnost výročí a vážnost dějinného odkazu zakladatelů Tábora chápal jako nadosobní příkaz.

24) Před 500 lety..., Tábor, roč. 54, č. 5, 6. 2. 1920, s. 3.

25) Z výboru pro oslavu jubilea města Tábora, Tábor, roč. 54, č. 9, 5. 3. 1920, s. 3. Pod stejným názvem též Snaha, roč. 1, č. 18, 10. 3. 1920, s. 2.

26) Jiří Koňalka, Spolková tradice, in: Kniha o městě Táboře, eds. Pavel Augusta – Hana Klínková, Praha 2001, s. 109–111; Petra Voštová, Tábořské spolky za 1. republiky, in: tamtéž, s. 111–113.

27) Odbor krajinického spolku „Štítný“ v Táboře..., Tábor, roč. 54, č. 7, 20. 2. 1920, s. 3; Z výboru pro oslavu jubilea města Tábora, Tábor, roč. 54, č. 9, 5. 3. 1920, s. 3.

28) Tamtéž.

29) Karel Thir, *Obrázky z dějin Tábora*. Tábor 1920. „Kniha je psána poutavým perem na slovo vzatého odborníka...“, referoval o ní sociálnědemokratický list Snaha, roč. 1, č. 16, 25. 2. 1920, s. 2. Publikaci, prodávanou v ceně 3 koruny, vřele doporučoval také Český jih, roč. 48, č. 8, 21. 2. 1920, s. 3.

30) Karel Thir, *Staré domy a rodiny tábořské*, díl 1. Na památku založení města před pěti sty léty. Tábor 1920. Druhý díl vyšel ve stejném roce.

31) August Sedláček Vožický, *Počátky Tábora a Žižkovo přibytí na Tábor*. Na památku pětisetletého trvání (Staré i nové letopisy tábořské, sešit 2). Tábor 1920. Také nestor českých historiků podlehl převažující politické náladě, jak je patrné z jeho dedikace: „Připisuji krajanům svým, aby jsoouce potomky prvních republikánův v Čechách zůstávali platným článkem nové republiky ke zdaru, blahu a oslavení naší milé vlasti.“

32) Z výboru pro oslavu jubilea města Tábora 1920, Snaha, roč. 1, č. 18, 10. 3. 1920, s. 2.

Nemohl však zabránit debatám a polemikám o podstatě husitství i táborství, jejichž význam interpretovaly jednotlivé politické strany a směry různě, vždy však v souladu se svým programem a s ohledem na blížící se volby. Sociálně demokratický list *Snaha*, redigovaný mladým Josefem Zenklem, se například ostře ohradil proti článku klerikálního *Lidu*, odmítajícího velebení husitů a zvláště táboritů, které socialisticky orientovaná žurnalistika (katolický autor jmenovitě uvedl básníka S. K. Neumanna a profesora Zdeňka Nejedlého) ztotožňovala s bolševiky 20. století. Lidovecký novinář si počínal umně, neboť tábority (přesnější by bylo říci hejtmany tábořských posádek) obviňoval, zcela ve shodě s historickou skutečností, z drsného vymáhání rozmanitých dávek od vesnického obyvatelstva, dovoloval se svědectví seniora tábořské církve Mikuláše z Pelhřimova a mistra Jana Příbrama. Redaktor *Snahy*, která v plném znění přetiskla článek *Lidu*, odpověděl na invektivu pádně, ovšem rovněž s vědomím, že jde o volební hlasy: „Takovým způsobem jdou čeští ‚lidovci‘ vstříc důstojné oslavě, kterou u 500leté památky založení našeho města Tábora připravujeme. Historie zaznamenaná nesmazatelným písmem v našich dějinách stává se součástí volebního triku a machinace černých revolucionářů.“³³⁾

Blížící se sedmdesátiny T. G. Masaryka načas poněkud utlumily vyhocené spory o husitství i aktivity související s přípravou tábořských jubilejních oslav, zároveň jim však dodaly nový náboj. Bylo to přirozené, neboť většina jednotlivců a spolků chystajících se uctít 500. výročí existence Tábora zajišťovala též velkolepou přípomínku prezidentova životního výročí, prvních kulatin, jichž se dožil jako hlava státu. Na stránkách tábořského tisku se Masarykova sedmdesátka, připadající na 7. března, frekventovala zprvu kritickým šlehem redaktora, který na stránkách *Českého jihu* vyzýval zastupitelstvo, aby využilo této příležitosti a vyměnilo „opršalé a nečitelné, prozatímní tabulky“ nejen na Masarykově náměstí, ale v celém městě za řádné orientační cedule.³⁴⁾ Netušil chudák, kolikrát ještě v budoucnu podlehnou místní radní přejmenovací máni, doprovázející v českých zemích každou změnu politického systému. V posledním únorovém týdnu se již příprava oslav Masarykova jubilea rozběhla naplno a oznámení o chystaných akcích jakoby se řídila pokyny obsaženými v brožurce vydané ministerstvem školství a národní osvěty. Centrální úřad doporučoval, aby oslavu pořádala samotná obec se sdruženými spolky, v předvečer prezidentových narozenin pak pokládal za vhodné uvést vážnou divadelní hru s historickým či občanským tématem.³⁵⁾ I když rozsah tábořských slavností nebylo možné srovnávat s rozsahem oslav v hlavním městě,³⁶⁾ přece jen jim obyvatelé někdejší pevnosti radikálních husitů přisuzovali vyšší důležitost než lidé v jiných lokalitách. Masarykovo duchovní sepětí s husitstvím zdůrazňovali novináři i umělci³⁷⁾

a od jeho výroku na tábořském nádraží uplynulo pouhých čtrnáct měsíců, takže byl dosud v živé paměti.³⁸⁾

Letmá probírka tábořským tiskem³⁹⁾ tyto konotace přesvědčivě dokládá, stejně jako očividné úsilí politických stran přivlastnit si co nejvíce prezidentových názorů. Pro ilustraci stačí uvést dva příspěvky z obou pólů politického spektra. Podle redakčního článku v sociálnědemokratické *Snaze* Masaryk prolašoval, že socialismus je jev „ryze český“, protože táborité nebyli cizáci, ale „žáci Husovi a pokoušeli se o komunismus a socialismus na náboženském základě“.⁴⁰⁾ Redaktor národnědemokratického *Tábora* naopak příznavně vyzdvihl Masarykovo „rozhodné řešení české otázky“, když se „v nejosudovější hodině“ postavil do čela „veliké národní revoluce“, završené „dokonalým vítězstvím věci práva a spravedlnosti“.⁴¹⁾ Nezapomněl přitom adresátům doporučit jako vhodnou četbu nevelkou knížku „mladého historika“ (a bývalého státoprávního radikála) Jaroslava Werstadta *Od „České otázky“ k „Nové Evropě“*,⁴²⁾ která, dodávám, nastínila nejen Masarykův názorový vývoj, nýbrž také objasňovala, proč se autor stal z Masarykova kritika jeho obdivovatelem.⁴³⁾ Nebyl zdaleka sám. Na Tábořsku se k podobné změně stanoviska veřejně přiznal Josef Švehla, řídicí učitel v Sezimově Ústí a známý amatérský archeolog.⁴⁴⁾

Některé stati ovšem vyznívaly obdivně až devótně, což byl případ článku velebeního Masaryka jako prvního moderního státníka, jenž „ve smyslu Platonově je pravým filosofem – vladařem“.⁴⁵⁾ Pouze nestranický *Český jih* si v souvislosti s prezidentovými narozeninami neodpustil kritiku převratu 28. října 1918 jako události příliš krotké, „málo revoluční“ a provedené „v rukavičkách“, takže se na významných místech uplatnili lidé, kteří nosí „čapky s podšívku černožlutou“.⁴⁶⁾

Vlastní oslavy Masarykových sedmdesátin začaly v Táboře 5. března přednáškou Arna Nováka *O literární osobnosti Masarykově*, uspořádanou agilním Literárním kroužkem. Malý sál oblíbené Sřelnice se onoho pátečního večera zaplnil, redaktor

38) V únoru 1919 analyzoval smysl Masarykova výroku Emanuel Chalupný. „Na takové pádné heslo čekali jsme dlouhá pokolení a každý Táborák je za ně prvnímu prezidentu Československé republiky vděčen. Ne všichni však, ba ani ne mnozí, pochopili význam hesla toho v pravém smyslu a v celé rozsáhlosti jeho. Programem naším není a nemůže být Tábor nynější, naopak z nynějšího stavu města i kraje toho vynasnažíme se uniknout co nejdřív a nejoprávněněji. Naším programem je samozřejmě Tábor husitský, Tábor oné doby, za které byl sídlem a působištem nejraznějších, nejupřímnějších, nejosvěcenějších, nejsmělejších a nejvítěznějších hlav a směrů v národě české, ba v celém lidstvu tehdejších. Onen Tábor, kde vládl příkaz ‚Všichni bratřimi mezi sebou buďtež‘, kde každý občan přinášel první i poslední, co měl, na oltář společné vlasti a kde vláda od králů měla přejít na svéprávný lid – toť náš program.“ Emanuel Chalupný, Tábor je náš program, List Československé strany socialistické pro župu tábořskou, roč. 1, č. 1, 21. 2. 1919, s. 1.

39) Jeho výstižnou charakteristiku podal Jiří Kořalka, Tiskárny a časopisy, in: Kniha o městě Tábor, s. 76–78.

40) T. G. Masaryk (K jeho sedmdesátinám), *Snaha*, roč. 1, č. 17, 3. 3. 1920, s. 1.

41) K sedmdesátým narozeninám p. presidenta T. G. Masaryka, Tábor, roč. 54, č. 9, 5. 3. 1920, s. 1.

42) Jaroslav Werstadt, *Od „České otázky“ k „Nové Evropě“*: linie politického vývoje Masarykova. Praha 1920.

43) Blíže Karel Kučera, *Historie a historici*. Praha 1992, s. 152–153, 172–178, 192–193.

44) *Sedmdesátiny presidenta republiky...*, *Český jih*, roč. 48, č. 11, 13. 3. 1920, s. 1.

45) *Ř.*, *Filosof jako vladař*, Tábor, roč. 54, č. 10, 12. 3. 1920, s. 1.

46) C. O., *K jubileu T. G. Masaryka*, *Český jih*, roč. 48, č. 10, 6. 3. 1920, s. 1.

33) Na stráž! *Snaha*, roč. 1, č. 17, 3. 3. 1920, s. 2.

34) *Sedmdesátiny presidenta republiky...*, *Český jih*, roč. 48, č. 8, 21. 2. 1920, s. 3.

35) Viz D. Hájková, „Dokud člověk...“, s. 223.

36) *Tamtéž*, s. 221–224.

37) Obvyklé bylo přirovnávání Masaryka k Husovi, Žižkovi i J. A. Komenskému. *Tamtéž*, s. 223.

Snahy si však posteskl, že více mělo být zastoupeno „naše dělnictvo“. V Novákově proslovu jej symptomatically zaujalo, jak celá plejáda básníků (J. S. Machar, Antonín Sova, Otokar Březina) vnímala na přelomu století pod Masarykovým vlivem člověka jako bytost sociální a jak názory budoucího prezidenta formovaly „první hlasatele moderního socialismu“ v české literatuře.⁴⁷⁾

Zdáleka ne všechny akce se setkaly s takovým ohlasem jako vystoupení Arna Nováka. V Táboře sice vlály prapory, ale jeden z vrcholů oslav, akademie pořádaná 6. března Městským osvětovým sborem ve dvoraně sokolovny, „neměla žádoucí návštev“.⁴⁸⁾ Umělecky náročný program (Smetanův sbor *Sláva tobě!* v podání tábořského Hlaholu, recitace oslavných básní S. K. Neumanna a Viktora Dyka, Vítězslava Nováka *Balada o duši Jana Nerudy* a Bendlův *Chorál národa českého*)⁴⁹⁾ referenti sice pochválili,⁵⁰⁾ leč nejvíce ocenili již zmíněnou přednášku Josefa Švehly, který se nijak netajil někdejší negativním vztahem k Masarykovi. „Svým upřímným tónem“ působila učitelova slova „na každého posluchače, byť se čistá pravda nerada slyší.“⁵¹⁾

V neděli 7. března 1920 zasedlo ke slavnostní schůzi na radnici obecní zastupitelstvo, k němuž o Masarykově významu promluvil starosta Josef Šáda, sociální demokrat spíše radikální orientace. Jeho oslavná řeč, zalykal se referent Českého jihu, „vymyká se pojmu běžných proslovů, byvší kusem mistrovské literární studie opravdové ceny“.⁵²⁾ Redaktor *Snahy* takové nadšení nesdílel a charakterizoval projev přívlastkem stručný. Po starostově proslovu následoval návrh městské rady na udělení částky 500 000 korun k vybudování lidovému domu, v němž by našly „přiměřený útulek“ knihovna, čítárna a místní spolky. Návrh byl přijat. Poté z radničního balkonu zazněly fanfáry a zástup shromážděný před radnicí zapěl hymnu.⁵³⁾ Navečer uspořádala tábořská Městská hudební škola ve dvoraně Střelnice hudební večer,⁵⁴⁾ místní organizace československých socialistů přednášku o Masarykových zásluhách a ochotnický spolek předvedl inscenaci Gorkého dramatu *Měšťáci*, následující den reprízovanou.⁵⁵⁾ Tím Masarykovy tábořské oslavy skončily, aby v kulturním a spolkovém životě opět uvolnily prostor přípravám na pětisté jubileum.

Už 13. března přinesl *Český jih* článek připomínající vyhlášení první křížácké výpravy proti husitům (17. března 1420)⁵⁶⁾ a místní týdeníky upozorňovaly na chystané přednášky historika J. V. Šimáka, pořádané pod záštitou Městského osvětového sboru.⁵⁷⁾ První, nazvanou *Sebrání na horách*, proslovil ve středu 17. března v malém

47) Literární kroužek..., *Snaha*, roč. 1, č. 18, 10. 3. 1920, s. 2.

48) Sedmdesátiny presidenta republiky..., *Český jih*, roč. 48, č. 11, 13. 3. 1920, s. 1.

49) Program akademie je uveden v oznámení Osvětový sbor městský, *Tábor*, roč. 54, č. 9, 5. 3. 1920, s. 3.

50) Sedmdesátiny presidenta Masaryka, *Tábor*, roč. 54, č. 10, 12. 3. 1920, s. 3.

51) Sedmdesátiny presidenta republiky..., *Český jih*, roč. 48, č. 11, 13. 3. 1920, s. 1.

52) Tamtéž.

53) *Tábor památce sedmdesátin presidenta T. G. Masaryka*, *Snaha*, roč. 1, č. 18, 10. 3. 1920, s. 2.

54) Městská hudební škola v Táboře..., *Tábor*, roč. 54, č. 9, 5. 3. 1920, s. 3.

55) Sedmdesátiny presidenta Masaryka, *Tábor*, roč. 54, č. 10, 12. 3. 1920, s. 3.

56) Také jubilejní vzpomínka, *Český jih*, roč. 48, č. 11, 13. 3. 1920, s. 3.

57) Zahájení jubilejních oslav města Tábora, *Snaha*, roč. 1, č. 19, 17. 3. 1920, s. 2.

sále Střelnice „naplněném do posledního místa“ a fakticky tak zahájil oslavy pětistého výročí vzniku Tábora.⁵⁸⁾ Z pohledu dnešního badatele je pozoruhodný Šimákův cit pro mentalitu prvního roku revolučního husitství, v němž se důvěra v následování Ježíše Krista snoubila s burčujícími příklady Makabejských jako „božích bojovníků“.⁵⁹⁾ I druhé vystoupení padesátiletého historika, konané o týden později a zaměřené na založení Tábora, bylo odměněno „vděčnou pochvalou“.⁶⁰⁾ Týdeník *Tábor* dokonce otiskl autorovo obsáhlé shrnutí přednášky, čímž zároveň suploval historický komentář k pultisíciletému jubileu.⁶¹⁾

Mezitím se Střelnice stala jevištěm kontroverzního projevu Aloise Rašína, jenž v neděli 21. března navštívil v rámci předvolební agitace Tábor a zúčastnil se jako hlavní řečník schůze místní organizace národnědemokratické strany. Tábořská sociální demokracie už dlouho dopředu dávala prostřednictvím svého listu *Snaha* najevo, že Rašínova hospodářská politika je jí trnem v oku a zejména dělníkům nepřinesla nic pozitivního. V přeplněné dvoraně Střelnice se pak její členové pokusili „svou obhroublou teroristickou taktikou“⁶²⁾ schůzi narušit, leč neuspěli, takže Rašín, alespoň podle národnědemokratického novináře, „exceloval opět jako řečník“.⁶³⁾ Pětihodinová schůze přesto skončila incidentem, do něhož se tentokrát zapojil i sociálnědemokratický starosta Tábora Josef Šáda, který Rašínovu řeč prohlásil z hlediska výsledku nadcházejícího volebního zápasu za „marnou“.⁶⁴⁾ Dozvuky politických nesvárů na stránkách tábořského tisku⁶⁵⁾ a vystoupení reverenda Křenka, jenž 22. března, rovněž na Střelnici, chválil zápas starých táboritů proti Římu a jejich smysl pro sociální spravedlnost,⁶⁶⁾ rychle zastínila prvořadá a vpravdě senzační zpráva.

Tištěná pozvánka Rady krajského města Tábora, obsahující podrobný rozpis oslav pětistého výročí ve dnech 25.–28. března, signovaná starostou Šádou a datovaná 12. března,⁶⁷⁾ ji ještě neobsahovala. V tomto znění se s programem slavností seznámili prostřednictvím místopředsedy rady Bohumila Bayerleho 19. března příslušní úředníci a téhož dne jej díky listu *Tábor* vzala na vědomí i tábořská veřejnost.⁶⁸⁾ V té době již naplno probíhalo jednání o osobní účasti prezidenta Masaryka na tábořských oslavách, jejichž program mezi řádky s přítomností hlavy státu skrytě počítal. Dne 18. března si svědomitý Bayerle zapsal, že v 11 hodin dopoledne „telefonoval

58) *Sebrání na horách*, *Tábor*, roč. 54, č. 11, 19. 3. 1920, s. 3.

59) „*Sebrání na horách*“ – počátky husitské síly. Z přednášky J. V. Šimáka v Táboře 17. března 1920, *Český jih*, roč. 48, č. 13, 27. 3. 1920, s. 1–2 (zde s. 2). Nejnověji k příkladu Makabejských Petr Čornej, *Tajemství českých kronik. Cesty ke kořenům husitské tradice. 2., doplněné a opravené vydání*, Praha – Litomyšl 2003, s. 148–149; Pavel Soukup, *Bible a násilí za válek s husity*, in: *Křížové výpravy v pozdním středověku. Kapitoly z dějin náboženských konfliktů*. Eds. Pavel Soukup, Jaroslav Svátek a kol., Praha 2010, s. 78–89.

60) Druhá přednáška prof. dra Šimáka..., *Tábor*, roč. 54, č. 12, 26. 3. 1920, s. 5–6 (zde s. 6).

61) J. V. Šimák, *Z Tábora před 500 lety*, tamtéž, s. 5.

62) Dr. Al. Rašín v Táboře, in: *Tábor*, roč. 54, č. 12, 26. 3. 1920, s. 1.

63) Tamtéž. Celé znění Rašínova projevu na s. 2–3.

64) Tamtéž, s. 3.

65) Viz například Ada Rejlek, *Buržoasie do voleb II*, *Snaha*, roč. 1, č. 20, 24. 3. 1920, s. 1–2.

66) *Odkaz starého Tábora – novému Táboru*, *Tábor*, roč. 54, č. 12, 26. 3. 1920, s. 6.

67) Státní okresní archiv Tábor, fond Okresní úřad Tábor (pres. spisy, karton č. 26, inv. č. 239).

68) *Oslavy 500. výročí založení města Tábora...*, *Tábor*, roč. 54, č. 11, 19. 3. 1920, s. 3.

ceremoniář pana prezidenta republiky dr. Gut[h]-Jarkovský, že pan prezident zamýšlí dne 25. 3. t[ohoto] r[oku] poctíti svou přítomností slavnost města Tábora, pořádanou na paměť 500letého založení Tábora. Aby smluveno bylo bližší zařízení, mám se s p[anem] starostou dostavití v pondělí 22. t[ohoto] r[oku] do Prahy.⁶⁹⁾ A vzápětí parafrázoval telefonické sdělení starosty Šády: „Mluvil jsem s prezidiem ministerstva a bylo mi sděleno, že není jisto, zda nás (mne a p. místopředsedu) p[an] prezident přijme, pro všechen případ je nutno, abychom byli v černém obleku.“⁷⁰⁾

Vše nakonec dobře dopadlo, a tak již 23. března tištěný oběžník městské rady v Táboře oznamoval, že jubilejní slavnosti „nabudou zvláštního lesku vzácnou osobní návštěvou prezidenta Československé republiky pana T. G. Masaryka, který zavítá do Tábora ve čtvrtek 25. března 1920 dopoledne.“ K účasti bylo zváno obyvatelstvo „všech tříd a stran“ i všechny spolky, sdružení, korporace a společenstva s tím, že zaujmou místa, která jim určí pořadatelé tak, aby „tvořili špalír cestou od nádraží k radnici.“⁷¹⁾ Na konci se skvělo jméno starosty Josefa Šády, který v předvolebním boji získal pro tábořskou sociální demokracii cenný trumf, jímž přebil nedávnou návštěvu Aloise Rašina.

Shodou okolností a díky periodicitě to byla právě sociálnědemokratická *Snaha*, která z tábořských týdeníků přinesla, pochopitelně výrazným palcovým písmem, zprávu o prezidentově návštěvě jako první: „Pan prezident Československé republiky T. G. Masaryk spolu s ministrem zahraničí p. dr. E. Benešem a zástupci československého ministeria zúčastní se osobně zahájení oslav našeho města Tábora.“ Současně vyjádřila přesvědčení, že „Tábor dosud zůstal ideově jeho programem.“⁷²⁾ Kromě toho obsahovala titulní strana pohotovou montáž Masarykových výroků o socialismu.⁷³⁾ Národněsocialistický *List* zaostal o čtyřadvacet hodin, nicméně udržel si aktuálnost, neboť vyšel právě 25. března s výzvou adresovanou straníkům, aby se o deváté hodině dopolední dostavili na náměstí s červenobílým karafiátem jako symbolem partajní příslušnosti.⁷⁴⁾ Národnědemokratický *Tábor*, vycházející v pátek, získal naopak výhodu, že mohl jako první zveřejnit detailní reportáž o sedmi hodinách, jež T. G. Masaryk v Táboře ve čtvrtek 25. března 1920 strávil. Po nedávných oslavách sedmdesátých narozenin hlavy státu se tábořští obyvatelé těšili, že uvidí prezidenta živého a snad i zblízka. Od Žižkovy vítězné bitvy u Sudoměře uplynulo právě pět set let a katolíci slavili Zvěstování Panny Marie...

Kolonu devíti automobilů, která v slunném dopoledni přivážela Masaryka, několik ministrů, poslance parlamentu a jejich doprovod, nadšeně pozdravovaly zástupy občanů i školní mládež ve slavnostně vyzdobených vesnicích a městečkách již od

Miličina.⁷⁵⁾ Při vjezdu do Tábora, krátce po desáté hodině, zazněly ze střechy Střelnice fanfáry a mužstvo veslařského klubu Jordán vzdalo hlavě státu hold na lodích, i když není jisté, zda prezident sportovce, „způsobně“ upozorňující na „krásu opomíjeného rybníka“,⁷⁶⁾ vůbec vnímal. Následovalo nedlouhé stoupání a poté již auta zastavila na prostranství před hotelem Nový (pozdější Grand, respektive Jordán), jen pár kroků od budovy reálky, jejíž studenti a učitelé, postrádající nemocného ředitele Jana Johna, tvořili jásající špalír.⁷⁷⁾ Sotva Masaryk opustil automobil, přijal hlášení místopředsedelského rady Bayerleho a od malé Zdeničky Hantákové, dcerky nedávno zesnulého profesora, obdržel kytičku sněženek. V salonu hotelu Nový očekával vzácné hosty starosta Josef Šáda s rudým karafiátem, emblémem sociálnědemokratického hnutí, ve klopě. Prezidentovi i jeho dceři Alici podal na uvítanou shodné kytice, což Masaryk komentoval slovy: „Děkuju, už mám jednu malou – ještě dostanu větší?“⁷⁸⁾

Po krátkém proslovu představil starosta delegaci městské radní a radním pak přítomné členy vlády (ministra zahraničních věcí Edvarda Beneše, ministra vnitra Antonína Švehlu, ministra spravedlnosti Františka Veselého, ministra sociální péče Lva Wintra) i další osobnosti, ať již přijeli s prezidentem, nebo se dostavili jako oficiální hosté (předseda Národního shromáždění František Tomášek, kancléř Přemysl Šámal, Jiří Stanislav Guth-Jarkovský, přednosta Vojenské kanceláře prezidenta republiky plukovník Otakar Husák, poslanci Rudolf Bechyně, Bohuslav Vrbenský, Karel Stanislav Sokol, Alois Velich, František Houser a Bohdan Bečka, předseda zemské správní komise Antonín Němec, August Popelka, přísedící zemského výboru Jan Sedlák i někteří další). Zdravici pronesl též předseda Okresní správní rady Josef Hák, který popřál Masarykovi, aby „byl dlouho naším otcem a věnoval nám péči největší.“⁷⁹⁾ Pak se ke slovu dostala pozorná hostitelka Hana Nová, jež předala Masarykovi kytici šefíku. Po malém občerstvení nasedli hosté do kočárů, které se v doprovodu legionářů a oddílů místního Sokola zvolna rozjely směrem k radnici, takže se zástupy mohly „bouřlivě“ pozdravit „s drahým tatíčkem“.⁸⁰⁾

Metaforické pojmenování *otec* či *tatíček*, jízda v kočáře jásajícími špalíry, ulice zkrášlené lesním chvojnám a vyzdobené prapory, výlohy, domovní průčelí a balkony ozdobené státníkovými portréty a bystami, krojovaná děvčata na náměstí, vzorně seřazené spolky i korporace a čerstvě vybělená a umytá radnice, to vše evokovalo

75) Rekonstrukci Masarykovy návštěvy v Táboře podávám na základě obsáhlých reportáží místního tisku. Viz *Prezident Masaryk v Táboře*, Tábor, roč. 54, č. 12, 26. 3. 1920, s. 1; 1420–1920, *Snaha*, roč. 1, č. 21, 31. 3. 1920, s. 1–2; *Tábořské jubilejní slavnosti*, *List Československé strany socialistické pro župu tábořskou*, roč. 2, č. 9–10, 1. 4. 1920, s. 1–2; *Oslava pětistého trvání města Tábora*, *Český jih*, roč. 48, č. 14, 3. 4. 1920, s. 1–2.

76) Viz výše uvedený poslední článek, s. 1.

77) „Dne 25. března návštěva prezidenta T. G. Masaryka při jub[ilejních] slavnostech města Tábora. Reálka vítala pana prezidenta ve špalíru u reálky, senior sboru služebně byl představen.“ Senioreem je míněn Václav Mansfeld, který jako nejstarší vyučující zastoupil ve funkci ředitele Johna, který 21. března „na radu lékařskou zažádal o dovolenou“. Státní okresní archiv Tábor, fond Jedenáctiletá střední škola Tábor (Reálka), *Kronika státní reálky v Táboře z let 1900–1937*, nepaginováno.

78) 1420–1920, *Snaha*, roč. 1, č. 21, 31. 3. 1920, s. 1.

79) *Oslava pětistého trvání města Tábora*, *Český jih*, roč. 48, č. 14, 3. 4. 1920, s. 1.

80) 1420–1920, *Snaha*, roč. 1, č. 21, 31. 3. 1920, s. 1.

69) Státní okresní archiv Tábor, fond Okresní úřad Tábor (pres. spisy – čj. 183/1920, karton č. 26, inv. č. 239). Okresní politická správa okresního hejtmantví v Táboře evidovala tuto písemnost 21. března.

70) Tamtéž.

71) Tamtéž, čj. 189/1920.

72) *Snaha*, roč. 1, č. 20, 24. 3. 1920, s. 1.

73) Tamtéž.

74) *List Československé strany socialistické pro župu tábořskou*, roč. 2, č. 7–8, 25. 3. 1920, s. 1, 3.

spíše vítání monarchy než hlavy demokratické republiky, jejíž nedávno přijatá ústava se inspirovala francouzským, americkým a švýcarským vzorem, byť přejala mnohé principy rakouské konstituce z roku 1867. Československo zatím existovalo pouhých sedmáct měsíců a mentalitu nebylo (a není) možné změnit ze dne na den. Ostatně i Masaryk přiznával, že oslavy a parády prostě patří k prezidentskému „kšeftu“. Pozorné oko ovšem evidovalo v porovnání s časy císaře pána i dílčí novinky. Jako součást pořadatelské služby poprvé veřejně vystoupili táborští skauti, stále ještě složka Sokola, a vedli si nad „všecko očekávání“. ⁸¹⁾ I jejich zásluhou, se „pan prezident mohl,“ jak si pochvaloval kancléř Šámal, „volně procházeti, což se v jiných městech nestalo“. ⁸²⁾ Příslušníci spolků a sdružení, přítomní na náměstí již od osmé hodiny ráno, byli rozestaveni tak, aby vynikl pomník Jana Žižky a sousední starobylá kašna. Po celou dobu prezidentova příjezdu osvětlovaly město „obloukové lampy elektrické“.

Deset minut před půl dvanáctou dorazil Masaryk k radnici. V tu chvíli se ozvaly z radničního balkonu fanfáry ze Smetanovy *Libuše* a vzápětí zazněla státní hymna. U vchodu do budovy přivítal prezidenta jeho bývalý student a nyní první náměstek starosty Emanuel Chalupný. ⁸³⁾ Poté Masaryk zamířil, provázen frenetickým potleskem a voláním slávy, do zasedací síně, v níž se kromě obecních zastupitelů a členů vládní i parlamentní delegace shromáždili další pozvaní hosté, zvláště představitelé jihočeských měst. V atmosféře obecného pohnutí zapěl spolek Hlahol první sloku chorálu *Kdož jste boží bojovníci* a naladil přítomné k poslechu nedlouhé řeči starosty Šády:

„Vážený pane prezidente! Jsme hrdi a zároveň plni radosti nad tím, že můžeme vás vítati v našem městě jako účastníka, a to nad vše milého účastníka u naší skromné oslavy na paměť pětisetletého trvání našeho města. Slavnost ta stane se vaším příchodem památnou, a to tím památnější, že jste to byl vy, pane prezidente, který při svém slavném návratu do vlasti řekl: >>Tábor jest náš program.<< Vaše slova utkvěla nám pevně a trvale v myslí, a věřte, byla-li snad v nás úcta a obdiv k vám, tu přidružila se k nim láska, a to láska srdečná. Vy jste probudil v českých lidech krev bratří Žižkových, a proto není bez důležitosti, že vy, pane prezidente, chcete se zúčastniti slavnosti, pořádané na památku střediska a pevné bašty Božích bojovníků. Vítám vás, pane prezidente, jako starosta obce v naší památné radnici a přeji vám, byste těch několik chvil, nám tak drahých, strávil mezi námi co nejpříjemněji.“ ⁸⁴⁾

81) Oslava pětisetletého trvání města Tábora, Český jih, roč. 48, č. 14, 3. 4. 1920, s. 1. K počátkům tábořského skautského odboru, založeného z iniciativy Emanuela Chalupného, Jaromír Müller, Skaut, in: Šedesát let Emanuela Chalupného. Sborník vzpomínek. Eds. Edvard Reich – Jaroslav Šíma – Rudolf Telštitk, Praha 1940, zvláště s. 76–79; Jaromír Šimek, 80 let tábořského skautingu, in: Kniha o městě Tábor, s. 122; týž, Emanuel Chalupný a skauting, zvláště tábořský, in: Emanuel Chalupný. Česká kultura, česká sociologie a Tábor, ed. Josef Zumr, Praha 1999, zvláště s. 255–258.

82) Oslava pětisetletého trvání města Tábora, Český jih, roč. 48, č. 14, 3. 4. 1920, s. 1.

83) O komplikovaném vztahu Masaryk – Chalupný více Miroslav Petrušek, Místo Emanuela Chalupného ve vývoji české sociologie, in: Emanuel Chalupný. Česká kultura, česká sociologie a Tábor, zvláště s. 66–68.

84) President Masaryk v Táboře, Tábor, roč. 54, č. 12, 26. 3. 1920, s. 1; Tábořské jubilejní slavnosti, List Československé strany socialistické pro župu tábořskou, roč. 2, č. 9–10, 1. 4. 1920, s. 1.

Poté starosta seznámil auditorium se zaslánými písemnými zdavicemi Aloise Jiráka, Adolfa Heyduka a Augusta Sedláčka, prožívších mladá léta pod dojmem tábořského hnutí, jehož organickým pokračováním tábořské oslavy byly, dále Jana Herbena i významných politických osobností, zejména premiéra Vlastimila Tusara a bývalého ministerského předsedy Karla Kramáře. Pak prohlásil schůzi za zahájenou. Jejím hlavním bodem bylo udělení čestného občanství města Tábora T. G. Masarykovi. Josef Šáda využil této příležitosti k opětovnému (a podstatně delšímu) projevu, v němž se zabýval aktuálním odkazem Tábora husitského Tábora modernímu. Asi málokoho překvapí, že podle mínění sociálnědemokratického starosty byli původní táborité „duševními předky všech pozdějších sociálních a socialistických hnutí u nás“. Tato teze žila v dělnickém a socialistickém hnutí již několik desetiletí a autoritativnosti jí dodal Karl Kautsky v známé práci o průkopnících moderního socialismu. ⁸⁵⁾ Šáda pouze rozvíjel starší podněty, když tvrdil, že „uprostřed středověku“ vznikla „v Evropě republika tábořská či ‚svobodná obec‘, jak jí naši předkové říkali, a stála po osmnácti letech jako pevná bašta všeho pokroku, pravdy, lásky, lidství a humanity. Naši táborité byli první novodobí socialisté, kteří se pokoušeli o komunismus na podkladě náboženském a mravním a chtěli vybudovati společnost na zásadách rovnosti, svobody a bratrství a odstranění soukromého majetku.“ Ne vždy své principy domýšleli. To však nic nemění na jejich dějinném významu. „Město má štěstí,“ spěl řečník k závěru, „že pětisetleté výročí slaví v osvobozené české zemi. Svaté nadšení, které vedlo naši dobu k velkým činům, vznicené vzpomínkami na starou minulost tábořskou, dodá nám síly a myslí, abychom svojí republikou byli mezi prvními jako táborité ducha a zůstali věrni heslu našeho osvoboditele, milovaného prezidenta Masaryka: ‚Tábor jest náš program‘.“ ⁸⁶⁾

Bylo by snadné dokládat, jak Šádův proslov respektoval sociálnědemokratickou interpretaci husitství, jak se jí snažil přizpůsobit momentální situaci ve straně, v níž se stále více prosazovala radikální levice, a zároveň skloubit s myšlenkami Masarykovy *České otázky* i dalších textů, které filozof, sociolog a politik věnoval náboženské reformaci 15. století. Ani na okamžik ovšem nezapomínal, že mluví před jedinečným fórem v jedinečné situaci před blížícími se parlamentními volbami.

Masarykova odpověď vyzněla státotvorně, aniž popírala řečníkovo původní ideové východisko, ⁸⁷⁾ akcentující husitství jako vzor pro aktivity svobodných občanů v svobodném státě: „To, co jste na konci svých vývodů pověděl jako další program vaší obce,“ obracel se Masaryk na tábořského starostu, „to bych chtěl zdůraznit a k tomu připojit, že naše osvobození národní a státní dělo se do veliké míry ve

85) Karl Kautsky, Die Vorläufer des neueren Sozialismus I/1 – I/2, Stuttgart 1895. Slovenský překlad Lva Hanzela pod názvem Predchodcovia moderného socializmu. Bratislava 1958, s. 266–308. Blíže k tomu Jaroslav Vrbata – Jiří Kořalka, K tradici husitského Tábora v revolučním dělnickém hnutí, Husitský Tábor 2, 1979, zvláště s. 129–138 (na s. 137–138 zvýšený zřetel k městu Táboru).

86) 1420–1920, Snaha, roč. 1, č. 21, 31. 3. 1920, s. 1.

87) Více k tomu Josef Válka, Starší dějiny v Masarykově České otázce, in: Sto let Masarykovy České otázky, ed. Eva Broklová, Praha 1997, s. 51–58; Jaroslav Marek, Dnešní Masarykovi kritici, in: tamtéž, s. 47–50; Miloš Havelka, Spor o smysl českých dějin 1895–1938, in: Spor o smysl českých dějin 1895–1938, ed. Miloš Havelka, Praha 1995, zvláště s. 15–19; týž, Dějiny a smysl. Obsahy, akcenty a posuny „české otázky“ 1895–1989, Praha 2001, s. 70–87.

znamení a v upomínce programu naší reformace, Husa, Chelčického, Žižky, Komen-
ského a všech. Byla to pětistoleťá památka úmrtí Husova, když jsem já, a to vědomě
a symbolicky, vystoupil ve Švýcarsku a opověděl boj poprvé veřejně Habsburkům
a Rakousku. “Tím si prezident vytvořil můstek, po němž přešel k současnosti: „Mo-
derní správa státní vznikla v městech, rozumím v městech větších, a byl to – jak bylo
dobře řečeno – starý Tábor, kde obec byla republikou, byla státem pro sebe. A to byl
všeobecný vývoj moderního státu. A proto bych si přál a přeji si, abyste jako obec
brzy reformovali hospodářství sociální a finanční na základě těch idejí, které vedly
naši reformaci, abyste se zase stali, jak historikové říkali o starém Táboře: po Praze
druhým hlavním městem. Tábor stal se hlavním městem Čech, prvním ne velikostí,
nýbrž ideami, jen duchem a mravním cílem, ke kterému spěl.“⁸⁸⁾ Josef Šáda musel
zářít spokojeností.

Úsměv jej jistě neopustil ani při salvách potlesku, jehož se Masarykovi dostalo,
ani při zdrcivých přednesených zástupci Plzně, v 15. století neochvějně bašty ka-
tolicismu, a jihočeského Husince. Sjedený a osvobozený český národ tak v pro-
storách tábořské radnice skládal symbolický hold slavné husitské minulosti, na niž
hodlal aktivním občanským postojem navazovat. Zatímco Masaryk poskytoval im-
provizované audience,⁸⁹⁾ vystoupil rozradostněný Šáda na radniční balkon, z něhož
shromážděným zástupcům zopakoval svůj druhý projev. Ze stejného místa pokynuli
po chvíli davu, v němž nechyběly početné výpravy z jihočeských obcí, nachlazený
prezident s dcerou Alicí.

Působivá scéna, která utkvěla v paměti asi všem účastníkům oslav, měla hned
druhý den politickou dohru. Národní demokraté, jen obtížně skousávající starostův
úspěch, vytáhli na Šádu, že Masarykovi neomaladě zabránil promluvit z radniční-
ho balkonu. Přítomný ministr Švehla prý dokonce se smíchem prohlásil: „To máte
v Táboře energického starostu, když zakáže mluvit i prezidentovi.“⁹⁰⁾ Tím incidenty
neustály, neboť zneklidněné národní demokracii vadilo kdeco, například „omšely
kabát“ a „štrafované kalhoty“ ministra Lva Wintra, nad nimiž se rozčiloval údajný
čtenář z Votic: „Doufám, že nikdo nebude tvrdit, že je to ‚demokratické‘.“ Redakce
reagovala příznačně: „Doufáme také, že ne – jistě je to ale soc[iálně]demokratic-
ké.“⁹¹⁾ Další údajný čtenář, tentokrát ze Soběslavi, si zase stěžoval na rudý karafiát
v starostově klopě: „Což jsou u Vás v Táboře samí soc[iální] demokraté?“⁹²⁾ A aby
toho nebylo málo, schytl Šáda další úder za to, že při obědě v hotelu Nový seděl
proti prezidentovi a nešetřně vyfukoval kouř z viržinka přímo do Masarykova talí-
ře.⁹³⁾ Naproti tomu si redaktor *Českého jihu* oběd, na který se prezident s delegací

88) Tábořské jubilejní slavnosti, List Československé strany socialistické pro župu tábořskou, roč. 2,
č. 9–10, 1. 4. 1920, s. 1. Cituji však podle vydání in: T. G. Masaryk, Cesta demokracie I, s. 252.

89) Hovořil mimo jiné s tábořským evangelickým farářem Bohuslavem Součkem a profesorem
Václavem Mansfeldem, dočasně pověřeným řízením tábořské reálky. Viz Oslava pětistého trvání města
Tábora, Český jih, roč. 48, č. 14, 3. 4. 1920, s. 2.

90) Energický starosta, Tábor, roč. 54, č. 12, 26. 3. 1920, s. 6.

91) Demokratické mravy? Tábor, roč. 54, č. 13, 2. 4. 1920, s. 4.

92) Tamtéž.

93) Tamtéž.

odebral z radnice, pochvaloval: „Majitelka hotelu, paní Hana Nová potvrdila znovu
dobrou pověst o jemném svém vkusu v uspořádání tabule a příjemném pohostin-
ství.“⁹⁴⁾

V uvolněném ovzduší tak mohla být panu prezidentovi představena Lidunka
Šechtlová, dcera majitele proslulého tábořského fotografického ateliéru,⁹⁵⁾ která Ma-
sarykovi v upomínku předala sbírku fotografií. Snad z nich měla hlava státu větší
radost než ze sady pěti kraslic, na kterých bratři Heřmánkové zobrazili prezidentovu
tvář a památná tábořská místa,⁹⁶⁾ či z modelu základního kamene zamýšleného po-
mníku Jana Žižky na Vítkově, daru zástupce příslušného žižkovského spolku.⁹⁷⁾

Poslední složkou Masarykova oficiálního programu v Táboře byla odpolední pro-
hlídka muzea, jehož sbírky byly umístěny v budově radnice, a městských pamětihod-
ností. V radničním vestibulu tentokrát uvítali prezidenta školáci, kteří pod vedením
odborného učitele Karla Prunera zanotovali postupně *Marseillaisu*, sokolskou *Jen
dál!* a Masarykovu oblíbenou píseň *Teče voda, teče*. Prezident pozorně poslouchal
a na závěr svou milovanou písničku zazpíval slováckým dialektem. „Tato malá udá-
lost vyvolala mezi účastníky živé pohnutí. Mládeži pak i panu dirigentu způsobila
velkou radost. Opětně jeden dokument, že náš milý pan prezident zasluhuje v plné
míře název ‚tatíček‘.“⁹⁸⁾ Po úsměvné epizodě podal ve zbrojnici Masarykovi výklad
profesor Karel Kostlivý (mimo jiné oddaný národní demokrat a Šádův oponent),
o tiscích a vykopávkách referoval Jan Kolář, přírodovědnými sbírkami jej provedl
profesor státní reálky Oldřich Košťál, oddělení folklóru přiblížila hlavě státu Terezie
Bernardová a v závěru dostal slovo řídící učitel Josef Švehla, jenž se mezitím vrátil
z Kozího hrádku, na který doprovázel Alicí Masarykovou.⁹⁹⁾ Zápis v pamětní knize
muzea, kam se prezident zvěčnil s dcerou Alicí, Františkem Tomáškem a ministrem
Wintrem,¹⁰⁰⁾ dodnes vydává svědectví o vzácné návštěvě. Po shlédnutí muzea zamí-
řil prezident za asistence starosty Šády a čestných občanů Mariánskou a Klokotskou
ulicí k Bechyňské bráně, naslouchaje výkladům redaktora Stanislava Dalibora Ku-
bíčka a řídícího učitele Saluse. Z hradeb se krátce zadíval do údolí a kočárem se pak
vrátil do hotelu Nový, kde byla připravena svačina.¹⁰¹⁾ Nedlouho po 17. hodině odjel
Masaryk se svou „družinou“ v automobilech do Prahy, zanechávaje „město naše
v radostném rozrušení“.¹⁰²⁾

Tábořské oslavy, vnějším rázem kopírující mladočeské festivity druhé poloviny
19. století, pokračovaly poté ve shodě s původním plánem. V pátek 26. března se
uskutečnil v přeplněné dvoraně sokolovny koncert tábořského Hlaholu, dirigova-

94) Oslava pětistého trvání města Tábora, Český jih, roč. 48, č. 14, 3. 4. 1920, s. 1.

95) Pavel Scheufler, Fotografie v Táboře a dynastie Šechtlovů, in: Kniha o městě Tábor, s. 71–72.

96) President Masaryk v Táboře, Tábor, roč. 54, č. 12, 26. 3. 1920, s. 1.

97) Oslava pětistého trvání města Tábora, Český jih, roč. 48, č. 14, 3. 4. 1920, s. 1.

98) Tábořské jubilejní slavnosti, List Československé strany socialistické pro župu tábořskou, roč. 2,
č. 9–10, 1. 4. 1920, s. 1–2.

99) President Masaryk v Táboře, Tábor, roč. 54, č. 11, 26. 3. 1920, s. 1.

100) Státní okresní archiv Tábor, fond Husitské muzeum Tábor. Pamětní kniha Musea král[ovského]
města Tábora 1872–1920.

101) 1420–1920, Snaha, roč. 1, č. 21, 31. 3. 1920, s. 1.

102) President Masaryk v Táboře, Tábor, roč. 54, č. 12, 26. 3. 1920, s. 1.

ného V. B. Aimem, a orchestru Hudebního spolku. Program sestával především ze skladeb Smetanových (předehra k *Libuši*, sbor *Tři jezdci*, symfonické básně *Tábor* a *Blaník*, jako závěrečné číslo *Česká píseň*) a jednotlivin Bendlových (*Pochod Táborů*) a Dvořákových (ouvertura *Z domoviny*). Místní tisk se nad výkony obou hudebních těles netajil nadšením.¹⁰³⁾

To však neplatí o hodnocení dramatu Jana Voborníka *Jeronym Pražský*, sehra- ného místním Spolkem divadelních ochotníků v Městském divadle večer 27. a 28. března.¹⁰⁴⁾ Zatímco referent časopisu *Tábor* poněkud zdrženlivě označil provedení za zdařilé a *Český jih* vyzdvihl výkon Vlastimila Ningeru v titulní roli,¹⁰⁵⁾ nebral si Ada Rejlek, publikující na stránkách *Snahy*, žádné servítky: „Historické drama bez opravdového zájmu uměleckého. Řetěz přednášek ze školního dějepisu, dávka kronikářské erudice, kvantum koloritu dobového – vše mluveno v jednotvárné, monotónní, bezbarvé řeči – krátce drama bez síly a mohutnosti.“ Jediný „čestný ochotnický výkon“ podal pan Ninger, ostatní hráli „se zřejmým úsilím potěšiti přítomného staříckého autora“.¹⁰⁶⁾ Pro zajímavost uvádím, že Voborníkovi nebylo tehdy ještě ani šestašedesát a čekalo jej ještě šestadvacet let života. Pro obdivovatele dramata Arnošta Dvořáka a moderních uměleckých proudů byl však překonaným autorem, stejně jako tvůrci naprosté většiny „ostatních našich historických kusů.“¹⁰⁷⁾ Není vylouče- no, že Voborník viděl v Táboře svou hru o mistru Jeronymovi vůbec poprvé, neboť autoritativní vědecká publikace její scénické provedení eviduje až k roku 1923.¹⁰⁸⁾

Rozporné pocity prožil v tábořském Městském divadle dopoledne 28. března též Jan Herben, čelný Masarykův přívrženec a aktuálně člen národnědemokratické strany. Pod záštitou spolku Štítiny a Nová výchova proslovil přednášku na téma *Tábor je náš program*. Ačkoliv jeho vystoupení oznámil místní tisk s dvoudenním předstí- hem,¹⁰⁹⁾ dali někteří Herbenovi spolustraníci přednost účasti na partajní schůzi. Čeští socialisté komentovali velmi slabou návštěvu jízlivou poznámkou, že se národní demokraté mohli dohodnout mezi sebou a ušetřit si blamáž.¹¹⁰⁾

Herben hovořil dlouze o významu husitství a Tábora, jehož přínos interpretoval značně ahistoricky a s důrazem na problémy vlastní současnosti. Přecenil tak ku- příkladu význam školství v husitském Táboře i postavení žen, nahlížené optikou emancipačního procesu.¹¹¹⁾ Nelze ale popřít, že se dotkl otázky, která v té době začí- nala vzbuzovat badatelský zájem.¹¹²⁾ Aktuálně politicky a s ohledem na vlastní stranu

103) Koncert Hlaholu a Hudebního spolku na oslavu 500. výročí založení města Tábora, Tábor, roč. 54, č. 13, 2. 4. 1920, s. 4.

104) Plakát k představení uložen v Státním okresním archivu Tábor.

105) -a., Městské divadlo v Táboře, Tábor, roč. 54, č. 13, 2. 4. 1920, č. 13, s. 4; Premiéra Jeronyma Pražského, Český jih, roč. 48, č. 14, 3. 4. 1920, s. 2–3.

106) Ada R., Jeronym Pražský, Snaha, roč. 1, č. 21, 31. 3. 1920, s. 2.

107) Tamtéž.

108) Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 4/II. V – Ž. Praha 2008, s. 1403.

109) Štítiny a Nová výchova..., Tábor, roč. 54, č. 12, 26. 3. 1920, s. 5.

110) Tábor náš program, Tábořské jubilejní slavnosti, List Československé strany socialistické pro župu tábořskou, roč. 2, č. 9–10, 1. 4. 1920, s. 3.

111) Jan Herben, Tábor jest náš program, Tábor, roč. 54, č. 16, 23. 4. 1920, s. 2 (stenogram Slavomila Nováka).

112) Anna Kolářová-Císařová, Žena v hnutí husitském, Praha 1915.

vyznělo Herbenovo tvrzení, že na Táboře „vznikl první národní program český“. Z úst vášnivého oponenta Josefa Pekaře¹¹³⁾ působila překvapivě také teze o nepřeru- šené kontinuitě národního života od příchodu praotce Čecha do současnosti: „Když mluvím o bitvě na Moravském poli, mám si býti vědom, že tam jsem bojoval také já, když Hus kázal v Betlémské kapli a na Kozím hrádku, tam jsem byl také já, a když mluvím o těch, kteří poraženi byli na Bílé hoře, to jsem pořád já.“¹¹⁴⁾ Ve skutečnosti zde řečník s jistou nadsázkou pouze rozvíjel teze Masarykovy *České otázky* („Žižka toť krev z krve naší, kost z kosti naší – ano, Žižka, to jsme my.“)¹¹⁵⁾ a vysvětloval, že právě v tomto smyslu navazuje přítomnost, rozvíjející mravnost a demokracii, na program husitského republikánského a rovnostářského Tábora. Každý „dnes má právo říci ‚Stát jsem já‘, já jsem poslanec, ministr, prezident!“¹¹⁶⁾ Volby jako základ demokratického uspořádání dávají takovou příležitost každému občanovi. Ačkoliv sympatizanti politické levice postrádali v Herbenově řeči akcentování socialistick- ých myšlenek a přednáška vyvolala spíše chladný ohlas, vydal spolek Nová výcho- va v následujícím roce její text ve formě samostatné publikace.¹¹⁷⁾

Neděle 28. března, završující oficiální oslavy, neměla příliš šťastný průběh. V podvečer skonala na následky chřipkového onemocnění ve věku nedožitých sedm- desáti let ředitel reálky Jan John, jehož pohřeb se konal poslední březnový den.¹¹⁸⁾ Zatímco učitelští kolegové se rozhodli uctít Johnovu památku zřízením fondu pro podporu studujících tábořské reálky a zanedlouho uvítali ve svém čele jako „zatím- ního ředitele“ Oldřicha Košťála,¹¹⁹⁾ vyřizoval hradní ceremoniář Jiří Guth-Jarkovský s místodržitelským radou Bayerlem poděkování všem, kdo se výrazně zasloužili o zdárný průběh Masarykovy návštěvy v Táboře. Korespondence mezi oběma úřed- níky začala již 27. března a plynule pokračovala až do 11. dubna. Oficiální presi- dentovo poděkování obdrželi nejen všichni, kdo jej provázeli v tábořském muzeu, a řídicí učitel Karel Pruner, ale také starosta Šáda, jeho náměstkyně Emanuel Cha- lupný a Josef Kos, městský tajemník Josef Tutter, policejní komisař Konrad Traxler, městský inženýr Rudolf Klíma, městský stavitel Jan Pravda, kancelista Božej Brou- kal, spolek Hlahol, Klub československých turistů i táborští skauti. Fotografickou podobiznu s vlastoručním Masarykovým podpisem zaslala prezidentská kancelář Zdeňce Hantákové a Ludmile Šechtlové. Pečlivý Bayerle předal fotografie oběma dívkám 21. dubna.¹²⁰⁾

113) Viz Jan Herben, Masarykova sekta a Gollova škola, Praha 1912. Přetištěno in: Spor o smysl českých dějin 1895–1938, ed. M. Havelka, s. 164–234.

114) Jan Herben, Tábor jest náš program, Tábor, roč. 54, č. 16, 23. 4. 1920, s. 2.

115) T. G. Masaryk, Česká otázka. Snaha a tužby národního obrození. 7. vydání, Praha 1969, s. 221.

116) Jan Herben, Tábor jest náš program, Tábor, roč. 54, č. 16, 23. 4. 1920, s. 2.

117) Jan Herben, Tábor je náš program. Přednes[eno] v měst[ském] divadle tábořském 28. břez[na] 1920. Tábor 1921.

118) Státní okresní archiv Tábor, fond Jedenáctiletá střední škola Tábor (Reálka), Kronika státní reálky v Táboře z let 1900–1937, nepaginováno; Ředitel Jan John mrtev, Český jih, roč. 48, č. 14, 3. 4. 1920, s. 2.

119) Profesorský sbor reálky v Táboře..., Snaha, roč. 1, č. 21, 31. 3. 1920, s. 2.

120) Viz Státní okresní archiv Tábor, fond Okresní úřad Tábor, pres. spisy, karton 26, inv. č. 239; 27. a 30. března 1920, 3., 11. a 19. dubna – zde i poznámka učiněná 21. téhož měsíce – 1920). Viz i sdělení v místním tisku: Díky presidenta Masaryka, Tábor, roč. 54, č. 15, 16. 4. 1920, s. 4–5; Dík pana presidenta republiky, Tábor, roč. 54, č. 17, 30. 4. 1920, s. 3.

Masarykova tábořská návštěva rezonovala na stránkách tábořského tisku příbližně dva týdny,¹²¹⁾ často v sousedství zpráv o publikacích vydaných u příležitosti tábořského jubilea. Tak byl oceněn *Turistický průvodce Tábořem a okolím* z pera Dalibora Stanislava Kubíčka¹²²⁾ i knížka Josefa Švehly, popisující poměry v husitské obci tábořské a vydaná zásluhou Spolku pro postavení Husova pomníku v Táboře.¹²³⁾ Národnědemokratický *Tábor* ji vehementně doporučoval každému, neboť je plná „upřímných slov“.¹²⁴⁾ Zato sociálně demokratickou *Snahu* pobouřily Švehlovy výroky, kritické vůči pokusu o sociální revoluci „v skonalé právě Maďarů a v skomírající sovětové republice ruské“¹²⁵⁾ i výpad proti bolševickému revolucionáři Aloisu Munovi, podezřelému z velezrady.¹²⁶⁾ Tato a podobná přirovnání neměla podle redaktora *Snahy* s historií „naprosto co společného“.¹²⁷⁾ Předvolební zápas, vedený v rámci tábořských oslav, pokračoval.

V jeho stínu proběhl i další a podstatně delší pobyt T. G. Masaryka na Tábořsku. Prezident přijel už na Velký pátek 2. dubna 1920 po poledni do Plané nad Lužnicí, kde se ubytoval ve vile paní Mejnarové. Pracovním vypětím i sérií oficialit vyčerpáná a unavená hlava státu zde chtěla v ústraní a bez mediální pozornosti strávit velikonoční svátky a přečkat vlnobití volebního boje.¹²⁸⁾ Současně se Masaryk obsazoval do role nestranného a nadstranického prezidenta, který nehodlá zasahovat do předvolební vřavy. Návrat do Prahy plánoval až na 19. dubna, den po skončení voleb do poslanecké sněmovny. Ani v Plané však prezident neměl úplný klid. Již přivítání starostou Lukšem se odehrálo „za účasti četného obecního“, hned 3. dubna navštívil v doprovodu dcery Alice Sezimovo Ústí, kde si opět vyslechl výklad řídícího učitele Josefa Švehly, tentokrát o zdejších pamětihodnostech, a o velikonoční neděli shlédl v Plané Gogolovu *Ženitbu* v nastudování místních ochotníků.¹²⁹⁾ Během ozdravného pobytu, jenž se protáhl až do 25. dubna, termínu senátních voleb, konal výlety do okolí, ale neunikl povinnosti odpovědět na projev oddanosti předsedovi Národního shromáždění Františku Tomáškovu,¹³⁰⁾ pronést 21. dubna na nádraží v Plané pozdrav k vracejícím se ruským legionářům¹³¹⁾ a sepsat předmluvu ke knize R. W. Setona-

121) P., Jan Žižka z Kalicha, *Český jih*, roč. 48, č. 13, 27. 3. 1920, s. 2; S. D. Kubíček, *Prezident republiky mezi námi*, tamtéž, s. 3. V obou příspěvcích dobově příznačné srovnání Masaryka s Husem a Žižkou.

122) *Nový průvodce po Táboře a okolí*, *Snaha*, roč. 1, č. 21, 31. 3. 1920, s. 2.

123) Josef Švehla, *V tábořské republice před 500 léty*, *Tábor 1920*. Symptomatické je úvodní slovo, které varuje čtenáře před snahou hledat v brožurce „přesné historie“. Cílem textu, původně přednášky, proslavené čtyřikrát v průběhu roku 1919, bylo srovnat obraz života „našich předků“ s „poměry dnešními“.

124) *V tábořské republice před 500 lety*, *Tábor*, roč. 54, č. 19, 14. 5. 1920, s. 3.

125) J. Švehla, *V tábořské republice před 500 léty*, s. 27.

126) *Tamtéž*, s. 32.

127) *V tábořské republice před 500 léty*, *Snaha*, roč. 1, č. 21, 31. 3. 1920, s. 2.

128) *K rozbořené politické atmosféře Ferdinand Peroutka, Budování státu III*. 1920. 3. vyd., Praha 1991, s. 1078–1087; Antonín Klimek, *Velké dějiny země Koruny české XIII. 1918–1929*. Praha–Litomyšl 2000, s. 163–164.

129) *Prezident T. G. Masaryk...*, *Snaha*, roč. 1, č. 22, 7. 4. 1920, s. 2; *Prezident Masaryk v Plané n. L.*, *Tábor*, roč. 54, č. 14, 9. 4. 1920, s. 6–7; *Návštěva prezidenta republiky v Sezimově Ústí*, tamtéž, s. 7.

130) T. G. Masaryk, *Cesta demokracie I*, s. 256.

131) *Tamtéž*, s. 257; *Z pobytu prezidenta republiky Masaryka v Plané nad Lužnicí*. *Tábor*, roč. 54, č. 17, 30. 4. 1920, s. 3.

Watsona *Evropa v přerodu*.¹³²⁾ Připočteme-li k tomu návštěvu školy, drůbežárny, včelína řídicího učitele Boháče a dětského divadla, zjistíme, že se prezident v Plané rozhodně nenudil. Místní zastupitelstvo ho pochopitelně zvolilo čestným občanem a 24. dubna mu doručilo diplom, na němž „je zobrazeno prezidentovo obydlí v Plané a v notách vepsána píseň *Tam tichou nad Lužnicí*...“¹³³⁾

Tábořské noviny referovaly o Masarykově pobytu v Plané decentně a uvnitř listů, nikoliv na titulních stranách, přesto si neodpustily oslavné tirády na adresu prezidenta, který přijel bez „vojenského doprovodu, bez tajných i zjevných hlídačů či osobní bezpečnosti, o jakou se tolik starávali zbabělí Habsburkové...“¹³⁴⁾ Znovu a znovu opakovaly Masarykův výrok „Tábor je náš program“ a opětovně srovnávaly Masarykovu prostotu se strogeností návštěv „starého monarchy habsburského“.¹³⁵⁾ Jakoby si ani neuvědomovaly, že místo odstraněného pomníku staříckého císaře budují pomník nový, který má obdobné patriarchální rysy, byť monarchii nahradila republika a císaře „vladař-filosof“...¹³⁶⁾

Nelze exaktně zjistit, do jaké míry ovlivnila Masarykova březnová návštěva volební výsledky v Táboře. V rámci města však asi přece jen přispěla k poměrně těsnému vítězství sociální demokracie nad jejím hlavním protivníkem, národnědemokratickou stranou. V časech, kdy neexistovala televize, ještě nevysílal rozhlas a fotografie se uplatňovala v exkluzivních časopisech, byl nejučinnější agitací osobní styk s voliči. Zaplněnému tábořskému náměstí zřejmě utkvěl v paměti – necelý měsíc před volbami do poslanecké sněmovny – působivý obraz starosty Josefa Šády stojícího na radničním balkoně, odkud zdravil zástupy prezident republiky.

Možná právě tento vizuální vjem převážil pověstnou miskou vah na stranu sociálních demokratů, kteří v Táboře získali o 154 hlasů více než jejich největší konkurenti. Čeští socialisté hleděli na národní demokraty již s odstupem téměř pěti set hlasů. Strany zaštiťující se socialistickými ideami dostaly v Táboře podporu téměř 60% voličů. V dvanáctitisícovém městě takřka nebodovali agráři, kteří ovšem jednoznačně dominovali v politickém okrese tábořském, neboť disponovali obrovským voličským zázemím na venkově.¹³⁷⁾ Národní demokracie obdržela v okresním měřítku přibližně 10% hlasů, což byl podstatně lepší výsledek než na celostátní úrovni (6, 3%). Sen, že postaví hráz proti nástupu levice, se rozplynul. Program mladočeských dědiců, tradičně spolehajících na jednotu etnického národa, neuspěl v soutěži s třídními a stavovskými hesly. Ani drtivé vítězství sociálních demokratů (více než 25%), kteří téměř dvakrát předčili agrárníky, ale, jak známo, nestačilo k vytvoření stabilní rudo-zelené vlády. Osudové štěpení sociální demokracie na reformistické a radikální křídlo již probíhalo.¹³⁸⁾

* * *

132) T. G. Masaryk, *Cesta demokracie I*, s. 258.

133) *Z pobytu prezidenta republiky Masaryka v Plané nad Lužnicí*. *Tábor*, roč. 54, č. 17, 30. 4. 1920, s. 3.

134) *Návštěva prezidenta republiky v Sezimově Ústí*, *Tábor*, roč. 54, č. 14, 9. 4. 1920, s. 7.

135) *Tamtéž*.

136) *Tamtéž*.

137) *Volby v Táboře*, *Tábor*, roč. 54, č. 16, 23. 4. 1920, s. 4.

138) *Strhující analýzu celostátních volebních výsledků* podal F. Peroutka, *Budování státu III*, s. 1088–1101.

Situace v Táboře dobře ukazuje, jak se v bouřlivém dění prvních měsíců existence Československé republiky znovu aktualizovala husitská epocha, jejíž dějinný význam násobila autorita prvního prezidenta. Masaryk ovšem husitství vnímal, zcela ve shodě s *Českou otázkou*, jako výzvu pro přítomnost. V tomto smyslu je třeba rozumět i jeho výroku *Tábor je náš program*. Masarykovo tábořské vystoupení v březnu 1920 i četné projevy a stati nenechávají nikoho na pochybách, že v táborství spatřoval hnutí, které jako první formulovalo zásadní problémy, bez jejichž řešení nemůže obstát ani moderní česká společnost. Je to celý komplex otázek, zahrnujících problematiku náboženskou (mravní), politickou a sociální.¹³⁹⁾ Nešlo mu tedy o Tábor striktně historický, nýbrž o táborství chápané jako inspirace a nekončící úkol, respektive jako podnět k uskutečňování ideálů humanity a demokracie.

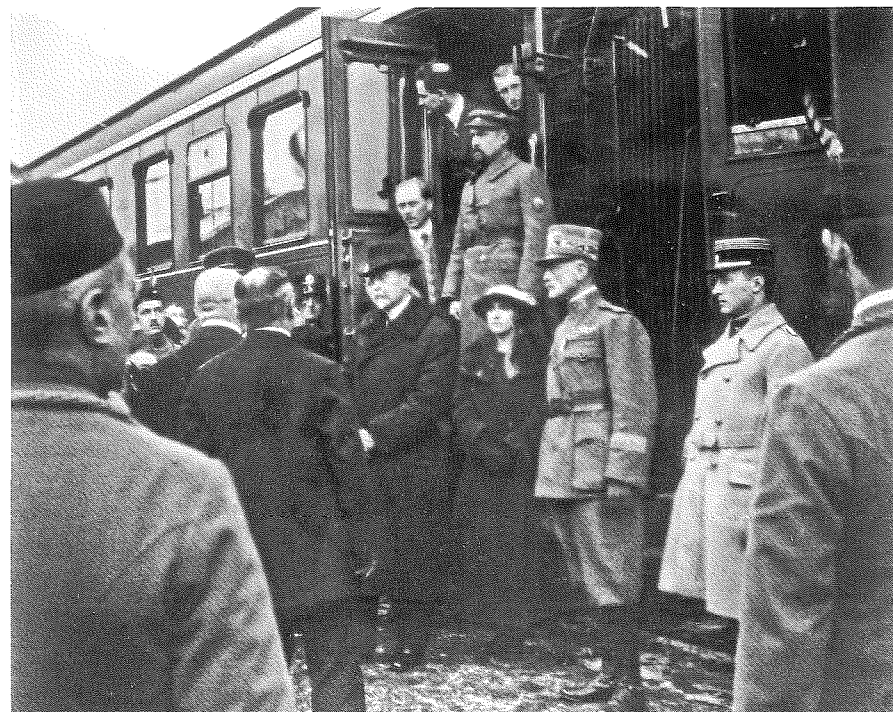
České prostředí, zvyklé na historické aktualizace, Masarykovým výkladům husitství a táborství v zásadě dobře rozumělo, jednotlivé strany a proudy si z nich ovšem vybíraly to, co pokládaly za vhodné. Tábořský příklad takřka čítankově ilustruje, jak z Masarykovy interpretace husitství zdůrazňovali národní demokraté hodnotu samostatného státu, v němž český národ dosáhl politické svébytnosti, zatímco socialisté všeho druhu se jednostranně zaměřovali na problém sociálně spravedlivé společnosti a naivně promítali do husitského programu ideály moderních revolucí. Obě uvedené strany, ale i četní bezpartijní pak zcela podlehlí klamně představě, že táborští husité programově vyznávali republikanismus.

Fakt, že prezident přijel v březnu 1920 do Tábora s reprezentativní delegací ministrů i poslanců a strhl na jihočeské město, byť jen na chvíli, pozornost celé republiky, je nanejvýš důležitý. Masaryk dal tímto krokem manifestačně najevo, že se i v změnách poměrech a v klíčové funkci hlásí k myšlenkám, jež prezentoval v posledním desetiletí 19. věku, a že husitství, především táborství, považuje za inspirativní odkaz, který má co říci přítomnosti a musí proto být jedním ze základních ideových kamenů nového státu. V tomto směru se však na půdě mnohonárodnostního Československa nemohl setkat s všeobecným souhlasem, protože husitská tradice byla po roce 1860 vnímána jako tradice národně česká, protikatolická a pokroková. Ještě s odstupem mnoha desetiletí mu to ostře vytkl Jan Sokol, znepokojený na počátku roku 1992 reálnou perspektivou rozpadu československého státu.¹⁴⁰⁾

139) K jejich pojetí v Masarykově díle například Otakar A. Funda, Thomas Garrigue Masaryk. Sein philosophisches, religiöses und politisches Denken. Bern–Frankfurt am Main–Las Vegas 1978, zvláště s. 166–200.

140) „Populární konstrukce českých dějin jako staletého zápasu o humanismus a demokratismus jistě pomohla v novém státě zavést demokratický režim se slušnými parametry, pro velkou část jeho obyvatel však přijatelná nebyla. Vyjádřena neurčitými hesly jako ‚Tábor je náš program‘, pobouřila nejen české i slovenské katolíky, ale zejména Němce a Maďary. Masarykovo hodnocení roku 1918 jako definitivního vítězství demokratismu nad teokracií se časem vyvrátilo samo.“ Viz Jan Sokol, Státy a ideje, Přítomnost, roč. 3, č. 6, 1992, s. 2. S tímto názorem (pro jistotu hned dvakrát stejným článkem) polemizoval Josef Zúmr, T. G. Masaryk a Tábor, in: Masarykova idea československé státnosti ve světle kritiky dějin, eds. Jaroslav Opat – Josef Tichý, Praha 1993, s. 66–68; týž, T. G. Masaryk a Tábor, in: Českoslovenství – součást Evropanství. O vzájemnosti a svébytnosti střední Evropy. Ed. Stanislava Kučerová a kol., Brno 1996, s. 96–99. Osobní Zumrovo vyznání z lásky k Táboru i z obdivu k Masarykovi a jeho filozofii českých dějin (včetně hesla „Tábor je náš program“) ve vzpomínkové stati Můj Tábor, in: Kniha o městě Tábor, s. 148–149.

V meziválečném období však největší polemiku s heslem „Tábor je náš program“ svedlo mimořádné vědecké dílo, které Masaryka záměrně ani jednou nejmenuje. V čtyřsvazkové práci o Žižkově vylíčil Josef Pekař husitský Tábor v temných barvách,¹⁴¹⁾ nikoliv jako kolébku moderních sociálních a demokratických ideálů, nýbrž jako revoluční hnízdo, nahánějící hrůzu katolíkům i husitským souvěrcům.¹⁴²⁾ Nepřímé poučení plyne z tohoto poznatku jedině: Tábor naším programem být nemůže, ba nesmí! I když Pekařova skrytá, ale tím nesmlouvavější kritika Masarykova pojetí Tábora a táborství vyrůstala z jiných názorových pozic, tvořila součást druhé fáze sporu o smysl českých dějin a byla povýtce osobně zabarvena, zůstává i po letech dokladem, jak dalece se může lišit vidění a hodnocení jednoho dějinného fenoménu a zvláště jeho ideového odkazu.¹⁴³⁾

Obr. 1: T. G. Masaryk na tábořském nádraží 21. 12. 1918. (SOKa Tábor, Sbíрка foto Šechtl Tábor)

141) Josef Pekař, Žižka a jeho doba I–IV, Praha 1927–1933.

142) „Tábor, o nějž tu jde především, je Tábor od jara r. 1420 počínaje, jenž pak po tři pětiletí zasahoval jako zvlášť mocný faktor do vývoje současného dějinstva. *A tento Tábor nebyl ‚demokratickým‘ ani v teorii ani v praxi*. Svědkem korunním je tu především *Petr Chelčický*. . .“ [obojí proložení J.P.]. Viz Josef Pekař, Žižka a jeho doba I. Doba se zvláštním zřetelem k Táboru. Praha 1927, s. 174. Signifikantní je zvláště zmínka o Masarykovu oblíbení Chelčickém.

143) Za nezištnou pomoc při vzniku této stati děkuji Aleně Daňkové, ředitelce Státního okresního archivu Tábor, a přátelům Bohdanovi Zilýnskému a Petru Šámalovi.

Obr. 2: Týž den – slavnostní uvítání prezidenta Masaryka v Táboře. (SOkA Tábor, Sbíрка foto ŠechtI Tábor)

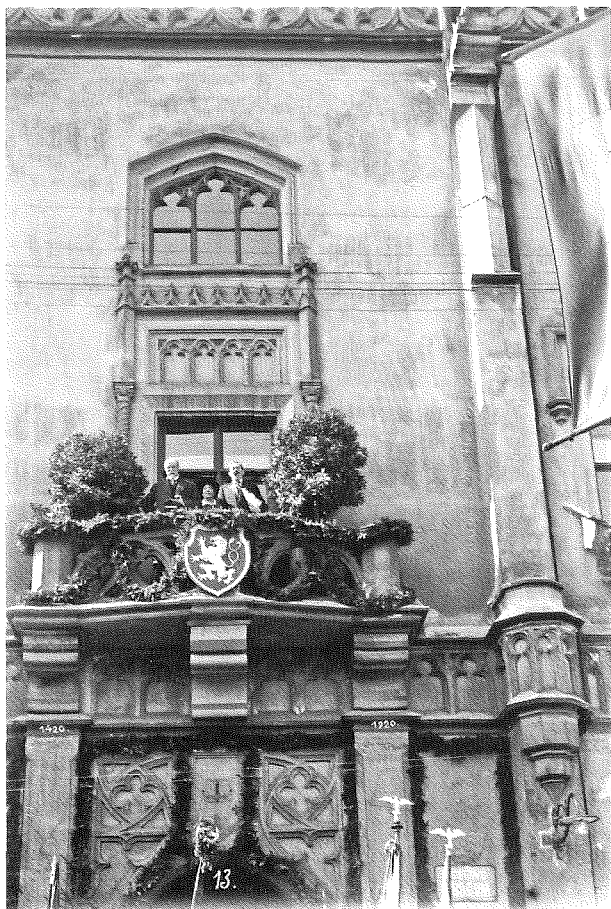
Obr. 4: T. G. Masaryk před kočářem v Táboře dne 25. března 1920. (SOkA Tábor, Sbíрка foto ŠechtI Tábor)

Obr. 3: Uvítání T. G. Masaryka v Táboře dopoledne 25. března 1920. (SOkA Tábor, Sbíрка foto ŠechtI Tábor)

Obr. 5: Prezident republiky projíždí Tábořem doprovázen členy místního Sokola. (SOkA Tábor, Sbíрка foto ŠechtI Tábor)

Obr. 6: T. G. Masaryk na balkonu tábořské radnice po poledni 25. března 1920. (SOka Tábor, Sbířka foto Šechtl Tábor)

Obr. 7: T. G. Masaryk při prohlídce starého Tábora odpoledne 25. března 1920. (SOka Tábor, Sbířka foto Šechtl Tábor)

**LISTY ZASLANÉ JIHLAVSKOU MĚSTSKOU RADOU
DO TÁBORA V LETECH 1592–1596**

Vlastimil Svěrák

Tato edice listů navazuje na podobné edice uveřejněné v *Táborském archivu*, svazcích č. 10–12, a je bezprostředním pokračováním studie publikované v předminulém svazku, jež přinesla úplné znění listů zaslaných z Jihlavy do Tábora v letech 1588–1591.¹⁾ Jak již bylo avizováno v úvodu onoho článku, byly dopisy nalezené ve čtvrtém českém kopiáři, obsahujícím koncepty dopisů odeslaných z let 1588–1596²⁾ rozděleny kvůli velkému počtu do dvou částí. Z 56 nalezených konceptů bylo 25 uveřejněno ve svazku 13, nyní předkládám čtenářům sborníku zbývajících 31 dopisů. Z uvedeného vyplývá, že se již nemusím zabývat vnějším popisem kopiáře, neboť ho přinesl úvod k edici v předminulém sborníku.

Jako novum se ve čtvrtém svazku českého kopiáře jeví zestručnění některých zápisů do jakéhosi regestu, nebo dokonce do velmi stručné poznámky, namísto uvedení úplného textu. Také u několika listů určených pro táborského purkmistra a městskou radu se vyskytuje takovéto zestručnění.³⁾ U těch nejkratších záznamů bývá někdy latinský odkaz na opis listu, uložený v příslušném fasciklu spisů.⁴⁾ Proč nejsou v knize zapsány celé texty, lze těžko s jistotou říci. Důvod bude nejspíše hodně prozaický: písaři prostě v návalu různých povinností šetřili svými silami a časem a spokojili se nezřídka jen stručnou poznámkou o odeslaném dopisu.

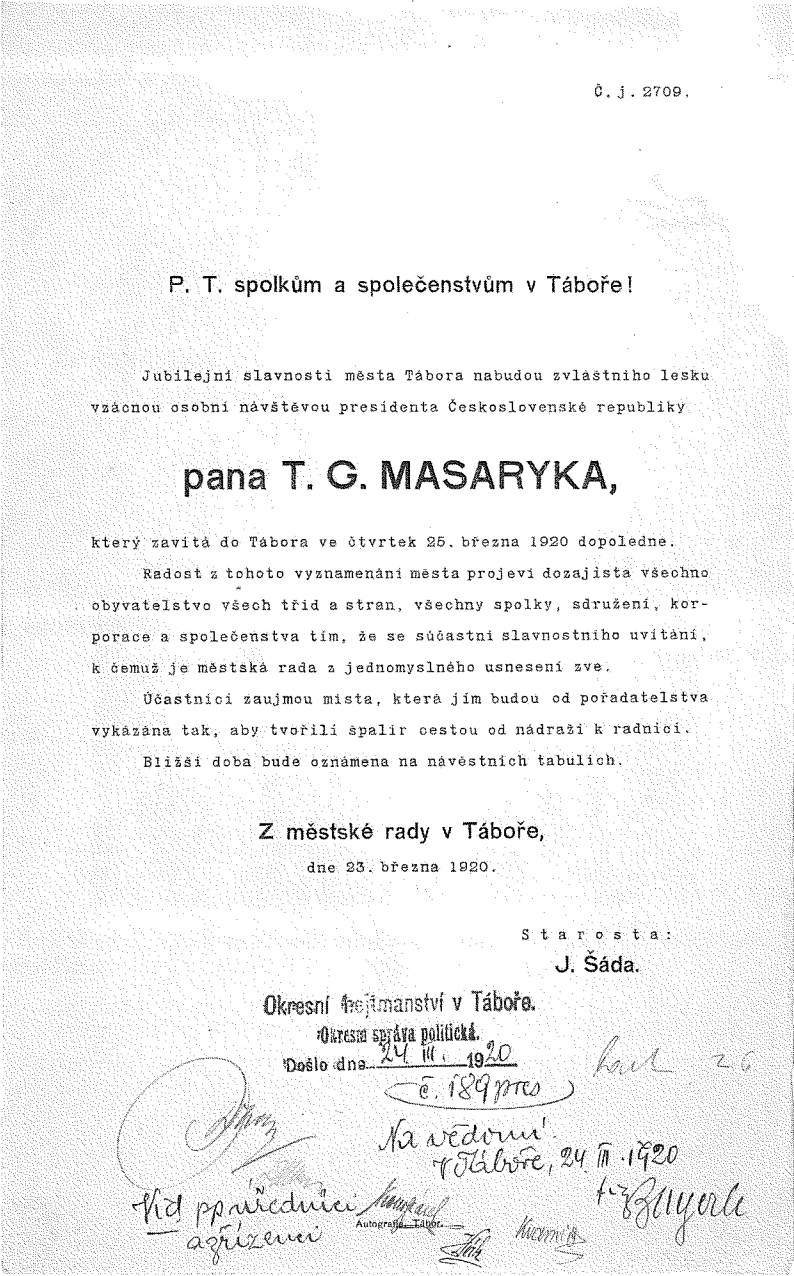
Stejně jako se většina dopisů publikovaných v předchozích svazcích *Táborského archivu* týká dluhů a potíží s jejich splácením, není tomu jinak ani u těchto listů. Z některých zápisů plyne, že lidé vstupovali v některých případech do velmi složitých vzájemných finančních vztahů. Vystupuje-li v jednom listu více osob, obsahují jeho text různé soudobé právní termíny, jako je jistec, rukojmě, zvod, přípověď, záповěď, přiročí apod., a navíc je ještě text stylizován písařem do velmi „hutného“ tvaru, pak činí velké potíže předivo vzájemných vztahů mezi jednotlivými osobami

1) Vlastimil Svěrák, *Listy zaslané jihlavskou městskou radou do Tábora v letech 1588–1591*, Táborský archiv 13, 2007, s. 125–141.

2) Státní okresní archiv Jihlava, Archiv města Jihlavy do r. 1848, Úřední knihy a rukopisy, inv. č. 340.

3) Viz Edice, č. 2, 10, 23, 24, 28.

4) Viz Edice, č. 2, 23.

Obr. 8: Oficiální oznámení, kterým starosta Josef Šáda informoval 23. března 1920 táborskou veřejnost o nadcházející návštěvě T. G. Masaryka. (SOKA Tábor, fond Okresní úřad Tábor, pres. spisy, 1920, inv. č. 239)

rozplést a opatřit text správným regestem. Z tohoto pohledu se jeví jako nejkomplikovanější list publikovaný v edici pod č. 16.

Na závěr ještě malou poznámku k edici. V regestech se objevují některá slova upřesňující společenské postavení a místo bydliště osob v závorkách, např. soukeník jihlavský, soused jihlavský, měšťan tábořský apod. Znamená to, že vlastní list takovoto zařazení osoby neobsahuje, ale známe ho z některého jiného listu. Vlastní edice je pak připravena podle běžných edičních pravidel pro novověké texty napsané českým jazykem.

Edice

1

1592 leden 23. fol. 129r

Purkmistr a rada města Jihlavy oznamují purkmistru a radě města Tábora, že Jan Pukl (soukeník jihlavský), dlužník Ondřeje Sosny, suseda tábořského, byl zadržen a vsazen do vězení, a ustanovují termín čtyři týdny od data tohoto listu, aby se mohl Ondřej Sosna dostavit k jihlavskému rychtáři.

Na Tábor

Oznamujeme vám, že Jan Pukl, dlužník spolusouseda v[ašich] o[patrností] Ondřeje Sosny, jest vězením ujištěn tak a na ten způsob, aby před rychtáře našeho městského, když by toho potřeba byla, přepraven býti mohl a snad potomně se právu neukrýval. Protož ukládáme Ondřejovi Sosnovi termín od datum listu čtyry neděle pořád zběhlé, aby mohl v též času a před vyjitím téhož času, kdy se mu líbí, buď osobně a neb skrze zmocněného svého sem ku právu se dáti najíti a při rychtáři našem městském pořadem práva zdejšího dopatření [?] na též Puklovi vyhledávati. Sám [?] pak Pukl ve vězení dodržán a nebo na rukojmě (budeli je míti) k dostavení jeho ku právu mezi tý[m]ž určitým časem dán bude. A v[aše] o[patrností] žádáme, že takový termín Ondřejovi Sosnovi v známost uvěsti ráčíte. S tím milost boží s námi se v[šemi]. Dán v Jihlavě ve čtvrtek před svatým Pavlem na víru Kry[stovu] obrácení léta Páně etc. [MD]LXXXII.

2

1592 leden 31. fol. 142v

Rychtář města Jihlavy zasílá rychtáři tábořskému list týkající se Šimona Šmída, dlužníka Ondřeje Cínaře.

Od pana rychtáře na Tábor

Psaní a odpověď zase dána od pana rychtáře z strany Šimona Šmída o dluh p[anu] Ondřejovi Cínařovi povinný. Datum v pátek před Hromnicemi etc. Integra copia in literis Taborensis inclusa.

3

1592 duben 23. fol. 167v

Purkmistr a rada města Jihlavy žádají purkmistra a radu města Tábora, aby přiměli Izáka Hochholczera, měšťana tábořského, zaplatit Danielu Leczeltero-

vi, Matesu Fassungovi, Ditrichu Heyserovi a Jakubu Fridrichovi, měšťanům jihlavským, 100 kop grošů míšenských, které mu zapůjčili již před více než sedmi lety.

Na Tábor

Vznáší na nás Daniel Leczelter, Mates Fassung, Ditrich Heyser a Jakub Fridrich, spoluměštěninové naši, kterak by před léty sedmi i vejše Izákovi Hochholczerovi, spoluměštěninu v[ašich] o[patrností], sto kop míšenských až do roku pořád zběhlého zapůjčili, z nichž on se také úrok obyčejný dáti uvoloval. Ale až dosavad dotčené sumy jim že jest neoplatil, žádajíce oni nás v tom za opatření a za toto k v[aším] o[patrnostem] připsání, jejichžto žádosti právní a slušné oslyšeti nemohúce, v[aše] o[patrností] za to s pilností žádáme, že dotčeného Izáka Hochholczera k tomu, aby nadepsané věřitele své spokojil, skutečně podle práva přidržeti ráčíte. Nebo i toho nadepsaní věřitelé dokládají, jestliže dotčený Izák jich zaplacením výš psané sumy obmeškávati bude, že při něm netoliko hlavní jistiny, ale také ouroku a neb neuzívání v tak dlouhém času též sumy vyhledávati chtějí. Protož znaje on to, nepochybujeme, že na předložení v[ašich] o[patrností] o to se starati bude, aby sobě takového pohodlí nezkažil. Odpovědi, kterouž bychom často psané věřitele spraviti mohli, od v[ašich] o[patrností] žádáme. S tím [etc.]. Dán v Jihlavě ve čtvrtek den sv. Jiří léta Páně etc. [MD]LXXXII.

4

1592 květen 9. fol. 175r,v

Purkmistr a rada města Jihlavy žádají purkmistra a radu města Tábora, aby v případě, že by se Izák Holczer nedostavil do Jihlavy a neuhradil dluh jihlavským měšťanům do čtyř týdnů, přiměli Izáka Holczera (Hochholczera) zaplatit jistinu ve výši 100 kop míšenských a 35 kop za úroky za sedm let podle práva.

Na Tábor

Odpověď, kterou ste nám dáti ráčili z strany Izáka Holczera, spolusouseda v[ašich] o[patrností], tu sme věřitelům jeho v známost uvedli. I poněvadž se uvoluje, že chce v krátkejš dneh sám osobně se k nim sem do Jihlavy vypraviti a je spokojiti, i také v[aším] o[patrnostem], že se tomu od něho tak a ne jinak stane, jistotu od nich přiněsti chce, oznámili nám, ačkoli na jeho slova bezpečiti se nemohou, protože jest prve svejm několikerejm a mnohejm přípovědém dosti nečinil. Však na přimlůvu v[ašich] o[patrností] strpení s ním míti chtějí až do čtyř neděl pořád zběhlejš od datum listu tohoto tak a na ten způsob, aby je v tom času spokojil a toho jistotu od nich v[aším] o[patrnostem] přinesl. Pakli by toho nečinil, za to jak prve, tak i nyní žádají, abyste jej po vyjití těch čtyř neděl k zaplacení jistiny, totiž sto kop míšenských i také obyčejných ourokův na tíž sumu za sedm let vzešlých učiní třidceti pět kop přidržeti podle práva ráčili, tak aby nebylo o to | potomně potřebí dalších zanepráznění. Toho sme vašim opatrnostem po tomto naschválním jejich poslu na žádost jejich zase tejna učiniti pominouti nemohli. S tím etc. Dán v Jihlavě před nedělí Exaudi léta etc. [MD]LXXXII.

1592 září 28.

fol. 8v–9r

Purkmistr a rada města Jihlavy oznamují purkmistru a radě města Tábora, že souhlasí s postupem při splácení dluhu Jiříkovi z Tábora: Jiříkovým plnomocníkům, sousedům jihlavským, spolu s jinými přípovědníky bude stanoven den k slyšení a právní výpovědi.

Na Tábor

Na psaní v[ašich] o[patrností], kteréž ste nám za příčinou Jiříka [příjmení nedoplněno] dluhu v přípovědi jeho učinili, v[ašim] o[patrnostem] oznamujeme, že proti tomu bejti nemíníme, když plnomocníci téhož Jiříka [příjmení nedoplněno], spolusousedy | naše, při právě našem, aby spolu s jinými přípovědníky slyšení bejti mohli, vyhledávati budou, jim den k témuž právu našemu pokládati a tu věc mezi stranami slyšeti i podle našeho práva vejpověď právní učiniti chceme. Datum 28. Septembris Anno 1592.

1592 listopad 5.

fol. 17r

Purkmistr a rada města Jihlavy oznamují purkmistru a radě města Tábora, že Valentin Šejbldorfer z Jihlavy, plnomocník, a Hans Czyler z Jihlavy, dlužník Matěje Čermáka, souseda táborského, sdělují, že na část dluhu ve výši 3 kopy míšenských byl stanoven termín do sv. Václava, ve kterém Valentin Šejbldorfer Matěji Čermákovi peníze zaplatil, dalších 6 kop pak Czyler chce splatit co nejdříve a zbývající suma bude splácena v dříve dohodnutých termínech.

Na Tábor

Obeslali sme před sebe Valentina Šejbldorfera, plnomocníka, a Honsa Czylera, dlužníka Matěje Čermáka, spolusouseda vaši[ch] o[patrností], a jim psaní v[ašich] o[patrností] předložili. I dávají nám za odpověď, že jest na tůž sumu dlužní od téhož Hansa Czylera termín, totiž tři kopy míšenské, položeny a od Valentina Šejbldorfera Matějovi Čermákovi také odvedeny, dává pak termíny o svatým Václavě teď minulém, totiž šest kop že jest Czyler zaseděl, ale připovídaje brzy také témuž plnomocníku odvésti. Načež on paměť míti a potom je také co nejdříve dodati témuž Čermákovi chce. Ostatní pak suma při svých termínech témuž Czylerovi od plnomocníka daných zůstávati bude. Toho sme v[ašim] o[patrnostem] pro zprávu Matěje Čermáka, co sou nám svrchu dotčení spolusousedé naši, plnomocník i dlužník, za odpověď dali, tejna učiniti nechtěli. S tím [etc.]. Dán v Jihlavě ve čtvrtek po památce Všech svatých léta Páně etc. [MD]LXXXXII.

1592 listopad 13.

fol. 20r

Purkmistr a rada města Jihlavy žádají purkmistra a radu města Tábora, aby přiměli Izáka Hochholczera k zaplacení dluhu Danielu Leczelterovi, radnímu jihlavskému, Ditrichu Heyserovi, Matesu Fassangovi a Jakubu Fridrichovi, měšťanům jihlavským.

Na Tábor

Čeho při nás p[an] Daniel Leczelter, spoluradní náš, Ditrich Heyser, Mates Fassung a Jakob Fridrich, spoluměšťané naši, vyhledávají, tomu z příležitosti suplikací jejich šřeji vyrozuměti ráčíte. I v paměti máme, že sme v[ašim] o[patrnostem] jedno i druhé psaní v příčině dluhu jim od Ignáta [!] Hochholczera, spolus[ouseca] v[ašich] o[patrností], učinili, ale až posavad oni k zaplacení od něho sou nepřišli. Protož za to žádáme, že pro ujiti zanepráznění i také častého dopisování dotčeného dlužníka k zaplacení nadepsaným spoluměšťanům našim podle práva přidržeti ráčíte. Odpovědi žádáme. S tím m[ilost] b[ozí] [etc.]. Dán v Jihlavě v pátek po svatém Martinu léta Páně etc. [MD]LXXXXII.

1593 únor 19.

fol. 44v

Purkmistr a rada města Jihlavy oznamují purkmistru a radě města Tábora, že na jejich žádost přísně napomenuli jistce Pavla Czwyngera, soukeníka jihlavského, i rukojmě Michala Weidnera, souseda jihlavského, aby uhradili dluh Janu Cziaskovi, měšťanu táborskému, a podotýkají, že Pavel Czwyngger chce v brzké době Janu Cziaskovi peníze do Tábora přinést.

Na Tábor

Psaní vašich op[atrností] vztahující se na Michala Weidnera, spolusouseda našeho, jakožto rukojmí Janovi Cziauskovi [!], spoluměšťáninu v[ašich] o[patrností], za Pavla Czwyngera, spolusoukeníka zdejšího, je sme dotčenému jistci i rukojmí v známost uvedli a k zaplacení s přísností napomenuli. I připověděl před námi, že v krátkých dnech on Pavel Czwyngger sám na Tábor přijíti a Janovi Cziaskovi peníze přinést i rukojmí svého vyvaditi chce. Což nepochybujeme, že tak učiní. Toho sme v[ašim] o[patrnostem] pro zprávu Jana Cziaska tejna učiniti nechtěli. S tím etc. Dán v Jihlavě v pátek před svatým Matějem, apoštolem božím, léta etc. [15]93.

1593 červen 15.

fol. 71v

Purkmistr a rada města Jihlavy žádají purkmistra a radu města Tábora, aby dopomohli Valentinovi Šej[bl]dorfskému, sousedu jihlavskému, ke 100 kopám grošů míšenských, které musel zaplatit za Jiříka Čapka (souseda táborského), a aby mu také dopomohli k úhradě úroku a utrpených škod.

Na Tábor

Jaké jest nám suplikací Valentin Šejdorfský, spolusoused náš, podal, a co sobě že k zaplacení těch 100 kop míšenských, kteréž jest za Jiříka Čapka položiti musel, i s škodami na to jemu vzešlými, až posavad nepřišel, stěžuje, tomu teď z též příležitosti suplikací jeho porozuměti ráčíte. I za to v[aše] o[patrnosti] žádáme, poněvadž ovšem tak jest, jakž týž Valentin Šejdorfský píše, že jest takovou sumu složiti a zaplatiti musel, že jemu zase k též sumě i s úrokem a škodami dopomoci ráčíte, tak aby nebylo potřebí o to dalšího zanepráznění a neb dopisování. Odpovědi žádajíce v[aše] o[patrnosti] se na všem dobře míti etc. v[inšujem]. Dán v Jihlavě v úterý po svatě Trojici léta Páně etc. [MD]LXXXXIII.

1593 červenec 5.

Purkmistr rada města Jihlavy zasílají purkmistru a radě města Tábora dva dopisy Valentina Šejbldorfera (souseda jihlavského), týkající se dlužných peněz.

Na Tábor

O Valentina Šejbldorfera a dluh jeho etc.

Dvojí přípis spisu jeho, pánům podaného, předešlého i nynějšího. Datum v pondělí před památků Mistra Jana z Husince L. P. ut supra.

1593 červenec 17.

Purkmistr a rada města Jihlavy žádají purkmistra a radu města Tábora, aby dopomohli Valentinovi (Foltýnovi) Šejbldorferovi, sousedu jihlavskému, k úhradě 100 kop grošů míšenských od Matěje Čermáka, jemuž Valentin Šejbldorfer sloužil jako rukojmě, jinak se bude Šejbldorfer domáhat svých peněz obstávkou.

Na Tábor

Valentin Šejbldorfer, spolusoused náš, maje sobě odpověď v[ašich] o[patrností], i také spis Matěje Čermáka v ní zavřený, v známost uvedenů, oznámil nám, že on žádného roku před právem v[ašich] o[patrností] s týmž Čermákem v této příčině, co se dluhu jeho dotýče, přijíti nemíní a nemůže pravíc, že on takový dluh jakožto již od v[ašich] o[patrností] skrze právní vyřčení léta Páně 1592 v úterý po neděli Cantate rozeznali a s vejhradou vyššího práva nadepsanému Matějovi Čermákovi k zaplacení přisouzeny, v žádné nové odpory potažen býti nemá. Ale chtěli [!] jest Matěj Čermák odporovati, že jest vyřčení v[ašich] o[patrností] skrze pořádné apelaci v času právním mohl dobře odporovati, že jest pak toho opominul, darmo chce se nyní jakýchs pozdních a jalových odporův chytati, ježto po uznané od práva věci nic nepozůstává, nežli právní dopomožení, kteréhož, poněvadž by dostati od v[ašich] o[patrností] až dosavad nemohl, prosí nás za propuštění obstavunku na spolusousedích v[ašich] o[patrností]. A pro lepší jistotu toho předložil nám teď již podruhé vejpis vyřčení právního a šacunku v[ašich] o[patrností] pod datum nahoře psaným, v kterémž se patrně ta slova nachází, že Matěj Čermák povinen bude Foltýnovi Šejbldorferovi nebo plnomocníkům jeho 100 kop míšenských položit. I páni a přátelé naši milí, nemůžeme toho při sobě najít, kterak bychom [v] takových příčinách dotčenému Valentinovi Šejbldorferovi obstavunku slušně odepřítí měli, avšak prve, nežli bychom jemu toho dovolili, chtěli sme v[ašim] o[patrnostem] ještě toto psaní učiniti, přátelsky napomínající, že Matěje Čermáka k zaplacení nadepsaných 100 kop na něm Valentinovi Šejbldorferovi přisouzených i s škodami a úrokem na to od času vejroku v[ašich] o[patrností] vzešlým předčítí ráčíte, tak jakž i od nás na témž Šejbldorferovi těch 100 kop | právem a vězením dopomoženo bylo a on je rukojemstvím za Jiříka Čapka zaplatiti musel. Nepochybujeme, že tak pro uvarování těžkostí spolusousedu v[ašich] o[patrností] učiniti ráčíte. S tím milost b[ozí] [etc.]. Dán v Jihl[avě] v sobotu po svatě Markétě léta Páně etc. [MD]LXXXXIII.

1593 srpen 13.

Purkmistr a rada města Jihlavy oznamují purkmistru a radě města Tábora, že Valentin Šejbldorfer sděluje, že jakmile mu Táborští dopomohou k zaplacení dluhu Matějem Čermákem (sousedem tábořským), bude moci uhradit dluh 175 kop 38 grošů míšenských Václavu Protivínskému (měšťanu tábořskému).

Na Tábor

Po zavření psaní a odpovědi naší, kterůž v[aše] o[patrnosti] o Valentina Šejbldorfera, jakého by dalšího úmyslu k Matějovi Čermákovi byl, dáváme, jest nám psaní v[ašich] o[patrností], z strany dluhu od téhož Šejbldorfera panu Václavovi Protivínskému, jmenovitě 175 kop 38 gr. míšenských, povinného dodáno, kteréž sme témuž Šejbldorferovi předložiti dali, dává nám za odpověď, že mu toho dosti líto jest, že témuž panu Václavovi Protivínskému, s nímž mnoho činiti měl za příčinou nedostížení Matěje Čermáka, práv bejti nemůže a jej zaplacením tak dlouhou protahovati musí a na jiném není, nežli jakž mu k dluhu jeho spravedlivému od v[ašich] o[patrností] na často dotčeném Čermákovi dopomoženo bude, hned také pana Protivínského spokojiti a zouplna jemu dluh jeho zaplatiti [chce]. A jak předešle, tak i nyní za dopomožení žádá. Toho sme v[ašim] o[patrnostem], co jest nám za odpověď Valentin Šejbldorfer dal, tejna učiniti nechtěli. S tím etc. Dán v Jihlavě v pátek po svatém Vavřinci léta etc. [15]93.

1593 srpen 19.

Purkmistr a rada města Jihlavy oznamují purkmistru a radě města Tábora, že Jakub Tešner, někdejší obyvatel jihlavský, který se z města odstěhoval kvůli dluhům, se se svými věřiteli postupně vyrovnal penězi ze svého gruntu a zaplatí dluh 20 kop grošů míšenských i Jiříku Čapkovi, obyvateli tábořskému, který má na dům přípověď u jihlavského rychtáře a jemuž Tešner navrhuje, že mu svůj grunt postoupí, pokud mu Čapek zaplatí hotově sumu, za niž si grunt porídil.

Na Tábor

Psaní, kteréž ste nám učiniti ráčili z strany dluhu XX kop míšenských Jiříkovi Čapkovi, spoluobyvateli v[ašich] o[patrností], od Jakuba Tešnera, někdy spoluobyvatele našeho, povinného, pro kterýž by týž Jiřík Čapek přípověď právní na dům Jakuba Tešnera při úřadu rychtářském zdejším učiniti měl, tomu sme porozuměli a tejna v[ašim] o[patrnostem] pro odpověď nečiníme, že po odebrání se odsad dotčeného Jakuba Tešnera pro dluhy jeden věřitel po druhém na grunt jeho právem sou se zvedli a jedni druhé zplacovali, poslední pak nynější držitel, ačkoli vydržením téhož gruntu časem právním jej sobě [v]zdálil [?], však v to se poddává, jestliže Jiřík Čapek, kterýž pozdní přípověď má, chce jemu na hotových penězích, v čem mu ten grunt přišel, že jemu téhož gruntu a práva svého na něm postoupiti chce. Čehož sme v[ašim] o[patrnostem] pro zprávu tejna učiniti nechtěli. S tím etc. Dán v Jihlavě ve čtvrtek před svatým Bartolomějem léta etc. [MD]LXXXXIII.

1593 srpen 30.

fol. 84r,v

Purkmistr a rada města Jihlavy oznamují purkmistru a radě města Tábora, že Martin Weinsstok, obyvatel jihlavský, dlužník Ondřeje Sosny, souseda tábořského, požádal svého věřitele Ondřeje Sosnu prostřednictvím jeho syna o stanovení termínů k postupnému uhrazení dluhu, po poslu nedávno poslal 10 kop grošů míšenských, dalších 10 kop mu chce předat ke sv. Jiří příštího roku (23. 4. 1594) a zbytek dluhu ke sv. Michaelu příštího roku (29. 9. 1594).

Na Tábor

Psaní, kteréž nám činiti ráčíte z strany dluhu od Martina Weinsstoka, spoluobyvatele našeho, Vondřejovi Sosnovi, spolusousedu v[ašich] o[patrnosti], povinného, témuž Weinsstokovi sme předložili. Zprávu nám dává, že jest se téhož svého věřitele skrze syna jeho, když nedávno zde byl, dožádal, aby mu takový dluh na termíny k placení dal a jinak se nenadál, nežli že to při něm obdrží. Jakž pak koliv jest na tento čas poslu dal deset kop míšenských zpečetěných, | což na šulprifu poznamenáno jest. A za to prosí, aby prohlédaje Ondřej Sosna k jeho nemožnosti ještě jemu lhůty k placení ostatní sumy přidal, že mu chce o svatém Jiří příštím léta 1594 opět deset kop míšenských dáti a potom hned o svatém Michale téhož léta ostatek dluhu povinného zouplna doplatiti. Čehož sme v[ašim] o[patrnostem] pro odpověď a zprávu Ondřeje Sosny tejna učiniti nechtěli. S tím m[ilost] b[oží] s [námi] se všemi]. Dán v Jihlavě v pondělí po svatém Bartoloměji L. P. etc. [MD]LXXXIII.

15

1593 září 23.

fol. 90v-91r

Purkmistr a rada města Jihlavy oznamují purkmistru a radě města Tábora, že Valentin Šejbldorfer (soused jihlavský) slibuje zaplatit dluh Václavu Protivínskému (měšťanu tábořskému), jakmile mu zaplatí Matěj Čermák (soused tábořský), a žádají je, aby Václav Protivínský proti němu zatím nežádal práva u rychtáře jihlavského, protože Valentin Šejbldorfer již požádal o právo proti Matěji Čermákovi u tábořského rychtáře, čímž Václava Protivínského předešel.

Na Tábor

Psaní, kteréž nám činiti ráčíte, to sme Valentinovi Šejbldorferovi předložiti dali s přísným napomenutím, aby nás takovým častým dopisováním pro své dluhy zaneprazdňovati nedopouštěl. I ačkoli nás on za to snažně prosí, abychom naž žádného práva nedopouštěli, až jemu také dluhu jeho podle uvolení v[ašich] o[patrnosti] po našem nejednom o to k v[ašim] o[patrnostem] připsání na Matějovi Čermákovi dopomoženo bude dokládajíc toho, když se to stane, že chce panu Václavovi Protivínskému týž zaplatiti a že peníze, kteréž by doložiti měl k vyplnění jeho dluhu (však když by mu nejprve od v[ašich] o[patrnosti] dopomoženo bylo) před rukama má a třeba je na právě složití chce, však jestliže pan Václav Protivínský bude chtíti přes takovou jeho odpověď při rychtáři našem podle řádu země této a práva zdejšího proti témuž Šejbldorferovi práva žádati, nemá jemu práva odepráno bejtí. Ale my za

to v[aše] o[patrnosti] jakž předešle, tak i nyní žádáme, že prohlídajíc k tomu, že jest Valentin Šejbldorfer žádáním práva proti Čermákovi, při v[ašich] o[patrnostech] pana Václava Protivínského předešel, jemu také napřed dopomoženi učiniti ráčíte, také aby z obojí strany | v tom rovnost práva zachována byla. Čehož sme tak v[ašim] o[patrnostem] na ten čas pro odpověď tejna učiniti nechtěli. S tím m[ilost] b[oží] s [námi] s[e] [všemi]. Dán v Jihlavě ve čtvrtek před svatým Michalem archandělem Božím léta Páně etc. [MD]LXXXIII°.

16

1593 prosinec 11.

fol. 106v

Purkmistr a rada města Jihlavy oznamují purkmistru a radě města Tábora, proč nebyl dosud uspokojen Jiřík Čapek, obyvatel tábořský, který má přípověď 20 kop grošů míšenských na domě Jakuba Jičínského (soukeníka jihlavského), který z města odešel pro dluhy, a vysvětlují složitost celého případu, jenž se týká také Jiříka Těšínského, souseda jihlavského, a poručníků sirotků Krumovských.

Na Tábor

Kdež nám psaní činiti ráčíte z strany přípovědi Jiříka Čapka v knihách rychtářských u nás zapsané na domě někdy Jakuba Jičínského pro 20 kop míšenských témuž Jiříkovi Čapkovi povinných, oznamujeme v[ašim] o[patrnostem], že jest Jiřík Těšínský, spolusoused náš, jakožto přípovědník na týž dům pro dluh okolo tři sta kop míšenských zveden byl a Jiřík Čapek jeho jest zase splatiti, a tak po své přípovědi jistě nechtěl, poznávajíc snad v tom více svou škodu nežli užitek býti. Nyní pak týž den přišel poručníkům sirotků Krumovských v ruce [?], kteříž nechtíce, aby sirotci o dluh svůj při témž Jakobovi Jičínskému přišli, téhož Jiříka Těšínského splatiti a ten dům v svém také dluhu, až prodajem ujíti sou museli, odkudž porozuměti moci ráčíte, když po svém právě Jiřík Čapek na onen čas nešel a Jakub Jičínský zde při městě není, že jemu nevinu ráčíte dopomáhati. S tím milost [etc.]. Dán v Jihlavě v sobotu před svatou Lucíí L. P. etc. [MD]LXXXIII.

17

1595 únor 21.

fol. 205v

Purkmistr a rada města Jihlavy oznamují purkmistru a radě města Tábora, že Martin Weinsstok, soused jihlavský, žádá svého věřitele Ondřeje Sosnu, souseda tábořského, o odklad dluhu do Velikonoc (14. 4.), pokud by s tím však Ondřej Sosna nesouhlasil, bude mu dopomoženo podle práva.

Na Tábor

Martin Weinsstok, spolusoused náš, máje sobě psaní v[ašich] o[patrnosti] z strany dluhu Ondřejovi Sosnovi, spolusousedu v[ašich] o[patrnosti], podle šulbrifu povinného předložené, za to prosí věřitele svého, aby s ním ještě za nedlouhý čas, jmenovitě do svátků velkonočních nejprv příštích strpení měl, a poněvadž při tom času Ondřej Sosna zde syna svého za jinými příčinami míti bude, že chce zatím peníze shledati a jemu je potom konečně odvésti. Však jestliže by týž Ondřej Sosna žádosti

jeho nepovolil, my jemu za spravedlivé podle práva zdejšího od týhož Weinstoka učiniti volni sme. S [tím] m[ilost] b[oží] s [námi se všemi]. Dán v Jihlavě v outerej masopustní léta etc. [MD]LXXXIII.

18

1595 únor 27. fol. 209r,v

Purkmistr a rada města Jihlavy žádají purkmistra a radu města Tábora, aby dopomohli sirotkům po nebožtíkovi Štefanu Koželuhovi (sousedu jihlavskému) k zaplacení dluhu za kůže ve výši 37 kop 38 grošů míšenských, učiněného sedlářem Štefanem Knollem, sousedem tábořským, o což žádají poručníci sirotků Petr Leypold a Jiřík Jílek, neboť Štefan Knoll placení zanedbává a žádá o prodloužení termínů k placení, což však u sirotčích peněz není možné.

Do Tábora

Petr Leypold a Jiřík Bílek, poručníci sirotkův po nebožtíkovi Štefanovi Koželuhovi pozůstalých, spolusousedé | naši, vznášejí na nás, kterak by jim Štefan Knoll, sedlář, spolusoused v[ášich] o[patrností], do poručenství jejich za kůže od nebožtíka Štefana Koželuha vzaté třidceti sedm kop třidceti osm gr., vše míšenských, dluhu učteného pozůstaviti měl, v čemž když sou jeho nejednou o zaplacení přátelsky vyhledávali, že jim netoliko place bejti zanedbává, ale i sám termíny sobě, kterýchž oni však jemu pro potřeby sirotčí přidati nemohou, dosti dlouhé bráti chce, žádajíce oni nás v tom k vašim op[atrnostem] za toto připsání výš psaného dluhu o dopomožení. Nemohouce my jich v tom dle slušnosti a náležitosti oslyšeti, v[aše] o[patrností] za to žádáme, že téhož Štefana Knolla k zaplacení dotčeného dluhu podle práva přidržeti ráčíte, tak aby dotčení poručníci dostanouc takového dluhu, jej ku potřebám sirotčím obrátiti mohli. Odpovědi od v[ášich] o[patrností] žádajíce, na všem se dobře a šťastně míti vinšujeme. Dán v Jihlavě v pondělí po neděli postní Oculi léta Páně etc. [MD]LXXXV.

19

1595 květen 5. fol. 231r,v

Purkmistr a rada města Jihlavy oznamují purkmistru a radě města Tábora, že Štěpán Sedlář (Štefan Knoll), soused tábořský, dlužící 37 kop 38 grošů míšenských sirotkům po nebožtíkovi Štefanu Koželuhovi, sousedu jihlavskému, podle oznámení poručníků Petra Leypolda a Jiříka Jílka díl dluhu o Velikonočních nezaplátil, avšak poručníci mu chtějí posečkat do sv. Václava (28. 9.), pokud jim přivede důvěryhodné rukojmě.

Na Tábor

Odpověď, kterouž ste nám dáti ráčili strany dluhu od Štěpána Sedláře, spolusouseda v[ášich] o[patrností], nebožtíkovi Štefanovi Koželuhovi, někdy spolusousedu našemu, jmenovitě 37 kop 38 gr., vše míšenských, povinného, tu sme poručníkům sirotkův po nebožtíkovi Šteflovu Koželuhovi [!] pozůstalých, totižto Petrovi Leypoldovi a Jiříkovi Jílkovi, netoliko v známost uvedli, ale i to při nich na přímmluvu v[ášich] o[patrností] obdrželi, že dotčení poručníci mohli, dajíce se na to, že jest on podle svého uvolení

při též odpovědi | v[ášich] o[patrností] díl dluhu řečeného o těchto minulých svátcích velikonočních položití maje, toho zanedbal, jemu výš dotčeného dluhu sčekání učiniti chtějí až do svatého Václava nejprve příštího, však na ten a takový způsob, jestliže jim hodné rukojmě, spolusousedy osedlé v[ášich] o[patrností], že takový dluh při témž času svatého Václava prv příštího zaplacen bude při úřadu v[ášich] o[patrností] zastaviti a zapsati dáti a jim toho vejpis odeslati chce. Což nepochybujeme, že témuž Štěpánovi Sedláři v známost uvéstí i také jeho k opatření té věci napomenutí ráčíte. S tím mi[lost] b[oží] s [námi] s[e] [všemi]. Dán v Jihlavě v pátek po slavné památce Vstoupení na nebe Pána Krysta léta Páně etc. [MD]LXXXV.

20

1595 červen 23. fol. 251v

Purkmistr a rada města Jihlavy oznamují purkmistru a radě města Tábora a Kryštofu Peerovi, sousedu tábořskému, že se v jihlavských rychtářských knihách nachází přípověď Kryštofa Peera na statek jeho otce Kunderáta Peera ve výši 40 kop grošů míšenských, která je v pořadí třetí, avšak v týchž knihách se také nachází zápověď Barbory, vdovy po Kunderátu Peerovi, aby se žádnému z přípovědníků, dědiců Kunderáta Peera, nic nevydávalo, teprve až budou všichni přítomni.

Na Tábor

Tejna vašich opatrností pro odpověď a zprávu Kryštofa Peera, spolusouseda v[ášich] o[patrností], nečiníme, že se nachází v knihách rychtářských zdejších přípověď téhož Kryštofa na statek otce jeho Kunderáta Peera dobré paměti pro 40 kop míšenských, kterážto přípověď v pořádku třetí jest, přes kteréžto všecky tři přípovědi Barbora, manželka někdy Kunderáta Peera, obvzlaštní [!] zápověď učinila týmiž rychtářskými knihami žádnému nic nevydávati, až by všickni dědičové nebožtíka Kunderáta toho přítomni souce chtěli by se oč domlouvati, to učiniti mohli. Pro kteréžto zápověď na ten čas žádný z přípovědníkův pro své přípovědi nepostupoval, a když se to před sebe vezme, potřebí bude, aby toho všickni, jichž se dotýče, přítomni byli. S [tím] b[oží] m[ilost] s [námi se všemi]. Dán v Jihlavě v pátek před svatým Janem, Křtitelem Božím, léta Páně etc. [MD]LXXXV.

21

1595 září 28. fol. 377v

Purkmistr a rada města Jihlavy oznamují purkmistru a radě města Tábora, že od nich nedostali odpověď na list z 5. května t. r. v záležitosti dluhu Štěpána Sedláře, souseda tábořského, sirotkům po nebožtíkovi Štefanu Koželuhovi, sousedu jihlavskému, zastoupeným poručníky Petrem Leypoldem a Jiříkem Jílkem, sousedy jihlavskými, ve výši 37 kop 38 gr. míšenských, a protože čas k zaplacení sirotkům již přichází, žádají Jihlavští Tábořské, aby přiměli Štěpána Sedláře k zaplacení.

Na Tábor

Učinili sme v[ášim] o[patrnostem] psaní žalobné na Štěpána Sedláře, spolusouseda v[ášich] o[patrností] z strany nezaplacení dluhu nebožtíkovi Štefanovi Koželuhovi,

někdy spolusousedu našemu, jmenovitě třidceti sedmi kop a třidceti osmi grošů, vše míšenských, povinného, kteréhož datum v pátek po památce Vstoupení Božího času ted' nejposléze minulého, na kteréžto psaní naše pro nebytí doma tehdáž dotčeného Štěpána Sedláře od v[ašich] o[patrností] místná odpověď nám dána nebyla a posavad není. Poněvadž pak již i ten čas sirotkův po témž Štefanovi Kuželuhovi [!] pozůstalých, jakožto Petr Leypold a Jiřík Jílek, spolusousedé naši, pod rukojemstvím sčekání učiniti uvolili, vychází, za to v[aše] o[patrnosti] jak předešle, tak i nyní žádáme, že výšepsaného Štěpána Sedláře k zaplacení dotčeného dluhu týmž poručníkům podle práva přidržeti ráčíte tak, aby nebylo potřebí o to dalšího zaneprázdnění. Odpovědi žádající v[ašim] o[patrnostem] se na všem dobře a šťastně míti vinšujeme. Dán v Jihlavě ve čtvrtek den svatého Václava léta Páně etc. [MD]LXXXV.

22

1595 říjen 7. fol. 379v–380r

Purkmistr a rada města Jihlavy zasílají purkmistru a radě města Tábora list poručníkům sirotků po zemřelém Štefanu Koželuhovi, sousedu jihlavském, který obsahuje termín a způsob splacení peněz, jež dluží sirotkům Štěpán Sedlář, soused táboorský.

Na Tábor

Odpověď, kterouž nám dávati ráčíte z strany dopomožení dluhu na Štefanovi Sedláři, spolusousedu v[ašich] o[patrností], nebožtíkovi Štefanovi Koželuhovi, někdy spolusousedu našemu, povinného, tu sme poručníkům | sirotkům po něm pozůstalých předložili. Kteřížto na připsání v[ašich] o[patrností] i také předloženi naše, veš se uvolují a jakého přiročí a na jaký způsob výš psanému věřiteli svému přidati chtějí, tomu z příležitostiho spisu nám od nich podaného vyrozuměti a tím nahoře psaného Štěpána Sedláře zpraviti ráčíte. S tím milost etc. Dán v Jihlavě v sobotu před svatým Divišem léta Páně [MD]LXXXV.

23

1595 říjen 28. fol. 385v

Purkmistr a rada města Jihlavy oznamují purkmistru a radě města Tábora, že poručníci sirotků Štěpána (Štefle) Koželuha (souseda jihlavského) ustanovují Štěpánu Sedlářovi, sousedu táboorskému, termín splacení dluhu do příštích Hromnic (2. 2. 1596).

Na Tábor

Odpověď o Štěpána Sedláře. Poručníci n[ebožtíka] Štefle Koželuha sčekání nyní chtějí do Hromnic příštích, aby to ujistil. Datum v sobotu den svatých Šimona [a] Judy. Vide integram copiam in fasciclo.

24

1596 únor 21. fol. 419r

Purkmistr a rada města Jihlavy oznamují purkmistru a radě města Tábora, že na jejich přimluvu poskytují Štěpánu Sedlářovi, obyvateli (!) táboorskému,

novou lhůtu do Velikonoc (14. 4.) k zaplacení dluhu Anně, manželce (?) po nebožtíkovi Štefanu Ledererovi (Koželuhovi), a poručníkům pozůstalých sirotků.

Na Tábor

Na přimluvu jejich [opatrností] obdržáno přiročí Štěpánovi Sedláři, spoluobyvateli jejich, při Anně Štefl Ledererové a poručnicích jejich do Velké noci etc., mezi tím časem aby zaplatil a před námi v radě, že tomu dosti učiní, rukou dáním slíbil etc. Aby ho přísně napomenuli k dosti činění a nečinění zaneprázdnění nám z obojí strany. Datum v středu před svatým Matějem léta Páně etc. [MD]LXXXVI.

25

1596 březen 1. fol. 419v–420r

Purkmistr a rada města Jihlavy žádají purkmistra a radu města Tábora o dvě svědectví Samuela Strnada, obyvatele táboorského, jež by měl poskytnout ve sporu Jílka Reymana, měšťana jihlavského, s Jílkem Pergerem, také měšťanem jihlavským, před táboorským rychtářem: 1. Zda Strnad vlnu, kterou odvedl Reymanovi, prodal také Pergerovi a zda Reyman tuto vlnu Pergerovi vykoupil. 2. Zda ví něco o tom, že jeho list pro Jílka Pergera měl dát posel omylem Jílkovi Reymanovi, který byl za to Pergerem napaden.

Na Tábor

Jílek Reyman, spoluměšténin náš, majíc rozeprí před rychtářem naším městským s jedním spolusousedem svým, též měšténinem naším jménem Jílkem Pergerem, potřebuje svědomí k odvedení toho, v čemž jemu týž Jílek Perger žalobně vinu dává, od Samuele Strnada, spoluobyvatele v[ašich] o[patrností], a to v rozdílných artykulích. Předkem aby seznal, zdali jest tu vlnu, kterouž jemu, Reymanovi, odvedl, také dotčenému Pergerovi prodal a zdali jest Reyman takovou vlnu Pergerovi vykoupil. Druhé, že jest jemu vědomo z strany nějakého psaní, kteréž | by Samuel Strnad Gilkovi Pergerovi učiniti a posel takové psaní jemu Jílkovi Reymanovi z omylu dodatí, on pak je odevřítí měl, též co jemu o tom vědomo jest, že by Jílek Perger Jílka Reymana špehýřem nazvati a jemu pohlavek dáti měl. V čemž my se k v[ašim] o[patrnostem] za Jílka Reymana, listu ukazatele, přimlouváme, že takového svědka při právě v[ašich] o[patrností] podle práva vyslyšeti a zapsati dáti a dotčenému spoluměšténinu našemu takového upečetěného svědomí k potřebě jeho pro fedrování práva a spravedlnosti udělití ráčíte pro naši toho zase k v[ašim] o[patrnostem] v podobné věci, takovémž i jiném přátelství odměnu. S tím m[ilost] b[oží] [etc.]. Dán v Jihlavě v pátek před památkou Přenešení svatého Václava léta Páně etc. [MD]LXXXVI.

26

1596 květen 11. fol. 436r–437r

Purkmistr a rada města Jihlavy žádají purkmistra a radu města Tábora, aby dopomohli Danielu Leczelterovi, radnímu jihlavskému, k zaplacení 150 kop gr. míšenských i s úroky, které půjčil v pondělí po sv. Trojici (13. 6.) 1593 v Táboře Izáku Hochholcerovi, sousedu táboorskému, nyní již zemřelému, na tři roky

do Soslání Ducha sv. (6. 6.) 1596, kterážto suma má být podle smlouvy zapsané v tábořských městských knihách v případě Hochholczerovy smrti vydána z jeho statku.

Na Tábor etc.

Vznáší na nás pan Daniel Leczelter, spoluradní náš, kterak jest n[ebožtíkovi] Izákovi Hochholczerovi, někdy spolu[sou]sedu v[ašich] o[patrností], léta etc. [15]93 v pondělí po památce Blahoslavené Trojice svaté v městě Táboře sto padesáti kop míšenských do tří let pořád zběhlých propučil, totiž do slavné památky Soslání Ducha svatého na apoštolu léta tohoto etc. [15]96, kteroužto sumu on Izák Hochholczer nad statkem svým panu Danielovi Leczelterovi na ten způsob ujistil, | jestliže by jeho Pán Bůh z tohoto světa v tom čase povolati ráčil, tehdy aby panu Leczelterovi taková suma propučená s ourokem z téhož statku vypravena byla, tak jak smlouva taková do knih městských vašich p[ánů] vložená a vopsaná šířeji v sobě zavírá. Poněvadž pak čas k zaplacení před rukama jest a dotčený Izák Hochholczer skrze prostředku smrti z toho světa sešel, svrchu psaný pan Daniel Leczelter k v[ašim] p[ánům] za toto připsání nás dožádal, abyste jemu k položení a k zaplacení takových sto padesáti kop míšenských i s ourokem dopomáhati ráčili. I nemohouce prosby jeho oslyšeti, Vaši Milosti jakožto pány a přátele naše milý žádáme, že spoluradního našeho sobě poručena jmíti a k dluhu dopomáhati ráčíte. Čehož v[aše] p[ány] vším přátelstvím v podobné příčině odměniti chceme. S tím etc. Dán v sobotu před nedělí Cantate L. P. [15]96.

27

1596 květen 20.

fol. 441r,v

Purkmistr a rada města Jihlavy žádají purkmistra a radu města Tábora, aby přiměli Štěpána Sedláře, obyvatele tábořského, zaplatit dluh Anně Štefflederové, sousedce jihlavské, vdově (?) po Štefanu Koželuhovi, a poručníkům pozůstalých sirotků, jenž měl být zaplacen podle dohodnutého termínu do Velikonoc (14. 4.) t. r., aby nemusela být ohlášena obštávka na dlužníka, jak to Anna žádá.

Na Tábor

Štěpán Sedlář, spoluobyvateľ v[ašich] o[patrností], kterémuž sme na připsání v[ašich] o[patrností] při Anně Štefflederové, spolusousedě naší, též i při poručnicích jejích, přiročí k zaplacení dluhu povinného až do velikonočních svátkův teď již pomínuých obdrželi, k tomu se sám, | aby takový dluh zaplatil, nenapomíná. V čemž nás opět táž Anna Štefflederová i s poručníky svými za toto připsání k v[ašim] o[patrnostem] i za ohrazení obštavunku prosila. I aby z takových obtížností sešlo a nevinní pro vinné hyndrování nebyli, za to v[aše] o[patrností] žádáme, že dotčeného Štěpána Sedláře k statečnému zaplacení bez dalšího prodlévání podle práva přidržeti ráčíte. Pro naši toho v podobné příčině slušnú zase odměnu. Odpovědi žádají[ce] v[ašim] o[patrnostem] se na všem d[obře] a št[astně] m[íti] v[inšujeme]. Dán v Jihlavě v pondělí před památkou Vstoupení Pána Krysta na nebe léta Páně [MD]LXXXXVI.

28

1596 červen 7.

fol. 451v

Purkmistr a rada města Jihlavy zasílají purkmistru a radě města Tábora list v záležitosti Matesa Raušera, jemuž sebrali sousedé tábořští vlnu.

Na Tábor

O Matesa Raušera, co jest mu vlny od spolusousedův jejich pobráno. Vide copiam integram in fasciculo. Datum v pátek před svatou Trojicí L. P. etc. [MD]LXXXXVI.

29

1596 červen 29.

fol. 457v

Purkmistr a rada města Jihlavy sdělují purkmistru a radě města Tábora stížnost Daniela Leczeltera, radního jihlavského, že mu nebylo do svátků svatodušních (2. 6.) zasláno 150 kop grošů míšenských, složených u rychtáře tábořského, které mu dlužil nebožtík Izák Hochholczer, soused tábořský, a žádají Táborské, aby peníze do Jihlavy zaslali.

Na Tábor

Vznáší na nás pan Daniel Leczelter, spoluradní náš, kterak by jemu nějakých půldruhého sta kop míšenských od nebožtíka Isáka Hochholczera, někdy spolusouseda v[ašich] o[patrností], povinných a na právě v[ašich] o[patrností] složených, měly o svátcích svatodušních nejposléz minulých sem do Jihlavy podle naděje sobě od v[ašich] o[patrností] v přítomnosti učiněné odeslány býti, ale že se toho ještě, co dosavad neví, z jaké příčiny nestalo, žádajíc nás k v[ašim] o[patrnostem] v té příčině za toto připsání. Jehož oslyšeti nemohouce, v[aše] o[patrností] žádáme, že jemu takové peníze z práva vyplatíte a po jistém poslu sem do Jihlavy odeslati ráčíte. Toho my se v[ašim] o[patrnostem] rádi odměniti chceme. S tím etc. Dán v Jihlavě ve čtvrtek před památkou svatého Mistra Jana z Husince, mučedlníka českého, L. P. etc. [MD]LXXXXVI.

30

1596 červen 29.

fol. 457v

Purkmistr a rada města Jihlavy oznamují purkmistru a radě města Tábora, že se k nim dostaví Mates Raušer (soused předměstský jihlavský) k právnímu řízení s Janem Pakostou a Václavem Protivínským (měšťany tábořskými), kteří ho připravili o vlnu, a který žádá, aby vlna byla až do vynesení rozsudku ponechána na tábořské radnici.

Těž na Tábor

Mates Raušer podle uloženého sobě roku od v[ašich] o[patrností] s panem Janem Pakostou a panem Václavem Protivínským ku právu v[ašich] o[patrností] se dostavuje. A za to žádá, aby skrze nařízení v[ašich] o[patrností] za vlnu, kteráž jemu pobrána jest, dříve nežli by k žalobě přistoupil, na právo v[ašich] o[patrností] složena byla a tak na právě až do rozeznání konečného té rozepře zůstávala. Kterážto jeho

slušná a právní žádost, že své místo u v[ášich] o[patrností] mítí bude, a v tom podle práva, že spolusoused náš oslyšán nebude, v[ášim] o[patrnostem] věříme. S tím milost Boží s námi se všemi. Dán v Jihlavě. Datum ut supra.

31

1596 srpen 7.

fol. 470v

Purkmistr a rada města Jihlavy zasílají purkmistru a radě města Tábora opis rukojemství za Matese Raušera, souseda předměstského jihlavského, který se bude u tábořského soudu soudit s Janem Pakostou a Václavem Protivínským, měšťany tábořskými, o sebranou vlnu, a za něhož se jako rukojmí postavili Kryštof Kerber a Ambrož Grass, sousedé jihlavští, s tím, že se zaručují za všechny škody v případě prohrané pře.

Rukojemství na Tábor

My purgmistr a rada města Jihlavy známo činíme tímto naším listem všem vůbec a zvláště, kdež náleží, že zápis rukojemství níže položený stojí napsaný v knihách našich městských pamětných slovo od slova takto.

Mates Raušer, soused města Jihlavy předměstský, majíc soud a rozeprí při právé města Hradiště hory Tábor s panem Janem Pakostou a s panem Václavem Protivínským, měšťaniny téhož města, o pobrání vlny. A nemohouc se bezelstně tam v rukojmí jakožto ku právu neusedlý objíti, postavil jest rukojmí pro škody outratní a nákladní Kryštofa Kerbera a Ambrože Grasse, spolusousedy zdejší usedlé, na ten způsob, jestliže by v té při pád vzal a ji neobdržel, aby straně odporné všechny škody, kteréž by pro ten soud vzala a provésti je mohla, vynahraditi byl povinen, kteřížto sousedé naši přítomní v radě souce, k tomu rukojemství se přiznali, připověděvše právem svým se nezastíratí etc. Actum in consilio VI. Mensis Augusti etc. Anno 1596.

Tomu na svědomí a pro lepší toho jistotu i ku právu důvěrnost pečeti naši městskou dali sme k tomuto listu přitisknouti. Stalo se v městě Jihlavě v středu po slavné památce Proměnění Pána Krysta na hoře Tábor léta Páně devadesátého šestého etc.

JAK SE STAVĚL ZÁMEČEK LŽÍN NA SOBĚSLAVSKU (1714–1715)

Daniel Kovář

Ve vsi Lžíně (6 kilometrů jihovýchodně od Soběslavi) stojí zámek, naposledy přestavěný po roce 1861, jehož jádro dosud tvoří starší barokní budova. Dějiny lžínského panského sídla podrobně zpracoval Jiří Úlovec,¹⁾ později se však podařilo nalézt ještě zajímavý zdroj, který umožňuje poměrně přesně popsat průběh výstavby záměčku v letech 1714–1715. Lokalita je tím zajímavější, že jde o příklad drobné venkovské rezidence, užívané představiteli významné církevní instituce.²⁾ Statek Lžín totiž náležel cisterciáckému klášteru ve Vyšším Brodě, který ho získal na základě testamentu Jakuba Františka Wendschuha rytíře ze Zdíře ze 16. srpna 1676 a éra církevní vrchnosti potom trvala 105 roků.³⁾

Představitelé kláštera a řádoví bratři mohli zdejší záměček užívat jako venkovské sídlo, či spíše jako zastávku při delších cestách severním směrem. Značná vzdálenost od ostatních klášterních statků však nejspíše kladla značné nároky na zajišťování běžné správy, a cisterciáci proto ve snaze o arondaci svého panství opakovaně chystali prodej Lžína: spisy k tomu se zachovaly například z let 1677, 1706, 1718, 1735, 1737 a 1753. Velmi vážně se jednalo o prodej například roku 1706, kdy chtěl klášter za stržené peníze koupit mnohem bližší statek Mostky na Kaplicku.⁴⁾

Z doby držby vyšebrodským klášterem se zachovalo několik zhruba stejně starých oceňovacích elaborátů lžínského statku, které postrádají přesnější dataci, avšak podle písma a některých dalších okolností se zdá, že vznikly někdy kolem přelomu 17. a 18. století. Jejich vznik mohl snad souviset s jednáním cisterciáků o prodej Lžína v roce 1706. Na prvním místě je v nich vždy zachycen záměček neboli panské obydlí („*Herrschaftliche Wohnung*“), oceněný na 500 kop grošů, v přepočtu na

1) Jiří Úlovec, Tvrz a zámek ve Lžíně u Soběslavi. Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech, roč. 40, 2003, s. 1–13.

2) Problematiku venkovských sídel církevních institucí nastínil Daniel Kovář, Venkovské rezidence církevních institucí v jižních Čechách. Časopis Společnosti přátel starožitností, roč. 118, 2010, č. 4, s. 211–230.

3) Archiv cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě, kart. 21, sign. HAD 16, Num V, lit. b. Jakub František Wendschuh rytíř ze Zdíře (von Zdir) byl synovcem někdejšího vyšebrodského opata Jiřího Wendschuha; sám také vstoupil do cisterciáckého řádu, a svůj majetek mu proto odkázal.

4) Tamtéž, sign. HAD 16A Num I.

novou měnu pak na 583 zlaté 20 krejcarů. Zámeček byl postaven „zčásti z kamene a zčásti ze dřeva“ a jeho součástí se patrně v této době stala domácí kaple, jejíž vybavení dosud nebylo řádně oceněno. K zámecké budově přiléhala vrchnostenský dvůr a zdí obehnaný ovocný sad se dvěma kuchyňskými zahrádkami a 5–7 včelíny, ale také chmelnice. Ve Lžinském dvoře se nacházelo 6 tažných volů, 4 koně, 16 krav, 13 jalovic, 24 kusy vepřového dobytka a množství drůbeže. Na bližší neurčeném místě, pravděpodobně v sousedství dvora, stála nově postavená, ale ještě ne zcela dokončená zděná budova, z níž mohl být poměrně malým nákladem zřízen pivovar, sýpka nebo obydlí. K hospodářství statku náležel lžinský ovčín pro 400 ovcí s obydlím ovčáka, dále druhý panský dvůr v Hrušově Lhotě, 11 rybníků, 2 rybí sádky, nově postavený mlýn, potok s raky, lesy, vrchnostenská hospoda (dováželo se do ní pivo z vyšebrodských Komařic, ročně se ho tu vyšenkovalo 50 sudů i víc); užítky vrchnosti plynuly rovněž z obecní kovárny ve Lžíně, z nájmu panské chalupy a z poddanských platů ve Lžíně (10 sedláků, 5 chalupníků) a v Hrušově Lhotě (4 sedláci a 4 chalupníci). Hodnota lžinského statku byla vyčíslena celkem na 44.704 zlaté 25 krejcarů, ale po odečtení různých pohledávek a nezbytných nákladů zůstalo z této sumy 31.420 zlatých 15 krejcarů.⁵⁾

Osudovým podnětem k nové stavební činnosti se stal rozsáhlý požár, který vypukl ve lžinském dvoře 25. března 1713 mezi devátou a desátou hodinou dopolední. Přestože k hašení přispěchali i dírenští poddaní z nedalekých Třebějic, vykonal červený kohout dílo zkázy. Podle následně vyhotoveného přehledu škod zničil oheň až do základů obytnou panskou budovu (zámeček), která byla patrová, dlouhá 12 a široká 5 sáhů, postavená ze dřeva a zvenčí omítnuta hlinou a vápnem. Zámeček vyhořel i s veškerým mobiliářem a domácím náčiním. Plameny strávily také čeledník (měřil 8 x 15 sáhů), jenž měl tři zděné a jednu dřevěnou stěnu, dále nově ze dřeva postavenou volskou a kravskou stáj (19 x 5 sáhů), vozovnu (9 x 5 sáhů), novou kůlnu na nářadí (8 x 3 ½ sáhu), šafářovu komoru ze tří stran zděnou a na čtvrté dřevěnou (5 x 4 sáhy). Na staré zděné stáji o rozměrech 9 x 4 ½ sáhu sice shořela pouze střecha, ale hlinou pojené kamenné zdivo se zčásti rozvalilo. Rovněž koňská stáj (7 x 4 sáhy), vyzděná z kamene na hlinu, vyžadovala úplnou přestavbu. Stodola (27 x 5 ½ sáhu) již přečkala dva požáry, ale její zdivo z kamene a hlíny vykazovalo následkem toho takové rozrušení, že bylo třeba ji postavit znovu od základů. Škody na veškerých budovách odhadli úředníci na 300 zlatých. Požár ale zničil také velkou zásobu obilí a uhořely při něm 43 kusy dobytka, vše v hodnotě 1.839 zlatých 29 krejcarů. Záznam o škodách obsahuje ovšem i drůbež, tuk, máslo, sýry, domácí a hospodářské náčiní, zásoby dřeva a šindelů, vozy, sedla, sítě, kotle, obilní míry, váhy a mnoho jiného, co podleho řádění živlu. Úhrnná škoda dosáhla výše 2.471 zlatých 36 krejcarů. Zvláště se prameny zmiňují o zničeném zvonu, jenž vzal za své nejen v důsledku žáru, ale pravděpodobně i následného pádu.

Jako první odborníci, kteří si prohlédli spáleniště a konstatovali rozsah škod, byli přivoláni zedníci z blízkého Přehořova a ze Soběslavi. Vrchnostenská správa vzápětí připravila podrobné instrukce (dispozice), které v 19 bodech nařizovaly postup při

5) Tamtéž, sign. HAD 16A Num. III, lit. b.

obnově panských budov ve Lžíně a zásahy nezbytné pro udržení hospodářství. Nejprve bylo stanoveno, aby lžinský hospodářský písař Ulrich bydlel v selské chalupě a šafář s čeledí v panské chalupě. Z klášterního dvora v Komařicích měly být pro začátek poskytnuty 2 krávy a 6 tažných volů. Od komařických úředníků převzal Ulrich 600 zlatých jako zálohu, z níž pak platil za práci a za materiál. Zednický mistr Jiří Lendl z Jindřichova Hradce byl pověřen stavbou čeledníku, šafářovy komory, volské, kravské a koňské stáje, skladu nářadí a stodoly; tesařské práce měl provádět mistr Fridrich Haintzl. Vrchnost přitom určila, aby čeledník a všechny stáje zůstaly na svých dosavadních místech, pouze stodola aby se posunula. Způsob obnovy panského obytného stavení s kaplí a sýpkou měl být teprve projednán; zatím bylo pouze jisté, že zhruba polovinu starého „koňasovského“ zdiva („*Koniaschischen gemäuerwerk*“)⁶⁾ bude třeba zbořit, přičemž získaný kámen půjde využít znovu. Na odklizec a pomocné stavební práce byli v rámci svých robotních povinností povoláni poddaní vyšebrodského kláštera, a to nejen ze lžinského statku, nýbrž i z poměrně vzdálených rychet Boršov nad Vltavou, Komařice, Plav, Střížov a Záboří. Materiál měl pocházet pokud možno z místních zdrojů (kámen, dřevo), cihly dodávala panská cihelna Václava Antonína Netolického z Eisenberka v Přehořově, vápno se hasilo v jamách přímo na staveništi.

Začátkem dubna 1713 se práce naplno rozproudily. Těžké vozy přivážely kámen a hlínu, zajišťovalo se dostatečné množství vápna a tesařský mistr vybíral v okolních lesích vhodné stromy na stavbu. Vyšebrodští poddaní, ale také cizopanství sedláci z Doňova, Záboří a Újezdce vozili cihly z přehořovské cihelny a písař Ulrich jim za to vyplácel odměny. Pod Ulrichovým dozorem byly ze spáleniště vyproštěny tři nalezené zlomky starého zvonu a poslány do Vyššího Brodu spolu s požadavkem, aby klášter dal s pomocí tohoto materiálu odlít nový zvon a mohlo se co nejdříve zvonit Ave Maria. Šestého dubna prohlédl staveniště zednický mistr Lendl a zjistil mimo jiné, že základy staré stodoly jsou příliš slabé; zároveň si vyjednal výši mzdy pro sebe a svých pět tovaryšů.

Nejdříve došlo ke stavební obnově hospodářských a provozních budov, aby mohl dvůr brzy opět sloužit svému hlavnímu účelu. V dubnu 1713 dorazili do Lžína robotníci z komařické a zábořské rychty, vozili hlinu, kámen a cihly a hloubili nové základy pro stodolu. Téměř po celý květen potom probíhalo bourání starého kamenného, hlinou pojeného „koňasovského“ zdiva („*Koniaschischen gemeur*“). Odstraňování starých zdí pokračovalo ještě během června a července, přičemž robotní poddaní kromě jiného očišťovali vybourané cihly a hrabali hlinu ze zbořeniště. Za svou práci dostávali chléb, a pokud pracovali nad rámec předepsaných robotních povinností, vydělali si i peníze. Na stavbě jsou výslovně doloženi klášterní poddaní ze vsí Boršova, Komařic, Kvítovic, Lžina, Plava, Sedla, Střížova a Záboří. Zednické práce prováděl nejprve jindřichohradecký mistr Jiří Lendl, dřevěné součásti stavby vyrá-

6) Tento pojem se ve stavebních spisech ke lžinskému zámečku vyskytuje na dvou místech. Vyhořelá budova byla snad považována za dřívější sídlo Koňasů z Vydří, jejichž rod byl v okolním regionu skutečně usazen. Podle zjištění J. Úlovce ale Koňasové nikdy držitelé Lžina nebyli; starou lžinskou tvrz vystavěli pravděpodobně Kořenští z Terešova. Počátkem 18. století, tedy po více než sto letech, snad mohlo dojít k mylné záměně jmen.

běl tesařský mistr Fridrich Haintzl z Komařic, každý samozřejmě s několika tovaryši. Doložena je i účast zedníka Lorenze z Dírné. V době od dubna do července 1713 byl postaven nový čeledník, v červenci dokončena šafářova komora, v srpnu kravské stáje, v září volská stáj a nejspíše během zářijových dnů 1713 se začalo pracovat rovněž na koňské stáji. Byla provedena hrubá stavba zásobárny („*Vorrathgewölb*“) se šesti pilíři. Po zimní přestávce došlo ke změně zednického mistra: Lendl vystřídal Jiří Wortner z Trhových Svinů. Pravděpodobně v květnu 1714 dokončil novou bránu dvora, v červnu vozovnu a v červenci koňskou stáj. Postavil také mlíčník. Společně se svými pomocníky Wortner omítl 161 sáhů stěn zásobárny a koňské stáje, které již v předchozím roce 1713 vyzdil Lendl.

Ještě v průběhu prací na hospodářských budovách se začal stavět zámek, označovaný v dobových pramenech jako „panské obydlí“ nebo „obytná budova“ („*Herrschaftliche Wohnung*“, „*Wohnungsgebäude*“ nebo prostě „*Wohnung*“). Zdá se, že z konstrukcí dřívějšího objektu nezůstalo mnoho. Ačkoli podle počátečních instrukcí z jara 1713 měla být při novostavbě využita zachovaná klenba kuchyně ve vyhořelém záměcku (proti nepřízní počasí dočasně zakryta prkny či látkou), nakonec bylo rozhodnuto o jejím odstranění; zdivo staré kuchyně a komína dělníci zbořili 14. dubna 1714. Začátkem května byly kopány základy a ke staveništi se přivážel písek a jiný materiál. Od dubna po celý zbytek roku 1714 dodával truhlářský mistr okenní rámy a dveřní zárubně, avšak hrubou stavbu museli zedníci dokončit nejspíše v červnu a nejspíše během července musel být svázán krov. V srpnu 1714 byla už totiž stavěna střešní zvonice a začátkem září dostala nátěr; k tomuto účelu správa statku nakupovala červenou, žlutou a olověně bílou barvu z Jindřichova Hradce a olej od přehořovského mlynáře. Krytinu věže, stejně jako veškerých ostatních střech lžinského dvora i záměcku, tvořily šindele, jichž bylo použito celkem 98.000 kusů. V září 1714 se pracovalo na stropěch v pokojích záměcku, na schodech a podlahách sýpky, v říjnu byly hotovy komíny. Z výkazu zednických prací se v hrubých rysech dozvídáme o vnitřním uspořádání budovy: Wortner vystavěl dvě hlavní a dvě štítové zdi, hlavní zeď mezi chodbou a pokoji, dvě zdi mezi pokoji a kuchyní, zeď mezi předsíní a kuchyní, sklad vedle předního pokoje („*Gewölb*“), dvě zdi u skladu a dolního i horního záchodu, zeď v kuchyni, postranní a čelní zdi hlavního schodiště, klenbu nad schodištěm, předsíní a kuchyní, dva komíny, čtyři kamna v pokojích, pec v kuchyni a také římsu kolem celé budovy.

Stavební sezóna 1715 měla už charakter dokončovací. Začátkem roku nacházíme v účtech převážně platby truhláři za nábytek do kuchyně a skladu, v březnu byla dokončena skříňka určená k zazdění do kaple, v dubnu okno kaple a v květnu panské postele. Nejspíše na jaře 1715 zasklil vyšebrodský sklenář Michl celkem 17 oken v pokojích a chodbě obytné budovy; každé okno mělo 4 křídla o 70 skleněných terčících. Vedle toho dodal Michl i jedno dvoukřídle okno se 48 terčíky do kaple. Od června do září probíhaly vnitřní úpravy pokojů, v červenci bylo upravováno hlavní schodiště a zařizována kaple. Ve druhé půlce července 1715 probíhalo omítání interiéru kaple vápnem a došlo k jeho zednickému začišťování včetně římsy. Po polovině července tesaři sestavili ve věži zvonovou stolicí a do věže byl následně zavěšen zvon. V srpnu se platilo za nové okenice, během podzimu pak za mnoho kusů nábytku. Tesařské práce definitivně skončily 5. října 1715, v listopadu bylo ještě placeno

kováři za kování na dveře obytné budovy a ve stejné době také pořízeny součásti oltáře pro domácí kapli. Uvnitř budovy se nacházelo celkem 111 sáhů cihlové dlažby, venku před vstupem pak dalších 30 sáhů kamenné dlažby. Zdi dvora i záměcku byly natřeny červenou barvou, zakupovanou postupně v letech 1713–1715 v Jindřichově Hradci.

Sečteno a podtrženo: nové hospodářské budovy dvora Lžina vyrostly v období od dubna 1713 do července 1714, zámek v jeho čele pak od dubna 1714 do listopadu 1715. Zednický mistr Jiří Lendl za práce provedené v roce 1713 předložil účet na 181 zlatých 18 krejcarů, jeho nástupce Jiří Wortner si za léta 1714–1715 vyžádal 448 zlatých 43 krejcarů 2 denáry. Tesařský mistr Fridrich Haintzl ocenil práci svou a svých tovaryšů na 391 zlatých 40 krejcarů 2 denáry. Sklenářský mistr Johann Michl z Vyššího Brodu si za zasklívání oken obytné budovy napočítal 74 zlatých 22 ½ krejcaru, kovářské práce Jiřího Schmitta z Veselí stály 26 zlatých 34 krejcarů, truhlářské práce 115 zlatých 50 krejcarů. Bednář Matyáš Svoboda z Kvasejovic dodal různé dřevěné nádoby, od soběslavského hrnčíře Jakuba Forstera byla koupěna kachlová kamna. Další různé výdaje činily 48 zlatých 11 krejcarů 2 denáry, železa se spotřebovalo 1003 liber za 50 zlatých 9 krejcarů.⁷⁾

Barokní lžinský zámek, postavený v letech 1714–1715, tvoří střední jednopatrovou část nynější záměcké budovy, sevřenou mezi dvěma dvoupatrovými přístavbami. Z výše citovaných stavebních spisů a účtů je zřejmé, že v jeho přízemí se po dokončení nacházela klenutá kuchyně s pecí, do níž se vcházelo z klenuté předsíně; sousedil jakýsi sklad (spíž?), záchod a pravděpodobně dva pokoje, podél nichž probíhala spojovací zaklenutá chodba. Do patra stoupalo klenuté schodiště. Prostory prvního poschodí měly už nepochybně ploché stropy: byly tam nejspíše dva „horní panské pokoje“, totiž přední a zadní, horní předsín a druhý záchod. S velkou pravděpodobností také domácí kaple tvořila součást tohoto horního podlaží. Lze předpokládat, že první patro bylo vyhrazeno pro přechodné pobyty řádových bratří, zatímco přízemí sloužilo jako byt správce, písaře či jiného úředníka.

Nově postavený dvůr se záměckem sloužil potřebám vyšebrodského kláštera po dobu 66 let. Opat Hermann Kurz pak jménem celého konventu prodal statek Lžin kupní smlouvou z 1. října 1781 rytíři Janu Křtiteli z Piatí a Tünowitz za 16.200 zlatých rýnských. Následovalo časté střídání držitelů a ve druhé polovině 19. století přestavba záměcku do nynější novorenesanční podoby. Záměcká budova, která určitý čas sloužila také tábořskému okresnímu archivu, je dnes prázdná a má poměrně nově opravené fasády.

7) Archiv cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě, kart. 21, sign. HAD 16A, Num. IV, lit. a–c.

EPIGRAFICKÉ PAMÁTKY V DĚKANSKÉM KOSTELE PROMĚNĚNÍ PÁNĚ NA HOŘE TÁBOR

Kateřina Lemberková

Cílem tohoto příspěvku je o něco více přiblížit jednu z často opomíjených pomocných věd historických, a to epigrafiku.¹⁾ Text se zaměřuje na město Tábor, které se pyšní velkým množstvím epigrafických památek.

K nejvýznamnějším historickým budovám v Táboře patří Děkaný kostel Proměnění Páně na hoře Tábor, z jehož nápisového fondu příspěvek popisuje jen malou část, časově vymezenou do konce 18. století.²⁾ Na přelomu 15. století vznikly v Táboře tři významné architektonické stavby. A to radnice, kostel a údolní nádrž Jordán. Největší koncentrace nápisů se nachází v gotickém sálu bývalé táborské radnice.³⁾

Historie děkaného kostela, který je situován na severozápadní straně Žižkova náměstí se s jistotou datuje k roku 1451, kdy se o něm zmiňuje Aeneáš Sylvius Piccolomini.⁴⁾ Nynější chrám je pozdně gotický, stavěný po roce 1451.⁵⁾

Roku 1512 uzavřel stavbu chrámové trojlodi sítovou žebrovou klenbou parléfovského typu Mistr Staněk.⁶⁾ Požár o dvacet let později zcela změnil tvář kostela. Na severní, západní a jižní straně byly vystavěny renesanční štíty. Zvonice, budovanou současně s chrámovým prostorem, zakončovala renesanční helmice a dřevěný ochoz

1) Je potěšující, že v poslední době řada badatelů, většinou z řad studentů, volí jako své téma zpracovávání epigrafických nápisů v soupisové práci.

2) Časové vymezení do konce 18. století je dáno velkým nárůstem epigrafických památek v 19. století.

3) Nápisovým fondem gotického sálu se zabývala ve své diplomové práci Marta Zavřelová, Epigrafické památky v interiéru táborské radnice, [České Budějovice] 1984. Stará radniční budova dnes slouží Husitskému muzeu v Táboře a jeho stálé expozici, výstavám, popř. dalším kulturním akcím.

4) Jeho autentické svědectví přináší František Palacký ve svých Dějinách národu českého, kde zmiňuje Aeneášův popis Tábora, jeho obyvatel a architektury. „...V městě stojí dům dřevěný, na způsob vesní stodoly, jež nazývají chrámem; tam se káže lidu obecně, zákon na každý den se vykládá, a u oltáře jediného, nesvěceného i nesvatého, svátostí se příslužuje ...“ Podrobněji pak: František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě dle původních pramenův, díl IV/1, Praha 1877, s. 401.

5) Karel Kuča, Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl 7, Str-U, Praha 2008, s. 403.

6) Mistr Staněk pocházel z Menšího města Pražského. Mimo zaklenutí táborského kostela postavil po roce 1505 též věž v Horkách na Boleslavsku.

Obr. 1: Lžín – celkový pohled na zámek od jihovýchodu, foto autor 2011. Střední jednopatrová část je tvořena hmotou barokní stavby z let 1714–1715.

Obr. 2: Lžín – celkový pohled na zámek od jihozápadu, foto autor 2011.

věžného.⁷⁾ Zřejmě první vyobrazení této stavby pak pochází od Jana Willenberga z roku 1602,⁸⁾ které představuje kostel s ohořelou věží.⁹⁾ Další pohroma postihla věž za třicetileté války roku 1621 a 1648, kdy bylo město obléháno. S opravou se započalo až roku 1661, ale již roku 1664 byla věž opět zapálena bleskem. K další obnově kostelní věže bylo přistoupeno až roku 1677.¹⁰⁾ Od té doby žádná taková pohroma nenastala a věž již nedoznala dalších změn. Současnou podobu získal kostel v letech 1896–1897.¹¹⁾ Při této přestavbě byl barokní oltář¹²⁾ z roku 1795 nahrazen novým novogotickým od pražského řezbáře a sochaře Josefa Krejčíka,¹³⁾ který zůstal až do současnosti. Vymalování interiéru proběhlo roku 1974, při kterém byly obnoveny cechovní znaky na klenbách.¹⁴⁾

Štíty pocházejí z roku 1593 a tři štítiky směřující do náměstí pak ze 17. století. Hvězdotvité klenba spočívá na šesti osmihranných sloupech 15 metrů vysokých, které rozdělují loď na tři díly. Střední díl má klenbu síťovou, postranní lodě mají klenbu křížovou, na východní straně byla loď dodatečně uzavřena klenutým starším presbytářem s klenbou sklípkovou, na západní straně je loď uzavřena trojlodním kůrem, který nese varhany o 28 hlasech a 1800 píšťalách. Jedná se o dílo tábořského varhanáře Čeňka Skopka.¹⁵⁾ Délka chrámu činí 48 metrů. Rozměry presbytáře jsou 17x9,5 metru. Šířka hlavní lodě je 10, 5 metru, jižní postranní loď je široká 7 metrů a severní loď 8 metrů.¹⁶⁾

Příspěvek zahrnuje pouze nápisy na dochovaných památkách v děkanském kostele Proměnění Páně na hoře Tábor. Výjimku tvoří křtitelnice, která se v kostele nacházela a nyní je součástí stálé expozice Husitského muzea v Táboře, a zvon Donát, který je umístěn na chodbě římskokatolické farnosti v Táboře.¹⁷⁾

7) Historický atlas měst České republiky, sv. 7, Tábor, Praha 1999, neustránkováno.

8) Antonín Podlaha – Zdeněk Zahradník, Jana Willenberga pohledy na města, hrady a památné stavby Král[ovství] českého z počátku XVII. století dle původních dosud neznámých jeho kreseb, jež ve Strahovské knihovně nalezeny byly, Praha 1901, vyobrazení č. 23. Originál perokresby pak uložen ve Strahovské knihovně pod sign. DT I 30.

9) Následek požáru vzniklého za bouřky dne 7. března 1602. Viz. Karel Thir, Staré domy a rodiny tábořské, díl 2, Tábor 1920, s. 686.

10) Opravu věže dokončil roku 1677 Giovanni da Capauli († 1. 5. 1678), italský stavitel, který se usadil v Praze. Mezi jeho stavby patří např. zbrojnice na Vyšehradě nebo nový konvent augustiniánského kostela v Dolním Ročově.

11) Na konečné podobě kostela se podílel architekt Josef Mocker (* 22. 11. 1839 Citoliby, † 15. 1. 1899 Praha).

12) Podrobněji viz. Český jih, roč. 26, č. 19, 5. 2. 1898, s. 195, Děkanský chrám Páně a jeho poslední úprava.

13) Josef Krejčík (* 1. 3. 1855 Svojsice, † 6. 2. 1913 Praha) sochař a řezbář navštěvoval průmyslovou školu v Mladé Boleslavi. Zkušenosti získával po celé Evropě. Od roku 1880 působil v Praze, kde si založil sochařský a řezbářský závod. Mimo Tábor jsou z jeho závodu též oltáře např. v Praze, v Českých Budějovicích, v Plzni, v Písku, v Kopidlně, v Novém Bydžově, ve Vacově, v Drahově nebo v Pelhřimově.

14) Podrobně Rudolf Tecl, Nejstarší znaky tábořských cechů, Tábořský archiv, sv. 12, 2003–2004, s. 157–189.

15) Čeňek Skopek převzal zařízení dílnu na výrobu varhan od svého tchána varhaníka Václava Můlžera, který po roce 1866 přesídlil z Kutné Hory do Tábora.

16) Panorama kostelů a církevních památek, Praha 1941, záznam Děkanský chrám Proměnění Krista Pána na hoře Tábor, neustránkováno.

17) Ulice Děkanská čp. 305/6.

Pro orientaci v zápisu je důležité upozornit na jednotlivé části, které rozdělují záznam a na styl každého jednotlivého záznamu.¹⁸⁾

Záhlaví obsahuje základní lokalizaci (obec, název objektu, ulice, čp., apod.). Pod záhlavím se pak vyskytuje konkrétní datace s použitím běžných zkratk.

Po záhlaví se v jednom odstavci souvislého textu nacházejí stručně prezentované následující body.

Pojmenování a případné bližší určení nositele nápisu s odkazem na prameny a literaturu. V případě nápisu umístěného přímo na architekturu, je oddíl uveden slovem „nápis“. Bližší lokalizace a pak případné původní umístění a osudy, popis (materiál, tvar, výzdoba), pozice, rozsah a technika zhotovení nápisu, případné poškození, atd.

Tato část má zejména zprostředkovat základní a hrubou představu o nositeli a umožnit jeho identifikaci. Proto nenahrazuje specializovaný uměleckohistorický katalog. Při popisu nositele a jeho určování je používána standardní česká uměleckohistorická terminologie. Osobní a místní jména jsou pak uváděna v české modernizované podobě. Pokud to není možné pak v podobě originálu. U nositelů, kde technika nápisu vyplývá automaticky z jejich charakteru, jsou speciální údaje o ní podány pouze v případě, pokud jde o odchylku od daného standardu. U ostatních případů je použitá technika důsledně uváděna. Stejná zásada platí i pro orientaci nápisu na nositeli. Na konci je pak uváděn případný odkaz na vyobrazení v příloze.

Na zvláštní řádce pak následují **základní rozměry nositele**. Jedná se o v. = výška, š. = šířka, prům. = průměr a tl. = tloušťka, výška písma p. = písmo (v případě svého výskytu je určující litera N) a určení typu písma. Pokud však nebylo možné některé rozměry nebo údaje pro nepřístupnost nápisu přesně zjistit, je uveden alespoň odhad nebo jsou z odkazem převzaty z literatury. Případně je údaj zcela vynechán. Veškeré rozměry jsou uvedeny v centimetrech (cm).

Typ, popř. druh písma se označuje jediným základním termínem (gotická majuskula, gotická minuskula, raně humanistická kapitála, kapitála, fraktura, humanistická minuskula, kurzíva a polokurzíva).

Následuje **přepis nápisového textu**, který je graficky odlišený od ostatního textu. Text je transliterován s použitím české klávesnice bez zvláštních znaků. Nápisový text není zásadně nijak upravován a na případné hrubé odchylky či omyly v textu je poukázáno v poznámce. Nápisy psané majuskulou a jednotlivé litery jsou jednotně podávány velkými písmeny, minuskulní nápisy pak malými. Na chronogram je poukázáno v komentáři k dataci. Vyšší písmena v kapitálních nápisích jsou podle okolností vyznačena poznámkou, stejně tak i velikostně odlišné pasáže textu. Text není přepisován podle předlohy. Původní řádkování či jiné členění naznačují pomocné znaky. V odůvodněných případech i poznámkový aparát a komentář. Scriptura continua je přepisována s oddělením jednotlivých slov, její výskyt je zmíněn buď v komentáři k písmu nebo popřípadě v poznámkách, jedná – li se pouze o část textu.

18) Ediční zásady a struktura jednotlivých zápisů převzaty a upraveny z Jiří Roháček, Nápisy města Kutné Hory, Praha 1996, s. 13–17.

Oddělovací znaménka zastupuje jednotně tečka na úrovni základní linky. Diakritická znaménka jsou podána v dnešní podobě s případným vysvětlením formou poznámky nebo komentáře k písmu. Veškeré zkratky jsou uváděny, a to i u sekundárně dochovaných nápisů. Enklávy¹⁹⁾ jsou vyznačeny pouze připojenou poznámkou stejně jako nadepsané menší litery.

V textu jsou dále použity i následující pomocné znaky:

/ = konec řádky, u nápisu po obvodu desky její rohy, ve zvláštních případech (přerušeni textu znakem nebo jinou výzdobou, ohyb nápisové pásky) je připojen odkaz na poznámku s bližším vysvětlením

// = přechod na další nápisové pole, kartuš, apod. S případným odkazem na bližší vysvětlující poznámku

= = originální rozdělovací znaménka slov všech tvarů

(abc) = rozvedení zkratky

ab = nextus literarum (ligatura)²⁰⁾

[abc] = doplnění ztraceného místa textu

[...] = přibližný počet ztracených písmen

[---] = přibližný počet ztracených písmen nelze zjistit

Veškeré ostatní informace se zpřístupňují formou poznámky nebo komentáře.

Následuje komentář v pořadí:

Datum – rozvedení jiného než průběžného datování, zvláštnosti v datování. A u neúplně dochované datace pokus o její zpřesnění.

Znaky – u znaků s přímým vztahem k nápisovému textu je podáno jejich určení a zkrácený popis, ale pouze při zachování základních pravidel heraldického blasonu²¹⁾. Případně odkaz na příslušnou literaturu. U ostatní znakové výzdoby je podáno pouze určení znaků bez blasonu.

Pokud je to možné, je ve všech případech připojen odkaz na literaturu, v první řadě pak na obecně dostupné standardní práce.

Na konci každého záznamu je společně uveden **poznámkový aparát** textově kritický (a., b., c.).

Záznamy jsou řazeny podle datace od nejstaršího po nejmladší.

19) Enklávy čili do sebe vpisovaná písmena.

20) Spojení dvou znaků v textu.

21) Blasonování – popis erbu sestaveného podle heraldických pravidel, tak aby erb bylo možno podle popisu nakreslit.

lokalita: Tábor, Husitské muzeum

datace: (1430, 1472, 1475, 1482)²²⁾

Křtitelnice cínová.²³⁾ Tvarová podoba obráceného zvonu. Na okraji křtitelnice se nacházejí tři zarážky víka v podobě mužských hlav v kápích. Kotlík stojí na třech nohách ve tvaru lvích tlap, jejichž vršek je zakončen lvími hlavami a zároveň připojených ke kotlíku třemi hlavami bradáčů. Nápis při horním okraji kotlíku. Plášť reliéfně zdoben slepými arkádami z lomených oblouků. Na kotlíku umístěna proti sobě dvě ucha. Víko chybí. Křtitelnice byla poničena požárem, tři kusy odlomeny. Roku 1995 restaurována.²⁴⁾

v. 90 cm, horní prům. 70 cm, spodní prům. 33 cm, p.- gotická minuskula²⁵⁾

[hoc].^a opus.[ad]. [h]onorem . [dei]. [et] . [spiritus]. [sancti] .[m(a)g(iste)r]. [si]mon . a(nno).^b d(omini) . m . [cccc] . [---]^c . [factum] . [e]s^d

a. oddělovací znaménko v podobě lile

b. oddělovací znaménko ve tvaru kalichu

c. Památky uvádějí letopočet M . CCCC [..] X. II. (1472) nebo LXXII (1482)

d. dlouhé s

lokalita: Tábor, Děkanský kostel Proměnění Páně na hoře Tábor

datace: (1432, 1532)

Zvon František.²⁶⁾ Jednořádkový nápis na čepci.²⁷⁾

22) Přesná datace nezjištěna, do katalogu nápisů zařazen podle nejstarší možné datace.

23) Husitské muzeum Tábor. Písemná pozůstalost Romana Cikharta, i. č. 25, karton 2; Archiv Národního muzea, Josef Karel Páchl, Sběrka nápisů na zvonech, karton 3. sign. 55/3; Ústav dějin umění AV ČR v Praze, Oddělení dokumentace a sbírkových fondů, Osobní fond Zdeňka Wirtha, karton 1, sv. 14. Tábor a Táborsko; Roman Cikhart, Popis Táborska, Tábor 1947, s. 14; G. F. Lisch, Mittheilungen der k. k. Centralkommission, Vídeň 1857, s. 111; Hugo Toman, Archeologické procházky po jižních Čechách, Památky archeologické, roč. 2, Praha 1857, s. 320; Karel Vladislav Zap, Děkanský chrám v Táboře, Památky. Časopis Musea království českého pro dějepis hlavně český, roč. 10, díl 5, sešit 8, Praha 1863, s. 367; Karel Thir, Staré domy a rodiny táborské, díl 2, Tábor 1921, s. 687; Umělecké památky Čech, sv. 4, T/Ž, Praha 1982, s. 17. Restaurátorská zpráva z roku 1995 (uložena v Husitském muzeu v Táboře); Rudolf Tecl, Církevní správa a náboženské poměry v Táboře během druhé poloviny 15. a počátku 16. století (s edicí účtu táborských kostelníků z let 1509–1510), Táborský archiv, sv. 10, 2000–2001, s. 231–232.

24) Výrazné poničení křtitelnice a nedostatek pramenů nedovolil přesně datovat. Nápis v hranatých závorkách doplněn, dle Památek. Hugo Toman uvažuje v Památkách nad léty 1472, 1482. Naopak G. F. Lisch uvažuje v Mittheilungen o letech 1430, 1472 nebo 1475.

25) Velikost písma nezjištěna pro nedostupnost křtitelnice, která je umístěna za sklem.

26) Státní okresní archiv Tábor (dále SOKA Tábor), fond Archiv města Tábor, vojenské záležitosti, i. č. 1369, sign. V, karton 334; Pamětní kniha táborského děkanství, Děkanský úřad v Táboře (nefoliována); K. Thir, Staré domy a rodiny, díl 2, s. 691; K. V. Zap, Děkanský chrám, díl 5, s. 368; - ář-. O regeneraci historického jádra města. Výběr z prací členů historického kroužku při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích, roč. 6, 1969, č. 3, s. 61.

27) Zvon pro špatnou přístupnost téměř nečitelný. Dle rozměrů se jedná nejspíše o zvon František. Literatura a prameny podstatně nejednotné.

v. 46 cm, prům. 42 cm, p. – gotická majuskula

KASPAR^a .^b BALTHASAR . MELCHIOR

a. česky Kašpar, latinsky Caspar. Kaspar v přepisu převzat z literatury
b. oddělovací znamení ve tvaru hvězdy

lokalita: Tábor, Děkanství římskokatolické církve
datace: 1534

Zvon Donát²⁸⁾ používaný na zvonění proti bouři. Bez reliéfu, pouze jednořádkový nápis na čepci. Umístěný na chodbě v Děkanském úřadě v Táboře. Prasklý.²⁹⁾

prům. 50 cm, v. 46 cm, p. 3 cm – gotická minuskula

leta .^a syna .^a boz^b yho .^a m .^a ccccc .^a xxxIIII .^a

a. ornamentální ozdobné znaménko
b. nad z hvězdička

lokalita: Tábor, Děkanství římskokatolické církve
datace: 1602³⁰⁾

Renovační nápis³¹⁾ nad varhanami³²⁾

Rozměry pro špatnou dosažitelnost nezjištěny

p.- kapitála

HOC TEMPLI / OPVS EXIMIVM RE=NOVATVM ET COLORIBUS
IL/LVSTRATV(M) EST AD LAVDEM GLORIAM/ TRANSFIGVRATIONIS

28) SOKA Tábor, fond Archiv města Tábor, vojenské záležitosti, i. č. 1369, sign. V, karton 334; SOKA Tábor, fond Archiv města Tábor, inventář děkanského kostela r. 1916, i. č. 439, kniha č. 419; Pamětní kniha tábořského děkanství (nefoliovaná); K. Thir, Staré domy a rodiny, díl 2, s. 691; K. V. Zap, Děkanství chrám, s. 368; -ář- Výběr z prací členů, roč. 6, 1969, č. 3, s. 61.

29) Jméno Donát obdržel až nejspíše v 17. století.

30) František Lískovec datoval po r. 1602, kdy do věže udeřil blesk, byla nutná renovace.

31) SOKA Tábor, fond Archiv města Tábor, Inventář děkanského kostela. r. 1916, i. č. 439, kniha č. 419; Ústav dějin umění AV ČR, Osobní fond Zdeňka Wirtha, krabice č. 1, sv. 14, Tábor a Tábořsko; Pamětní kniha tábořského děkanství, Děkanství úřad v Táboře (nefoliovaná); Roman Cikhart, Popis Tábořska, Tábor 1947, s. 8; Český jih, roč. 26, č. 15, 8. 1. 1898, s. 150, Děkanství chrám Páně a jeho poslední úprava; Rudolf Tecl, Církevní správa. s. 230–231; K. Thir, Staré domy a rodiny, díl 2, s. 685–686; František Dušan Zenkl, Tábor. Průvodce po městě a jeho okolí, Tábor 1927, s. 14.

32) Stejný nápis byl v sakristii. Dle děkanství kroniky byl velmi nepřesný, proto zamalován.

D(OMI)NI N(OST)RI I^eSV CHRISTI / IN MONTE TH^bABOR IMPENSIS
INTEGERRIMO/RVM VIRORVM D(OMI)NI ADAMI HRADSKY^c ALIAS/
KOMORNIK ET SIMONIS POLENTARII CLA/TOVINI HVIVS INCLVTAE
REIPUB(LICAE) CIVI/UM 2 C^d DECANO EXISTENTEN/TE D(OMI)NO
IOANE/SSOTIO [.....] BERCENOVE^e / VERBI DIVINI MINISTRO /
VIGILANTISSIMO

a. Thir uvádí Jezu
b. Thir uvádí Tabor
c. Thir uvádí Hradski
d. dle Thira měla být zkratka 2c v originále snad ligatura vc, znamenající více (decano), děkan
e. Thir uvádí Vartenbergico

lokalita: Tábor, Děkanství římskokatolické církve
datace: 1633

Zvon, Václav (Maria)³³⁾ na čepci řádky nápisů lemované ornamenty - A. na plášti reliéf nanebevzetí Panny Marie s nápisem a kolem dokola vyobrazení 12 apoštolů - B. dedikční nápis, pod ním ještě malý nezdobený nápis - C.

v. 103 cm³⁴⁾, prům. 155 cm³⁵⁾, váha 2520 kg³⁶⁾ - kapitála

A.
MARIA DIVA TV^a PELLE FVLGVRA^b QVAM RECOLET VIVA TONITRVA
DVRA^c/ HVIVSCE^d CAMPANA COMITARE DEFVNCTO^e/ VOX
QVOTIDIANA TVERE QVOSQVE VNCTO^f

B.
HOC OPVS CAMPANAE DE VETERI CONFRACTO / IN NOVVM
REPARATVM IMPENSIS / PUBLICIS HVIVS / CAESAREAE INCLITAE
URBIS^g IN HONOREM DEI/ DVLCEMQUE^h MEMORIAM BEATISSIMAE
MARIAE/ V(IRGINIS) ERISⁱ A SEBASTIANO HERZMANN^j / DECANO
MARTINO EDVDOVSKI SA(CRA)E C(AES)A(RA)E M(AIEST)ATIS
IVDICE^k ET VENCESLAV^l NIGRINO/ PRIMATE TABORII EXISTENTIBVS
PER / ADALBERTVM ARNOLDVM BVDEVICENSEM / CIVEM FVSVM
SEPTEMBRIS IIII. ANNO/ M.DC XXX III

33) Husitské muzeum v Táboře. Písemná pozůstalost Romana Cikharta, i. č. 91, karton č. 7. Staré rody na Tábořsku; Ústav dějin umění AV ČR, Osobní fond Zdeňka Wirtha, krabice č. 1, sv. 14, Tábor a Tábořsko; R. Cikhart, Popis Tábořska, s. 8–10; K. V. Zap, Děkanství chrám, s. 364–368; Pamětní kniha tábořského děkanství; K. Thir, Staré domy a rodiny, díl 2, s. 690–691; Český jih, roč. 43, č. 49, 4. 12. 1915, s. 1, Tábořské zvony; F. D. Zenkl, Tábor. Průvodce městem, s. 15.

34) Podle K. Thira v. 118 cm.

35) Podle K. Thira prům. 160 cm.

36) Váha zvonu doplněná dle K. Thira.

C.
CONSECRATA / PRAGAE / SVB NO(M)I(N)E WENCESLAI /
R(EVERENDISSI)MO. D(OMIN)O.SIMONE AB HORSTAIN^m

Datum: 3. 8. 1633

- a. v uvedené literatuře vždy psáno U nikoli V
- b. Thir a děkanská kronika TV PELLE FULGARA až na konci nápisu
- c. Thir a děkanská kronika uvádí TONITRU DURA až na konci nápisu
- d. v Památkách HUUJUSCE
- e. Thir a děkanská kronika uvádí CAMPANAE a chybí COMITARE DEFVNCTO (na konci nápisu)
- f. Památky uvádějí UNCTOS
- g. pro nedostupnost doplněno dle Thira a děkanské kroniky
- h. Thir a děkanská kronika uvádí dulcemqve
- i. Thir a děkanská kronika uvádí beatissimae Mariae virginis patre, Památky pak B.V. Mariae
- j. Thir a děkanská kronika uvádí Hermanno
- k. Památky uvádějí decano, Martino Edudowsky caesareo- regiae Majestatis Iudice, Thir a děkanská kronika pak Decano, Martino Zbudovsky sacrae caesareae maiestatit iudice
- l. Památky uvádějí Wenceslao
- m. Thir a děkanská kronika 1633, Památky pak uvádějí Consecrata Pragae sub nominae divi Wenceslai. A. M. D. G.

lokalita: **Tábor, Děkanský kostel Proměnění Paně na hoře Tábor**
datace: **1640**

Nápis³⁷⁾, v jižní lodi kostela kamenný epitaf s reliéfem křtu v Jordáně.

v. 13 cm, š. 87 cm, p. 4 cm – kapitála

O[.] S I^aC^aV^aNCTA SAC^aRI^a RETI^aNERET D^aONA L^aAV^aA C^aRI^a / PL^a[.] IE V.
I^aL^aV^aSTRIS 2 V^aI^a FORET A V^aL^aAD^aEI^a

a. chronogram

lokalita: **Tábor, Děkanský kostel Proměnění Páně na hoře Tábor**
datace: **(1672) 1722**³⁸⁾

Zvon, Michal³⁹⁾ (poledník) na čepci rádkový nápis zdobený ornamenty – **A.** na plášti pak obdélníkový nápis o přelítí též zdobený ornamentálním rámem – **B.** Nad ním

37) Český jih, roč. 26, č. 14, 31. 12. 1897, s. 139, Děkanský chrám Páně a jeho poslední úprava; Umělecké památky Čech, T/Ž, s. 12.

38) Podle Thira je chronogram špatný. Má být spíše 1677. Jan Václav Grubius byl děkanem 1677–1679. Pocházel pravděpodobně z Polska. Ve službě děkana se neosvědčil, proto táborští požádali o výměnu. Roku 1680 na jeho místo nastupuje Bartoloměj Zelenka.

39) Pamětní kniha tábořského děkanství; SOKA Tábor, fond Archiv města Tábor, Inventář děkanského kostela roku 1916, i. č. 439, kniha č. 419; K. Thir, Staré domy a rodiny, díl 2, s. 691; K. V. Zap, Děkanský chrám, s. 364–368; F. D. Zenkl, Průvodce, s. 12; Antonín Rybička, O českém zvonářství, Praha 1885, s. 59–60.

reliéf kříže se stojícími pod ním osobami a pod tím městský znak Tábora⁴⁰⁾. Zvon pochází z r. 1672, ale přepracován r. 1722⁴¹⁾ Janem Pricoveyem z Klatov.

Rodina Pricovey (Briquei, Prikyvey, Pricquei)

Tato zvonářská rodina přišla do Čech z Francie. Nejvýznamější zvonáři pocházející z této rodiny byli Štěpán Pricovey, který působil v Klatovech a jeho bratr Jan Pricovey, který od roku 1660 odléval v Mladé Boleslavi⁴²⁾.

v. 82 cm, prům. 96 cm⁴³⁾, p.⁴⁴⁾- kapitála

A.

ANNO QV^o L^aEOPOL^aD^aV^aS PRI^aM^aV^aS GL^aORI^aOSE REGNAV^aERAT². HAEC
CAMPANA ERECTA^b EST AD M(AIOREM) D(EI) G(LORIAM)^c. ET B(EATE)
V(IRGINIS) M(ARIAE) ET SPECIALITER. S(ANCTI)^d MICHAELIS
ARCHANGELI HONOREM IMPENSIS PLERUMQVE PIORVM INCOLARVM
CIVITATIS^e REGIAE VRBIS MONTIS TABOR. EXISTENTE DECANO
A. R(EVERENDO) D(ECANO) IOANNE^f GRVBIO S(ACRAE) C(AESAREAE)
M(AIESTATIS) IVDICE D(ECANUS) W(ENCESLAO)^g PAVSCH. PRIMATE
LVDOVICO WENCESLAO HUBATIO A KOTTNOV NUNC AVTEM.^h

B.

DⁱVⁱMⁱPAXⁱ VⁿI^vERSA Iⁿ EV^rOPA FVⁱT / ET CⁱAROLⁱVⁱS VⁱTⁱ Iⁿ
PROSPERITATE REGNI / SVⁱTⁱ VⁱXⁱT . / OB STREPERVM IN AVRIBVS
SONITVM DE NOVOⁱ / REFVSA EXPENSIS REDITVS^k EIVSDEM
COM/MVNITATIS^l SVB DECANATV A. R(EVERENDO) D(OMINO)
FRANCISCI / IAHODA^m S(ACRAE) C(AESAREAE) R(EGIAE)
M(AIESTATIS) IVDICE D(OMINO) IOANNEⁿ WOTAPEK / ACTVALI
PRIMATE AC^o INCPECTORE BONORVM / D(OMINO) LVDOVICO
MAXIMILIANO HVBATIO A KOT/TNOV^p. PER IOANNEM PRICOVEY^q
CIVEM / CLATTENSEM^r

a. chronogram (1672).

b. Památky uvádějí erecta.

c. Památky uvádějí A. M. G.

d. Památky uvádějí Scti.

e. Thir civitatis vůbec neuvádí.

f. Památky uvádějí Jaonne.

g. Památky uvádějí celé Wenceslao.

h. Thir uvádí konec nápisu takto: ...primate d.Ludovico Wenceslao Hubatio a Kotnov – nunc autem existence decano a. r. d. Joanne Grubio, s.c.m.iudice d. W. Pausách.

i. chronogram (1722).

j. Thir a děkanská kronika uvádějí ...de nuovo..

k. Památky uvádějí redditus.

40) Viz Jiří Čarek, Městské znaky v českých zemích. Praha 1985, s. 377.

41) Antonín Rybička uvádí v díle O českém zvonářství rok přepracování 1725.

42) Podrobněji viz Antonín Rybička, O českém zvonářství, Praha 1885, s. 59–60.

43) Děkanská kronika a Thir uvádějí v. 107 cm, prům. 86 cm.

44) Pro špatnou dosažitelnost zvonu velikost písma nezjištěna.

- l. Památky uvádějí ejusdem Comunitatis.
 m. Památky, děkanská kronika a Thir uvádějí Jahoda.
 n. Památky uvádějí S. C. M. Judice D. Joanne, Thir a děkanská kronika pak s. c. r. m. iudice d. Joanne.
 o. Thir a děkanská kronika uvádějí et.
 p. Památky uvádějí de Kottnov, zatímco Thir a děkanská kronika... a Kotnov.
 q. Památky uvádějí Joannem Pricovey, kdežto Thir a děkanská kronika Joannem Priquey.
 r. u části nápisu nezjištěny a tudíž nenaznačeny konce linkového nápisu.

lokality: Tábor, Děkanský kostel Proměnění Páně na hoře Tábor
datace: 1682

Nápis⁴⁵⁾ na ozdobné pásce v klenbě hlavní lodi nad kruchtou.⁴⁶⁾
 Rozměry pro špatnou dostupnost nezjištěny.
 p. – gotická minuskula

Pan / Waczlaw Makat^a prziczina / erbu^b

- a. Václav Makát (původně pekař) později významný představitel táborské samosprávy je v Táboře doložen na konci 15. století a celou první čtvrtinu 16. století.
 b. u nadepsáno.

lokality: Tábor, Děkanský kostel Proměnění Páně na hoře Tábor
datace: 1693

Nápis na hnědé mramorové desce vlevo od hlavního oltáře⁴⁷⁾

š. 58 cm, v. 43 cm, p. 3 cm – kapitála

45) Ústav dějin umění AV ČR v Praze, Oddělení dokumentace a sbírkových fondů, Osobní fond Zdeňka Wirtha, sign. W-B-V/288; Pamětní kniha táborského děkanství; Český jih, roč. 26, č. 15, 8. 1. 1898, s. 150, Děkanský chrám Páně a jeho poslední úprava; Rudolf Tecl: Nejstarší znaky táborských cechů. Táborský archiv, sv. 12, 2003–2004, s. 157–189; Thir, Staré domy a rodiny, díl 2, s. 687.

46) Páska se nachází společně se znaky cechů a znakem města Tábora, které se podílely na stavbě kostela, na sedmi kamenných svornících, pocházejících z konečné stavební fáze kostela, tedy z roku 1512. Samotné štíty se znaky pak pocházejí, dle Sedláčka, z období kolem roku 1690. Thir pak toto datum ještě upravil na rok 1682, kdy se bilil kostel. Znaky a páska zde existovaly do roku 1897, kdy byly odstraněny. Současný vzhled pochází z roku 1974, kdy byly znaky a páska restaurovány. 1. svorník: znak řeznického cechu (dvě zkřížené širočiny), 2. svorník: znak kovářského cechu (podkova obtočená snad hadem nebo červem), 3. svorník: reliéfní poněkud zjednodušená podoba táborského městského znaku, 4. svorník: znak soukenického cechu (pár skřížených soukenických střel, po jejichž stranách jsou dvě soukenické česací šitétky a mezi střelami pak nahofe a dole pár pečetních razidel, kterými se označovala kvalita sukna). Nad horní hranou štítu vystupuje plasticky písmeno W., 5. svorník: znak pekařského cechu (uprostřed štítu precílk). Nad horní hranou štítu písmeno W., 6. svorník: znak cechu postřihovačského (pár postřihovačských nůžek a nad skřížením, ve vzniklém prostoru, je drobný křížek), 7. svorník: znak kožešnického cechu (kožešina). Nad horní hranou štítu pak W. Podrobněji viz Rudolf Tecl, Nejstarší znaky táborských cechů, s. 157–189.

47) Slova textu psána dohromady.

1693. D^oIE. 2. M^oENSIS M^oAY⁴⁸⁾: E^oGO I^oOANNES D^oLAV/HOWESKI D^oE
 L^oONGA V^oILLA E^oPISCOPVS/ M^oILEVITANUS C^oONSECRAVI E^oCCLESIAM/
 E^oT A^oLTARE H^oOC I^oN H^oONOREM S^oANCTIS^{b)}/ TRANSFIGVRATIONIS^c ET^d
 R^oELIQVIAS S^oANCTORVM M^oARTIRVM/ G^oEMINIANI F^oELICISIMI E^oT
 R^oOMANI I^oN E^oO I^oNCLVSI E^oT S^oINGVLIS/C^oHRISTI F^oIDELIBVS H^oODIE
 V^oNVM A^oNNVM E^oT I^oN D^oIE A^oN/NIVERSARIO C^oONSECRATIONIS H^oVIVS
 M^oODI I^oPSAM V^oISI/TANTIBVS Q^oVADRAGINTA D^oIES D^oE VERA
 I^oNDVLGEN/TIA I^oN F^oORMA E^oCCLESIA C^oONSVETA C^oONCESSI

Datum: 2. 5. 1693

- a. vyšší
 b. IS zmenšené
 c. RATIONIS zmenšené
 d. &

lokality: Tábor, Děkanský kostel Proměnění Páně na hoře Tábor
datace: 1699

Nápis⁴⁹⁾ na černé mramorové desce na pravé straně vedle vchodových dveří.

š. 73 cm, v. 118 cm, p. – 3 cm – kapitála

SIGG HAUT ET PUISANT SEIGNEUR MESSIR/COMTE DE IOYEUSE.
 EQUIER CHEVALIER/SEIGNEUR DE PETIT SIVRY SITUEÉ EN LORAINNE/
 BAILLIAGE DE LONQUION.CHAMBELLAN ACTUEL/DE LL:M:M:IMP.
 ROY:APOST:ET GENERAL/MAJOR DE LEURS ARMEE. QUI A SERVI A/LA
 MAISON DAUTRICHE LESPACED.E.L:ANS./NEE AU DIT PETIT SIVRY LE
 XXV.DE NOVÉM/BRE MDC. LXXXX IX.DEGAI LE XVIII./DE
 SEPTEMBRE MDCCLXXV.A SA/TERRE DE MIESCHITZ/PRIEZ DIEU
 POURUSON AME(N).^a

Letopočty: 1699, 1775

a. Památky uvádějí: Sigg.haut et puissant Seigneur Mesin Comte de Joyeuse equier, chevalier seigneur de petit Sivry située en Lorraine bailiage de Lonquion Chambellan actuel de L.L.M.M.Imp.Roy. Apost.General Major de leurs armée, dui a servi a la mason d' Austriche le space de L ans ;neé au dit petit Sivry le XXV de Novembre MDCLXXXIX, degai le XVIII de Septembre MDCCLXV a sa terre de Mieschitz. Priez Dieu pourson ame

48) Datum 2. 5. 1693 připomíná událost, kdy byl kostel znovu vysvěcen Janem Ignácem Dlouho-
 veským z Dlouhé Vsi.

49) SOKA Tábor. fond Archiv města Tábor, Inventář děkanského kostela, r. 1916, i. č. 439, kniha
 č. 419; K. V. Zap, Děkanský chrám, díl 5, s. 367; R. Cikhart, Popis Táborska, s. 8, Richard Hrdlička, Staré
 i nové letopisy Táborské, Žižkovi jmenovci či potomci?, Tábor 1923, s. 14; Kraj kalicha, roč. 5, 1928,
 č. 3, s. 38, Poznámky; F. D. Zenkl, Tábor. Průvodce, s. 14.

I když z počtu 10 epigrafických výskytů se nedají dělat podstatné závěry, je dobré alespoň zrekapitulovat několik údajů.

Nejstarší možný nápis pochází z roku 1430. Jedná se o cínovou křtitelnicí, jejíž datace je však nadmíru sporná. Nejmladší je naopak z roku 1699. Latinský jazyk se vyskytuje v sedmi případech, český jazyk ve dvou, francouzština pak v jednom nápisu. Nejrozšířenějším typem písma je kapitála se šesti výskyty, gotická minuskula se třemi a gotická majuskula vyskytující se na jednom nápisu.

Ačkoli se děkanský chrám proměnění Páně na hoře Tábor nemůže pyšnit největším počtem výskytu epigrafických památek v Táboře, přesto je hodnota těchto nápisů poměrně velká.

MOŽNOSTI A MEZE INTERVENCE: FRANTIŠEK PALACKÝ A RAKOUSKÁ CENZURA VE 20. LETECH 19. STOLETÍ¹⁾

Petr Píša

Rakouská předbřeznová cenzura bývá většinou chápána jako jednotná, vnitřně plně konzistentní instituce, která zevnějšku omezuje literaturu a negativně působí na její přirozený rozvoj. Takový pohled je však zjednodušující. Mnohem spíše se setkáváme se souborem jednotlivých instancí, které byly vázány jednotnými rámcovými pravidly a normami, jejichž konkrétní postoje se však v některých případech shodovat nemusely, a kde docházelo ke stálému vzájemnému ovlivňování cenzurního a literárního systému. *Každodenníček* Františka Palackého, vedený od ledna 1825 do ledna 1827, poskytuje v kombinaci s listinami úřední povahy vhodný pramen pro poznání této pohyblivé hranice mezi cenzurním a literárním systémem v předbřeznovém Rakouském císařství.

Cenzurní předpis z 22. února 1795,²⁾ který definoval pravidla pro výkon cenzurní praxe platná beze změny do roku 1848, měl bezprostřední styk spisovatelů a cenzorů regulovat. Pro podávání rukopisů určených k tisku sloužila instituce knižních revizních úřadů, vykonávajících dále revizi zásilek knih přicházejících ze zahraničí a soukromých knihoven při dědickém řízení. Z knižního revizního úřadu byl příslušný rukopis distribuován jednotlivým cenzorům, na základě jejichž posudku rozhodl s definitivní platností o osudu díla knižní revizor, který signoval definitivní cenzurní verdikt zanesený do rukopisu.³⁾ Pro spisovatele tedy měla zůstat osoba konkrétního

1) Přepracované kapitoly z diplomové práce *Knižní cenzura v Čechách v předbřeznové době*, vypracované na Ústavu českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze pod vedením doc. PhDr. Magdaleny Pokorné, CSc. a obhájené 15. září 2010. Studie vznikla v rámci grantu GA ČR P406/10/2127 (Literární cenzura v obrysech. Administrativní kontrola a regulace literární komunikace v české kultuře 19. a 20. století).

2) Julius Marx, *Österreichische Zensur im Vormärz*. Wien 1959, s. 68–73. Pozdější cenzurní předpis z 14. 9. 1810 definoval zásady, podle nichž mají cenzori pro posuzování knih postupovat. Dřívější cenzurní nařízení přitom ponechával v platnosti.

3) Vedle prostého povolení k tisku (*imprimatur*) byla užívána i formule pro povolení k tisku se zohledněním cenzurních škrtnů (*imprimatur omissis deletis*), případně se zohledněním cenzorem provedené opravy (*imprimatur correctis corrigendis*) či nařízené úpravy závadné pasáže (*imprimatur mutatis mutandis*). U rukopisů k tisku neschválených byla užívána formule *non admittitur*, případně *typum non meretur*. – V Českém království na základě dlouholeté praxe namísto revizora (vykonávajícího zároveň

cenzora anonymní, předpisy nadto explicitně zakazovaly ovlivňovat výběr cenzora pro předkládané dílo, stejně jako jakýmkoli způsobem u cenzora intervenovat ve prospěch posuzovaného rukopisu.

Teoretický požadavek na striktní oddělení sociálního systému cenzury a literatury ovšem v praxi nemohl být plně dodržován. Většina cenzorů se sama účastnila literárního života a byla personálně spojena buď s univerzitou anebo s univerzitní knihovnou. Dle předpisu z roku 1803 mohli nadto cenzuru vědeckých spisů vykonávat univerzitní profesori příslušných oborů. Teoretická anonymita cenzurního řízení byla mimo hlavní město Vídeň vzhledem k malému počtu cenzorů těžko představitelná – v Praze v polovině 20. let 19. století poklesl počet cenzorů na tři, okruh jejich kompetence byl přitom jasně vymezen. Stížnosti na cenzora J. N. V. Zimmermanna, jemuž byla svěřena cenzura v „beletristickém a smíšeném oboru“, tak tvoří konstantní prvek korespondence mezi českými literáty.⁴⁾

Staré letopisy české

Z podnětu Královské české společnosti nauk sestavil František Palacký souhrnnou edici českých kronikářských a analistických záznamů z husitské a pohusitské doby, známou dnes jako *Staré letopisy české*, která byla po zapracování připomínek členů Učené společnosti předána na konci května 1826 hraběti Františku Šternberkovi a patrně jeho prostřednictvím knižnímu reviznímu úřadu. Kněz řádu křižovníků s červenou hvězdou, cenzor a skriptor univerzitní knihovny Jan Nepomuk Václav Zimmermann, který spis dostal k posouzení, přitom vůči Palackého edičnímu počínu nebyl nezaujatý. Sám totiž o sedm let dříve vydal tiskem *Pokračování kroniky Beneše z Hořovic*, edici křižovnického rukopisu *Starých letopisů* doplněnou o srovnání dalších čtyř textových variant. Palackého edice, zamýšlená jako třetí svazek řady *Scriptores rerum Bohemicarum*, přitom Zimmermannovo dílo jednoznačně převyšovala počtem použitých pramenů (sedmnáct rukopisů), větší mírou zachovávání autentického jazyka zpráv i rozsahem historické kritiky při srovnávání filiací jednotlivých záznamů, byť ani jeho způsob práce ještě zdaleka neodpovídal moderním edičním zásadám. Zimmermannův cenzurní posudek nové edice ovšem vyzněl jednoznačně nepříznivě. Vyslovoval se proti vydání Palackého díla s odůvodněním, že by čtenáři mohli na základě současné společenské situace aktualizovat obsah podávaných zpráv, psaných často v protikatolickém tónu. V případě, že by spis měl být přesto

funkci přednosty knižního revizního úřadu) rozhodoval o udělení konkrétní cenzurní formule cenzurní referent v hodnosti guberniálního rady. Na tomto postu působil do roku 1820 František Tvrdý (Tvrďy), známý svými pokusy o prosazení češtiny jako vyučovacího jazyka na středních školách (srov. Miroslav Hroch, *Na prahu národní existence. Touha a skutečnost*. Praha 1999, s. 186–190), v letech 1820–1841 Franz Willmann a po jeho smrti Franz Janko. Problematické případy a díla týkající se speciálních oblastí (např. státně politické spisy) byly zaslány k cenzurnímu posouzení nejvyššímu policejnímu a cenzurnímu dvorskému úřadu ve Vídni.

4) K tomu Petr Píša, „Policijtštější než Obrpolicijti říšští“. Cenzor Zimmermann a česká předbřeznová literatura. In: *Dějiny a současnost*, roč. 33, 2011, č. 9, s. 30–33.

přijat k tisku, doporučoval opatřit jednotlivé záznamy vysvětlujícími (a distancujícími se) komentáři a zároveň vypustit rozsáhlé pasáže, jež v rukopise označil.⁵⁾

Poté, co byl Palackého spis spolu s Zimmermannovým posudkem zaslán k vyjádření vídeňskému centrálnímu knižnímu reviznímu úřadu, jej 1. července 1826 k dalšímu cenzurnímu posouzení obdržel Bartoloměj Kopitar. Vídeňský slavista prohlédl možné osobní důvody Zimmermannova odsudku a v dopise z 11. července 1826 požádal Františka Palackého o sdělení podrobností ohledně Zimmermannovy edice. Naznačil přitom, že spolehlivá a rychlá odpověď v této věci Palackému může být velice užitečná.⁶⁾ Palacký narážku pochopil a v odpovědi z 18. července 1826 vysvětlil nedostatky Zimmermannovy práce, která byla podle něj sestavována a ve spěchu, aby mohla být dedikována nejvyššímu purkrabímu Kolowratovi, a s malým ohledem na kvalitu.⁷⁾ Palacký zdůraznil, že on se ve své ediční činnosti zdržoval jakýchkoli komentářů do pramenů a že příslušné kronikářské zápisky nebyly původně sepsány za účelem zveřejnění, proto mohou být pokládány za objektivní. Kdyby přesto musely být cenzurou provedeny škrty, prosil Kopitara, aby tak bylo učiněno u zpráv pocházejících z pozdějších pramenů, jejichž historická hodnota je menší.⁸⁾ Kopitar ve svém cenzurním posudku Palackého argumentaci použil a ironicky upozornil, že místo, které bylo Zimmermannovou cenzurou označené za povážlivé a nařízeno ke škrtnutí, se v jeho vlastní edici objevilo v nezměněné podobě a rozruch, o kterém pražský cenzor píše, nezpůsobilo. Podrobné komentáře k jednotlivým zprávám nejsou potřeba, spíše by naopak pobuřovaly, dle Kopitarova názoru proto postačí, když bude k edici doplněn úvod. Konečně navrhl vybavit edici českého textu latinským překladem, to by jednak rozšířilo znalost o příslušné době českých dějin po celé Evropě, v neposlední řadě by se takovým zásahem vydání spisu prodražilo, takže by se nemohl dostat do rukou lidovým vrstvám.⁹⁾

5) Národní archiv Praha (dále NA), fond Prezidium gubernia (dále PG), kart. 1431, fasc. 16/14, policejní ministr hrabě Josef Sedlnitzky českému zemskému prezidiu 4. 10. 1826, čj. 5906/4. Ke vzniku a zhodnocení Palackého edice srov. Jiří Kořalka, František Palacký (1798–1876). *Životopis*. Praha 1998, s. 93–97. J. Kořalka ovšem určité tendenční vyznění Palackého edice nepopírá: Palacký se nezdřáhal metodami přísné historické kritiky zpochybnit a odstranit zprávy, které byly husitům nepříznivé, stejnou metodu ovšem u zpráv zveličujících skutky husitů neuplatňoval. Podrobně o Palackého edici Petr Čornej, *Nad Palackého edicí Starých letopisů českých*. *Slavia* (Praha) 51, 1982, s. 69–79.

6) Bartoloměj Kopitar Františku Palackému 11. 7. 1826. Františka Palackého Korrespondence a zápisky 2, ed. Vojtěch Jaromír Nováček, Praha 1902, s. 266.

7) Ohledně dedikace Zimmermannova díla srovnej NA Praha, fond České gubernium – Registratura nejvyššího purkrabího hr. Karla Chotka, kart. 2, fasc. S/4, č. 162, J. W. Zimmermann nejvyššímu purkrabímu 31. 7. 1819 a K. M. Cron Zimmermannovi (koncept, expedováno 1. 12. 1819). Jako výraz poděkování tehdy Zimmermann obdržel zlaté hodinky se zelenobílou stuhou.

8) „Sollte auch die humanste Censur etwas dennoch streichen müssen: so möge sie es nur an den aus späteren Codd. zugekommenen Expectorationen thun, die für die Geschichte ohnedem wenig fruchtbar, und einige schon auch von mir weggelassen worden sind. Doch, Gottlob! dass die Arbeit in Ihren Händen ist.“ František Palacký Bartoloměji Kopitarovi 18. 7. 1826 (koncept). *Korrespondence a zápisky* 2, ed. Nováček, s. 270.

9) NA Praha, PG, kart. 1431, fasc. 16/14, příloha k čj. 5906/4, opis cenzurního posudku B. Kopitara. Věta v listu Josefa Jungmanna Antonínu Markovi z 3. 1. 1827 „Vid[ě]šská cenzura [...] žádá, aby se [Kronika] tiskla latinskou literou a hodně draho prodávala – tj. aby do nemnohých a do neposvátných rukou nepřišla“, je patrně nepřesnou odezvou Kopitarova požadavku. Listy Josefa Jungmanna k Antonínu Markovi, ed. Josef Emler. *Časopis Musea Království českého* (Praha) 57, 1883, s. 57–58.

Na následné Palackého dotazy o osudu spisu jej tak mohl Kopitar uklidnit, že rukopis se zájmem přečetl a s kladným vyřízením odevzdal; jaký bude jeho osud ve chvíli, kdy jsou stanoviska obou cenzorů v rozporu, však určit nedokáže.¹⁰⁾

Hrabě Josef Sedlnitzky, prezident nejvyššího policejního a cenzurního dvorského úřadu, nařídil vypracovat další cenzurní posudky, které by pocházely od vědecky fundovaných, spolehlivých a zároveň v celém případě nestranných osobností. Vzhledem k tomu, že bylo dílo psáno česky a určeno proto pro domácí publikum, požádal o zajištění těchto posudků české zemské prezidium, které Palackého edici nechalo zaslat profesoru pastorální teologie Maxmilianu Millauerovi a dále profesoru a teologickému cenzoru Hieronymu Josefu Zeidlerovi.¹¹⁾ Jak jsme zpraveni z Palackého *Každodenníčku*, kontaktoval Millauer, jednatel společnosti Vlasteneckého muzea, Františka Palackého okamžitě po obdržení díla a při vytváření svého dobrozdání pak postupoval v úzké součinnosti s editorem.¹²⁾ Po vypracování zbývajících posudků se jak cenzurní referent Franz Willmann, tak vídeňský policejní dvorský úřad postavili za vydání díla při zohlednění nespécifikovaných připomínek cenzora Zeidlera.¹³⁾ Dle srovnání s příslušnými rukopisy můžeme soudit, že k vydání nebyla připuštěna pasáž obviňující papeže z falešných slibů a ze spojenectví s Němci či zmínka o božím trestu na císaři Zikmundovi za popravu Jana Roháče z Dubé.¹⁴⁾ Ze strany cenzurní instance tak edici *Starých letopisů* již nic nebránilo v cestě – rukopis byl po zohlednění požadovaných změn a doplnění úvodu předán spolu s novými posudky profesorů Zeidlera a Millauera (vidíme, že Zimmermann v této záležitosti nebyl dále brán v úvahu) zemskému prezidiu v září 1827 a guberniální rada Franz Willmann spis v této podobě obratem schválil. Několikaměsíční zdržení je zde přitom nutné přičítat Palackého redaktorské i osobní zaneprázdněnosti, nikoli dalším cenzurním průtahům.¹⁵⁾

10) Bartoloměj Kopitar Františku Palackému 27. 8. 1828, Korrespondence a zápisky 2, ed. Nováček, s. 277. Zmínky o nedochovaném dopise Palackého Kopitarovi se objevují v *Každodenníčku* k 23. a 24. 8. 1826, Františka Palackého Korrespondence a zápisky 1, ed. Vojtěch Jaromír Nováček, Praha 1898, s. 163. – Při neznalosti příslušných cenzurních záznamů pokládá Kořalka, František Palacký (1998), s. 96, mylně Palackého korespondenci s Kopitarem o edici *Starých letopisů* za vědeckou diskusi iniciovanou Palackým.

11) NA Praha, PG, kart. 1431, fasc. 16/14, Sedlnitzky českému zemskému prezidiu 4. 10. 1826, čj. 5906/4 a Franz Willmann knižnímu reviznímu úřadu 17. 10. 1826 (koncept).

12) Zápisky v Palackého *Každodenníčku*: 21. 10. „v kanceláři prof. Millauer se zprávou o Zimmermannově cenzuře kroniky mé; pročež i hned šel sem o to ku Willingovi v důvěře“; 22. 10. „ráno u prof. Millauera za příčinou Zimmermannovy cenzury u Kroniky České etc.“; 24. 10. „ráno u prof. Millauera za příčinou cenzury etc.“ Korrespondence a zápisky 1, ed. Nováček, s. 171–172. Již dříve se snažil Palacký zjišťovat na knižním revizním úřadě osudy svého rukopisu – srov. zápisky z 7. 7., 23. 8. a 13. 9. 1826 (tamtéž, s. 157, 163, 166).

13) NA Praha, PG, kart. 1431, fasc. 16/14, Franz Willmann Sedlnitzkému 16. 11. 1826 (koncept), čj. 6482/4; tamtéž, Sedlnitzky Chotkovi 12. 12. 1826, čj. 7181/4.

14) František Michálek Bartoš, Z muzejních a jiných rukopisů Starých letopisů. Časopis Národního musea (Praha) 102, 1928, s. 210, 223.

15) NA Praha, PG, kart. 1431, fasc. 16/14, Ignaz Richard Wilfling zemskému prezidiu 4. 9. 1827, čj. 4361/4 a Franz Willmann knižnímu reviznímu úřadu 4. 9. 1827 (koncept). Palackého předmluva je v rukopise datována 16. 8. 1827. Bartoš, Z muzejních a jiných rukopisů, s. 210. Dílo vyšlo tiskem nakonec až

František Palacký jako redaktor muzejních časopisů

Periodické spisy v předbřeznovém Rakousku podléhaly vzhledem k potenciální dostupnosti širšímu čtenářskému publiku speciální kontrole. Povolení k jejich vydávání uděloval vídeňský policejní dvorský úřad na základě předchozího vyjádření příslušného zemského prezidia, vedle zamýšleného profilu připravovaného periodika při něm byly brány v úvahu i charakteristika politického smýšlení a společenských styků vydavatele, případný společenský užitek z prodeje listu (dobrovolný závazek k podpoře sociálních či kulturních institucí, například muzea či městského chudobince) stejně jako odhad o počtu čtenářů a o ekonomickém dopadu na již existující periodika s podobným profilem. Teprve v případě povolení periodika jako takového mohlo docházet k předběžné cenzuře jeho jednotlivých článků. Délka schvalovacího líčení přesahujícího původně plánovaný termín vydávání časopisu přitom mohla fakticky suplovat přímý zákaz vydávání listu.¹⁶⁾

Na počátku listopadu 1819 byla na zemské prezidium podána žádost o svolení k vydávání vlasteneckého časopisu *Hlas vážné Hercynye, pravé Matky Bojemů*. Žadatel, úředník ve službách hraběcího rodu Nostizů Wenzel Johann Plahha, sliboval odvádět třetinu výdělku ze zamýšleného týdeníku ve prospěch nově zřízeného Vlasteneckého muzea. S poukazem na neexistenci Plahhových dosavadních literárních zásluh i na nedůvěryhodnost žádosti jako takové (vedle prostého povolení prosil hraběte Kolowrata rovněž o přidělení bytu v hraběcích paláci) byla Plahhova snaha obratem zamítnuta již na úrovni zemského prezidia.¹⁷⁾ Žádost o vydávání časopisu *Böhmische Nationalblätter*, jehož budoucí redaktor svobodný pán Johann Stentzsch (pozdější Palackého mecenáš) se zavazoval z výtěžku listu věnovat ve prospěch Vlasteneckého muzea každoročně 1200 zl. vídeňské měny, sice české zemské prezidium podpořilo, odpověď z vídeňského policejního dvorského úřadu však do počátku ledna, původně zamýšleného data pro vydávání listu, nepřišla. Teprve v červenci 1820 byla žádost vídeňským úřadem zamítnuta, důvodem byla nepřilíš dobrá pověst, kterou Stentzsch zanechal roku 1817 ve Vídni jako společník kanceláře *Oekonomische Schreibstube*. Po finančním neúspěchu tehdy z Vídně zmizel, aniž se patrně vyrovnal s věřiteli. Stentzschovi nepomohly ani snahy o přímělu

roku 1829, odklad byl pravděpodobně způsoben nálezem dalšího rukopisu Josefem Dobrovským během roku 1827, který Palacký do své edice následně zapracoval.

Osudy druhého vydání Palackého *Starých letopisů českých* přitom umožňují srovnání předbřeznové a nacistické cenzury. Palackého edici připravil roku 1941 Jaroslav Charvát jako druhou část čtyřsvazkového souboru *Dílo Františka Palackého*, protektorátní cenzura však v textu vyškrtala jakékoli pasáže, které mohly navozovat protiněmecké významové konotace. Ani po těchto úpravách se kniha po vytištění přesto nesměla až do skončení války objevit na knižních pultech. Jaroslav Charvát, Censura a dílo Františka Palackého. Praha 1945.

16) Stalo se tak například v případě žádosti Johanna Rittera z Rittersbergu a Wolfganga Adolfa Gerleho o vydávání časopisu *Bohemia. Zeitschrift fürs gesellige Leben*. Přes opakované urgencye a podporu zemského prezidia policejní dvorský úřad příslušnou žádost nevyřídil. Michael Wögerbauer, Die Geschichte der Prager Zeitschrift *Der Kranz* (1820–1824) und das Scheitern ihrer Nachfolgerprojekte *Elpore, Der Pilger* und *Bohemia*. In: *Bohemia* (München) 45, 2004, s. 132–165, zde s. 161–163.

17) NA Praha, PG, kart. 1049, fasc. 16/165, Wenzel Plahha hraběti Kolowratovi a zemskému guberniu 16. 10. 1819, čj. 7310/4 a Franz Twrды městskému hejtmanství 2. 11. 1819 (koncept).

u policejního prezidenta neoficiální cestou. Důvod zamítnutí žádosti navíc zemské prezidium Stentschovi zatajilo. V listopadu 1821 marně žádali o povolení časopisu *Prager gelehrte Nachrichten* univerzitní profesori Joseph Peter Dittrich, Ladislav Jandera a Johann Helbling von Hirzenfeld, zamýšleným redaktorem časopisu se tehdy měl stát Václav Hanka.¹⁸⁾

Myšlenku Františka Palackého z prosince 1825 na vydávání muzejních časopisů, německého vědeckého měsíčníku a českého čtvrtletníku zaměřeného více beletristicky, tedy od realizace nedělil pouze souhlas hrabat Šternberků, Josefa Dobrovského a dalších členů muzejního výboru, nýbrž i povolení od policejního dvorského úřadu. Po schválení muzejním výborem byla žádost o povolení časopisů předložena hrabětem Kašparem Šternberkem zemskému prezidiu 15. ledna 1826. Svolení u policejního dvorského úřadu se snažil František Palacký ovlivnit i mimoúřední cestou. Zachován je koncept důvěrného listu Kašpara Šternberka policejnímu prezidentu Josefu Sedlnitzkému, odůvodňující vydávání obou časopisů potřebou rozvoje komunikace mezi vzdělaným publikem Českého království a zahraničím, stejně jako potřebou rozvoje vzdělanosti českého národa (v teritoriálním smyslu) prostřednictvím domácích periodik vedených plně ve smyslu zásad rakouské vlády. Tento koncept, datovaný 17. února 1826, je ovšem psán rukou Palackého. Intervence nakonec nebylo zapotřebí, již 11. února 1826 hrabě Sedlnitzky vydávání obou časopisů schválil pod podmínkou, že jejich články budou vystaveny náležitě přísné cenzuře a jakékoli „příspěvky zabývající se politickými poměry z historického anebo kteréhokoli jiného hlediska“ budou po posouzení příslušným pražským cenzorem předloženy ke schválení vídeňskému policejnímu dvorskému úřadu.¹⁹⁾

Díky záznamům v Palackého *Každodenníčku* pak můžeme sledovat cílevědomé úsilí, se kterým čerstvě jmenovaný redaktor obou časopisů získával pro svou myšlenku nejen přední představitele vědecké a literární obce v Čechách, ale i klíčové představitele guberniální správy a cenzurního systému. Palacký, v nastupující generaci českého národního hnutí výjimečný svou širokou sociální sítí zahrnující představitele české historické šlechty i špičky pražské měšťanské společnosti, získal přízeň nejvyššího purkrabího hraběte Františka Antonína Kolowrata,²⁰⁾ guberniálního rady Josefa

18) NA Praha, PG, kart. 1049, fasc. 16/169; PG, kart. 1246, fas. 16/56; Österreichisches Staatsarchiv Wien, Allgemeines Verwaltungsarchiv Wien (AVA), fond Polizeihofstelle (PHSt), fasc. 6026 ex 1824; Archiv Národního muzea (ANM), fond Karel Švehla, inv. č. 141, 148, 160, 161.

19) Kašpar Šternberk Josefu Sedlnitzkému 17. 2. 1826 (koncept, psáno rukou Františka Palackého). Františka Palackého Korrespondence a zápisky 2, ed. V. J. Nováček, Praha 1902, s. 250–252; František Antonín Kolowrat Kašparu Šternberkovi 23. 2. 1826 (opis pořízený Františkem Palackým), tamtéž, s. 252–253. Srov. Kořalka, František Palacký (1998), s. 101–102; Franz Palacký, Gedenblätter. Auswahl von Denkschriften, Aufsätzen und Briefen. Aus den letzten fünfzig Jahren. Als Beitrag zur Zeitgeschichte. Prag 1874, s. 47–64.

20) „Před obědem přijel dnes do Budějovic nejvyšší purkrabí hrabě Kolovrat. [...] Pod večer byv na procházce v alejích, sešel sem se tam s mladým hrabětem Kolovratem, od něho přátelskou srdečností přivítán byv, v provodu nejvyššího purkrabího. Rozmluvy o časopisech muzejních.“ „Večer s hrabětem Kolovratem, Stollberkem a s Ambrozim [prezidiální koncipista] na procházce; rozmluvy o Museu českém.“; „[...] ponejprv audienci u nejv. purkrabí, hraběte Kolovrata, an mně ochranu svou sliboval.“ František Palacký, Každodenníček, 28., 29. 7., 24. 9. 1826, Korrespondence a zápisky 1, ed. Nováček, s. 160–161, 167.

Eichhoffa,²¹⁾ cenzurního referenta Franze Willmanna²²⁾ a v době výměny na postu pražského nejvyššího purkrabího i prezidiálního sekretáře Karla Martina Crona.²³⁾ Stýkal se s přednostou knižního revizního úřadu Ignácem Richardem Wilflingem²⁴⁾ i s cenzorem Janem Nepomukem Zimmermannem.²⁵⁾ Konečně byl při audienci u nového nejvyššího purkrabího hraběte Karla Chotka požádán, aby jej vyučoval češtinu, díky čemuž přišel do pravidelného styku s vůdčím představitelem zemské samosprávy.²⁶⁾

Získaných styků využíval Palacký mimo jiné ve snaze o rychlé a bezproblémové vyřízení článků zasílaných k posouzení do Vídně. Podle Palackého vyjádření se k cenzuře článků s historickým obsahem zavázal osobně hrabě Kolowrat, jmenovaný do funkce státního a konferenčního ministra. Palacký mu také prostřednictvím Kašpara Šternberka předal tři příspěvky do prvních čísel německého a českého časopisu.²⁷⁾ Z obavy před prodlevou při cenzurním posouzení se pokusil i o intervenci přímo na vídeňské cenzurní instituci – za zprostředkování Karla Georga Hoppeho požádal o přímluvu u dvorního rady Antona Ohmse, klíčového cenzurního referenta policejního dvorského úřadu.²⁸⁾ V době Palackého urgencye již ovšem dotyčné články putovaly zpět do Prahy, s výjimkou místa škrtnutého již při posouzení v Praze (autorem cenzurního posudku byl profesor historie Franz N. Tietze), byly články k tisku schváleny v plném rozsahu.²⁹⁾

21) „Ráno v guberniálním domě, u p. Eichhoffa, gub. raddy, ponejprv o časopisy, an se příznivými slovy zavazoval.“ Palacký, Každodenníček, 10. 10. 1826. Tamtéž, s. 169. Dále záznamy z 25. 10. a 15. 12. 1826.

22) Záznamy k 1. 11., 18. 11., 20. 11., 7. 12., 15. 12., 19. 12. a 31. 12. 1826 (novoroční přání). Tamtéž, s. 173, 175, 178–179.

23) Palacký, Každodenníček, záznamy k 25. 10., 28. 10. a 11. 11. 1826 (gratulace ke jmeninám). Tamtéž, s. 172, 174. Karl Martin Cron byl pravděpodobně od roku 1823 čestným členem společnosti Vlasteneckého muzea.

24) „Ráno s důvěrou u p. Wilflinga na cenzuře. Prof. Millauer přišel do kanceláře oznámil mi příznivý úmysl p. Wilflinga s strany censury časopisů.“ Palacký, Každodenníček, záznamy k 19. 10. Tamtéž, s. 171. Dále záznamy k 2. 10., 18. 11., 4. 12. 1826.

25) Palacký, Každodenníček, záznamy k 8. 12., 11. 12. 1826. Tamtéž, s. 178.

26) Palacký, Každodenníček, záznamy k 10. 12., 17. 12. 1826, 2. 1., 4. 1., 6. 1., 8. 1., 10. 1., 11. 1., 15. 1., 17. 1., 18. 1., 20. 1., a především k 5. 2. 1827: „Ráno u nejv. purkrabího na hodině, s druhým svazkem časopisu mého. Mluvil se mnou ponejprv důvěrně o cenzuře a p. Willmannovi i Zimmermannovi, s laskavou ochotností podáváje se ku podpoře.“ Tamtéž, s. 178–183. Na zprostředkování Palackého novému nejvyššímu purkrabímu měl patrně vliv hrabě Kašpar Šternberk, srov. Palacký Kašparu Šternberkovi 13. 12. 1826, Korrespondence a zápisky 3, ed. Nováček, s. 122–123.

27) Palacký, Každodenníček, záznamy k 15. 10., 16. 10., 5. 11., 25. 11. 1826, Korrespondence a zápisky 1, ed. Nováček, s. 170, 173, 176.

28) Palacký Karlu Georgu Hoppemu 19. 11. 1826 (koncept). Korrespondence a zápisky 3, ed. Nováček, s. 119–120.

29) Dle zachovaných úředních akt ovšem vyplývá, že články nechal na policejní dvorský úřad během své přítomnosti ve Vídni osobně doručit guberniální rada Franz Willmann. NA, PG, kart. 1431, fasc. 16/14, Josef Sedlnitzky Karlu Chotkovi 15. 11. 1826, čj. 6669/4. Ve Vídni posuzovala články vedle policejního dvorského úřadu i státní kancelář. V Praze byly články vyřízeny zrychleně (*brevi manu*), knižní revizní úřad byl tedy patrně o jejich úspěšné cenzuře vyrozuměn až poté, co byly odevzdány předsedovi muzejní společnosti. Příznačný je rovněž dodatek v konceptu dopisu Franze Willmanna Kašparu Šternberkovi 24. 11. 1826 (uložen tamtéž), ve kterém oznamuje úspěšnou cenzurní vyřízení: „[...] füge nur noch bei, daß es mit bei meiner nun erfolgenden Existenz in Wien zum Vergnügen gereichen werde, der Gesellschaft des vaterländischen Museums, deren Mitglied ich zu seyn die Ehre habe, in ihrer Arbeiten zur Emporbringung dieses Instituts förderlich seyn zu können.“

Guberniální přízeň věnovaná začínajícím muzejním časopisům měla ovšem i podobu ekonomické protekce. V dubnu 1826 se vydavatelé pražského politického listu *Prager Zeitung* synové Gottlieba Haase obrátili na zemské gubernium s prosbou o povolení k vydávání zábavné a beletristické přílohy pod názvem *Unterhaltungsblätter*, která měla vycházet od 1. července s periodicitou dvakrát týdně. Od přílohy, na kterou se mělo podávat samostatné předplatné, si slibovali zastavení poklesu odběru *Prager Zeitung*. Ve své žádosti podané zemskému prezidiu argumentovali vysokou cenou pachtovního, které za vydávání novin zemské vládě odvádí, a existujícím právem na vydávání beletristického časopisu *Der Kranz*, který před dvěma roky zanikl pro příliš malý počet odběratelů. Posudek městského hejtmanství sice vyjádřil pochybnosti nad zdarem literárního projektu (příliš nízká cena předplatného znemožní vydavatelům vyplácet autorům honoráře), vyjádřil se však pro jeho povolení. Bude tím jednak naplněna citelná potřeba čtenářského publika po zábavné literatuře,³⁰⁾ kterou by jinak suplovaly zahraniční časopisy podobného obsahu, jednak zábavná příloha podpoří poptávku po politických novinách, které stojí pod vlivem vládních myšlenek a jejichž větší rozšíření tak odpovídá vládním záměrům. Nehledě na toto stanovisko však pražské zemské prezidium svolení k vydávání *Unterhaltungsblatt* 18. května 1826 udělit odmítlo, a to s odůvodněním, že byl nedávno schválen záměr vydávání literárních časopisů Vlasteneckého muzea, a že by se tak oba projekty s podobným obsahem navzájem připravovaly o zisk.³¹⁾

V nezpracované části Palackého pozůstalosti v Literárním archivu Památníku národního písemnictví je zachován Palackým vedený protokol o cenzuře článků českého

30) Pro odlišný náhled vídeňské cenzurní instituce je příznačné, že v aktech odevzdaných policejnímu dvorskému úřadu byl vedle tohoto důvodu tužkou připsán otazník.

31) AVA Wien, PHSt, kart. 1186, fasc. 9816 ex 1827, městský hejtmán Josef Hoch zemskému prezidiu 18. 5. 1826, a Kolowrat Sedlitzkému 16. 6. 1826. – Další vývoj případu již nemá s vydáváním muzejních časopisů přímou souvislost: Proti rozhodnutí vídeňského prezidia se synové Gottlieba Haase počátkem června 1826 odvolali, argumentovali rozdílným obsahem přílohy zamýšlené jako lehká zábavná četba od záměru muzejního časopisu i situací v ostatních rakouských provinciích, kde je k obdobným politickým novinám zábavná příloha rovněž vydávána. Pražské zemské prezidium zaslalo žádost s mírně negativním posudkem k rozhodnutí vídeňskému policejnímu dvorskému úřadu. Opakovala se situace, kterou popisuje Wögerbauer, *Die Geschichte der Prager Zeitschrift* (2004), s. 161–163: vídeňské rozhodnutí bylo protažováno i přes urgenci vydavatelů z října 1826 a suplovalo tak explicitně vydaný zákaz. Synové Gottlieba Haase se nacházeli v obtížné pozici – na jedné straně museli zdůrazňovat lidový charakter zamýšleného listu, aby se odlišili od záměrů muzejního časopisu, na druhé straně jim nemohlo být utajeno odmítavé stanovisko nejvyšších vídeňských kruhů k rozšiřování zábavné literatury bez náročné umělecké hodnoty. Věc se však změnila s novou žádostí podanou počátkem prosince 1827, jejíž úspěch s velkou pravděpodobností souvisel s personální změnou na postu pražského nejvyššího purkrabí. Nový průvodní dopis zemského prezidia se totiž za vydávání zábavné přílohy jednoznačně postavil, argumentoval mimo jiné možnostmi zisku příspěvků díky spolupráci s krajskými úřady a s biskupskými konzistory, jako se dělo předchozím působišti hraběte Karla Chotka v Tyrolsku. Vydání zábavné přílohy pak bylo policejním dvorským úřadem bez odkladů povoleno pod podmínkou, že „mdlé mlkování a fantastické blouznění“ („*fade Liebeleyen und phantastische Schwärmereyen*“), které se v podobných listech obvykle vyskytuje, bude nahrazeno články obecně užitečného charakteru. List *Unterhaltungsblätter* začal vycházet od ledna 1828, centrální místo v něm zaujímaly divadelní kritiky Chotkova pretendenta, profesora estetiky Antona Müllera. AVA, PHSt, kart. 1186, fasc. 9816 ex 1827; tamtéž, kart. 1210, fasc. 3833 ex 1828 (udání na závadnou anekdotu a na těsný vztah nejvyššího purkrabího k listu); srov. též Alador G. Przedak, *Geschichte des deutschen Zeitschriftenwesens in Böhmen*, Heidelberg 1904, s. 122–123. Od roku 1830 se časopis na *Prager Zeitung* osamostatnil a nesl nadále název *Bohemia oder Unterhaltungsblätter für gebildete Stände*.

i německého muzejního časopisu,³²⁾ který můžeme pro analýzu konkrétního fungování cenzurních mechanismů konfrontovat s privátními deníkovými zápisky.³³⁾ Příklad Kollárových *Sonetů* do němčiny (z pera Josefa Wenziga) podal Palacký k cenzurnímu posouzení 29. listopadu 1826, dne 9. prosince získaly básně posouzení *omissis deletis imprimatur*. Nařízené cenzurní škrty ovšem byly navrženy za součinnosti redaktora Palackého a cenzurního referenta Willmanna, o čemž svědčí jak zápis v *Každodenníčku*, tak pasáž v redaktorském protokolu.³⁴⁾ Vlastní Palackého článek *Krásověda čili o kráse a umění knihy patery (Kniha první)* byl do cenzury podán 9. prosince 1826 a *imprimatur* obdržel dne 14. 12. Mezitím, ke dni 11. prosince, však máme doloženou Palackého intervenci ve věci článku: „*u censora Zimmermanna za příčinou aesthetiky*“.³⁵⁾ Je zde vidět, že výše zmínované nařízení cenzurního předpisu z roku 1795 zakazující osobní styk literátů s cenzurou nebylo v uzavřeném prostředí Prahy plně dodržováno.

Analýza záznamů protokolu o cenzuře českého a německého muzejního časopisu od listopadu 1826 do srpna 1827 umožňuje dále srovnat dobu trvání a úspěšnost cenzurního vyřizování jednotlivých článků českého i německého muzejního časopisu:

Délka cenzurního trvání (dny) ³⁶⁾	český Časopis Společnosti Vlastenského museum v Čechách					německý Monatschrift der Gesellschaft des Vaterländischen Museums in Prag				
	1–2	3–5	6–10	11–20	21+	1–2	3–5	6–10	11–20	21+
počet spisů celkem	6	16	16	2	2	18	34	11	8	4
imprimatur	6	15	14	2	2	17	31	9	5	3
imprimatur se změnami ³⁷⁾	0	1	2	0	0	1	3	2	3	1

32) Literární archiv Památníku národního písemnictví (LA PNP), fond František Palacký (nezpracovaná část fondu), kart. 15/A/29, sešit nadepsaný *Protocoll*. Obsahuje záznamy o cenzuře článků od 17. 11. 1826 do 9. 4. 1828 (zápisy do srpna 1827, až na výjimky obsahují i informaci o datu a znění cenzurního vyřízení, ostatní záznamy pouze název a rozsah článku a datum cenzurního podání), dále pak deníkové zápisky Palackého z 1.–5. 7. 1828, seznam půjčených knih z let 1830–1857 a výdaje muzejní pokladny roku 1842. Děkuji paní PhDr. Haně Klínkové a panu PhDr. Jiřímu Kořalkovi, DrSc. za možnost studia v nezpracované části Palackého fondu.

33) Korrespondence a zápisky 1, ed. Nováček, s. 175–183. V úplnosti jsou však Palackého deníkové zápisky zaznamenány pouze do 19. 12. 1826 a v období 31. 12. 1826 – 21. 1. 1827. Kromě podání první várky článků na knižní revizní úřad (17. 11.) a jejich vyřízení (22. 11.) se většinou data jednotlivých podání uvedená v protokolu odlišují od Palackého návštěv knižního revizního úřadu zaznamenaných v *Každodenníčku* – buď Palacký ve svých soukromých zápiscích nechtěl dublovat své paralelně vedené úřední záznamy, anebo podávání jednotlivých článků knižnímu reviznímu úřadu nebylo prováděno výlučně jeho osobou (asistoval snad bratr Ondřej anebo cenzurní podání zajišťovala přímo tiskárna).

34) „[...] u gub. raddy Willmanna se sonety Wenzigovými etc.“, F. Palacký, *Každodenníček*, zápis k 7. 12. 1826, Korrespondence a zápisky 1, ed. Nováček, s. 178. LA PNP, F. Palacký, *Protocoll* – u vyřízení Kollárových *Sonetů* je připojen text „*ipse delevi, fundente D. Ref. Willmann*“.

35) Korrespondence a zápisky 1, ed. Nováček, s. 178.

36) Včetně dne podání do cenzury a dne udělení *imprimatur*. Data podání na knižní revizní úřad jsou nadepisována pro celé skupiny článků, v některých případech jsou pak nadepsána dvě data – např. „16. u. 17. 1.“ V tom případě bylo pro statistiku použito dřívější datum.

37) Český muzejní časopis: 3x *imprimatur omissis deletis*. Německý muzejní časopis: 6x *imprimatur omissis deletis*, 2x *imprimatur mutatis mutandis*, 1x *imprimatur correctis corrigendis*, 1x *imprimatur omissis deletis et mutatis mutandis*.

Dle záznamů z protokolu o cenzurním řízení vedeného Palackým tak můžeme konstatovat, že všechny podané články byly schváleny, v 87% případů (německý muzejní časopis), respektive 93% případů (český *Muzejník*) nebyly při cenzurním posouzení nařízeny žádné škrty anebo úpravy. S výjimkou jediného článku *Übersicht der in Böhmen bisher erschienenen Zeitschriften* profesora J. N. Helblinga von Hirzenfeld, jehož cenzurní posouzení trvalo od 5. 2. do 26. 3. 1827, byly všechny články v analyzovaném období cenzurou vyřízeny do maximální doby 25 dnů. Průměrná délka řízení (6,0 dne v případě českého časopisu, 6,4 dne v případě německého) tak ukazuje, že obvykle tradované představa přílišné délky předbřeznové cenzurního procesu v předbřeznových Čechách neodpovídá v případě časopiseckých článků běžné skutečnosti a zakládá se mnohem spíše na jednotlivých výjimečných kauzách.³⁸⁾

Můžeme proto konstatovat, že díky Palackého mimořádné sociální síti a schopnosti intervence u jednotlivých složek cenzurní správy se přinejmenším při cenzuře počátečních čísel časopisů nesetkáváme s žádnými výraznějšími problémy či prodlevami. Poslední článek pro první číslo českého muzejního časopisu tak mohl Palacký dodat do cenzury devět dnů před datem, kdy byly již vytištěné časopisy distribuovány předplatitelům.³⁹⁾ Z okruhu přispěvatelů přitom nebyly vyloučeny ani politicky závadné osoby, první ročník německého muzejního časopisu tak mohl obsahovat dvě recenze z pera suspendovaného profesora Bernarda Bolzana. Komplementárním procesem bylo ovšem osvojování cenzurních norem redaktorem a preventivní eliminace takových myšlenek, které by byly problematické ať už z hlediska cenzurní instance, nebo z hlediska vydavatele časopisu, tedy utrakvistické muzejní společnosti. Palacký tak v prvním čísle českého *Muzejníka* vypustil některé Kollárovy verše, což odůvodnil požadavkem prezidenta muzejní společnosti, aby časopis proti sobě hned na počátku nepopudil podezřívavé Němce.⁴⁰⁾ Vynechal nacionálně agitační závěr z Jungmannova pojednání *O klasičnosti v literatuře vůbec a zvláště české* stejně jako Jungmannovy ostré útoky namířené proti Janu Nejedlému. Z pozdějších let je zachován požadavek hraběte Kašpara Šternberka, aby v německém muzejním časopisu nebyly uveřejňovány polemické umělecké kritiky, i Palackého výběr a úprava bajek Josefa Jaroslava Langra tak, aby neobsahovaly kritiku české

38) Tomuto zjištění odpovídají i další pramenné doklady, např. sporadicky zachované cenzurní lístky či cenzurní formule na rukopisech, případně údaje v dobové korespondenci. Josef Chmela doufá v dopise F. L. Čelakovskému z 20. 11. 1823, že by oddíl do jeho připravovaného almanachu *Novoročenka* mohl být cenzurován během deseti dnů (Korespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského 1, ed. František Bílý. Praha 1909, s. 198). I v případě spisů většího rozsahu osvětlení analogické ortografie sepsané Josefem Jungmannem a K. A. Vinařickým bylo cenzurní řízení trvající čtyři týdny již považováno za věc neobvyklou, která byla v korespondenci komentována (K. A. Vinařický Janu Körnerovi 18. 1. 1829. Karla Aloise Vinařického Korespondence a spisy pamětní 1, ed. Václav Otakar Slavík. Praha 1903, s. 101). Dle vzpomínek Vojtěcha Šafaříka musel jeho otec cenzuru článků pro časopisy vykonávat bez prodlevy (Čeněk Zíbrt, Co vyprávěl P. J. Šafařík rodině o svém mládí a životě. Časopis Musea Království českého 133, 1909, s. 285).

39) Recenze Jungmannovy *Historie literatury české* byla do cenzury podána 23. prosince 1826, *imprimatur* obdržela 28. prosince.

40) Podrobně včetně následné korespondenční reakce Jána Kollára Antonín Truhlář, Z redaktorských příhod Palackého, in: Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého. Praha 1898, s. 292–297.

šlechty.⁴¹⁾ Podobné zásahy, nacházející se na pomezí „měkké“ cenzury a autocenzury (Lenka Kusáková v návaznosti na Jiřího Skaličku navrhuje termín „národní cenzura“) byly v předbřeznovém období častější, vedle redaktora prováděla cenzurní úpravy mnohdy též osoba působící v literárním centru a udržující korespondenční styk s autorem žijícím na periferii.⁴²⁾

Naším konstatováním o relativně bezproblémovém počátku vydávání muzejních periodik ovšem nechceme popřít Palackého pozdější výtky na přísnost cenzury uplatňované vůči německému časopisu, ze kterých obviňoval J. N. V. Zimmermanna,⁴³⁾ ani známý fakt, že cenzurní dohled měl podíl na konečném neúspěchu německého muzejního časopisu – tvrdost cenzurních poměrů údajně odrazovala přispěvatele a odběr časopisu v zahraničí zůstal hluboko pod očekáváním redaktora i hrabat Kašpara a Františka Šternberka. Jak si Palacký stěžoval, knihkupci z německých států chovali averzi ke spisům pocházejícím z rakouské monarchie a knižní zásilky z Prahy tak byly často nerozbalené vráceny zpět. Hrála zde roli jednak představa, že vzhledem k přísnému cenzurnímu dohledu nemohou rakouská díla obsahovat přínosné informace, jednak snaha německých knihkupců o nepřímý tlak na rakouskou vládu v reakci na skutečnost, že jejich tiskové produkty nebyly připuštěny k prodeji rakouskou knižní revizí. Pro nedostatek předplatitelů a odběratelů tak byl německý měsíčník, jak známo, roku 1830 přeměněn na čtvrtletně vycházející sborník se sníženým rozsahem a ke konci roku 1831 pak úplně zastaven.⁴⁴⁾

Pro podání komplexního obrazu předbřeznové cenzury je tedy nutné zaměřit se vedle poznání jejího legislativního rámce a detailní analýzy seznamů zakázaných knih také na otázky praktického chodu cenzurní praxe a rozptýleného výkonu cenzury

41) Kašpar Šternberk Františku Palackému 23. 1. 1828, citace dle Václav Emanuel Mourek, Palacký jako vydavatel německého časopisu *Vlasteneckého musea* v letech 1827–31. In: Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého. Praha 1898, s. 275.

42) Lenka Kusáková, Česká literatura 1. poloviny 19. století mezi státní a národní cenzurou. In: Lenka Jungmannová (ed.), Česká literatura rozhraní a okraje. IV. kongres světové literárněvědné bohemistiky Jiná česká literatura (?). Praha 2010, s. 523–532; Jiří Skalička, Satiry Josefa Jaroslava Langra kontra cenzura. In: Studie o překladatelství a literatuře. Praha, 1962 (=Acta Universitatis Palackianae Olomouensis, Facultas Philosophica 13, Philologica 8), s. 6.

43) „Indessen ist es doch eigentlich die in letzter Zeit ins Unglaubliche gesteigerte Strenge der Praeger Zensur, welche die Fortsetzung der Zeitschrift in der alten Weise fast unmöglich machte. Ich weiß nicht, welchen Grund [ater] Zimmermann hatte, gegen die Museumsblätter unter meiner Redaktion besonders strenge zu sein; das er es wirklich war, hat er selbst erklärt. Wäre er dabei nur vernünftig und unparteiisch gewesen, so hätte seine Strenge mich bei meinen Mitarbeitern nicht so oft in Verlegenheit gebracht, als es der Fall war, so dass ich zuletzt aus diesem Grunde auf eine Reduktion der deutschen Zeitschrift antragen mußte, da es mir unmöglich ward, sie nur halbwegs anständig auszustatten.“ Palacký Karlu Josefu Czoernigovi 3. 9. 1832, cit. dle Jiří Kořalka, Palacký und Czoernig. Eine tschechisch-deutsche Zusammenarbeit im Geist des böhmischen Landespatriotismus. In: Cathérine Horel (ed.), Nations, cultures et sociétés d'Europe Centrale aux XIXe et XXe siècles. Mélanges offerts au professeur Bernard Michel. Paris 2006, s. 148.

K dalším cenzurním zásahům vůči článkům muzejních časopisů srov. Palacký, Gedenkblätter (1874), s. 93–94, a Kořalka, František Palacký (1998), s. 148, 151.

44) František Palacký Bartoloměji Kopitarovi 5. 11. 1829, cit. dle Mourek, Palacký jako vydavatel, s. 285 (za ostrými slovy adresovanými Palackého příteli, vídeňskému cenzorovi policejního dvorského úřadu, snad můžeme vidět další pokus o intervenci uvnitř cenzurního systému); František Palacký Kašparu Šternberkovi 16. 10. 1831, in: Palacký, Gedenkblätter (1874), s. 65–67.

uvnitř celého literárního pole. Františkem Palackým vydané *Staré letopisy české* i záležitosti týkající se počátku vydávání muzejních periodik a předčasného konce německého muzejního časopisu poskytují ukázkou možností a mezi vzájemného kontaktu spisovatelské a cenzurní instance v předbřeznovém Rakouském císařství. Další poznávání těchto procesů bude podstatné pro plastické znázornění cenzurních vlivů na literaturu českého národního hnutí.

TÁBORSKÁ LÉTA NAKLADATELE IGNÁCE LEOPOLDA KOBERA¹⁾

Josef Z u m r

V roce 1846 přichází do Tábora tehdy jednadvacetiletý (nar. 6. 1. 1825 v Praze) obchodní cestující s knihami Ignác Leopold Kober.²⁾ Byl to zřejmě inteligentní a podnikavý mladý muž se značnými zkušenostmi z dosavadního života, který věděl, čeho chce v životě dosáhnout.³⁾ Pronikl do podnikání s knihami natolik, že se rozhodl založit vlastní nakladatelství a vydávat knihy, jež by našly ohlas u soudobých čtenářů. Český čtoucí zájemců byl v té době ještě dosti omezený okruh, a proto se orientoval na literaturu převážně německé proveniencí. Německy čtoucí publikum (počítaje v to i část čtenářů hlásících se k české národnosti) mělo v oblibě za ještě vlivné vlny romantismu barvitě líčení minulých dějů, převážně vázané na známé historické osobnosti nebo na popis mravů výjimečných společností, a také nejrůznější cestopisnou literaturu. Kober začal tedy vydávat takto orientovanou knižnici, kterou nazval *Album für Welt und Leben* [Album pro svět a život] a v roce 1848 ji přejmenoval na *Album. Bibliothek deutscher Originalromane der beliebtesten Schriftsteller* [Album. Knižnice původních německých románů od nejoblíbenějších spisovatelů]. Byly to svazky kapesního formátu (10,5 x 13,5 cm), každý kolem 250 stran, předplatitelé dostávali měsíčně jeden svazek a od roku 1851 až dva svazky, k tomu ještě každoroční prémii v podobě reprodukce některého slavného historického obrazu. V letech 1848–1849, kdy vlivem revolučních událostí zájem o beletrii poněkud polevil, zásoboval Kober své čtenáře každý měsíc ještě přílohami k edici *Album* v podobě brožurek na aktuální politická témata, zprvu s názvem *Der deutsche Michel, ein Blatt für Feinde des Zopfhums* [Německý šosák, list pro nepřátele copářství] s podtitulem „Deutsch und verständlich für Vernunft, Freiheit und Recht“ [Německy a srozumitelně pro rozum, svobodu a právo], a to v rozmezí duben až srpen 1848. Od

1) Děkuji PhDr. Jiřímu Kořalkovi, DrSc., za upozornění na archivní prameny k tomuto tématu a doc. PhDr. Ivaně Ebelové, CSc., za přepis obtížně čitelných dokumentů.

2) Data o Kobrově životě a díle obsahuje Lexikon české literatury, díl 2/II, Praha 1993, s. 746–752.

3) Po nedokončeném studiu na Staroměstském gymnáziu v Praze (1835–1838) odešel do Vídně, vyučil se zámečnickem, ale už jako tovaryš měl zájem o literaturu: spolupracoval s časopisem *Wiener Zeitschrift* a překládal do němčiny menší práce českých autorů, například Rubešovu *Harfenici*, Sabinova *Hrobníka*, Tylovu *Rozinu Ruthardovu* aj.

září 1848 byl název změněn na *Nur Opposition!*⁴⁾ [Jen opozice!]. Sedmým číslem ročníku 1849 tento název končí a s odlivem revoluční vlny je nahrazen neutrálním označením *Beiblatt zum Album* [Příloha k Albu].

Položíme-li si otázku, proč se Kober usadil právě v Táboře, nabízí se tato odpověď: Při svých obchodních cestách s knihami poznal řadu měst a mohl posoudit situaci, která by byla příznivá pro jeho podnikatelský záměr. V Táboře našel tiskárnu, která mu mohla jeho podnikání velmi usnadnit. Byla to tiskárna Aloise Josefa Landfrasse. Tento jindřichohradecký tiskař (tiskárna v Jindřichově Hradci byla založena už v roce 1797) otevřel v třicátých letech 19. století na žádost táboorského krajského úřadu filiálku své tiskárny v krajském městě a po několika letech pro ni postavil na náměstí výstavný klasicistní dům (dnes sídlo pošty) v samé blízkosti nejvyššího správního orgánu.⁵⁾ Kober tak mohl s úspěchem využívat Landfrassových služeb po celou dobu svého působení v Táboře. Můžeme však spekulovat ještě o dalším důvodu, proč Kober zakotvil právě v Táboře. Nevíme sice přesně, kdy se Kober seznámil se svou příští životní partnerkou, ale již rok poté, co začal v Táboře svou vydavatelskou dráhu, je na smlouvě při koupi nového vlastního domu uvedena jako spolujitelka manželka Karolina, dcera Josefa Fuchse, štajgra ve stříbrných dolech z nedalekých Horek. Nebylo to rovněž pouto, které ho svázalo s Tábořem?

Nakladatelství zřejmě dobře prosperovalo, neboť již roku 1847, jak bylo řečeno, kupují manželé Koberovi za 1600 zl. stf. dům čp. 304 v nynější Děkanéské ulici v sousedství táboorské fary.⁶⁾ Dům Kobrových se brzy stal jedním z center táboorského společenského života, scházela se tam městská smetánka a Kober sám aktivně podporoval místní kulturní snahy jako režisér ochotnického divadla. Přesto jeho hlavní zájem patřil vydavatelské činnosti a výběru vhodných titulů pro edici *Album*. Můžeme konstatovat, že již od počátku existence této edice dbal Kober na to, aby vycházely svazky hodnotné, byť vyhovující zájmu čtenářů, ale zároveň podporující progresivní dobové snahy.

Jedním z Kobrových kmenových autorů se stal Karel Herloš-Herloßsohn, německy píšící pražský rodák, který v touze po větší svobodě emigroval do Lipska, kde vydával populární demokratický časopis *Der Komet* a zároveň jako beletrista napsal mnoho románů, mimo jiné na témata z českých dějin.⁷⁾ Byl to autor, jehož jméno si přes nejrůznější cenzurní zábrany získávalo pozornost i mezi českým publikem. Bylo již vícekrát konstatováno, jakým způsobem zapůsobil Herloš například na tvorbu Karla Hynka Máchy nebo Karla Sabiny. Kober vydal již v prvních ročnících knihovny *Album* čtyři Herlošovy práce (*Phantasiebilder*, *Wallensteins erste Liebe*, *Schneebumen*, *Der Venezianer*). Byl se spisovatelem v písemném, a není vyloučeno, že i v osobním styku. Když se Herloš v roce 1849 ocitl ve svízelné osobní situaci, pozval ho Kober do Tábora, aby tam napsal román o dědictví rodu Smiřických.

4) V této podobě byl tištěn název brožurek.

5) O Landfrassově tiskárně viz Jiří Kořalka, Vzestup a pád táboorských tiskáren, in: Husitský Tábor, sv. 13, 2002, s. 433–453. zde s. 433–435.

6) Karel Thir, Staré domy a rodiny táboorské, díl 2, Tábor 1920, s. 704–705.

7) O recepci a ohlasu Herlošova díla v Čechách píše podrobně Zuzana Urválková, Dvojhlavná zrcadlení. Dílo Karla Herloše-Herloßsohna v českém literárním kontextu, Praha 2009.

K tomu však pro zhoršující se Herlošův zdravotní stav už nedošlo. Karel Sabina po několika letech v předmluvě k devátému svazku českého vydání Herlošových spisů cituje spisovatelův omluvný dopis Kobrovi, datovaný 22. listopadu 1849: „Profesoři a doktoři mne posud nepustili do nemocnice. Chtějí to ještě doma zkusiti a zkrátiti. Obávají se, že bych v hypochondrii upadl a dávají nyní dobré naděje. Jenom dnes při silném sněžení zuří mi bolest v ramenách, jinak ale se dostavuje chuť a spaní a zmdlívající pot už po tři neděle se nedostavil. Mohu bez obtíže padesátkrát si přeházeti a zkusím zítra sepsati nějaký žertík... Na něco většího nelze pomyslet... Buďte zdrav a popřeje-li bůh chtíti... brzo něco utěšenějšího...“⁸⁾ Po třech týdnech, 10. prosince 1849, Herloš v lipské nemocnici zemřel.

Citace z tohoto dopisu vycházejí zřejmě z předlohy otištěné v Příloze k XI. svazku knihovny *Album*, str. 15 (*Beiblatt zum Album*. Zum elften Bande, 1849). Z tohoto pramene cituje také autor brožury *Carl Herloßsohn. Biographische Skizze*, Leipzig, Theodor Thomas (bez uvedení jména autora a roku vydání), 39 stran. Citovaný Lexikon české literatury připisuje v hesle *Kober I. L.* (díl II/2, s. 746) autorství této brožury Kobrovi. Z textu brožury vydané asi krátce po Herlošově smrti vysvětluje, že ji musel napsat jeho blízký přítel žijící v Lipsku, neboť se tam uvádí mnoho reálií z lipského prostředí a z Herlošova života, které údajný autor Kober nemohl znát. Autor brožury zná nakladatele Kobru, označuje ho za Herlošova přítele (s. 34), ale jedna jeho věta přesvědčivě vyvrací Kobrovo autorství: „Als Schreiber dieses ihn zum letzten Male sprach (es war am 1. Dezember), konnte er sich nicht bergen, dass die Erde bald einen ihrer edelsten Bewohner verlieren würde“ (s. 35).⁹⁾ Není doloženo, že by Kober v té době pobýval v Lipsku a Herloše navštívil. Chybné připsání autorství Kobrovi vyplynulo z určitých záměn. Skutečnost je taková: Kober věnoval celé poslední číslo ročníku 1849 časopisu *Beiblatt zum Album* (který, jak již víme, navázal v průběhu onoho roku na časopis *Nur Opposition!*) právě zesnulému Karlu Herlošovi. Na obálce tohoto čísla je Herlošův portrét a vlastní text má nadpis *Carl Herloßsohn. Biographische Skizze*. V poznámce pod čarou se uvádí, že autorem biografie je P. A. Moldawsky (pseudonym? – J. Z.) a ocelorytinu portrétu podle obrazu A. Richtera zhotovil W.G. Wrakmore. V prvním odstavci textu se píše, že je skizza i s portrétem z větší části převzata z Klarova almanachu *Libussa*, ročník 1849. Kober tedy text biografie zkrátil, ale připojil k němu citovaný Herlošův dopis z 22. listopadu 1849 a na závěr textu i svůj podpis. Vydavatel uvedené lipské brožury s tímž názvem pak obohatil text ještě o další podrobnosti o Herlošově životě a díle, ale nepovažoval zřejmě svůj podíl na textu za tak významný, aby se mohl vydávat za autora nebo spoluautora, a zůstal v anonymitě.

Herloš zůstal pro Kobru i po smrti kmenovým autorem a v dalších ročnících knihovny *Album* v letech 1850–1853, kdy vydavatelství působilo v Táboře, vyšlo ještě pět

8) Herlošovy Veškery spisy, díl devátý. Černohorci, druhé vydání, Praha 1872, s. XIV. Je příznačné, že Sabina vypustil ze závěru dopisu tato slova: „O, in solchen Leiden lehrt man fest an Gott glauben und in seinem Namen Geduld üben. Gut, dass ich in meinen Schriften nie den Gottesläugner gespielt und keine Seele auf dem Gewissen habe.“

9) „Když ho pisatel těchto řádků naposledy oslovil (bylo to 1. prosince), nemohl si utajit, že zemřel brzy ztratí jednoho ze svých nejušlechtlejších obyvatelů.“

nových titulů v 17 svazcích (*Der Ungar*. Historisch-romantisches Gemälde aus der Zeit des Hunyades, 1850, 1–4 sv.; *Der letzte Taborit oder Böhmen im fünfzehnten Jahrhundert*. Historisch-romantisches Gemälde, 1850, 1–3 sv.; *Die Hussiten oder Böhmen von 1414–1424*. Historisch-romantisches Gemälde, 1851, sv. 1–5; *Mein Wanderbuch*, 1852, sv. 1–3; *Der Montenegrinerhäuptling*, 1853, sv. 1–2. Kober pokračoval ve vydávání Herlošových spisů i později ve svém pražském nakladatelství, tentokrát v českých překladech, a edici *Veškerých spisů* a mnoha reedicemi jednotlivých děl přispěl k popularizaci tohoto pozoruhodného spisovatele mezi českými čtenáři. Nevydával ho ovšem jen proto, že to byl krajan, že psal romány o českých dějinách a že byl ve své době uznávaný autor, ale také že byl přesvědčením demokrat a že svoboda člověka, svoboda národa i všeho lidstva byla pro něj nejvyšší hodnotou. Jakkoli byl Kober obchodník a úspěšný podnikatel, reagující na dobový literární vkus, ideová měřítko při výběru knih, které svěřoval tiskařským strojům, nestála pro něho na posledním místě. I ve svém táborském působišti měl tato kritéria na mysli, tiskl autory z okruhu tehdejšího Mladého Německa nebo spisovatele volící si historická témata z revolučních a osvobozeneckých bojů (F. W. Arming, E. Breier, E. M. Oettinger, C. Spindler, A. Schumacher aj.) A tak jeho smýšlení a zaměření jeho edice začalo být trnem v oku dohlážitelským úřadům, zejména po roce 1849.

Od roku 1850 jsou skutečně dochovány různé úřední záznamy svědčící o tom, že táborské působení Ignáce Leopolda Kobra bylo velmi pečlivě sledováno.¹⁰⁾ Například hned 22. února 1850 v přípisu budějovického krajského prezidia adresovaném táborskému okresnímu hejtmanovi Josefu Reinovi se oznamuje, že byl zadržen kolportér Kobrových knih „Wenzl Vinzenz Ruziczka“, u něhož byl kromě svazků z edice *Album* nalezen 7. sešit přílohy k této knižnici pod názvem *Nur Opposition*,¹¹⁾ který „obsahuje převážně články z ultraradikálních zahraničních časopisů jako *Nürnbergischer Trichter* a *Reichsbremse*“ („welches meistens Artikel aus ultraradikalen ausländischen Zeitschriften enthält“). Zároveň má hejtman vyšetřit, zda Kober neporušuje vydáváním periodických publikací tiskový zákon z 13. března 1849 a zda skutečně časopis *Nur Opposition* přestal k počátku roku 1850 vycházet.¹²⁾ Hejtman potvrdil, že zmíněný časopis v současné době už nevychází.

Tato odpověď budějovické prezidium neuspokojila a 15. dubna 1850 se znovu vrací k otázce časopisu *Nur Opposition*, protože podle jeho informací časopis v Táboře i nadále vychází a žádá hejtmana o zaslání nově vydaných výtisků včetně nových svazků edice *Album*.¹³⁾ Hejtman Rein to v konceptu odpovědi popírá, poukazuje na nevěrohodnost informátora a zasílá jen tři dosud vydané svazky knižnice.¹⁴⁾ V jiném, nedatovaném konceptu odpovědi prezidiu (1851?) vysvětluje Rein, že podezřelý kolportér, jakýsi Vinzenz Seifert ze Stříbra, jenom vybírá peníze za knihy

10) Tyto dokumenty jsou uloženy ve Státním okresním archivu Tábor, Prezidiální spisy Okresního úřadu, karton 1. V dalším textu budou odkazy na tyto listiny uváděny zkratkou: SOkA Tábor, OÚ a pořadovým číslem dané listiny.

11) V této pravopisně správnější podobě se název vyskytoval v úředních spisech.

12) SOkA Tábor, OÚ, 1850, prez. 3, č. 96

13) SOkA Tábor, OÚ, 1852, prez. 8, č. 341.

14) Tamtéž, neopatřeno pořadovým číslem.

od předplatitelů a posílá je Kobrovi¹⁵⁾ a jeho činnost je tedy nezávadná. Podobná hlášení o Kobrových spolupracovnících se vyskytují i v některých dalších úředních listinách.

Vzrůstající podezření vůči legálnosti Kobrovy činnosti vyvrcholilo koncem roku 1852, kdy četnický poručík Vorndran se svými muži provedl 10. listopadu v Kobrově sídle domovní prohlídku a zabavil nakladateli osobní knihovnu i zbytek nákladu posledního neexpedovaného díla *Wien und Rom*. Sittenroman aus der Zeit Kaiser Josef des Zweiten, od Eduarda Breiera v počtu 819 výtisků. Je jistě zajímavé nahlédnout do knihovny intelektuála z poloviny 19. století, který zjevně sympatizoval s dobovými revolučními událostmi a byl schopen opatřit si o tom důležitou literaturu, počítaje v to i jiné pozoruhodné aktuality. Chceme proto zpřístupnit i dnešním čtenářům úplný seznam zabavených knih, tak jak jej sepsal v literatuře nepřilíživě zblýlý četník.

Copia

K.k. Herr Gend'armerie-Regiment Lieutenant Vorndran

Verzeichnis der dem Herausgeber des Albums Ignaz Kober in Tabor am 10. November confiscirten Bücher und Schriften

<i>Benennung des Werkes</i>	<i>Bände</i>
Messenhäuser Staatsherr	4
Charivari und Blitzstrahlen	1
Nürnbergischer Trichter	1
Mephistoteles v. Mar	1
Sabinas Tabor (= zřejmě Tábor, jiskry časové – J.Z.)	1
Lubojatzky 1848	3
Füsters Hirtenbrief	1
Sybilienische Bücher aus Österreich	2
Ein Roman in Wien v. Eduard Bräuer	1
Politische Freizüge	1
Geschichte der Oktober-Ereignisse	1
Robert Blüm lebt!	1
Guter Rath für Österreich	1
Politischer Kathchismus des Österreichers	1
Die österreich. Aristokratie	1
Kossuth als Staatsmann	1
Des Österreichers richtiges Standpunkt	1
Wien u. Rom, eine Flugschrift	1
Monarchie oder Republik	1
Aufruf an die Slaven v. Bakunin	1
Rechtfertigung des Johann Stange	1
Schattenseiten der österr. Staatsverfassung	1
Der Wahrheit noch eine Gasse	1

15) Tamtéž.

Die Mauthpredigt v. Berne (= Ludwig Börne – J.Z.)	1
Demokratie in Deutschland	1
Das Interim	1
Saphiers Volkskalender pro 1852	1
Wiener Gräber	1
Befreite Lieder	1
Im Jahre des Heils 1848	1
Josephinische Curiosa	1
Wien und Rom, ein Sittenroman aus der Zeit Kaiser Josef des II. v.	
Eduard Breier v. J. 1851 und v. J. 1852, zweite Ausgabe	819
Schütte Oktober-Ereignisse der Revolution	1
Šuselka Vor- und Rückschritte	1
Denkwürdigkeiten des petersburger Hofes	1
Memorien über Polen v. Herring	1
Wiener Chronik pro 1848	1
Kampf um Völkerfreiheit	1
Rhein-Chronik des Pfaffen Mauritius	1
Füsters Beitrag zur Geschichte der wiener Revolution	1
Aus dem Tagebuche einer ungar. Dame v. Theresa Pulsky	2
Šuselkas deutsche Fahrten während der Revolution	2
Revolutinäre Studien aus Paris	2
Bordmanns Liguriana	1
Memorien v. Casanova	8
Freiligrats politische u. sociale Gedichte	1
Aus den Papieren eines weggejagten Jesuiten v. Langenschwarz	1
Russisch-deutsche Schnapsphantasie	1
Pohlenlieder v. Platten	1
Streiflichter der Neuzeit v. Raaderer	1
Haro-Harings republikanische Gedichte	1
Uffo-Horn aus 3 Jahrhunderten	1
Thron, Bürger u. Soldat v. Ulich	1
Drei Schlösser v. Eduard Breier	2
Die Geheimnisse Wiens	3
Die Söhne des Staatsgefangenen v. Bernbrun	1
Komischer Volkskalender v. Brennglas	1
Grenzbothe 1848, 1849	2
Wiener Bothe	1
Charivari 1846 bis 1849	--
Jána z Hozdi spisi (= Jana z Hvězdy? – J.Z.)	4
Adresse an unsern Herr Gott	1
Märzalmanach v. Brennglas	1
Auf Deutschland v. Ferd. Sarwadi	1
Drei Monate am Staatsruder v. La Martine	1
Geschichte der Aula v. Silvethein	1
Die russische Intervention v. Telecky	1

Politische Bilder aus Ungares Neuzeit	1
Enthüllungen aus Österreichs Vergangenheit	1
Politischer Monatskalender	1
Ein Stück Beamtenleben	1
Skizzen aus der österr. Bureaukratie	1
Die jüngsten Ereignisse	1
Österreichs gesetzgebender Reichstag von einem politischen Deputierten	
Offenes Schreiben an Grafen Leo Thun	1
Kritischer Sprechsaal für die Hauptfragen der österr. Politik	1
Memorien v. G. Klapka	1
Der neue Mockavell, ein Buch für deutsche Fürsten	1
Recht u. Pflicht des deutschen Volks den seuerainen Fürsten gegenüber	1
Epistelkalender	1
Freiglassene Gefangene v. Blum	1
Amnestirte der Zeit v. Bl.	1
Oktoberereignisse in Wien	1
Rückblicke auf polit. Bewegungen in Österreich	1
Život Jána Žěsky (= český překlad Herlošova Žižky – J.Z.)	2
Vilani Lira a meč (?)	1
Tyla poslední Čech	1
Allmana della republique francaise	1
Laroche faucauld Mazimes 1800	1
Schauplatz des Krieges u. der Revolution	13
Gedichte an Franz Josef v. K. Beck	1
Leuchtturm 1846–1848	1

Tabor am 11. November 1852

Frz. Vordran m.p., k.k. Lieutenant Ex originali¹⁶⁾

Souběžně s tímto zásahem, ale zřejmě nezávisle na něm upozorňuje budějovický krajský prezident Schenk táboorského hejtmana Josefa Reina v dopise ze 17. listopadu 1852, že vydavatel Ignác Kober vlastní a hojně půjčuje četné zakázané knihy, údajně má jít o časopisy *Die Reichsbremse*, *Die Leuchtkugeln*, *Der Leuchtturm* a *Die Blitzkugeln*, „které přechovává ve své knihovně v domě N.C. 224 první dveře vlevo“. Dále se krajský prezident dověděl, že oba okresní komisaři Veith a Töply jakož i berní inspektor Sobitschka „jsou s Kobrem v častém styku, tráví tam mnohé večery a hrají karty“. Připomíná Kobrovo povážlivé politické smýšlení i to, že v letech 1848 a 1849 vydával krajně radikální hanopisy *Nur Opposition* a *Der deutsche Michel*, což již dávno mělo pana hejtmana přimět, aby na Kobrovo chování a jeho styky uvalil pečlivý dohled. V této souvislosti ho značně udivuje, že jmenovaní političtí úředníci údajně udržují s Kobrem časté a jak se zdá úzké styky. Žádá proto, aby

16) SOKA Tábor, OÚ, 1852, prez. 32, č. 3218.

mu o tom všem co nejrychleji poskytl nejpřesnější informace, a pokud jde o Kobrovo vlastnictví zakázaných knih a časopisů, aby zavedl zákonná úřední opatření.¹⁷⁾

Proti zabavení osobní knihovny se odvolal jak Kober, tak i okresní hejtman Rein, který poukázal na to, že toto jednání bylo v rozporu se zákonem¹⁸⁾ a že k němu vedla spíše služební horlivost četnického poručíka. Hejtman Rein patřil ke kruhu Kobrových přátel a byl účastníkem jeho společenských večírků. Společně dosáhli toho, že konfiskát se omezil na pět zakázaných knih (*Revolutinäre Studien aus Paris* od Alfreda Meissnera, *Memorien von Casanova*, *Polenlieder* od Platena, *Nacht und Licht* od Lubojackého a *Komischer Volkskalender* od Brennglase). Když Kober prokázal, že všechny knihy získal ještě předtím, než byly prohlášeny za zakázané, konfiskované knihy mu vrátili pod podmínkou, že je může mít jen k osobní potřebě a nesmí je půjčovat.

Nicméně všechna podezření co do Kobrovy loajality rozptýlena nebyla. Krajský prezident Schenk požádal okresního hejtmana Reina, aby mu o Kobrovi, o jeho smýšlení a chování vypracoval zvláštní zprávu. Rein sepsal obsírný elaborát datovaný 2. ledna 1853.¹⁹⁾ Je to jakýsi „kádrový posudek“, podobný těm, jaké se u nás za minulého režimu psaly o osobách, které chtěl pisatel, obvykle příznivec nebo přítel posuzovaného, vylíčit v nejkrásnějších barvách a všechny jeho skutečné i domnělé prohřešky vůči režimu omluvit, zlehčit nebo obrátit v opak. Kober založil v Táboře, píše Rein, beletristickou knižnici *Album*, která byla jeho jediným zdrojem obživy. Když však v roce 1848 poklesl u jeho zákazníků zájem o pouhou beletrii, všichni začali horlit proti vládě, každý se chystal politiky a hltal německé politické spisky, rozhodl se Kober, aby zachránil svůj podnik, vydávat k *Albu* politickou přílohu, zprvu pod titulem *Nur Opposition*, později *Der deutsche Michel* (ve skutečnosti v opačném pořadí – J.Z.), v kterém „holdoval opozičnímu vkusu publika, sice hojně,

17) „Euer Wohlgeboren! Es ist mir angezeigt worden, dass der dortige Verleger und Herausgeber des ‚Albums‘ Ignaz Kober mehrere verbotene Bücher besitze und häufig verleihe. Namentlich soll er die Journale ‚die Reichsbremse‘, ‚die Leuchtkugeln‘, ‚der Leuchthurm‘, ‚die Blitzkugeln‘ halten und in seiner Bibliothek im Hause N.C. 224, die erste Thüre links verwahren. – Ferner habe ich in Erfahrung gebracht, dass die beiden k.k. Bezirkskommissäre Veith und Töpfl, dann der k.k. Steuerinspektor Sobitschka häufigen Verkehr mit Kober pflegen, dort manche Abende zubringen und Karten spielen. – Da Kober bezüglich seinen politischen Gesinnungen nicht ganz unbedenklich ist und die im Jahre 1848 und 1849 von ihm herausgegebenen im hohen Grade radikalen und von Persönlichkeiten strotzenden Schmähchriften ‚Nur Opposition‘, dann ‚der deutsche Michel‘ Euer Wohlgeboren wohl zu bekannt sein dürften, als dass Sie sich nicht schon längst hätten veranlasst finden sollen, Kober's Benehmen und Umgang einer sorgsamten Beobachtung zu unterziehen, so muss mich der angeblich häufige und wie es scheint innigere Verkehr der genannten politischen Beamten mit demselben im hohen Grade überraschen. – Ich fordere daher Euer Wohlgeboren auf, mir hierüber die genauesten umständliche Auskunft zu erstatten, zugleich aber auch bezüglich in Kober's Besitze befindlichen verbotenen Bücher und Journale die gesetzliche Amtshandlung einzuleiten. – Empfangen Euer Wohlgeboren die Versicherung meiner besonderen Hochachtung. – Budweis am 17. November 1852. Schenk – An Seine des Taborer k.k. Bezirkshauptmannes Rein Wohlgeboren.“ SOKA Tábor, OÚ, 1852, prez. 32, č. 1383.

18) Což také uznal v přípisu z 30. ledna 1852 krajský prezident Schenk: „...dass der ganze dabei beobachtete Vorgang, er mag unter welchem Gesichtspunkte immer aufgefasst werden, in den bestehenden gesetzlichen Vorschriften nicht begründet erscheint.“ SOKA Tábor, OÚ, 1853, prez. 1, č. 1647.

19) SOKA Tábor, OÚ bez registračního čísla adresovaný: An Seine des k.k. Kreispräsidenten Herrn Josef Freiherr von Schenk auf Notzing und Egmatung Hochwohlgeboren. Am 2. Jänner 1853.

ne však jinak než většina tehdejších politických tiskovin“.²⁰⁾ Tomuto jeho počínání neležela v základě nějaká úmyslná politická, vládě nepřátelská tendence, nýbrž čistě obchodní spekulace, aby se udrželo jeho čistě beletristické podnikání. To bylo také v souladu s Kobrovou osobní intelektuální orientací, neboť je to sečtělý, literárně vzdělaný muž, který není naprosto schopen sledovat nějaké politické cíle. Také s oněmi přílohami skončil, jakmile na konci roku 1849 ochabl zájem publika o politiku. O jeho politickém postoji svědčí také to, jak byl vnímán v roce 1848 svými spoluobčany. Po pražských svatodušních událostech byli občané, kteří nebyli protivládního smýšlení, označováni jako sedmašedesátníci. Také v Táboře byl Kober tak vnímán a jeho dům byl od shora dolů počmáran nesčetnými číslicemi 67.²¹⁾ Přesto Rein připouští, že v roce 1848 byl Kober svým politickým smýšlením protivládní, ale pak je zcela změnil a „dospěl k lepšímu přesvědčení, poznal svůj zřetelný omyl, hluboce ho litoval a opustil ho“.²²⁾ Dále Rein líčí jeho spořádaný rodinný život, jeho pohostinnost, která je však v mezích střídmosti, a jeho činnost veřejnou, zejména na podporu ochotnického divadla. Na důkaz Kobrovy loajality jmenuje Rein všechny tábořské státní úředníky (včetně sebe), kteří docházejí do jeho domácnosti na společenská posezení. Ti by se takové společnosti určitě vyhýbali, kdyby v ní tušili cokoli podezřelého nebo kdyby tamní zábava zabíhala do nevhodných politických témat. A tak na seznamu figurují například státní návladní Gamsenberg, zemští soudní radové Novy, Popp, Kordig, Hahn, okresní soudce Kulisch, berní inspektor Sobicka, berní oficiál Brabek, notář Kurcka, krajský ranhojič Lavante a řada dalších. Sám Rein se nerozpakuje docházet do Kobrovy zahrady na střílení do terčů z kapslovek, protože má zálibu v lovu. Dále se Rein ještě vrací k aféře s konfiskací knihovny a k pověstem o Kobrových nebezpečných názorech. Domnívá se, že celá záležitost mohla spočívat na nedostatečných znalostech, na osobní animozitě nebo i na nerozumné služební horlivosti. V případě poručíka Vorndrana nelze něco z toho vyloučit. Podle důvěrných informací, jež Rein má, nelze vyloučit, že napětí mezi Vorndranem a Kobrem pochází z konfliktu, který vznikl proto, „že Vorndran hned od počátku svého pobytu zde věnoval paní Kobrové při plesech a všude, kde se s ní setkal, nesmírně velkou pozornost, která pravděpodobně zacházela příliš daleko, takže manžel, když se to dověděl, udělil dvořílkovi své ženy drsnou lekci“.²³⁾

Reinova snaha pomoci svým „kádrovým posudkem“ Kobrovi nakonec neuspěla, celá záležitost s vydáváním vlastní knižnice doputovala k rozhodnutí až do Vídně

20) „...huldigte dem oppositionellen Geschmacke des Publikums wohl in reichem Masse doch eben nicht anders als die Mehrzahl der damaligen politischen Druckschriften.“ Tamtéž.

21) „Zu jener Zeit nun galt Kober in der Stadt Tabor noch als einer der grössten 67er und sein Wohnhaus wurde von oben bis unten mit unzähligen 67 beschmiert.“ Tamtéž. Rein v té době v Táboře nežil a není to jeho autentické svědectví. Odporuje to Kobrovu postoji nejen do té doby, jak jsme ho měli příležitost poznat, ale také z doby pozdější. Ještě v liberálních sedesátých letech byl pro neshodu s vládními úřady dvakrát vězněn.

22) „...habe... seine politische Absicht gänzlich geändert und habe, zu einer besseren Überzeugung gelangt, seinen sicheren Irrthum erkennend und vielleicht tief bereuend, denselben abgelegt.“ Tamtéž.

23) „dass Vorndran reich in Anfange seines Hiersetzens der Frau Kobers in den Ballen und überall, wo er mit ihr zusammentraf, ungemein viel Aufmerksamkeit schenkte, welche wahrscheinlich weit ging, so dass der Gatte davon zur Kenntniss gelangend den Courmacher seiner Frau eine derbe Zurechtweisung erteilt haben soll.“ Tamtéž.

a výsledkem byl zákaz vydavatelské činnosti. Aby Kober zachránil alespoň edici *Album*, rozhodl se předat její vydávání pražskému nakladateli Jeřábkovi a sám figuroval jako její redaktor. Prodal také svůj dům v Táboře a koncem roku 1853 se odstěhoval do Prahy.

K těmto událostem došlo v době, kdy Kober, vydávající dosud jen německé knihy, chtěl do svého programu zařadit i knihy české. Zamýšlel od roku 1854 založit paralelní edici *České album*, kterou měl redigovat žurnalista a spisovatel Prokop Chocholoušek.²⁴⁾ Také jiný český program z roku 1853 – vydávání spisů Josefa Kajetána Tyla – kvůli zakazu z Vídně ztroskotal. Tyl, který pro existenční potíže rozpustil toho roku svou divadelní společnost, hodlal se nadále věnovat literatuře a nabídl své práce Kobrovi. Ten nabídku přijal, dokonce souhlasil s vyplácením honoráře po částech, tak jak bude Tyl posílat rukopisy, jen aby se autor mohl v tíživé situaci věnovat výlučně psaní. Tyl začal skutečně posílat jednotlivé kapitoly *Pouti umělců* (s pozdějším názvem *Pout' českých umělců*) až do konce dubna, kdy mu Kober oznámil z Vídně smutnou zprávu, že jejich plán ztroskotal.²⁵⁾

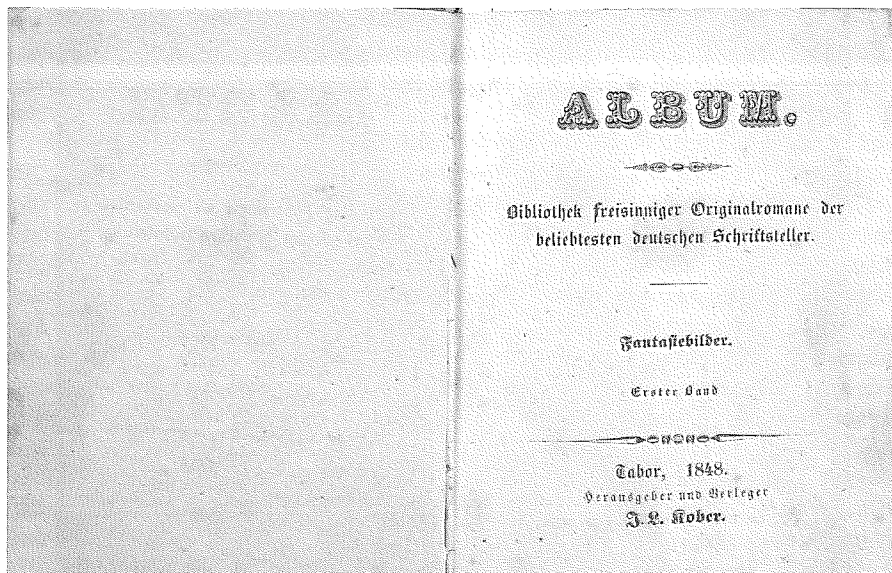
Tak skončila pro nepřázeň rakouských úřadů Kobrova nakladatelská éra v Táboře. Jeho podnikavý duch se však nezlomil, a když se mu po několika letech podařilo založit v Praze nové vlastní nakladatelství, začal vydávat práce českých spisovatelů, v tom i sebrané spisy Tylovy, knihy světových autorů i reprezentativní díla vědecká, jakým byl *Riegrův Slovník naučný*. Stal se jedním z nejvýznamnějších českých nakladatelů. Jistě k tomu přispěly také tábořské zkušenosti.

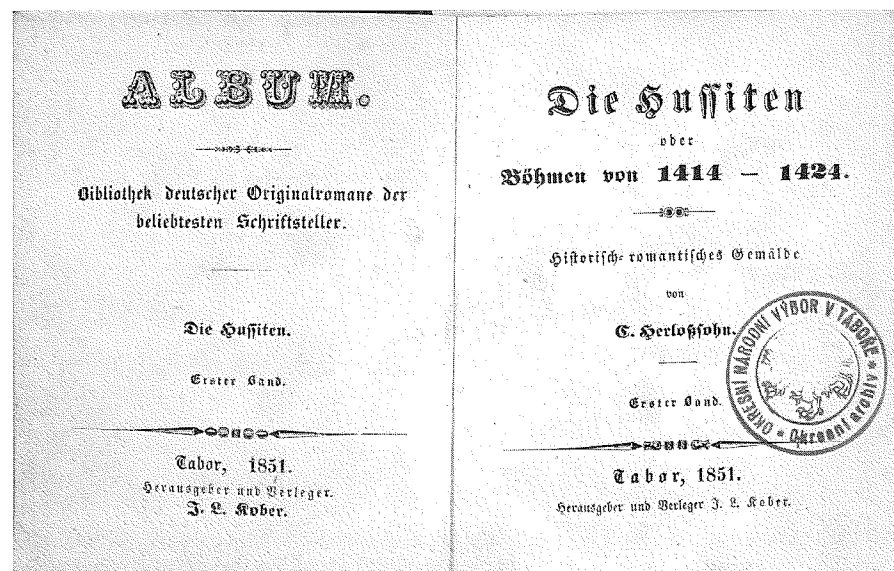
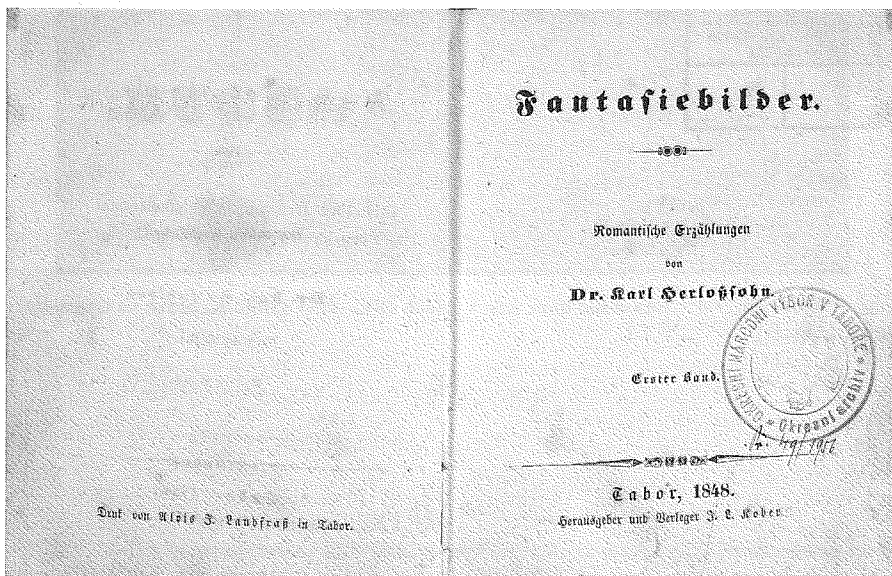
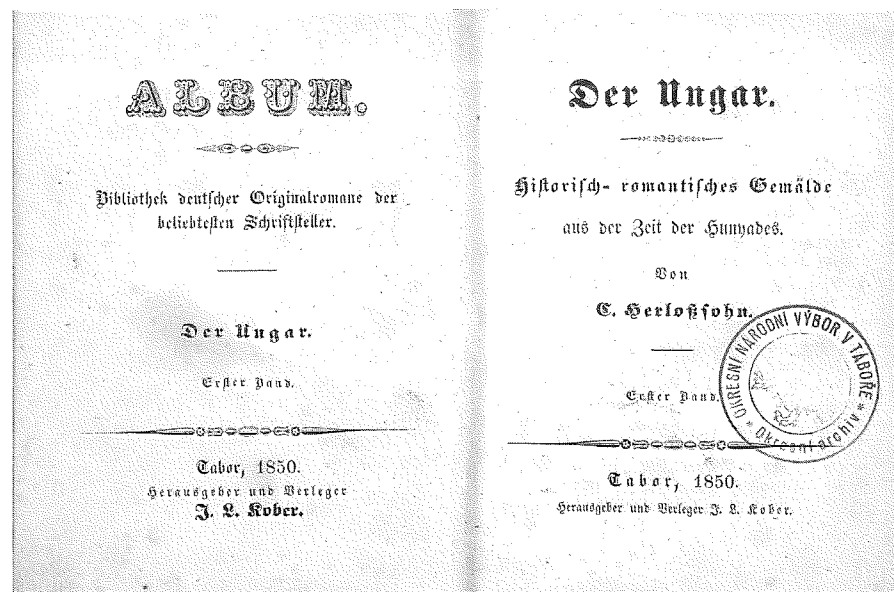
Obr. 1.: Dům čp. 304 v Děkánské ulici, kde v letech 1847–1853 sídlilo Kobrovo nakladatelství (současný stav).

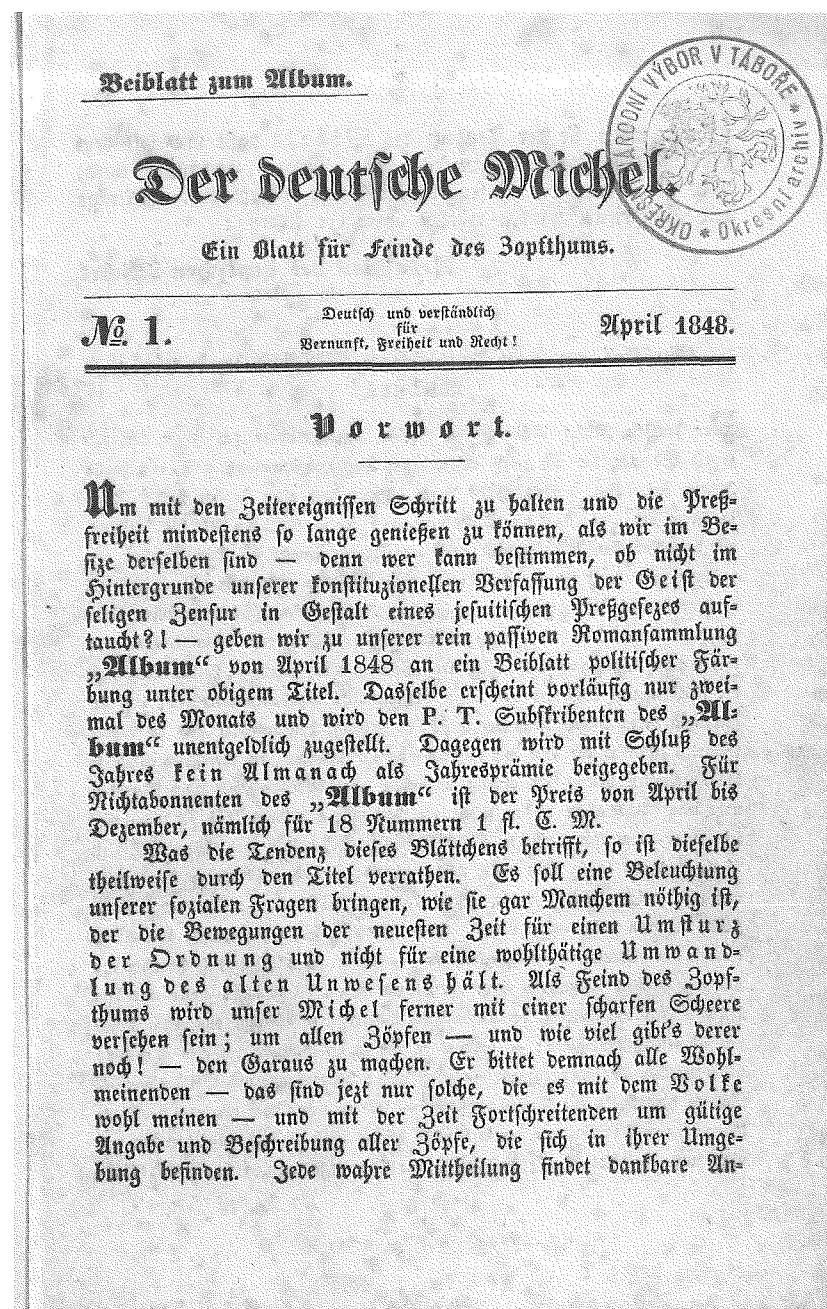
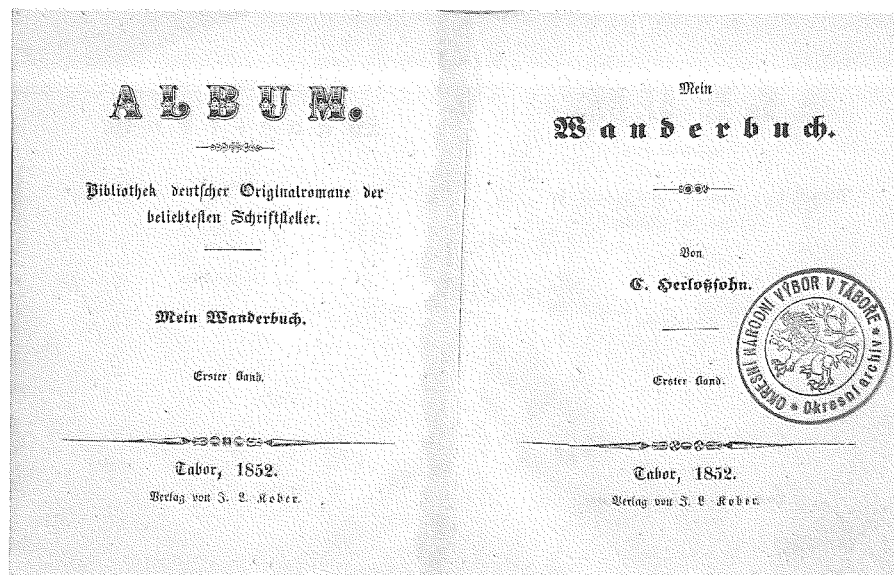
24) O tom Jiří Kořalka, *Vzestup a pád*, s. 435.

25) Viz Tylovu korespondenci s Kobrem in: Josef Kajetán Tyl, *Spisy*, sv. 16. Paralipomena. Korespondence, Praha 1989; dopisy č. 132, 151, 152, 164, 170–174, 176.

Obr. 2.-6.: Titulní listy některých Herlošových knih z Kobrový románské knihnice *Album*.

Obr. 7.–9.: Brožury s politickou tematikou, které Ignác Leopold Kober zasílal v letech 1848–1849 jako přílohu odběratelům své knihovny *Album*.

nahme, wenn sie der Tendenz des Michels paßt und mit dem Namen des Zusenders versehen ist. Wo es gewünscht wird, wird der Name des Zusenders im Druke weggelassen. Beiträge und Zuschriften werden erbeten unter der Adresse:

Redaktion des deutschen Michel
in Tabor.

Epistel an den deutschen Michel und viele Anderer!

Der deutsche Michel ist durch den Pariser Kanonendonner aus seiner Lethargie erweckt und von der sich selbst aufgezeigten Bundesversammlung nach beinahe 33 Jahren freigelassen worden. Man hatte damals dem alten Knaben strenge Bügel in Form der „deutschen Bundesakte vom 8. Juni 1815“ angelegt, mit dem Vorgeben, er wäre nicht gesetzt und mündig genug, um sich selbst zu verwalten; man hatte ihn für ein Kind erklärt, obgleich man recht gut wußte, daß er seine Freiheit von dem erobersüchtigen Korsikaner als Mann ertungen hatte. — Nun Gottlob! es ist anders geworden. Die Regierungen haben erkannt, daß ihre unantastbaren Minister trotz Jesuiten und geheimer Polizei das Licht der Freiheit und Wahrheit von ihren Völkern nicht abzuhalten vermögen; die Regierungen haben erkannt, daß der kostbare Frieden, doch wirklich gar zu kostbar sei, weil eben wieder ihre unantastbaren Minister an der Friedenskuß so lange gemolken hatten, bis dieselbe ungeachtet alles Anleihenlutters dem Verenden nahe war. Aus allem diesem haben die Regierungen erkannt, daß es doch besser sei, wenn man dem deutschen Michel einige Willenskraft und Selbstständigkeit überläßt, damit er ein klein wenig mitregiere; freilich geht unsere Konstitution auf sehr weichen Söken einher, damit der nachbarliche Knutenkaiser das etwaige starke Ausstreten nicht trümm nehmen. Doch hat dies nichts zur Sache; wir haben einmal eine Staatsumwälzung erlebt, die — wenn sie auch noch so langsam vor sich geht — doch zu unserem Heile ausschlagen muß. Gesezt auch: unser mit dem besten Willen und Wirken voranschreitende Kaiser würde abermal mit einem Knubb von Finsterlingen umgeben; — denn es ist nur zu gut bekannt, daß die Schüler nicht mit dem Meister abgogen — gesezt auch: Bureaokratie und Pfaffenhum — nicht zu verwechseln mit Priesterthum — würden sich wieder vereinen, das Herz des gütigen Ferdinand seinem wirklich loialen Volke zu entfremden! Haben wir nicht unumschränktes Petitionsrecht, Volksvertretung, Verantwortlich-

NUR OPPOSITION!

N°. 1. Immer langsam voran, immer langsam voran!
Dass die Einheit Oesterreichs nachkommen kann. 1848.

Ungarische Spiegelbilder.

Es ist eine unbegreifliche Verblendung der Magyaren, daß sie ihre Nationalität als die zum Herrschen berechtigte ansehen, daß sie es für ausgemacht halten, jede andere Nationalität sei verpflichtet in der magiarischen auf- und unterzugehen.

Allerdings sucht jetzt das magiarische Ministerium von der gefährlichen Bahn abzulenken — allein zu spät — es steht nicht weit vom Abgrunde und der Jupuls ist da. Alle Nationalitäten, welche früher neutral standen, sind theils positiv, theils negativ im Aufsthr. Im Süden Ungarns nimmt der Aufrstand an Ausdehnung zu. Die ganze Grenze, welche über 200,000 Soldaten anstellen kann, schließt sich an die Raizen; serbische Truppenhaufen dringen über die Grenze, die Wallachen fraternisiren mit ihnen. Im Norden sind die Slowaken theils in offenem Aufsthr, theils in bedenklicher Gährung. Kossuth sah sich genöthigt, einen königlichen Kommissär mit unbegrenzter Vollmacht und dem Auftrage unbarmerzigster Strenge nach den Schenitzer Bergwerken zu senden, da dort ein allgemeiner Aufrstand auszubrechen droht.

Beiblatt zum Album.

„skromné dívky“, nadepsaný „Lístek dcerám národa českého“, vybízel české ženy a dívky k aktivnímu zájmu o Zdeňčiny osudy. Připomenul oběť, již Havlíček přinesl národu, a vyzval, v souvislosti s blížícími se Zdeňčiny jmeninami, k posílání něčeho „vázaného“, dáreků. Tento naivní text je klíčový – představoval první krok k adopci Zdeňky Havlíčkové národem. Zanedbatelná nebyla ani praktická složka výzvy: shromáždování peněžních i věcných darů a uspořádání „národní loterie“ v Zdeňčin prospěch. Spontaneitu tohoto „zaslána“ poněkud zpochybňuje skutečnost, že hned 6. června 1861 mohla redakce představit svým čtenářům prozatímní koordinátorku sběrné akce, jíž byla „jedna z přednějších dam pražských, p. Augusta Braunerová, manželka ctěného poslance českého v radě říšské“. Braunerová měla zaštitovat sbírku do doby, „pokud se nesestoupí komité k tomuto účelu“ a ve svém domě U Racenbeků, na rohu Perštejna a Nových alejí č. 342, shromáždovat darované předměty.⁷⁾ Ohlas na výzvu byl okamžitý – hned v následujícím čísle redakce informovala, že „co první příspěvek“ obdržela od paní Marie Meclové z Karlína bronzovou sošku...

Ve sbírce na Havlíčkovou se zrodil rituál národních sbírek, jež se staly součástí českého veřejného života. Právě od šedesátých let jich přibývalo – další v pořadí byla sbírka na dokončení kostela Cyrila a Metoděje v Karlíně, organizační počín Marie Riegrové, či sbírka na Průmyslové muzeum, provedená „Výborem Pražanek“.⁸⁾ Vrcholu dosáhly ve sbírkách na postavení Národního divadla.

Výzva „upřímné Česky“ padla na úrodnou půdu i mezi veřejností, která o Havlíčkové téměř nic nevěděla. V dalších číslech přinášely *Národní listy* pravidelně, vždy v rubrice domácích zpráv, informace o předmětech, které se v domě U Racenbeků scházely: po bronzové sošce z Karlína to byly další věcné i peněžní dary. Staly se podkladem dobročinné loterie, již rakouské zákonodárství povolovalo od roku 1853. O průběhu sbírky informoval i první český ženský časopis *Lada*, jehož redaktorka a vydavatelka Antonie Melischová-Kirschnerová patřila sama mezi pilné sběratelky.⁹⁾ *Lada* otiskovala výzvy čtenářek, aby se připojily ke sbírce – tiskla příklady následováníhodné i negativní.¹⁰⁾

Jako koordináční orgán sbírky vznikl *Sbor pro památku Havlíčkovou*, jehož stanov, podle kterých bylo jeho cílem „uctítí trvale památku spisovatele Karla Havlíčka zaopatřením dcery jeho Zdeňky, a kdyby tato zemřela, založením nadací k opatření zchudlých spisovatelů českých a rodin jejich, jakéž Havlíček založiti pokud živ sobě si vždy přával,¹¹⁾ schválilo místodržitelství 8. července 1861. Do jaké míry to byla zásluha Riegrova, těžko říci, nicméně o více než dvacet let později, když – v souvislosti s táhnoucími se spory o Zdeňčinu pozůstalost – psal 20. srpna 1884 Josefě Menšíkové do Německého Brodu, zdůraznil, že to právě on „vymohl povolení k založení

sboru pro uctění památky Havlíčkovy a pro zaopatření jeho dcery Zdeňky. To by si tehda sotva kdo jiný troufal a sotva kdo jiný podnikl a provedl...“¹²⁾

Přední představitelé národa se ke sbírce veřejně přihlásili 27. července 1861, kdy František Palacký, František Ladislav Rieger, František August Brauner, František Václav Pštross, Václav Bělský a Jan Evangelista Purkyně zveřejnili v *Národních listech* a *Času* výzvu adresovanou českému národu, aby přispěl na věno Zdeňky Havlíčkové: „Louče se s námi [Havlíček], zůstaviv nám a národu mimo skutky své jediný odkaz, nezletilou svou dcerušku Zdeňku. Jakož pak náleží, aby stát opatřil rodiny těch, kteří za život svůj obětovali, sluší zajisté též, aby i národ učinil podobně. Národ náš zajisté dostojí této povinnosti, jejížto vykonání mu bude netoliko za čest, ale i za rukojemství lepší budoucnosti [...]. Doufáme, že národ náš sirotka obětovného vlastence ochotně za svého přijme a ochotně přispěje k uctění jednoho z nejšlechtějších synů svých“.¹³⁾ Díkce prohlášení vyznívala naléhavě: tradiční zranitelnost sirotka, již respektovalo už středověké právo, byla podtržena obecně uznávanou povinností práce pro národ.

Krátce před vznikem *Sboru pro památku Havlíčkovou*, 16. června 1861, uctilo „několik spanilomyslných žen a dívek“ Havlíčkovu památku na Olšanském hřbitově; k jeho hrobu položily věnce s třibarevnými pentlemi a „ronily slze v mateřskou zem, v níž jeho popel spočívá“.¹⁴⁾ Bylo zřejmé, že ani „krásná pleť“ nechce stát ve věci „dcery národa“ stranou. Ženským pandánem *Sboru paní* se stal *Sbor paní k uskutečnění národní loterie pro Zdeňku Havlíčkovou*, jenž se měl ujmout praktické stránky organizování sbírky a následné přípravy a provedení loterie. Vznik *Sboru paní* schválilo místodržitelství 27. července 1861. V jeho čele stanula paní Braunerová, manželka zemského a říšského poslance, staročecha a rusofila Františka Augusta Braunera, pokladní byla Marie Riegrová, manželka F. L. Riegra a dcera Františka Palackého, jednatelkou („zápisní“) spisovatelka Karolina Světlá, účetní manželka jednoho ze zakladatelů Sokola Kateřina Fügnerová. Dalšími členkami se staly Marie Bělská, Marie Doubková, vlastenecká hraběnka Eleonora Kounicová (její syn Václav se za pár let do Zdeňky po uši zamiluje), dcera Josefa Jungmanna Kateřina Petrovičová-Jungmannová, neurozená choť mladočesky smýšlejícího knížete Rudolfa Thurn-Taxisse Jenny.¹⁵⁾ Braunerová mohla už začátkem srpna oznámit v *Národních listech*, že místodržitelství založení dámského spolku povolilo, a obrátila se „k paním a dívkám na českém venkově s prosbou, by se ujal sbírání dáreků k loterii“. To už měl *Sbor paní* k dispozici přes 1100 dáreků.¹⁶⁾ Dámy, které nový úkol zaujal a povznesl, si daly natisknout úřední papíry s hlavičkou *Zbor paní k uskutečnění národní loterie pro Zdeňku Havlíčkovou*.¹⁷⁾ Dne 11. října 1861 v *Národních listech* zveřejnil *Sbor paní* své provolání, v němž připomněl existenci sbírky, v níž se scházejí „hojné,

7) *Národní listy*, roč. 1, č. 153, 6. 6. 1861, s. 3.

8) *Lada*, roč. 3, č. 4, 24. 2. 1863, s. 31.

9) Seznam darů k národní loterii pro Zdeňku Havlíčkovou. Praha 1862, s. 26–28.

10) *Lada*, roč. 2, č. 2, 24. 1. 1862, s. 15–16 (příklad z Kutné Hory); *Lada*, roč. 2, č. 4, 24. 2. 1862, s. 31 (záporný příklad z Poděbrad).

11) Hajn (ed.), *Národ o Havlíčkovi*, s. 152. Též *Literární archiv Památníku národního písemnictví* (dále LA PNP) Praha, fond Karel Havlíček Borovský, Zdeňka Havlíčková, doklady, kart. 14/B/24.

12) Archiv Muzea Vysočiny Havlíčkův Brod, KHB 2/403; F. L. Rieger Josefě Menšíkové, Maleč, 20. 8. 1884, originál.

13) *Národní listy*, roč. 1, č. 204, 27. 7. 1861; *Čas*, 27. 7. 1861; cit. Merhout, Zdeňka Havlíčková, s. 38.

14) *Národní listy*, roč. 1, č. 164, 17. 6. 1861, s. 2.

15) Seznam darů, předmluva.

16) Renáta Tyršová, *Národní loterie k opatření věna dceři Havlíčkově*. Osvěta 37, 1907, s. 9.

17) LA PNP, fond Karel Havlíček Borovský, Zdeňka Havlíčková, doklady, kart. 14/B/24.

ano i skvostné příspěvky“; současně prohlásil, že hodlá loterii uskutečnit „v čase co možná nejkratším“.¹⁸⁾ První schůze *Sboru dam* se sice konala v domě U Racenbeků, v bytě Braunerových, ale protože Braunerovi pobývali po celé léto a začátek podzimu na letním sídle v Roztokách u Prahy, docházely zásilky na adresu Jindřicha Fügnera, který byl nejen zatím málo známým manželem jedné členky *Sboru paní*, ale především zkušeným úředníkem terstské pojišťovací společnosti *Nuova Societa commerciale di assicurazioni*.¹⁹⁾ Organizování loterie se energicky ujal a tato skutečnost přispěla k rychlému sblížení manželů Fügnerových s českou vlasteneckou společností.

Vedle věcných darů, k nimž vyzývalo prohlášení z 5. června 1861, bylo možné zasílat i peněžní částky; ty se – až na výjimky – pohybovaly mezi 1 až 5 zlatými.²⁰⁾ Mezi obě výjimky patřil Havlíčkův přítel a ošetřující lékař, údajně lakotný profesor Josef Hamerník, jenž poslal 500 zl. Zpráva o tom byla zveřejněna 16. června v *Národních listech* – prvních 100 zl. složil Hamerník hned, následujících 400 se zavázal skládat ve čtyřech ročních lhůtách. Myslel i na možnost svého předčasného skonu – v takovém případě se měl nedoplatek zaplatit z jeho pozůstalosti.²¹⁾ Celkový obnos, tzn. jak tyto částky, tak peníze vybrané za losy, se pak sběratelky chystaly odevzdat *Sboru paní*, jehož členové měli získanou sumu spravovat.

Výzva došla mimořádného ohlasu – do domu Braunerových, Fügnerových, do redakcí pražských listů docházely zásilky rozličných tvarů a velikostí. Jména dárců byla pravidelně zveřejňována v českých časopisech – v praktické části *Lady*, v *Osvětě*, vycházející v letech 1862–1863 v redakci Ferdinanda Schulze, i v *Národních listech*. Mezi dary zaujaly významné postavení portréty českých a slovanských „výtečníků“ – kníže Thurn-Taxis věnoval mj. „skvostné album s fotografiemi předních mužů a spisovatelů slovanských“, pražský litograf Josef Farský dodal podobizny Havlíčka, Palackého, Purkyně, Braunera, Klaudyho, Erbeny, Šafaříka, Jablonského, Řezáče, Šumavského, Zapa a dalších;²²⁾ šťastný výherce mohl obdržet i vyšívanou podobiznu doktora Riegra, dar z Nové Paky, či dýmku s podobiznou doktora Braunera, již daroval Braunerův sedmiletý syn Bohuslav, žák Budče.²³⁾

Pokud se týče věcných darů, leckterý dárci si brzy uvědomil, že tato „sláva“, tedy zveřejnění jeho jména coby příspěvovatele, nemusí být nikterak nákladná: do loterie přicházely nejen skutečně cenné dary (Schwanthalerova Líbuše z bílého mramoru, darovaná Janem Palackým, obraz Panny Marie Čenstochovské od kněžny Czartoryjské, kávový soubor pro 12 osob od kněžny Jenny Taxisové, malovaný a zlacený porcelánový servis na čaj od Augusty Braunerové, servis na rosolku od Ferdinanda Fingerhuta a další),²⁴⁾ ale také nepotřebná veteš: prasklé vázičky, hrnky bez ouška,

18) *Národní listy*, roč. 1, č. 279, 11. 10. 1861, s. 2.

19) Tyršová, *Národní loterie*, s. 9.

20) *Srov. např. Lada*, roč. 2, 1861, s. 64, 72, 80.

21) *Národní listy*, roč. 1, č. 163; 16. 6. 1861, s. 3; též *Lada*, roč. 1, č. 6, 24. 6. 1861, s. 46; Blažena Šmilauerová, Prof. Dr. Josef Hamerník. *Časopis lékařů českých*, roč. 65, 1926, příloha k č. 28 (separát), s. 98.

22) *Seznam darů*, s. 74, 78–79.

23) *Seznam darů*, s. 32, 111.

24) Merhout, *Zdeňka Havlíčková*, s. 40; *Seznam darů*, s. 74, 111; Tyršová, *Národní loterie*, s. 14.

staré mýdlo. Nejčastějším dárkem byly košíčky do oken ze sekaných perel a manžety na svícny, následovala nejrůznější „domácí požehnání“ a umně vyšívané svaté obrázky. Augusta Braunerová, „dáma vytříbeného vkusu, spínala ruce nad tím haburdím“.²⁵⁾

Sbírka byla chápána především jako záležitost českých žen a dívek. Představovala pro ně nesporně jednu z prvních příležitostí k vlasteneckému kolektivnímu gestu, jednu z prvních organizačních platform řešení zatím velmi krotké české ženské otázky; současně byla příležitostí uplatnit výsledky rukodělné zručnosti, chápané jako neodmyslitelný atribut dobového konstruktů feminity. K zasílání svých ručních prací byly ženy a dívky přímo vyzývány: na plakátu zvoucím na „hudební a deklamatorní besedu“ pořádanou ve prospěch Havlíčkové dne 28. července 1861 v Čáslavi, v zahradě U Růže, stálo zcela jasně: „Při této příležitosti žádá se zvláště krásná plet, by nějakým dárkem – nechť si to jsou již ženské práce neb sošky, neb ozdůbky a jiné drobnůstky – přispěla k národní loterii, která se na opatření osiřelé Zdeňky v Praze zavádí. Dárky tyto mohou se buď v den besedy u kasy, a neb také i dříve u městské rady odevzdati. Čistý výnos, i jména spanilých dárek napotom novinami se uveřejní.“²⁶⁾

Na schůzce *Sboru paní* konané 4. ledna 1862 u předsedkyně Braunerové, za přítomnosti Palackého a Riegra, bylo rozhodnuto o vytištění a zveřejnění soupisu všech darů shromážděných za účelem loterie.²⁷⁾ Pár týdnů nato vytiskl skutečně Karel Bellmann více než stostránkový *Seznam darů k národní loterii pro Zdeňku Havlíčkovou*;²⁸⁾ k dostání byl u členek sboru, v redakcích *Lady*, *Národních listů*, *Hlasu* a v knihkupectví Ignáce Leopolda Kobera. Publikace obsahovala úplný seznam všech dárců a soupis všech darů – celkem se jednalo o 5811 položek.²⁹⁾ Spisek uváděla vzletná dvoustránková předmluva podepsaná dámami z výboru, v níž stálo: „Vše co byl a co měl Havlíček, vše v obět' položil drahé vlasti: blaho drahých svých, matky, choti i dcery své, celý osud svůj a svou budoucnost, zdraví své i celý život věnoval národu, jsa proto stíhán krutým, zhoubným osudem. Jen jedno nevyrvál mu nikdo, jen jedno nechal pro sebe, a umírající rty jeho daly ustřídaný ten poklad v dědictví celému národu; Havlíček odkázal nám *velkou lásku svou a malou svou dceru Zdeňku* [podtrhly autorky]. On národu žil, nechť žije Zdeňce zase jeho národ; on národu otcem byl, nechť je Zdeňce jeho otcem národ, on matce vlasti žil, nechť je vlast matkou osiřelé Zdeňce jeho. Havlíček přiložil ruku na ošetření národa, ať přiloží teď národ ruku k ošetření Zdeňky jeho.“³⁰⁾

Seznam darů k národní loterii pro Zdeňku Havlíčkovou má jako historický pramen mimořádnou hodnotu. Přináší nejen detailní informaci o výsledku sbírky, ale i o tom, co se v českých domácnostech na počátku druhé poloviny 19. století užívalo, co se doma vyrábělo, čeho si lidé cenili či čeho se chtěli zbavit. *Seznam* navíc

25) Tyršová, *Národní loterie*, s. 14.

26) *Archiv Muzea Vysočiny Havlíčkův Brod*, KHB 2/571.

27) *Lada*, 2, č. 1.; 8. 1. 1862, s. 6.

28) *Seznam darů k národní loterii pro Zdeňku Havlíčkovou*. Praha 1862.

29) *Seznam darů*, s. 111.

30) *Seznam darů*, předmluva.

umožňuje určit vlastenecky aktivní lokality i neaktivnější organizátory sbírky,³¹⁾ s výjimkou čtenářů českého tisku, kteří na výzvu reagovali zpravidla spontánně a své dary posílali přímo do redakcí, se v jednotlivých místech musel sbírání někdo iniciativně ujmout. Pramen obsahuje údaje z více než stovky lokalit – ve skutečnosti tento počet přesáhly, neboť u individuálních dárců není místo jejich bydliště po každé uvedeno. V některých místech se organizace sbírky chopili dva či tři jedinci – těžko říci, zda spolupracovali či rivalizovali. Třebaže se do sbírky zapojili i muži (v Hradci Králové sbíral výrobce hudebních nástrojů Václav Červený, v Nadějkově farář a biskupský notář Antonín Čechoslav, v Červeném Kostelci vlastenecký lékař Jan Václav Kejzlar), ve většině míst se sbírky ujala žena, často na výzvu některé dámy ze *Sboru*.³²⁾ Zpravidla se jednalo o manželku veřejně činného či veřejně známého muže. Ve Vidni akci organizovala Františka Šemberová, manželka profesora vídeňské univerzity Aloise V. Šembery, v Brně Antonie Pražáková, manželka zemského a říšského poslance Aloise Pražáka, v Rakovníku manželka a dcery zemského poslance Aloise Pravoslava Trojana, v Pardubicích choť poslance zemského sněmu paní Žáková, v Semilech to byla Riegrova příbuzná Albína Macháčková, v Lomnici nad Popelkou manželka tamních továrníků Laura Prokopová a Františka Mastná, v šumavské Loučové sestra Josefa Podlipského Marie Gabrielová, v Poděbradech manželka vrchnostenského lékaře Antonie Boučková, v malém Střížkově³³⁾ dcery barona Villaniho. Kromě organizátorek, těžících z postavení svého manžela, objevíme i jména žen, které se tak či onak angažovaly v krotkém českém vlasteneckém feminizmu: Sofii Podlipskou, zatím ještě hořickou Věnceslavu Lužickou (v soupise je uvedena pod vlastním jménem, jako Anna Srbová), redaktorku prvního českého ženského časopisu *Lada* Antonii Melischovou-Kirschnerovou. Celkem 118 darů nasbírali sourozenci zesnulé Julie Havlíčkové, v čele s její sestrou, Zdeňčinou pěstounkou Adélou Jarošovou. V soupisu se vyskytují kolektivní dárci – studenti, žákyně dívčích škol... Praha, v níž se vlastenecké aktivity soustřeďovaly především, hrála prim,³⁴⁾ stranou nezůstaly ani přilehlé obce, především Smíchov (sbírkou Augusty Benkové bylo shromážděno celkem 154 položek).³⁵⁾ Pro organizátory byla nesporně milým překvapením odezva mimo Prahu, jak ve větších, tak zcela malých městech, ba i na některých vesnicích. Přední místo zaujaly především „krajiny ty, odkud Havlíček pocházel, neb kde blíže jej znaly, jako Hora Kutná, Humpolec, Brod Německý aj.“³⁶⁾ Není bez zajímavosti, že v Německém Brodě se kromě Josefy Menšíkové, přítelkyně rodiny Havlíčkovy a snad dětské lásky Karla Havlíčka, která, za zapojení

celé široké rodiny, shromáždila úhrnem 96 darů,³⁷⁾ sbírky se ujal rovněž Vojtěch Weidenhoffer, bratr Fany, někdejší snoubenky Havlíčkovy. Ten, zjevně podporován svou ženou Vilemínou, shromáždil celkem 15 položek.³⁸⁾

lokality	počet položek
Kutná Hora	241
Náchod	204
Písek	170
Smíchov	154
Humpolec	140
Něm. Brod	118
Ml. Boleslav	109
Slaný	106
Kolín	104
Čáslav	79
Bělá p. Bezd.	75
Videň	74
Soběslav	73
Kostelec n. O.	71
Jindř. Hradec	64
Pelhřimov	63
Horáďovice	61
Prachovice	61
Semily	53
Litomyšl	52
Louny	52
Strakonice	52
Červ. Kostelec	51
Třeboň	51
Litoměřice	50

Jak vyplývá z tabulky, za „vlastenecky aktivní“ je možno označit rovněž Náchod, Písek, Smíchov, Mladou Boleslav, Slaný, Kolín; dalších 16 lokalit shromáždilo 50 a více darů, 11 obcí sebralo mezi 30 až 49 dary. Přispívali také Češi působící mimo monarchii – skříňku na šperky „mušlemi slovanských barev ozdobenou“ poslalo pět vojenských úředníků z Benátek. Tato zásilka vzbudila údajně pozornost vídeňského policejního ministra.³⁹⁾ Pokud tento dar nepůsobí příliš věrohodně, pak vezme, že podobně jako další významné počiny dobového vlastenectví, ani sbírka ve prospěch

31) Naše závěry nebudou vyčerpávající, sestavovatel seznamu si nepočínal zcela důsledně: např. v Litoměřicích jsou jako přispěvatelé vedeni občané z Liberce, mezi sběrnými místy jsou uváděni místně nezařazení jednotlivci, někteří sběratelé i přispěvatelé jsou uvedeni víckrát, někdy v pozmeněné nebo neúplně podobě svého jména aj.

32) Srov. dopis Karolíny Světlé z 3. 10. 1861, v němž Josefu Menšíkovou vyzývá, aby se role koordinátorky ujala. SOKA Havlíčkův Brod, Rukopisy, kart. 1, č. 37. Karolina Světlá Josefě Menšíkové, Praha, 3. 10. 1861.

33) Dnes součást obce Struhařov v bývalém okrese Benešov.

34) Pro Prahu nelze množství dárců bezpečně stanovit – většinou jsou uváděni bez místa bydliště.

35) Seznam darů, s. 4–6, 62–63.

36) Národní listy, roč. 2, č. 114; 15. 5. 1862, s. 3.

37) Seznam darů, s. 29–30, 92–99.

38) Seznam darů, s. 40.

39) Národní listy, roč. 1, č. 277, 9. 10. 1861, s. 2; též Bohdan Zahradník, Věcná loterie ve prospěch Zdeňky Havlíčkové. In: Památce Havlíčkově, s. 65–66.

Zdeňky Havlíčkové nebyla ušetřena minimálně jedné mystifikace: mezi dary se nacházely „zlaté cylindrové hodinky“, které údajně věnovala „J. Výsost kněžna Milena, choť knížete Černohorského“.⁴⁰ Skutečným dárcem byl Jindřich Fügner.⁴¹ Nelze vyloučit, že podobně tomu bylo i se skříňkou na šperky...

Třebaže dary docházely ještě v prvních měsících roku 1862 (poslední ještě v polovině května),⁴² sbor dam podal 20. října 1861 žádost na pražské místodržitelství o povolení uspořádat loterii ve prospěch „pozůstalého sirotka po českém literátovi“. Přiložen byl hrací plán. Místodržitel hrabě Antal Forgách předal žádost – spolu se svým doporučením – vídeňskému ministerstvu financí, jemuž stál v čele Ignaz Plener. Zdůraznil, že „se zřetelem na převážně národní ráz tohoto podniku, na současné poměry a na okolnost, že celý podnik nabyt v českém světě velký ohlas a že při něm zúčastnění jsou vůdcové národa, jeví se býti požadavkem politické opatrnosti, by podaná žádost vyřízena byla příznivě...“⁴³ Plener ještě požádal o dobrozdání státního ministra Antona Schmerlinga, ten postoupil spis policejnímu ministrovi Karlu Mecsérymu. Netajil se přesvědčením, že „při známých tendencích české agitační strany jest nepochybným úmysl touto projektovanou loterií inscenovati novou formu národní agitace“, nicméně s poukazem na fakt, že se akce „halí v roucho veřejné dobročinnosti k sirotku a případně k zchudlým spisovatelům“, vyjádřil i on názor, že loterie má být povolena.⁴⁴ Mecséry pak postoupil tento souhlas ministru financí, ten pražskému místodržitelství. Zdá se, že souhlas k loterii byl získán bez větších obtíží.

Kladný postoj úřadů komentoval časopis *Lada* ve svém vydání z 8. ledna 1862: „Návěští podané v těchto listech, v němž oznámeno, že loterie od vys. c. k. min. povolena jest, třeba doplniti zprávou, která nás došla z pramene úplně spolehlivého. C. k. ministerstvo vedle svých zásad správních nepovoluje žádnou loterii ve prospěch osob soukromých; pročež povolilo ono loterii pro Zdeňku Havlíčkovu jediné proto, poněvadž vedle původního ustanovení i vyšlého povolení c. k. náměstnictví spojeno jest s prospěchem Zdeňky Havlíčkovy nadací pro chudé spisovatele české pod jménem *Památka Havlíčkova* – tedy dobročinný ústav pospolitý, jak již obecnstvu z těchto listů známo jest.“⁴⁵

Plán loterie ve prospěch Zdeňky Havlíčkové a nadace českých spisovatelů byl sepsán česky. Organizátoři plánovali vydat 3 000 sérií, každá měla mít 50 losů prodávaných po 20 „nových“, tj. po 20 krejcarech.⁴⁶ Tuto představu ale ministerstvo financí, které 20. prosince 1861, č. 62472, loterii „milostivě“ povolilo, upravilo tak,

aby nekonkurovala existující „loterii číselné“, a počet losů snížilo.⁴⁷ V účetní knize Marie Riegrové, která se svému úkolu věnovala s obrovským nasazením a „zachránila sbírku před mnohou škodou, která by ji byla potkala nepořádkem některých a nepoctivostí jiných“,⁴⁸ je od března 1861 do června 1862 evidováno 102 českých měst, u každého z nich je uveden zástupce, který losy rozprodával. Na jednu lokalitu připadlo průměrně 400 losů; cena jednoho losu – oněch 20 krejcarů – představovala přibližně hodnotu jedné lahve minerální vody.

Z osob, které se ujaly prodeje losů, si nejméně vedl Jindřich Fügner, jenž jako zaměstnanec pojišťovací společnosti využil sítě pojišťovacích agentů. Prodal nejvíce: 58 864 losů. Druhá nejméně byla Marie Riegrová s 46 747 losy, dále kněžna Taxisová prodávší 13 000 losů. Daleko za nimi zůstala Augusta Braunerová s 2 775, Josef Němec s 1 855 a Karolina Světlá s 1 000 prodanými losy.⁴⁹ Spisovatelka využila sítě svých korespondentek, které se žádostí o prodej oslovila.⁵⁰

Na schůzce konané 4. dubna 1862 se rozhodl „Sbor paní“ za přítomnosti Riegra, Thurna-Taxise, Fügnera a ředitele pražské soukromé obchodní školy Antonína Skřivana uspořádat ještě před tahem výstavu „předmětů loterních“. Otevřena byla v prvním poschodí sálu na Žofině 4. května a trvala 12 dní; vstupné činilo 10 krejcarů. Tah měl proběhnout po jejím ukončení. Výtvarné uspořádání výstavy bylo svěčeno Karlu Loeschnerovi, obchodníku s galanterním zbožím, který zvolil aranžmá natolik šikovné, že zakrylo omšelost některých předmětů. Podrobnou zprávu o přípravě výstavy a jejím otevření přinesly 6. května *Národní listy*.⁵¹ Devět dní nato pak v rozsáhlejší zprávě vyzdvihl list skutečnost, že se na sbírce významnou měrou podílel „venkov“. Vyjmenovány byly rovněž dary mimořádně nákladné.⁵²

Národní slavnost k oslavě památky Havlíčkovy skutečně v Praze ve dnech 17. a 18. května proběhla. Časově se kryla se Svatojánskou poutí konanou 16. a 17. května, na níž se do Prahy stahovaly davy – část jich spojila účast na festivitu církevní s festivitou vlasteneckou. Zlatým hřebem slavnosti byl koncert – jeho organizaci na sebe vzal Thurn-Taxis coby předseda Hlaholu.⁵³ Vstupenky byly vyprodány tři dny předem. Koncert proběhl 17. května v Novoměstském divadle u Koňské brány a vystoupilo na něm 64 pěveckých sborů⁵⁴ v čele s Hlaholem. Koncertu předcházelo velkolepé defilé. Při zahajovacím chorálu *Hospodine, pomiluj ny* vystoupilo asi 800 zpěváků, kteří zpívali před 10 národními prapory a hájem palem, v němž svítila bílá Havlíčkova busta. Jednotlivé sbory řídili Jan Ludvík Lukes, první sbormistr Hlaholu, a Ferdinand Heller, *Utonulou* provedl osobně skladatel Pavel Křížkovský. Vystoupil také houslista Ferdinand Laub a polská pěvkyně Helena

40) Seznam darů, s. 111; zprávu přinesla i důvěřivá *Lada*: „Jakého účastenství loterie národní ve prospěch Zdeňky Havlíčkovy i daleko za hranicemi naší vlasti dochází, tohož důkazem jest, že také kněžna Milena, choť knížete Černohorců, skvostným darem loterii obohatila.“ *Lada*, roč. 2, č. 5, 8. března 1862, s. 38.

41) Merhout, Zdeňka Havlíčková, s. 40.

42) *Národní listy*, roč. 2, č. 116, 17. 5. 1862, s. 3.

43) Zahradník, Věcná loterie, s. 66. Dokument, z kterého autor cituje, se nacházel v Archivu Ministerstva zahraničních věcí v Praze, č. 2926/praes. (asi z fondu prezidia českého místodržitelství).

44) Zahradník, Věcná loterie, s. 67–68.

45) *Lada*, roč. 2, č. 1, 8. 1. 1862, s. 6.

46) LA PNP, fond Karel Havlíček Borovský, Zdeňka Havlíčková, doklady, kart. 14/B/24.

47) *Lada*, roč. 2, č. 1, 8. 1. 1862, s. 6.

48) Archiv Muzea Vysociny Havlíčkův Brod, KHB 2/403; F. L. Rieger Josefě Menšíkové, Maleč, 20. 8. 1884, originál.

49) LA PNP, fond Karel Havlíček Borovský, Zdeňka Havlíčková, doklady, kart. 14/B/24.

50) Merhout, Zdeňka Havlíčková, s. 39.

51) *Národní listy*, roč. 2, č. 106, 6. 5. 1862, s. 2; srov. též Tyršová, *Národní loterie*, s. 14.

52) *Národní listy*, roč. 2, č. 114, 15. 5. 1862, s. 3.

53) *Národní listy*, roč. 2, č. 81, 5. 4. 1862, s. 2; *Lada*, roč. 2, č. 7, 8. 4. 1862, s. 54, č. 9, 8. 5. 1862, s. 70.

54) *Lada*, roč. 2, č. 10; 24. 5. 1862, s. 78–79.

Zawiszanka – ta údajně v polosmutku. Koncert uzavřela píseň *Kde domov můj*, při které obecenstvo povstalo.⁵⁵⁾

Po koncertě následoval tah loterie. Členky *Sboru paní*, oblečeny do bílého hedvábí, usedly na jevišti, tváří v tvář publiku, navzdory protestům introvertních Marie Riegrové a Kateřiny Fügnerové.⁵⁶⁾ Výhry se vydávaly v následujících dnech ve vystavních místnostech.

Další den proběhla národní slavnost a společná hostina v prostorách pražského Sokola, kde byl vyvěšen velký Havlíčkův portrét a Karel Sladkovský vzpomněl Havlíčka v přípitku. O svatováclavské koruně, bílém lvu, sesterské orlici, Slezsku a Lužici řečnil Josef Barák.⁵⁷⁾

Tato okázalá sláva patřila sotva čtrnáctileté dívce, která se jí účastnila spolu se svými pěstouny Jarošovými. Rozumná Adéla Jarošová, sestra Zdeňčiny zesnulé matky, odmítla jak nabízené místo v lóži, tak nápad, aby Zdeňka „v divadle veřejně čísla táhla“. A uzavřela: „Bylo dobře, že jsme s ní žádnou ostentací nezpůsobili, an má ubohá nepřítelův závistivých až nazbyt.“⁵⁸⁾ Mohla si už tady Zdeňka uvědomit, do jaké míry bude tato sláva pro ni zavazující? Do jaké míry omezující? Do jaké míry bude mrzačit její citový život? Sotva: malá princezna, která už se na otce skoro nepamatovala, vnímala hold, jenž patřil především „mučedníkovi“, jako hold sobě. Neuvědomila si, a ani nemohla, že se stala veřejným majetkem a že bude pod permanentním dohledem veřejnosti. Ta bude sledovat, s kým se stýká, jak se obléká, baví, mluví. Loterie udělala ze Zdeňky bohatou nevěstu a veřejnost bude chtít rozhodnout, zda partner, jehož si jednou vybere, bude hoden právě shromážděného národního daru.

Ještě před tahem byla mezi Zdeňčiny poručníkem Jarošem a představiteli *Sboru pro památku Havlíčkovu* podepsána *Smlouva o zaopatření Zdeňky Havlíčkovy*. Obě strany se usnesly, že výnos loterie bude patřit Zdeňce, případně bude použit k založení podpůrného fondu pro české spisovatele. Z úroků, které z něj pobeží, mají být hrazeny „náklady na výživu a vychování Zdeňky Havlíčkovy“.⁵⁹⁾ Pokud by se Havlíčková provdala (o čemž nikdo nepochyboval, ostatně cílem loterie bylo zaopatřit jí věno), měla obdržet třetinu jistiny; tato třetina jí bude vyplacena, jakmile dosáhne věku 30 let i v případě, že zůstane svobodná. Úroky z jistiny pak měla užívat doživotně, bez ohledu na rodinný stav. Po její smrti měly právo na úroky její budoucí děti. Kdyby zemřela bezdětná, nebo kdyby její děti zemřely před dosažením zletilosti, měla celá jistina pod jménem „Památka Havlíčková“ připadnout na podporu českých spisovatelů.⁶⁰⁾ Jak je vidět, jistina jako celek se nikdy neměla stát věnem „dcery národa“. Jaroš s návrhem po určitém otálení souhlasil, což stvrdil svým podpisem.⁶¹⁾ Smlouvu schválilo 2. května 1862 místodržitelství.

55) Národní listy, roč. 2, č. 117; 18. 5. 1862, s. 3, též Lada, roč. 2, č. 10; 24. 5. 1862, s. 78.

56) Tyršová, Národní loterie, s. 15.

57) Jan Herben, Uctívání jména Havlíčkova. In: Památce Havlíčkově, s. 6; o slavnosti též Národní listy, roč. 2, č. 118, 20. 5. 1862, s. 3. Nicméně skutečnost, že by Sladkovský zmínil Havlíčka v přípitku, uvedena není.

58) Dopis Adély Jarošové F. Zoubkovi, nedatován, cit. Merhout, Zdeňka Havlíčková, s. 42.

59) LA PNP, fond Karel Havlíček Borovský, Zdeňka Havlíčková, doklady, kart. 14/A/25.

60) Tamtéž.

61) Tamtéž.

Z 150 000 losů bylo prodáno 124 241 kusů. Celkový zisk se vyšplhal na 24 848 zlatých 20 krejcarů. Čistý výnos výstavy na Žofině činil 20 zl. 47 kr., dohromady tedy 24 868 zl. 7 kr. Část peněz padla na režii, především na poštovné a dovoz darů, odměny písařům, obsluze, za tisk a papír, za úklid atd. Čistý výnos 23 887 zl. 57 kr. odvedl Sbor Václavu Bělskému „k dalšímu náležitému opatření“.⁶²⁾ K výnosu z loterie bylo možné přičíst také vybrané peněžní dary v celkové výši 1803 zl. 42 kr.; kromě toho se v redakci *Národních listů* sešly „3 dukáty, 1 zlatý amerik. dolar, 4 bremské půltolary po 36 groších, 24 zlatníků, 26 dvacetníků, 3 čtvrtzlatníky, 21 šestáků, 1 kus po 2 tolařech severoamer., 2 kusy po 1 tolaru severoněm., 8 tvrdých tolarů po 2 zl. k. m., 1 kus po 1/3 tolaru, 1 spořitelní knížka na 13 zl. 20 kr. a z národní půjčky dlužní úpis 50 zl., což se též odevzdalo k dalšímu opatření panu J.U.Dru Bělskému“. Celkový výnos této vskutku celonárodní vlastenecké a charitativní akce činil 25 754 zlatých 11 krejcarů rakouského čísla.⁶³⁾

Jisté je, že už samo sbírání věcných darů, prodej losů a jejich tah s sebou přinesly některé nepříjemnosti, o nichž se neslušelo mluvit, které ale v paměti účastněných zůstaly. Když si koncem 70. let Eliška Krásnohorská a její spolupracovnice lámaly hlavu, kde sehnat peníze na chod školy Ženského výrobního spolku, Světlá, s poukazem na „strašné nepříjemnosti, rozbroje, nesnáze a naposledy pomluvy“, spojené s loterií ve prospěch Havlíčkové, dlouho myšlenku loterie, s níž přišly Krásnohorská, Eliška Lauermannová a Emilie Bártová, odmítala.⁶⁴⁾

Pražská květnová slavnost nebyla jediná konaná k počtě Karla Havlíčka – od podzimu 1861 do léta 1862 se odehrály další. Při všenarodní slavnosti dne 19. srpna 1862 byl na Havlíčkově rodném domku v Borové (později Havlíčkově Borové) odhalen „velký cinkový medailon s poprsím našeho Karla Havlíčka“, který věnoval karlínský kovolijec Branislav Mencl.⁶⁵⁾ Stalo se tak za účasti tisíců diváků a některých představitelů veřejného života. Slavnostním řečníkem byl osvědčený Karel Sladkovský, přijeli Václav Zelený, Eduard Grégr, Josef Barák, F. L. Rieger, Vojtěch Náprstek aj. V Borové bylo v kostelíku, kde Havlíček ministrovával, slouženo Holanovo rekviem, upravené Leopoldem Zvonařem. Zdeňka přihlížela za katafalakem. Lze skutečně věřit tomu, že „její mladé srdéčko zachvívalo se pohnutím, že tak vroucně porozuměl národ veliké oběti, kterou její hrdinný otec složil k jeho cti a jeho prospěchu“?⁶⁶⁾ Borovské slavnosti předcházelo ohromné shromáždění v Německém Brodě, kde před domem rodiny Havlíčkovy zazněla píseň *Kde domov můj*. Zdeňka s babičkou se dívaly z okna a zúčastnění je zdravili.⁶⁷⁾

Smluvní podmínky Zdeňce Havlíčkové umožnily, aby okusila pohodlí a dostatek ještě před předvídaným uzavřením sňatku. Finanční zaopatření, které jí přinesla

62) Tamtéž. Podrobněji Lada, roč. 2, č. 13, 8. 7. 1862, s. 102.

63) Lada, roč. 2, č. 13, 8. 7. 1862, s. 102.

64) Eliška Pechová-Krásnohorská, Co přinesla léta. Druhé knihy vzpomínek sv. 1, Smíchov 1928, s. 74.

65) Lada, roč. 1, č. 5; 8. března 1862, s. 38.

66) Merhout, Zdeňka Havlíčková, s. 44.

67) Jiří Karel Brotánek, Deset generací Havlíčkových, Havlíčkův Brod 1946, s. 85; Herben, Uctívání jména Havlíčkova, s. 6; František Petr, Havlíčkův dům v Německém Brodě. In: Památce Havlíčkově, s. 20.

loterie, kontrastovalo s chudobou jejích pěstounů. Právě v době, kdy se národ začal o Zdeňčin osud intenzivně zajímat, došlo k radikálnímu zhoršení hmotné situace rodiny Jarošovy. Utajit se to nedalo, Praha byla malá, nadto byli Jarošovi zvaní do vlasteneckých rodin, především k Braunerům, a tyto rodiny začaly zblízka sledovat Zdeňčin život, její výchovu a vzdělání. Občas šlo o projevy malichernosti a hnědopisství: Riegrovi, který se někdy v lednu 1863 sešel s Jarošem, se zdála Zdeňčina výuka zbytečně rozsáhlá – především nad jejím studiem francouzštiny se pozastavoval, neboť „prý ona nepřejde do těch kruhův, kde by ji mohla potřebovat, a že se již tak mnoho za ni platí, že to výbor není ani s to zodpovídat“. Ač „dcerou národa“, patřila ještě do rodiny Jarošovy, rodiny zadluženého pokrývače, a tam se skutečně francouzština mohla zdát zbytečná. Rieger navíc připomněl Jarošovi, že jmění není Zdeňčino, ale je „nadací Havlíčkovou“.⁶⁸⁾ Nicméně jeho starosti o nakládání s finančními prostředky určenými na Zdeňčino zajištění byly nesporně oprávněné.

Adéla Jarošová se pro nezaplacení dluhů (přes 400 000 zlatých) dostala dvakrát do vězení, poprvé v únoru 1863. Byla sice propuštěna, ale protože k vyrovnání dluhu nedošlo, putovala v květnu 1863 zpět. Navíc byla rodina vypovězena z bytu a byl jí zabaven nábytek. Schopnost Jarošových postarat se o „dceru národa“ zpochybňovaly také dlouhé pobyty Františka Jaroše ve Vídni. To vše zavdalo příčinu k pomluvám, ostatně neodmyslitelnému atributu pražské společenské komunikace. Jarošovi začali být podezíraní z možné defraudace Zdeňčina jmění. Poukazovalo se také na špatnou výchovu, kterou Zdeňce poskytují. Docházelo ke sporům mezi Jarošem a představiteli Sboru, kteří ostatně také nebyli jednotní. Brauner, podporován Palackým, chtěl dostat Zdeňku od Jarošů, naproti tomu Podlipský a Thurn-Taxis nabádal Jaroše, aby se neteře nevzdával. Druhého uvěznění Adély *Sbor* nakonec využil k prosazení názoru svého „tvrďšího jádra“: dne 9. června 1863 požádal Bělský jménem *Sboru* okresní soud, „by Zdeňka Havlíčková poručnické moci pana Františka Jaroše, dosavadního poručníka svého, odňata a jinde ubytována býti směla“. Pánové zdůvodnili svou žádost uvězněním Adély Jarošové „pro dluh znamenitý“, a argumentem, že „nedá se určit, kdy paní Jarošová z vězení vyjde a pakli tak se stane, kdy od věřitelů opět uvězněna bude. Pan František Jaroš sám má dluhů tolik, kolik snad nikdy jmění neměl, a uvykl již pohybovati se v poměrech těchto tak, že již ani výdělků nehledá, ani úvěru nemá; plat za byt a stravu Zdeňky Havlíčkové a podpora, již od svého bratra v Štýrském Hradci žijícího požívá, jsou jedinými prostředky výživy pana Jaroše a rodiny jeho.“⁶⁹⁾ Pánové poukázali rovněž na skutečnost, že „poruček pana Jaroše, Zdeňka Havlíčková, jsouc právě v 15. roce stáří svého, v plné míře zapotřebí má příkladu spořádané domácnosti a vůbec takového vychování, jakého jí za příčinou poměrů tak rozervaných poručník její pak František Jaroš a manželka jeho bohužel poskytnouti nemohou.“⁷⁰⁾ Dále *Sbor* upozornil na skutečnost, že Jaroš se dobrovolně poručnictví nezřekne, a navrhoval provést tuto změnu soudní cestou. Za poručníka *Sbor* navrhuje F. A. Braunera.⁷¹⁾ O poručnictví projevil zájem

68) Merhout, Zdeňka Havlíčková, s. 46.

69) LA PNP, fond Karel Havlíček Borovský, Zdeňka Havlíčková, doklady, kart. 14/A/25.

70) Tamtéž.

71) Tamtéž.

také „jistý pan Sykora, úředník při c. k. finanční správě pro přímé daně v Praze“. Alois Sýkora, Zdeňčin strýc z matčiny strany, skutečně 13. července 1863 požádal okresní soud pro Staré a Nové Město pražské o poručnictví nad neteří a svou žádost celkem rozumně vysvětlil tím, že „mi nemůže býti jedno, viděti dítě mé nejdražší nebožky sestry v rukou zcela cizích...“ Protestoval proti udělení poručnictví Braunerovi, zapřísahal se svým bezúhonným životem, slíboval, že poskytne Havlíčkové „vyšší vzdělání“ a „další zaopatření mně tak drahého dítěte“.⁷²⁾ Ve své žádosti se Sýkora zastal Jarošových, kteří se „s největší láskou a starostlivostí a s výborným výsledkem přičinili, by jak tělesné, tak i duševní a mravní blaho dívky vzrůstalo“.⁷³⁾ Brauner rozhodně nesouhlasil, a měl v rukou dobrý triumf: Sýkorovu žádost z roku 1862, adresovanou *Sboru*, již si chtěl z peněz určených pro Zdeňku půjčit několik tisíc zlatých „na dům své manželky č. 5 na malé straně [!]. Sbor vzal tenkrát tu věc v úvážení a však nalezl hypotéku tak nedostatečnou a poměry spoluvlastníků tohoto domu tak nepříznivé, že ač by rád byl tak učinil předce nemohl žádnou sumu ani zapůjčiti ani na cessi převzítí, pročež žádost odmítnouti musel.“⁷⁴⁾

„Pánové ze *Sboru*“ tak uspěli. Poručníkem Zdeňky byl ustaven František Brauner, který 3. července 1863 složil poručnický slib. Spolu se *Sborem* rozhodl o umístění Zdeňky do rodiny bibliotékaře Ignáce Jana Hanuše, otce pěti dcer. Toto rozhodnutí dokládá Braunerova zpráva okresnímu soudu pro Staré a Nové Město pražské z 9. července 1863. Brauner zde vychvaluje rodinu Hanušovu: „v rodině páně Hanušově nalezne Zdeňka Havlíčková netoliko pečlivého opatrování, ale i dobrého příkladu a přiměřené společnosti s dcerami pana Hanuše, dívkami přiměřeného stáří, dobrého vychování a mnohostranného vzdělání“. Náklady na byt a stravu uhradí *Sbor*. Pokud se týče Zdeňčina vzdělání, až do konce školního roku má zůstat „žáčkou ústavu paní Tesařové“, navíc si ponechá tři dosavadní domácí učitele (byli rovněž placeni *Sborem* a učili ji literaturu, francouzštinu a hudbu); pro příští rok „míním Zdeňku, která skončí 15 rok stáří, nedati již do školy, ale držeti pro ní [!] domácí učitelé [!], pod dohlídkou nového člena (vlastně náhradníka) sboru p. Dra Gablera, pedagoga a ustanoveného ředitele pro nastávající vyšší dívčí školu obce Pražské.“⁷⁵⁾

Třebaže úřední výměr okresního soudu z 31. července 1863 nařizoval Jarošovi předání Zdeňky Braunerovi, Adéla Jarošová se nedala: neteř odmítla vydat.⁷⁶⁾ Ani Zdeňce se odchod od Jarošů nelíbil, jak dokládá její nedatovaný dopis psaný babičce Josefě Havlíčkové někdy v létě 1863, pozoruhodný tím, do jaké míry už dívka vnímala nedůstojnost svého postavení: „Drahá babičko! Ani sobě pomysli nemůžeš, jak nešťastná jsem! Jak mě celý svět pronásleduje. Nemají na tom dost ty [!] necitlivci, že o své peníze jako o almužnu prosit musím, ale připravili by mě rádi o zdraví, ba o život. Pomysli si, drahá babičko, nyní ještě ke všemu vzali Jarošovi poručnictví a mě chtějí dát někam jinam. Kam? To Bůh sám ví! Předevčirem pozval mě Brauner

72) Tamtéž.

73) Merhout, Zdeňka Havlíčková, s. 48.

74) LA PNP, fond Karel Havlíček Borovský, Zdeňka Havlíčková, doklady, kart. 14/A/25.

75) Tamtéž.

76) Bohuslav Trojan, Z mládí Zdenky Havlíčkové, „dcery národa“. Typografický sborník 1917–1918, s. 86.

k sobě, držel mně asi 2 hodiny kázání a pak jak se to skončilo, to ani nevím, poněvadž jsem se z toho rozstona a byla jsem tak bez smyslů, že myslela maminka,⁷⁷⁾ že sem se zbláznila a poslati musela pro doktora. Brauner učiněn je svým přičiněním mým poručníkem, ale bohda, že ním [!] nebude dlouho. Totiž ucházíme se o to, aby byl Alois,⁷⁸⁾ jakožto nejbližší a ke mně nejlaskavější příbuzný, poručníkem. Ubohá maminka, Alois jsou skoro bez sebe nad neštěstím a nad osudem, který mě tak krutě stihá. Aloisovi se snad nejedná o to, aby vládl mým měním [!], nýbrž mou osobou. On byl ten, který začal národní loterii a který všechno uvedl v pořádek. Alois dokázal a posud dokazuje, že né pro zisk se o mě tak otcovsky stará, ale z pouhé lásky. Teď najednou začnou se o mě starat, a dřív to o mě žádný ani nevěděl. Zahynouti bych byla musela, kdyby mě Jarošovic nebyli vzali k sobě a co na mě obětovali, tuším je Ti známé. Bohužel a k mému a jejich zármutku jsou za to jen pořád pomlouvány [!] a přetřepovány. Drahá babyčko [!], kdybych Ti tak všechno moje a mých pěstounů utrpení měla popisovat, že bys nad námi splakala. Však s důvěrou v Boha snad všechno dobře přetřpím! [...] Tvá ubohá vnučka Zdeňka.⁷⁹⁾

Na její názor se ale nikdo neptal, a tak 1. října 1863 byla přestěhována do zcela cizí rodiny. Hanušovi bydleli v Klementinu; v křídle do Mariánského náměstí měla Zdeňka svůj pokoj. Temperamentní Havlíčková, vědoma si své výjimečnosti, nebyla v rodině, která své dcery vedla přísně k pokoře a skromnosti, šťastná. Navzdory tomu, že dcery Hanušovy jí byly věkově blízké. V zájmu spravedlnosti je třeba říci, že ani Laura Hanušová to neměla se svou schovankou lehké. Později se zřejmě vedly debaty o důvodech Zdeňčiny nespokojenosti, kterou v rodině bibliotekáře projevovala, a Eliška Krásnohorská, mezi jejíž spolupracovnice v *Ženských listech* patřily Dora, Klemeňa a Milina Hanušovy, se rodiny vehementně zastala: „Znala jsem Zdeňku od dvanáctého roku z každodenního styku, neboť byly jsme spolužačkami v soukromé škole manželů Svobodových, znala jsem ji ještě později dosti zblízka, když bratr můj byl jejím učitelem hry na piano, a znala jsem paní Hanušovou a dcery její po mnohá léta nejen z povrchní pospolitosti, ale z reálného jednání, [...] i vím s plným bezpečím, že v domácnosti této panovala výchova rozumná, ale laskavá, pořádek vzorný a bedlivá správnost ve všem, že tu bylo přáno všem pěkným, neškodným, hravě ušlechťujícím radostem dívčího mládí, vůbec směr zdravý, požadující úcty ku povinnosti již u dítěte počínaje [...] Uvyklať i Zdeňka leccemu, čím jí zhýčkávala slepá láska příbuzných a čemuž odvykati ji musila učít správná péče pěstounek svědomitých. A kdyby mi nebylo do duše protivno vytahovati na pospas klepařům stinné stránky ze soukromí živých i mrtvých, vyšly by najevo skutečnosti přesvědčující každého, že krivdou nebyla stížena Zdeňka, nýbrž rodina Hanušova, která jen ku prospěchu Zdeňčinu konala svou povinnost, uplatňujíc na ní mírně, ale správně vliv mravní.“⁸⁰⁾

77) „Maminkou“ nazývala Havlíčková Adélu Jarošovou.

78) Alois Sýkora.

79) LA PNP, fond Karel Havlíček Borovský, Zdeňka Havlíčková, Korespondence přijatá, Zdeňka Havlíčková Josefě Havlíčkové, Praha, b. d., kart. 14 B 4.

80) Krásnohorská, Co přinesla léta, s. 134–137; též Eliška Krásnohorská, Z drobných vzpomínek literárních. Zlatá Praha 37, 1920, s. 410–411.

Zdeňka Havlíčková byla nejen nešťastná, ale i nemocná: postonávala někdy od počátku roku 1865. O přetrvávajícím onemocnění horních dýchacích cest se zmiňuje v dopise babičce ze začátku března 1865.⁸¹⁾ Právě u Braunerů, kam chodila stále častěji, u ní některý z lékařů (patrně Hamerník nebo Podlipský)⁸²⁾ diagnostikoval počínající tuberkulosu. S romantickou myšlenkou možné smrti Havlíčková koketovala a záměrně neopatrným jednáním si občas přivolala nachlazení. Dne 19. února 1866 psala své přítelkyni Elviře Kheilové: „Holenku Elvíro – s tou mou smrtí se to tak pomalu blíží. Najednou jsem dostala nemoc, vlastně to není nemoc, když to je ve své míře – a teď náramně slábnu. Doktor mi mnoho nařídil, pak ještě v jiném pokoji s p. Braunerovou – když přišla, byla uplakaná. Potom pravila: „Liebe Zdeňka – du bist halt nach der Mama – ich bite [!] Dich gebe nur echt das Du Dich nicht [?] verkühlest und nimm Dir nur nicht zu viel zum Herzen du könntest sonst gleich die Abzehrung bekommen!“ Dnes jsem šla do školy a neměla jsem. NB bez kaloší. Zmáčela jsem si nohy a nyní mě při každém dychnutí píchne.“⁸³⁾

Jistě slouží manželům Braunerovým, rodičům čtyř dětí, ke cti, že si k sobě vzali dívku s počínající tuberkulózou. V každém případě se Hanušovi „dcery národa“ docela rádi zbavili. Na samém začátku března 1866 se přestěhovala k Braunerům, podle hlavy rodiny z vlastního rozhodnutí.⁸⁴⁾ U Braunerů, kde měla vlastní pokoj a kde bylo „velice veselo, z čehož pochází, že lehčeji se zažijou strašlivé scény této rodiny“,⁸⁵⁾ zůstala až do roku 1870. V zámožné rodině cholerickeho advokáta, svobodomyšlné, kultivované a uměnilovné paní Augusty a čtyř relativně divokých dítek ve stáří osmi až třinácti let nepanovala zdaleka tak přísná kázeň, jako tomu bylo u Hanušů. Se zámožnou rodinou Zdeňka střídala pobyty v pražském domě u Racenbeků, kde paní Braunerová vedla salon, a na letním bytě v bývalém mlýně v Roztokách u Prahy, který Brauner koupil na počátku šedesátých let. S Augustou Braunerovou a jejími dcerami podnikla Zdeňka v létě roku 1868 cestu do Drážďan, kde navštívily proslulou obrazárnu v Zwingeru.⁸⁶⁾ Elegantní Braunerová nebránila Zdeňce v nákupu toalet, módních doplňků, podporovala ji také v četbě (a nákupu knih) a hudbě (včetně nákupu notového materiálu). Zdeňce takový život vyhovoval. V domě Braunerových našla navíc spřízněnou duši – byla jí vychovatelka Anny a Zdeňky Braunerových Betty Ševčíková. Ta se stane důvěrníci nejen vztahu mezi

81) LA PNP, fond Karel Havlíček Borovský, Zdeňka Havlíčková, Korespondence odeslaná, Zdeňka Havlíčková Josefě Havlíčkové, b. m. (Praha?), 7. 3. 1865.

82) Pro Podlipského mluví skutečnost, že byl lékařem manželů Havlíčkových a Zdeňku léčil už jako dítě. V jeho lékařských zápiscích, které si vedl v letech 1858–1862, je návštěva u ní zaznamenána ve dnech 3., 4., 5. června 1862, kdy ji léčil na „pertusis“, zádušný kašel. LA PNP, fond Josef Podlipský, Lékařské zápisníky 1858–1862. Mezi jeho pacienty ovšem Braunerovi nepatřili, jejich rodinným lékařem byl Josef Hamerník – i ten Zdeňku léčil.

83) LA PNP, fond Karel Petr Kheil, Osobní fond, Korespondence cizí, kart. 12/86, Zdeňka Havlíčková Elviře Kheilové, 19. 2. 1866.

84) LA PNP, fond Karel Havlíček Borovský, Zdeňka Havlíčková, doklady, kart. 14/B/24. Zpráva F. A. Braunera okresnímu soudu pro Staré a Nové Město pražské z 15. 3. 1867.

85) LA PNP, fond Karel Petr Kheil, Osobní fond, Korespondence přijatá, Zdeňka Havlíčková Karlu Petru Kheilovi, b. m., 2. 3. 1866.

86) LA PNP, fond Karel Havlíček Borovský, Zdeňka Havlíčková, Korespondence odeslaná, Zdeňka Havlíčková Josefě Havlíčkové, b. m. (Rakovník), b. d. (léto 1869?).

Havlíčkovou a Karlem Petrem Kheilem, ale později bude krýt i Zdeňčinu lásku k baronu Battagliovi.

V době pobytu u Braunerů dosáhl kult „dcery národa“, z které se stala elegantní mladá dáma, zapomínající zjevně na Jarošovy i babičku v Německém Brodě,⁸⁷⁾ vrcholu. Přes Zdeňčino kverulantství je zjevné, že se svou novou, byť vnucenou roli, naučila hrát a zatím jí zjevně nevadila: tak trochu týrala svého nápadníka Kheila, hezky se oblékala, nechávala se uctívat od spolužaček a přítelkyň, podepisovala se „dcera národa českého“.⁸⁸⁾ Stačí ale jen malý úkrok stranou, jedno porušení kánonu celonárodního symbolu, a z „dcery národa“ se stane národní štvanec.

87) „Drahá milovaná babičko! [...] Neslyšela jsem dávno již ničehož o Tobě – kromě toho, co mi můj pan poručník o Tobě vyprávěl. Činil mi výčitky zasloužené, že poměr mezi tebou a mnou jest tak cizí, kdež jsme si přec tak blízky. Pan doktor Brauner mi pravil, že ani nevím, jak výbornou a ctihodnou babičku mám – přikazoval mi abych Ti psala, což se dnes tedy osměluju činit [...]“ LA PNP, fond Karel Havlíček Borovský, Zdeňka Havlíčková, Korespondence odeslaná, Zdeňka Havlíčková Josefě Havlíčkové, b. m. (Rakovník), b. d. (léto 1869?).

88) Čeněk Zibrť, Zdeňka Havlíčková ve světle vzpomínek rodiny Trojanovy. Ženský svět 31, 1927, s. 2.

OHLÉDNUTÍ ZA DĚTSTVÍM SOCIOLOGA EMANUELA CHALUPNÉHO V TÁBOŘE

Hana Klínková

„V padesáti letech mé literární činnosti opětovně mne překvapilo, že ze všech oborů činnosti největší pozornost budily vzpomínky“.¹⁾

Emanuel Chalupný

Mezi významné táborské rodáky bezesporu patří Emanuel Chalupný (1879–1958), jeden ze zakladatelů české sociologie, právník, autor celé řady odborných prací z oblasti sociologie, práva, literatury, ale i autor knihy o Vltavě a skautingu. Přítel Otokara Březiny,²⁾ F. X. Šaldy,³⁾ Ladislava Klímy,⁴⁾ Jiřího Wolkra,⁵⁾ Františka Bílka⁶⁾ a řady dalších významných osobností.

Narodil se 14. 12. 1879 v Táboře, kde jeho otec pracoval jako zástupce banky Slavia. V letech 1890–1899 navštěvoval táborské gymnázium a po jeho ukončení se zapsal na studium práv v Praze. Během studia práv absolvoval i přednášky na filozofické fakultě Karlovy univerzity, kde ho zajímaly především obory filozofie a literatura. Po ukončení studia nastoupil jako soudní praktikant v Praze, krátkou dobu působil v redakci *Času*, poté odešel jako praktikant do Mladé Boleslavi a Velvar. V roce 1906 se vrátil do Prahy, kde přijal nabídku na vedení redakce týdeníku *Přehled*. Zde působil až do roku 1910. V tomto roce si otevřel advokátní praxi v rodném Táboře, kterou zde provozoval až do roku 1928. I po svém návratu do Tábora pokračoval v odborné práci na tématech, která ho zajímala již od dob vysokoškolských. Jeho prioritou byla sociologie. Od roku 1914 začal pracovat na souborném díle *Sociologie* a postupně vydal jeho pět svazků vycházejících v letech 1916–1922. Některé díly později přepracoval a vydal znovu. Roku 1923 se stal docentem sociologie na Masarykově univerzitě v Brně, roku 1924 docentem na České

1) Emanuel Chalupný, Paměti. Literární archiv Památníku národního písemnictví (LA PNP) Praha, fond Emanuel Chalupný, oddíl rukopisů vlastních. Předmluva, s. 1.

2) Otokar Březina (1868–1929), učitel, básník, prozaik, esejista.

3) F. X. Šalda (1867–1937), literární kritik, básník, dramatik, beletrista, překladatel, profesor moderní literatury na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

4) Ladislav Klíma (1878–1928), filozof, spisovatel, dramaturg.

5) Jiří Wolker (1900–1924), básník, prozaik, dramatik.

6) František Bílek (1872–1941), sochař, grafik, ilustrátor.

technice v Praze, od roku 1928 působil jako profesor na Svobodné škole politických nauk a od roku 1936 byl mimořádným profesorem na univerzitě v Brně. Byl členem a funkcionářem mnoha vědeckých institucí, mj. Sociálního ústavu v Praze, Československé akademie zemědělské, Ukrajinského ústavu sociologického v Praze. Patřil mezi spoluzakladatele Masarykovy sociologické společnosti, byl členem Mezinárodního sociologického institutu v Paříži, Sociologické společnosti v Ženevě. Vedle řady sociologických prací, kromě již uvedené *Sociologie* lze zmínit alespoň *Úvod do sociologie* (1905), *Poměr sociologie k vědám právním a státním* (1917), *Povaha česká a zvláště jihočeská v antropogeografii* (1918), *Český stát z hlediska sociologie* (1918), *Sociologie a školy* (1929), *Literární historie a sociologie* (1943), byl E. Chalupný autorem mnoha dalších knih, např. o K. Havlíčkovi (1908), J. Jungmannovi (1911), O. Březinovi (1912), J. V. Sládkovi (1916), J. Holečkovi (1922, 1926) atd. Sestavil také několik edic z korespondence významných literárních osobností: *Dopisy a výroky Otokara Březiny* (1931), *Dopisy Otokara Březiny Anně Pammrové z let 1889–1905* (1936), *Vzájemná korespondence / František Xaver Šalda, Miloš Marten* (1941). Podrobný soupis díla E. Chalupného sestavili Karel Urianek a Vladimír Mojžíš.⁷⁾

Z výše uvedeného stručného životopisu Emanuela Chalupného vyplývá, že až na zhruba jedno desetiletí v letech 1899–1910 prožil celý svůj život v Táboře. Své rodné město i jeho okolí měl velice rád. Prožil zde nejen své dětství a ranou mladost i období své aktivní činnosti, ale i méně příznivou dobu, kdy se v závěru svého života ocitl v jakési izolaci. Jeho poslední odborná práce *Sociologie pro každého* vyšla v roce 1948. Jméno E. Chalupného pak na řadu let zmizelo z odborné literatury a recenzí. Objevilo se až v nekrologu po jeho smrti v roce 1958 a poté až v 60. letech 20. století v době uvolnění politického klimatu. Poté se jeho jméno a odkazy k jeho odborné činnosti opět vytrácejí. Ke změně došlo až v 90. letech 20. století, odkdy se jeho jméno a dílo dostává postupně zaslouženého místa v dějinách české vědy. Přispělo k tomu i sympozium konané v říjnu roku 1998 při příležitosti čtyřicátého výročí úmrtí E. Chalupného, hodnotící jeho osobnost a dílo v řadě kontextů. Není vůbec náhodou, že se toto sympozium konalo právě v Táboře, kde se E. Chalupný narodil. Tábor byl zařazen mezi témata pořádané akce a město se objevilo i v jejím názvu *Emanuel Chalupný, česká kultura, česká sociologie a Tábor*. Akci a pořadatele především z Masarykovy univerzity v Brně, větve Jihočeské univerzity v Táboře a Filozofického ústavu AV ČR v Praze podpořil i Městský úřad v Táboře a Klub za staré město Tábor. Během konání sympozia byla odhalena pamětní deska E. Chalupného na domě Slavia nad Lužnicí, kde prožil velkou část svého života. Z příspěvků sympozia byl vydán sborník,⁸⁾ který k vydání připravil v roce 1999 Josef

Zumr.⁹⁾ Finanční podporu na vydání sborníku poskytl Fond AV ČR pro vydávání vědecké literatury a podpořil ho opět i Klub za staré město Tábor.

Někteří z referujících na výše uvedeném sympoziu se ve svých příspěvcích odkazovali na informace získané v *Pamětech* Emanuela Chalupného. Tyto *Paměti* nebyly dosud vydány. Nacházejí se v písemné pozůstalosti E. Chalupného v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze (dále LA PNP).¹⁰⁾ Další exemplář je uložen (stejně jako další část osobní pozůstalosti) v rodině E. Chalupného. *Paměti* v LA PNP jsou ve formě strojopisu s drobnými rukopisnými korekturami, opravami a poznámkami. Lze předpokládat, že je Emanuel Chalupný původně napsal ručně a poté byly přepsány strojem, buď samotným autorem nebo někým dalším. U dochovaných exemplářů v LA PNP lze soudit dle poznámky na počátku druhého dílu (viz následující odstavec), komentující pod označením „red[akce]“ text úvodu II. dílu *Pamětí*, že jsou přepisem blízkého člověka, pravděpodobně synovce E. Chalupného JUDr. Václava Skládaného,¹¹⁾ který provedl i základní redakci textu.

Nevíme, kdy začal Emanuel Chalupný vzpomínky psát, pravděpodobně po roce 1948, jak lze usuzovat z textu osmistránkové předmluvy k *Pamětem*, ve které se autor zabývá žánrem memoárové literatury a jejím místem v kontextu literárním i historickým. *Paměti* obsahují mnoho cenných informací k životu a dílu E. Chalupného. Jsou poměrně rozsáhlé, mají 1308 stran a jsou rozděleny do tří dílů. Existuje velký nepoměr mezi obsahem a rozsahem prvního, druhého a třetího dílu. Nejrozsáhlejší je první díl věnovaný dětství a gymnazijním létům a vysokoškolským studiím, celkem 1085 stran (zde je nutno poznamenat, že se ve fondu E. Chalupného v LA PNP dochovalo pouze líčení prvního ročníku, další text chybí). Druhý díl v rozsahu 80 stran je stručnější a popisuje období praxe v Mladé Boleslavi, Velvarech a Chalupného činnost v redakci *Přehledu*. Třetí díl zachycující život a dílo Chalupného od roku 1910 je již víceméně jakousi stručnou výčtovou mozaikou v rozsahu 63 stran. Je to samozřejmě škoda, ale lze konstatovat, že se tento jev vyskytuje u řady vzpomínek dalších významných osobností. Okolností může být celá řada, především však jsou na řadě věk a zdraví. U Chalupného k tomu zřejmě přistoupily ještě problémy se soudními obviněními vedenými proti jeho osobě na počátku 50. let. Na počátku II. dílu *Pamětí* se s tímto problémem snaží E. Chalupný vyrovnat formou úvodní poznámky s nadějí, že se ještě k doplnění textu vrátí, k čemuž, bohužel, již nedošlo: „Upozornění. Tento díl „Pamětí“ není tak soustavně zpracován jako díl I. Jednak látka sama, sahající až do nynější doby, je příliš rozmanitá, jednak byl jsem nucen psát díl tento s největším chvatem, a tu ovšem časová posloupnost i věcná spojitost tím byly porušeny. Jsem si těch nedostatků vědom, i prosím, aby mi nebyly vytýkány. Sám byl bych psal ten díl pozvolněji a látku seřadil pravidelněji. Ale chvat shora zmíněný zavínil, že jsem to provést nemohl. Jistě jsou v dílu tom i mezery obsahové, jež odstranit budu moc až dodatečně. Ostatně je známo, že v pracích historických doba nejnovější bývá nejvíce postižena, protože tu chybí časový odstup; proto mnozí

7) Karel Urianek – Vladimír Mojžíš, Soupis díla Emanuela Chalupného, in.: Emanuel Chalupný, česká kultura, česká sociologie a Tábor. Sborník příspěvků ze stejnojmenného symposia konaného ve dnech 2.–3. října 1998 v Táboře. FILOSOFIA, nakladatelství Filozofického ústavu AV ČR, Praha 1999, s. 271–387.

8) Viz údaj o sborníku v předchozí poznámce, celkový rozsah sborníku 391 s.

9) Josef Zumr (nar. 1928 v Táboře), filozof, pracovník a vedoucí Filozofického ústavu AV ČR.

10) Fond Emanuela Chalupného v LA PNP obsahuje 21 kartonů. Soupis fondu Emanuel Chalupný (1879–1958) byl vydán v roce 1993 v edici inventářů pod č. 587.

11) Václav Skládaný (1926–1997), synovec E. Chalupného, správce části Chalupného pozůstalosti.

historikové i pisatelé memoirů někdy nejnovější dobu vůbec vynechávají. Já jsem ji nevynechal, ale možno, že jsem v celém období tom (1910–1956) vynechal nebo nedostatečně vylíčil některé detaily. Snad, opakuji, bude mi možno později zapsat, na co jsem si ve chvatu nevzpomněl, nebo co jsem náležitě nedoceníl. S touto výhradou předkládám dílo to veřejnosti a prosím, aby ti, kdo mohou, mne ev[entuálně] nedostatky laskavě upozornili.¹²⁾ Pod strojopisným přepisem tohoto textu se nachází výše zmíněná, taktéž strojopisná poznámka redaktora a zřejmě i přepisovatele textu: „Poznámka 1): Autor se vydání svých „Pamětí“ nedožil. Zemřel v r[oce] 1958. Právě vzhledem k této skutečnosti pokládáme za nutné zveřejnit i toto úvodní upozornění, které nejlépe charakterizuje autorovo hodnocení této části „Pamětí“. Pozn[ámka] redakce.“¹³⁾

I při psaní pamětí v sobě Chalupný nezapřel systematika a analytika. Při čtení jeho textu má čtenář pocit, že postupuje s autorem od vytčené mety k další metě poté, co je splněn úkol, tedy přehledně popsáno a klasifikováno určité období, zážitek, konkrétní postava, vysvětleny okolnosti dění. Chalupný se snažil zaujmout (samozřejmě v rámci lidských možností) nestranné stanovisko. Ostatně o tom, že psaní pamětí nebylo pro E. Chalupného pouhou zábavou a nostalgickým nahodilým vzpomínáním, svědčí i jeho slova z třetího dílu jeho Pamětí, kde si posteskl nad tím, že musí s poslední částí pamětí chvátať: „Jinak by se mi bylo pracovalo v psaní těchto Pamětí, které jsem založil přesně vědecky, ač je může snadno číst každý. Já jsem hleděl psát vědy přístupně, a tomu i zde zůstávám věren. Prací je i psaní Pamětí, ale někdo to neuzná, ač právě v oboru tom je v české literatuře mnoho mezer.“¹⁴⁾

Pro doklad systematickosti přístupu Chalupného při psaní vzpomínek, ale i pro představu jejich obsahu uvádím podrobný přehled jednotlivých kapitol a podkapitol (částí) všech tří dílů uložených v LA PNP. Číslování provedené přepisovatelem textu není průběžné, v jednotlivých kapitolách se mění jeho podoba, v některých částech je psáno strojopisně, v jiných částech je pak provedeno tužkou v horním rohu stránky. U psaní čísel dílů, kapitol a podkapitol ponechávám původní označení římskými a arabskými číslicemi.

I. DÍL

Část 1. (Počátky)

I. Dolejšův rod.	s.1–12
II. Rod Chalupných.	s. 12–20
III. Počátky naší rodiny.	s. 21–38
IV. První školy.	s. 39–47
V. Věci hospodářské a právní; obecní politika.	s. 48–70
VI. Dokončení obecní školy.	s. 70–100
VII. Dražičky.	s. 101–122

12) E. Chalupný, Pamětí, díl II, 2. část, s. 2 (LA PNP Praha, fond Emanuel Chalupný, oddíl rukopisů vlastních).

13) Tamtéž.

14) Tamtéž, díl III, kapitola XXIX, s. 61.

Část 2. (Gymnasium)

I. Situace.	s. 123–125
II. Ředitel Riss a historik Sedláček.	s. 126–153
III. Profesor Kerber.	s. 1–4
IV. Profesor L. Ferber.	s. 4–10
V. První rok na gymnasiu (1890/1).	s. 10–17
VI. Poprvé v Praze.	s. 18–20
VII. Druhý rok gymnasia. Profesori Ryneš a Konrád.	s. 20–28
VIII. Profesor Lepeška.	s. 28–31
IX. Profesor Martin Kolář.	s. 31–33
X. Profesor Chmelík.	s.33–36
XI. Profesor Bernard.	s. 37–41
XII. Druhý rok gymnasia.	s. 41–52
XIII. Změny v rodině. Matčín skon.	s. 52–57
XIV. Druhý pobyt v Praze.	s. 58–60
XV. Profesor Novák.	s. 61–73
XVI. Profesor Saturník.	s. 74–93
XVII. Židé. Kantor Reichard.	s. 93–97
XVIII. Třetí rok gymnasia.	s. 97–119
XIX. Katecheta Korecký.	s. 119–122
XX. Profesor Sedláček.	s. 123–161
XXI. Čtvrtý rok gymnasia.	s. 1–15
XXII. Veřejný život v r. 1893/4.	s. 15–41
XXIII. Profesor V. Voborník.	s. 42–47
XXIV. Pátý rok gymnasia.	s. 48–66
XXV. Veřejný život 1894/5.	s. 67–100
XXVI. Profesor Vycpálek.	s. 101–113
XXVII. Šestý rok gymnasia.	s. 114–158
XXVIII. První pokusy básnické.	s. 1–47
XXIX. Veřejný život roku 1895/6.	s. 48–101
XXX. Profesor K. Thir.	s. 102–108
XXXI. Profesor Bečka.	s. 109–117
XXXII. Sedmý rok gymnasia.	s. 118–150
XXXIII. Literární činnost r. 1896/7.	s. 1–26
XXXIV. Přednáška „Umění a věda“.	s. 27–43
XXXV. Veřejný život r. 1896/7.	s. 44–113
XXXVI. Prázdniny. První cesta na Šumavu.	s. 1–19
XXXVII. Osmý rok gymnasia (1. pololetí).	s. 20–47
XXXVIII. Přednáška „O modernosti a pokroku“.	s. 48–51
XXXIX. Literární činnost r. 1897/8.	s. 52–62
XL. Dokončení gymnasia (2. pololetí VIII. roku a maturita).	s. 63–89
XLI. Prázdniny po maturitě.	s. 90–98
XLII. Veřejný život r. 1897/8.	
A. Politika.	s. 1–46
B. Politika.	s. 1–71

Část 3. Universita	
I. První dva měsíce na universitě.	s. 1–25
II. Veřejný život na podzim r. 1898.	
A. První moje přednáška spolková.	s. 25–56
B. Ostatní účast na veřejném životě.	s. 57–93
III. Rok 1899.	
I. Počátky.	s. 94–112
II. Studentské bouře.	s. 112–130
II. DÍL	
Část 1 – v LA PNP chybí	
Část 2 (1904–1910)	s. 1–80
III. DÍL	
I. Advokacie.	s. 2–3
II. Veřejný život.	s. 3–4
3. Společenské styky.	s. 4–5
4. Praha.	s. 5
5. „Vltava“. Literatura. Komorní hudba.	s. 5–7
6. Válka. „Sociologie“. Veřejné otázky. J. Wolker.	s. 7–11
7. Mír.	s. 11–12
8. Sokol, skauting.	s. 13–17
9. Závěť básníka O. Březiny a jeho skon.	s. 17–18
10. Básník Jakub Deml a jeho poměr k Březinovi.	s. 18–19
11. Docentura.	s. 20
12. Šalda, Bláha, atd.	s. 20–23
13. Melantrich aj.	s. 23
14. Stávky.	s. 23–24
15. Cestování.	s. 24–35
16. Politická škola.	s. 36
17. Sny.	s. 37–40
18. Mých 60 let. – Sověty.	s. 40
19. Noviny. Šachy.	s. 40–43
20. Josef Holeček.	s. 43–44
21. Přátelství.	s. 44–49
22. Literární práce a hudba.	s. 49–51
23. Okupace a persekuce.	s. 51–52
24. Po válce.	s. 52–53
25. Soudy.	s. 53–54
26. Rozličná činnost.	s. 54
27. Kritika, politika, politická škola.	s. 54–59
28. Ve výslužbě.	s. 59–60
29. Vazba a nemoc.	s. 61–62

REJSTRÍK (Paměti Dr. E. Chalupného – I. díl)

rozsah 72 stran

Pro představení textu Chalupného *Paměti* jsem vybrala první čtyři kapitoly prvního dílu: I. Dolejšův rod, II. Rod Chalupných, III. Počátky naší rodiny, IV. První školy. Kapitoly I. a II. jsem pro přehlednost a účel edice zkrátila, označení krácení (...), kapitoly III. a IV. uvádím v úplnosti. V těchto kapitolách líčících kořeny rodiny Chalupných a první roky jeho života stejně jako v následujících kapitolách, vztahujících se k dětství a mládí Chalupného najdeme cenné informace pro pochopení řady momentů týkajících se povahy, formování a životních hodnot pozdější významné osobnosti. Chalupný si byl naprosto vědom významu dětství a zážitků z dětství pro vývoj každého jedince, pro rozvoj sociálních vztahů a pozdějších názorů. Proto také v líčení dětství a raného mládí najdeme mnoho osobních zážitků, postřehů a hodnocení. Podrobně se zabývá jednotlivými členy rodiny, které poznal, i svými předky, které již nezažil. Nevyhýbá se ani líčení nejednoduchého vztahu s dominantním otcem, kterého si sice velice vážil, který mu ale zároveň znesnadnil cestu k sebeprorázení se v osobním životě. V líčení dětských zážitků lze nalézt i zdroje, z kterých se formovala Chalupného pracovitost, smysl pro pravdu a spravedlnost atd. Sám se k osobnímu angažmá v prvních kapitolách *Paměti* vyjádřil v předmluvě takto:

„Dílo toto liší se tedy od mnohých pamětí obsahem a směrem kulturně historickým. Nevystupuji zde jako první tenor, kolem jehož výkonu se točí celá opera, nýbrž spíše jako pouhý svědek událostí, o nichž píše. Tyto události a osoby, s kterými jsem se v životě setkal, chci vyrvat z tůně zapomenutí nebo z krivých obrazů, o nich v tisku podaných. Neustále při tom přihlížím k potřebám veřejnosti, pro kterou píšu, a ryze soukromé věci pomijím. Někteří přátelé vůči tomuto programu díla mého namítali: píšeš-li své paměti, piš nejvíce právě o sobě, více než o jiných. Tomuto přání nemohu vyhovět; nemohu a nechci své paměti vytrhovat z rámce doby a společnosti a soustředovat je přednostně kolem své osoby. I při kulturně historickém směru svém, nutně budou osobními, protože osoba moje bude v nich vystupovat neustále, byť nejčastěji pouze jako svědek. Také soukromé poměry mé budou zde vypsané, pokud je toho třeba k zaokrouhlení celku – tudíž podávám zde i nutné informace zejména o své rodině a dětství, jakožto východisko vyprávění dalšího, jež bude vlastním těžištěm spisu. Zprávy ryze osobní, soukromé a důvěrné, tudíž vypustím; nejvýše snad něco z nich vypíšu v dodatku, objeví-li se potřeba toho. Jinak tisk a korespondence je mi stále veřejným zájmem a veřejná potřeba informací tohoto druhu.“¹⁵⁾

Při čtení ukázek *Pamětí* Emanuela Chalupného si snad každý čtenář uvědomí, jak by rád v četbě pokračoval a dověděl se něco více nejen o E. Chalupném, jeho rodině, ale i o profesorech tábořského gymnázia, dění v Táboře a dalších osudech autora pamětí. Je škoda, že je to v současné době umožněno pouze badatelům, kteří se mohou dostat k tomuto materiálu ve studovně LA PNP. Přála bych Táborákům, ale i dalším čtenářům z laické veřejnosti i odborných kruhů, aby se toto dílo dočkalo co nejdříve knižního vydání. Zasloužil by si to i autor *Pamětí*.

Za souhlas s uveřejněním následujícího textu děkuji pochopení a vstřícnosti příbuzných Emanuela Chalupného.

¹⁵⁾ E. Chalupný, *Paměti*, Předmluva, s. 4–5 (fond E. Chalupný, LA PNP Praha, oddíl rukopisů vlastních).

Dolejšův rod

Čechy jsou zajímavý útvar zemský. Nejen zeměpisci světového jména, jako belgický Elisée Reclus¹⁶⁾ v obrovském spise „L'homme et la terre“, je uvádějí za významný překlad uzavřeného celku územního, ale i děti na školách českých učí se, že země tato je čtverhran, ohraničený na všech stranách pohořími a zároveň tvořící jednotný celek vodopisný. Zajímavější než-li toto vše pak jest rozvržení vodní sítě, kterého si sotva kdo povšimnul. Do hlavního toku Vltavy proudícího zemí od jihu na sever a dělicího ji na dvě polovice, vtékají tři páry poboček postupem kupodivu pravidelným: nejprve se vlévá od východu Lužnice, potom od západu Otava, skorem o 100 km později přichází od východu Sázava, po ní od západu Berounka. Totéž pak opakuje se do třetice, když od východu přichází Labe a po něm od západu Oharka. Také směry jednotlivých řek uvnitř země rozloženy jsou dosti souměrně, takže říční síť Čech jest opravdu podivuhodná.

Leč ani zde není pravidlo bez výjimky. Tou výjimkou, a velmi nápadnou, je tok Lužnice. Tato řeka pramení jen 26 km od Vltavy, ale místo aby jako pobočky ostatních směřovala k ní přímo, naopak se od ní z počátku odvrací, a teprve když se oddálila na 43 km, počíná se k ní poněkud vracet a teče potom k severu jako Vltava v určité vzdálenosti od ní. A ještě když urazila 148 km, jest od Vltavy vzdálená 27 km, jako byla u pramene, takže až potud činí dojem, jako by byla samostatnou řekou vedle Vltavy, ne její pobočkou. Ale tu se jí staví v cestu skalnatá hora, tak široká, že mohlo na ní zbudováno být celé město, a nutí řeku, aby se uhnula vlevo. Když Lužnice horu tu minula, obrací se opět k severu, aby pokračovala směrem původním, ale druhá skalnatá vrchovina ji znovu odráží vlevo. Řeka opakuje třikrát pokus, aby se dostala v původní směr, ale vysoký břeh ji pokaždé odráží. Nakonec je donucena obrátit se k jihu a posléze směrem jihozápadním se bere k Vltavě, takže její střední a dolní tok tvoří ohromný poloostrov na mapách zřejmý a překvapující.

Hora, jež takto zasáhla do toku Lužnice a do symetrie české vodní sítě, nabyła před půl tisíciletím historického významu a jména jako „hora Tábor“. Bylo na ní vystavěno město na výši 50 až 65 m nad řekou a potokem, jež ji hlubokými údolními téměř obklopují. Do těch údolí sklání se z města stráně, místy i příkré svahy. Právě pod městským hradem Kotnovem je nad řekou skála nejpříkrější a geologicky nejzajímavější. Její hornina migmatit prostoupena je drobnými zrnky granátovými, pročež ta „granátová skála“ jest jako přírodní památka úředně chráněna. K dolejší její části přistavěn je dům č. 417, jenž až do čtyřiceti osmi let mého věku byl vlastnictvím rodu Dolejšova.

Jméno Dolejš znamená občana bydlícího dole. Když shora z města přestěhovali se první občané dolů k řece, říkalo se jim „Dolejši“. Když přistěhovalců přibýlo a u řeky vznikla celá ulice, bylo arci nutno označovat později obyvatele její jmény

16) Elisée Reclus (1830–1905), francouzský zeměpisec.

osobními, ne již jen polohovým označením povšechným. Jméno Dolejšů zůstalo tedy jen těm, kdo se usadili dole nejdříve.

Stejně vzniklo jméno Dolejšů na protějším toku řeky, ve vsi Celkovicích. Většina pozemků obce té rozkládá se na náhorní planině a tam si rolníci postavili také své statky. Pod Celkovskou strání u řeky usazovali se zprvu pouze zemědělci a hořejší rolníci, hlavní živel v obci, nazývali je Dolejši. Tak časem vznikli na pravém i levém břehu Lužnice „Dolejšové“, kteří kromě jména a polohy obydlí neměli nic společného.

Časem i podoba obydlí jejich se změnila. Když některý člen rodu Dolejšů se přiznal nebo přestěhoval nahoru do města nebo do vsi, podržel jméno Dolejš, ač se s „dolejšími“ rozloučil. Tak postupem doby se stalo, že nejednou spojitost mezi jménem a obydlím Dolejšů se zpřetrhala. Dokonce došlo k paradoxu, že jediné místo v okolí Tábora, jehož název „Dolejš“ se dostal na speciální mapy, je položeno právě nahoře v polích za Celkovicemi.

Rod oněch Dolejšů, kterým náležel dům č. 417 v Táboře, měl ve zmíněné dolejší ulici, později nazvané „V koželuzích“, koncem 19. stol[etí] tři domy s čísly 417, 418 a 451. Vlastníky jejich v době mého narození byli Josef,¹⁷⁾ bratr mé matky, a moje babička Anna Dolejšová.¹⁸⁾ Josef byl syn manželů Josefa Dolejše,¹⁹⁾ krejčího, a Anny, roz[eně] Pánkové. Z manželství se zrodilo celkem sedm dětí – čtyři synové a tři dcery. Až na jednu z těchto dcer, jež zemřela příliš brzy, jsem je znal všechny osobně. (...) Bohužel, nezachovala se o nich data žádná, i mohu o nich povědět jen to, co jsem sám s nimi zažil neb od jiných příbuzných o nich slyšel a co se našlo v matrikách. Praděd můj Matyáš Dolejš byl krejčím v Celkovicích. Oženil se s Annou Černou z Větrov (obce vzdálené 3 km od Celkovic...) a měl s ní syna Josefa, jenž se narodil v Celkovicích roku 1814. Tento byl oddán r[oku] 1835 s Annou Pánkovou z Tábora. Tím sňatkem jeden z Dolejšů Celkovských přešel na druhý břeh Lužnice a stal se Dolejšem Tábořským

Anna Pánková, narozená r[oku] 1811, byla dcerou Jana Pánka, jenž se narodil r[oku] 1757 někde mimo Tábor, ale později se stal tábořským měšťanem. Roku 1788 se oženil s Kateřinou Příběňskou, narozenou r[oku] 1777, též mimo Tábor. Byl tešařem.

O své babičce Anně Dolejšové mohu mluvit ze své vlastní zkušenosti. Naproti tomu děd Josef zemřel dle matriky r[oku] 1875 před mým narozením, a dle toho bych ho byl nemohl znát. Pamatuji však, že jako malého chlapce mě jednou přivedli ke starci sedícímu v lenošce a říkali, že je to dědoušek. Tento dědoušek činil dojem kmeta vetchého a nehybného. Usmál se na mě, pohladil mne beze slov. Vícekrát jsem ho nespátřil. Kdo to tedy byl a byl-li to můj děd, nemohu říci.

Zato babičku, jež zemřela, teprve když mi bylo třináct let, jsem znal dobře a také jsem o ní slyšel mnoho zvláště z otcových vzpomínek, kdežto o dědovi jsem nevěděl nic. Dle toho všeho v rodině rozhodovala babička, jak se ukázalo i na osudu mých rodičů. Znal jsem ji jako stařenu věkem shrbenou, ale ještě silnou. Mluvila tónem

17) Josef Dolejš (1844–1905), strýc Emanuela Chalupného.

18) Anna Dolejšová (1811–1892), roz. Pánková, babička Emanuela Chalupného.

19) Josef Dolejš (1814–1875), dědeček Emanuela Chalupného.

dobráckým, ale dovedla i posměšně jiné pokořovat. Tělesná její konstituce měla rysy „dolejšovské“, jež po ní skoro všechny děti zdědily: postavu střední, ale sporou; lebku nevelikou, ale výraznou, jemný nos, ale ostatní rysy obličejové tvrdé. Také srdce měla tvrdé a lakomé. Otec vypravoval často, že myši jí sežraly mnoho papírových peněz, jež v bytě schovávala. I k vlastním dětem byla skoupá, přitom však půjčovala jedné paní peníze, které nikdy nedostala zpět. Byla nucena vybrat si je aspoň zčásti tím, že si dala za ně posílat obědy. Paní ta byla matkou známého tábořského historika K.[arla] Thira,²⁰⁾ dala své tři syny studovat (jeden se stal profesorem, dva kněžími) a na to jí prostředky nestačily. Žila tedy na dluh.

Z babiččiných dítek povahou se jí nejvíce podobaly dvě nejstarší, Václav²¹⁾ a Marie.²²⁾ Též ony byly tělesně silné a jako ona dočkaly se vysokého věku. Prvorozený Václav byl ze všech dětí nejzajímavější, bohužel jen pro podivínství a duševní nedostatků. (...) Vyučil se koželuhem, pak šel do ciziny na „vandru“. Později jako voják dostal se s rakouským vojskem až do Šlesvika a jak říkával, byl pouze několik hodin vzdálen od Hamburku; ale ani ty cesty neobnovily jeho rozum. (...) O málo mladší Marie měla dobrý rozum a dokonce se ráda chlubila: „Já jsem moudrá“. Ráda citovala bibli i tam, kde o náboženství nešlo. (...) Jako Václav žila dlouho (osmdesát šest let) a přežila několik mladších sourozenců. Po jejich smrti, zvláště po smrti bratra Josefa, příbuzenstvo se dělivalo o pozůstalosti majetku a tu, dle vypravování otce, teta Veřtátová byla by nejraději všechny cenné věci zabrala pro sebe a „pro Václava“, jež při tom dělení zastupovala. V této zděděné lakotě se jí podobala nejmladší sestra Bětuška,²³⁾ která žila s matkou až do její smrti. (...)

Úplně jinou povahu měl jejich bratr Josef. V něm osud postavil proti jejich lakotě štědrost, někdy až upřílišněnou. Josef byl znamenitý pekař. Ještě dnes lidé v Táboře zcela nezapomněli na jeho rohlíky, vypečené do zlata. Měly jako všechny jeho výrobky čilý odbyt. Rodný dům č. 417, kde měl pekárnu a krám, stojí na výhodné křižovatce u mostu, jež v 19. stol. byl jediným spojením mezi Tábořem a obcemi na levém břehu Lužnice. Všichni venkované odtud chodili a jezdili podle toho domu do města na trhy, do kostela i k úřadům a kupovali u Josefa. Kromě toho Josef najmul si v hlavní ulici města, v č. 156 v Pražské ulici, vedle domu, kde koncem 19. století objevena byla sgrafitová výzdoba, krámek, kam dovážel pečivo v nůši Václav a prodávaly je sestry. Tak byla celá rodina zaměstnána i živena Josefovým pekařstvím. Z jeho výnosu Josef zpachtoval si a později dokonce koupil největší statek za řekou v Celkovicích. I mohl péci pečivo z vlastního obilí. Když v 90. letech pekaři jali se pečivo zmenšovat přes odpor konzumentů, strýc Josef pekl pořád stejně velké housky; pekaři poslali dokonce k němu deputaci žádající, aby jim nedělal konkurenci a nepek tak velké housky. Ale strýc je rozhodně odbyl, že bude pořád péci jako dřívě. Přičilo se mu stupňování zjištěnosti a byl v něm dokonce i rys furiantství. Mlčel, když ho zaměstnanci na statku šidili, a důsledně to odůvodňoval

20) Karel Thir (1856–1931), středoškolský profesor, místopisec a historik Tábořska, autor odborných prací.

21) Václav Dolejš (1836–1925), strýc Emanuela Chalupného.

22) Marie Dolejšová (1841–1927), provdaná Veřtátová, teta Emanuela Chalupného.

23) Alžběta Dolejš (1854–1898), teta Emanuela Chalupného.

jednak přáním, že chce, aby všichni lidé u něho se měli dobře, jednak tvrzením, že má dosti majetku, aby to všechno vydržel. Jak šlechtěný byl, seznáte, až dospějeme ke vzpomínce na sňatek mé matky. Škoda, že kolem padesáti let se poněmáhlu víc a více hroužil do domýšlivého furiantství a zvykl si věčné úvahy překonávat naivním politizováním u džbánu. Seděl v krámě, četl nejlacinější noviny „Pražský deník“, přihýbal si pivečka a rozumoval o všelichemž, aniž to znal a rozvážil. Když například jsem ho navštívil a zmínil jsem se, že jsem složil jako právník první státní zkoušku, přel se se mnou o tom, jak se při těch zkouškách postupuje, ačkoliv sám u nich nikdy nebyl. Takto si též on alkoholem zbytečně život ukrátil a poněkud pokazil vzpomínku na jeho krásné vlastnosti. Samozřejmě toho dobří lidé využili a způsobili mu rozličné hmotné škody. Příklad: Jeden židovský obchodník mu dodal plesnivé obilí, strýc ve své dobrácké lehkomyšlnosti je přijal, místo aby je odmítl, a pečivem z takové špatné mouky si zákazník odradil; ale jeho zámožnost byla taková, že přes to vše zbylo po něm slušné dědictví. Dětilo se mezi sourozence, protože sice byl ženat, ale bezdětek.

Všichni čtyři dosud uvedení sourozenci mé matky zemřeli bez potomka. Teprve následující tři zanechali po sobě rodiny a žije už jejich třetí generace.

Nejprve se provdala Anna²⁴⁾ za krejčího Turka ze Starého Tábora (Sezimova Ústí). (...) Měli spolu syna Antonína²⁵⁾ jež chodil k nám někdy na oběd, když v Táboře studoval; později se stal ředitelem gymnasia v Táboře. Byl dvakrát ženat, z prvního manželství měl několik dítek. Dosáhl věku osmdesáti let, kdežto jeho matka zemřela záhy, otec se pak oženil podruhé.

Druhou dcerou, jež založila rodinu, byla moje matka Kateřina.²⁶⁾ Byla ze všech dítek nejinteligentnější (dosud máme uschované její výborné vysvědčení školní) a proto ji rodiče poslali na nějakou dobu na „bildung“ do Vídně. Zнала i Prahu, kde měla kamarádku z mládí. Osvojila si tak určitou znalost světa i kritičnost. Měla jako měšťácká dívka respekt k majetku i k urozenosti, ale dovedla, jak o panu „purkmistrovi“, tak o samé císařovně říci ostrý úsudek, měla-li pro to důvody. Císařovně Alžbětě²⁷⁾ například vytykala sympatie k Maďarům. Až do provdání prodávala bratrovi Josefovi pečivo v jeho tábořském krámku, potom na její místo nastoupila mladší Bětuška.

Nejmladší bratr Jan²⁸⁾ se stal učitelem v Tománi u Berouna. Když mi bylo šest let, slavila se v našem bytě svatba tety Marie. Jan přijel také jako host a tu jsem vyslechl jeho vypravování o prostředcích, jakými nedbalé žáky připoutával ke škole. Hleděl je získávat vlídnými domlouvami a dárky. Když se zmínil, že jednoho chlapce přivábil do školy vínem, prohodil sousední svatebčan: „Hrome, pane učiteli, vy dáváte žákům víno? To se dám zapsat k vám do školy!“ Strýc Jan rodinu naši navštěvoval po celý život a vždy rád povídal příběhy a anekdoty jako ve škole. Později přesídlil

24) Anna Dolejšová (1849–1892), provdaná Turková, teta Emanuela Chalupného.

25) Antonín Turek (1868–1948), středoškolský profesor, ředitel gymnázia v Táboře, autor historických statí.

26) Kateřina Dolejš (1849–1892), provdaná Chalupná, matka Emanuela Chalupného.

27) Alžběta Amalie Eugenie (1837–1898), císařovna, choť Františka Josefa I., rakouského císaře.

28) Jan Dolejš (1857–1934), strýc Emanuela Chalupného.

do Jindřichova Hradce, odkud pocházela jeho choť. Měli syna a dvě dcery. Dožil se věku sedmdesáti sedmi let, ačkoliv byl těla slabého. Povaha jeho byla velmi sympatická a moji rodiče ho měli rádi.

Rod Chalupných

Do svérázného okruhu rodu Dolejšova vniknul sňatkem dcery Kateřiny živel docela rozdílný, jenž pak zasáhl vydatně i do poměrů celého rodu toho. Manžel Kateřiny, můj otec Vojtěch Chalupný,²⁹⁾ pocházel z druhé, západní poloviny jižních Čech, z Volyně v Pošumaví a Pootaví. O jeho rodičích vím – kromě osobní známosti jeho matky, kterou jsem znal přes patnáct let – velice málo, jen tak něco z nahodilých zmínek otcových nebo babiččiných, a z matrikových zápisů. Otec otcův se jmenoval Martin Chalupný,³⁰⁾ matka Antonie rozená Soukupová.³¹⁾ Rodové příjmení nasvědčuje chudobě (na venkově dědával statek jeden syn, ostatní museli se spokojovat chudší „chalupou“ a odtud vznikla jména Chalupný, Chalupský, Chalupecký, Chaloupka apod., jež značí vždy odstrčenou linii rodu. Praděd Antonín Chalupný byl skutečně „chalupník“ ve Střídci (Střídka č. 3), choť jeho byla Kateřina Soukupová z Češtic. Praděd ze strany babiččiny byl Josef Soukup, jeho choť byla Marie Bajerlová z Volyně. Také rod babiččin byl nemajetný. Dle vypravování jejího měli kdysi mlýn, ale o ten přišli. Není tedy divu, že při zaměstnání dědově – dle matriky byl zednickým tovaryšem – nevedlo se rodině valně. Otec častěji říkával, že se doma řádně ani nenajedli. On sám, jako chlapec pomáhal ve výživě tím že v řece Volyňce chytal ryby pod kameny. Děd prý byl prudké povahy a tu po něm zdědil i otec. Děda jsem nikdy nepoznal. Zato babičku, ovšem již jako stařenku, jsem znal dobře, protože konec života trávil v naší rodině. Narozdíl od silné postavy babičky Dolejšové byla babička Chalupná slaboučká, ale měla zdravý kořen; dožila se osmdesáti sedmi let. Měla veselou povahu, ráda zpívala i deklamovala staré lidové nebo znárodněné písně a říkány. Když na gymnáziu profesor Vycpálek³²⁾ ukládal nám, abychom sbírali lidové písně a úsloví, byla mi babička zlatým dolem; její pomocí jsem toho materiálu a folklóru dodal Vycpálkovi z celé naší třídy nejvíce.

O městě Volyni, jak vypadalo za mládí mého otce narozeného roku 1847, neslyšel jsem v rodině nic. Otec se nepamatoval ani na rodinu nejslavnějšího rodáka tamního Josefa Kaizla,³³⁾ z něhož vyrostl přední český politik a hospodářský teoretik 19. století. To lze vysvětlit okolností, že otec Kaizlův, berní úředník, žil ve Volyni nedlouho a brzy po narození syna (1854) byl přesazen jinam.

Z manželství Martina Chalupného a Antonie Soukupové se zrodilo právě tak jako z manželství rodičů mé matky sedm dětí: čtyři chlapci a tři dívky. Ale kdežto v zámožné rodině Dolejšově všech sedm dětí dožilo se věku třiceti osmi i více let,

v chudé rodině Chalupných čtyři z oněch dětí zemřely tak brzy, že ani matka jejich (moje babička) nikdy se o nich nezmínila. O jejich existenci jsem se dozvěděl toliko z matriky. Zato zbývající tři dívky dožily se věku šedesáti sedmi a devadesáti pěti let. Časné úmrtí většiny těch dětí lze vysvětlit jednak skromností výživy, jednak asi též celkovou slabostí tělesnou. I zbylé tři dívky měly slabou postavu, právě tak jako i moje babička, jejich matka.

Ze sedmi dětí rodiny Chalupných nejstarší byla Terezie.³⁴⁾ Měla matčinu veselou a bezstarostnou povahu, i nepřekvapuje, že v šestnácti letech tajně utekla do Vídně. Jižní Čechy v druhé polovici 19. století neposkytovaly dosti příležitostí k výživě, protože půda je zde poměrně chudá a průmyslu nebylo; proto každoročně stěhovali se odtud mladí lidé na práci do Vídně. Jednou když se do Vídně chystali zedníci z Volyně, Terezie provedla cosi, za co čekala od prudkého otce těžký trest; bála se ho tak, že raději odešla se zedníky do Vídně a vrátila se domů teprve po několika letech návštěvou. Babička jí zatím dávno oplakala, protože o ní žádných zpráv nedostávala.

Vídeňský život tety Terezie je ukázkou české národní tragédie za Rakouska. Provdala se tam sice za Čecha z Moravy, jménem Čermáka, ale manželé „Czermakovi“ odcizili se své národnosti tak, že děti své nejen pojmenovali po vídeňsku (Raimund, Robert), ale dokonce ani je česky nenaučili. Mluvili s nimi vůbec pouze německy. Můj otec to sestře velmi trpce vytýkal, ale nemohl na tom nic měnit. Dokonce když strýc Čermák zemřel, teta se provdala za Němce Kapfera, takže se pak jmenovala Therese Kapfer. (...)

Bylo asi jejím vlivem nebo příkladem, že i mladší její bratr Vojtěch hledal práci zprvu také ve Vídni; otec říkal, že tam „štepoval“, ale Vojtěch byl příliš podnikavý, než aby uváznuł při řemesle jako mladší bratr, pasivní Jan. Vojtěch měl úhledný rukopis, to byla tedy podmínka zaměstnání kancelářského. A tak se dostal roku 1872 jako pětadvacetiletý muž do Tábora, kde se stal písařem u notáře. Jakým způsobem se o Táboře dověděl a kdo ho tam přivedl, nikdy neřikal. Víím jen, že často s krásnou vděčností vzpomínal na některé osoby, jež mu za prvních let v Táboře mnoho dobrého udělaly, a že zde měl vzdálené příbuzné.

Po matce zdědil Vojtěch čilou a veselou povahu, rovněž zálibu ve zpěvu. Od počátku jeho pobytu v Táboře pak měl zájem o divadlo. Stal se na celý život horlivým členem ochotníků. Zprvu hrával i na divadle, po čtyřicátém roce projevoval zájem o spolek mírnější, nakonec však daroval spolku 1.000,- Kč jako příspěvek na novou oponu a za to byl zvolen čestným členem. Liboval si ve veselohrách; zármutku, říkal, zažije dost při práci a v životě, ale do divadla se jde rozveselit. Podobně si liboval i v obvyklých zábavách mikulášských, silvestrovských a jiných zábavních podniků malého města. Tak srostl brzy se společností tábořskou a získal zde přátele na celý život.

Z těchto známostí rozhodla o jeho kariéře známost s technikem Richardem Kusýnem,³⁵⁾ o dvě léta mladším než otec. Kusýn se stal stavebním inženýrem a dostal

29) Vojtěch Chalupný (1847–1942), otec Emanuela Chalupného.

30) Martin Chalupný, měšťan a zednický tovaryš ve Volyni č. 172.

31) Antonie Chalupná (1818–1900), roz. Soukupová, babička Emanuela Chalupného.

32) Josef Vycpálek (1847–1922), středoškolský profesor, muzikolog, sběratel lidových písní, autor odborných prací.

33) Josef Kaizl (1854–1901), profesor politické ekonomie na pražské univerzitě, mladočeský politik, ministr financí.

34) Terezie Chalupná (1842–1928), provdaná Czermak, později Kapfer, teta Emanuela Chalupného.

35) Richard Kusýn (1849–1910), vrchní inženýr a náměstek ředitele banky Slavie, spisovatel.

místo v pojišťovně Slavie, v Praze [roku] 1869 založené. Seznal píli a obchodní schopnost otce, navrhl mu, aby zanechal písařství, jež znamenalo pouhé živoření, a aby se stal pojišťovatelem. Doporučil ho řediteli Slavie Novákovi a ten mu předložil návrh: Většina pojišťovnictví na našem venkově je stále ještě v rukou ústavů německých (byly to vídeňské banky S. Generali Riunione Adriatika, Dunaj, dále Concordia v Liberci atd.); dejte se do práce proti tomu, pojišťujte pro náš český ústav. Tolik příjmů, co vám platí notář, vám dáme také, svou činností pak si příjem budete zvětšovat. Otec ovšem rád návrh přijal a od té doby pracoval pro Slavii přes čtyřicet let, až šel do penze jako nejstarší zástupce ústavu tohoto.

V době, kdy otec přešel od notáře k pojišťování, byl již ženat a měl rodinu. Dříve než vyličím počátek tohoto rodinného života, dokončím obraz volyňského rodu Chalupných zmínkou o nejmladším ze tří sourozenců, Janovi.³⁶⁾ Seznal jsem ho za svých dětských let jako obuvníka, jenž měl krám v nejmodernější ulici tábořské, Palackého třídě, při krámě pak dílnu, kde zaměstnával až šest dělníků. Byl ženat, měl dvě dítka a to veliká domácnost a v maloměstských poměrech podnik nadprůměrný. Některé kusy obuvi u něho vyrobené byly tak zdařilé, že dostaly na místní živnostenské výstavě jednu ze dvou prvních cen, ačkoliv strýc neměl nijaké protekce, a tedy rozhodla jen kvalita výrobků. Patrně to bylo zásluhou některého dobrého dělníka, neboť strýc sám byl ševcem docela prostředním. Jest otázkou, jak mohl si takový podnik zařídit strýc Jan, jenž byl naivní dobrotisko bez energie i bez organizační a obchodní schopnosti, vyrostl v chudobě a neměl kapitálu? Jak vůbec se do Tábora dostal? O tom všem nikdy jsem neslyšel, ni žádné zprávy, a mohu tedy to vyslovit jen domněnkou.

Sledoval jsem dráhu strýcova přes třicet let a seznal jsem, že po celý život zůstal dětinsky naivní dobrák, jenž by v občasných krizích byl utonul, kdyby ho stále byl nad vodou neudržel starší bratr Vojtěch. Jsem proto přesvědčen, že Vojtěch řídil i počátky jeho dráhy. Jakmile sám v Táboře existenčně zakotvil, pozval tam i Jana, aby ho měl trvale pod ochranou a dozorem; a jako později, už za mé vědomosti, vyhledal mu druhou manželku, stejně mu jistě vyhledal již první manželku z jejíhož věna si Jan mohl zařídit samostatnou živnost. (...)

Tak se usadil Jan v Táboře pod dohledem Vojtěchovým a vzal k sobě ovdovělou matku, jež při tělesné nemohoucnosti jeho manželky byla v domácnosti silou užitečnou. Posléze tedy celý rod Chalupných kromě odcizené Terezie se přestěhoval z Volyně do Tábora, máje ovšem až do reformy domovského práva z [roku] 1896 pořád původní domovské právo jen ve Volyni. Jako žáček jsem se divil, že mne ve škole nazývali „E. Chalupný z Volyně“, ačkoliv jsem to město nejprve uviděl teprve jako muž dospělý, kdy zase již jsem v něm domovské právo dávno neměl.

V Táboře skutečnou hlavou rodu se stal můj otec, ovšem jen proto, aby svým přičiněním a praktickým duchem vyřizoval rodinné potíže. Dokud žila první manželka Janova, chodila babička občas k otci na ni si stěžovat, jak už to mezi tchýní a snachou bývá. Otec se zlobil a říkal: „Mezi vámi se nejhůře má Jan“. Ten arcí pro svou slabost nedovedl doma udržet harmonii a klid. Po smrti první manželky

36) Jan Chalupný (1850–1917), strýc Emanuela Chalupného.

Janovy dolehla na otce starost o Jana i jeho rodinu měrou zvýšenou, jak seznáme později.

Počátky naší rodiny

Již před zásahem ing. Kusýna staral se podnikavý a hospodářským smyslem nadaný Vojtěch Chalupný o ustálení a zlepšení své existence. Měl veliký smysl pro rodinu – značnou část úsilí jeho až do kmetského věku zabírala péče o rodinu vlastní. Při svém hospodářském nazírání ovšem hleděl se oženit tak, aby rodinu hmotně zabezpečil, k čemuž bída písařská nestačila. Ohlížel se proto po nevěstě aspoň trochu zámožné. Volba jeho připadla na Kateřinu Dolejšovou, jež se do živého, energického muže vášnivě zamilovala. Skoupá matka však překážela sňatku své dcery s chudým písařem, a když dcera při své lásce vytrvala, potrestala ji jak mohla nejkrutěji: vyděděním. Tak opakoval se zas známý románový příběh – sňatek z lásky proti vůli tvrdých lakomých rodičů. Ostří tohoto konfliktu zmírnil šlechtetný Josef Dolejš, jenž své milované sestře Kačence (jak jí říkal) na nábytek daroval tisíc a jedno sto zl. [atých]. Z tohoto mladí manželé si pořídili první skrovnou domácnost.

Nábytek ovšem nestačil k zabezpečení rodiny, proto si otec opatřil druhý pramen výživy, a najal si hostinec „Na Pojedlích“ (č. 397), stojící rovněž dole pod městem u řeky jako všechny domy rodu Dolejšova a vzdálený od rodného domu Kateřiny jen několik set kroků. Tu nejprve objevila se v světle pronikavém jeho neúporná píle. Ve dne psal v kanceláři, po večerech místo odpočinku posluhoval hostům a ráno před kanceláří obdělával zahrádku při hostinci. Nejsa vyučen zahradníkem, učil se této práci tak, že chodil na krásnou procházkovou rampu tábořskou „Parkány“ vzniklou na místě zrušených hradeb nad Lužnicí a pozoroval práci zahradníka na zahradě pod Parkány, jako podnes činí návštěvníci této nádherné pasáže; otec ovšem nejen práci zahradníka pozoroval, ale potom také ve své zahrádce napodobil, a tak se znenáhla stal zahradníkem samoukem. Také to po celý život byla mu kromě masa nejmilejším pokrmem zelenina vlastnoručně vypěstovaná.

Tolikerá práce ovšem vyčerpávala otci veškeren čas a stávalo se, že pro práci zahradní přicházel někdy do kanceláře později; notářova kuchařka jeho každé zpoždění šéfovi hlásila, čímž otec u notáře se dostával do nemilosti. O jiné nepřijemnosti vzniklé z tohoto způsobu života vypravovala jednou matka; kdysi za nepřítomnosti otcovy stropili napilí hosté v hostinci takovou výtržnost, že se rozplakala, protože zabránit jim nedovedla.

Tato situace po několika letech skončila nečekaně. Hostinec odebíral pivo ze Schwarzenbergova pivovaru v Chýnově u Tábora. Otec vždy usilující o technické a hospodářské zlepšení svých poměrů, žádal na řediteli panství zřízení lednice, aby vyhověl požadavkům zákazníků. Když ředitel tomu odpíral, otec si dojel přímo k velmožnému pánu Schwarzenbergovi,³⁷⁾ a ten lednici povolil. Ředitel chýnovský, rozrušený opovážlivostí otcovou, sice potom lednici zřídil, ale dal otci z hostince výpověď. Další život otcův a rodiny bral se pak po cestě pojišťovnictví, jak shora uvedeno.

37) Jan Adolf II. kníže Schwarzenberg (1799–1888), příp. jeho syn Adolf Josef Schwarzenberg (1832–1914).

Za těchto poměrů přišly na svět první tři děti z tohoto manželství. Každé narození zapisoval otec do knihy *Bánsně Hanuše Věnceslava Tůmy*.³⁸⁾ Byla to kniha skvostně vázaná, jediná tohoto druhu v skrovné knihovně rodičů. Z toho, že ji otec zvolil k rodinným zápiskům, soudím, že to byl jeho dar matce, snad ke svatbě nebo k jiné příležitosti. První zápisy v knize té znějí: „Márinka se narodila dne 15. září 1877 a zemřela 8. října 1887. – Stanislav se narodil dne 10. srpna 1878 a zemřel 16. srpna 1887. Emanuel se narodil dne 15. prosince 1879“. V matrice ovšem uveden jest jako den mého narození 14. prosinec a dle toho mně po celý život datují úřední výkazy.

Předčasné úmrtí dvou prvních dětí je asi nahodilé. Aspoň o Stanislavovi to vím určitě. Dostal v devíti letech infekci neštovic, protože nebyl očkovan. Já jsem očkovan byl, a tím jsem nemoci ušel. Jinak byl Stanislav zdravý chlapec a rody obou rodičů měly zdravý kořen. Obě jeho babičky přečkaly osmdesát let, rovněž někteří sourozenci jeho rodičů, otec se dočkal dokonce věku devadesáti pěti let, předčasné úmrtí matky pak bylo rovněž nahodilé.

O důvodu našich křestních jmen jsem se dozvěděl zajímavou zprávou. Otec, jak jsem uvedl, vynikal vděčností ke svým dobrodincům. Z nich byla i rodina Kamenických. Ta měla dva syny, Stanislava a Emanuela. Z vděčnosti ke Kamenickým otec i své syny pojmenoval týmiž jmény.

První mé vlastní vzpomínky pocházejí z roku 1882, tedy z mého třetího roku. Jedna z nich jest dosti určitá. Rodiče chodívali občas navštěvovat rodinu rolníka Dvořáka v Celkovicích. Do Celkovic nutno z Tábora jít přes řeku, v roce 1882 most vedoucí tudy byl vyměňován za nový. Po dobu stavby se udržovala doprava převozem na prámu. A tu se dost jasně pamatuji na tento převoz, obzvláště na převoz nazpět, protože tehdy byl prám plný nedělních výletníků a dokonce se na něm převážel kočár s koňmi, kteří stáli nedaleko mne a kterých jsem se bál. Tyto mimořádně vzrušené dojmy patrně způsobily, že jsem si scénu tu zapamatoval navždy.

Jiný dojem z téže doby je matnější. Je to vzpomínka na Pražskou bránu v Táboře, která tehdy byla zbořena.³⁹⁾ Viděl jsem ji ještě před zbořením, ale měl jsem z ní jen dojem staré, šedivé nevzhledné věže.

O nějaký rok později zažil jsem opět vzrušující scénu, jež mi uvázla v paměti. Po odstěhování z Pajedel bydleli rodiče v několika bytech nahoře v městě. Z bytů těch určitě si pamatuji dům č. 277 v Betlémské ulici poblíže náměstí a pošty. Jednou stál jsem ve dveřích toho domu a náhle utíkal naší ulicí zástup lidu z náměstí směrem k sadům. Rozkřiklo se totiž, že v sadech zastřelil se lékař Dr. Koch a spousta zvědavců se běžela tam podívat. Tento úprk si pamatuji velmi dobře, ale jiných určitých vzpomínek z té doby nemám. Nepamatuji ani, jak vypadal tehdy náš byt.

Úpravu bytu našeho, tedy mého „domova“, pamatuji teprve z pobytu v domě č. 4, kde jsme bydleli asi tři léta, od mého pátého až sedmého roku. Dům ten byl později se soudním domem č. 3 zbořen a na jejich místě postavena budova spořitelny. Později se

38) Hanuš Věnceslav Tůma (1846–1910), středoškolský profesor, básník. *Bánsně Hanuše Věnceslava Tůmy* – jde o *Bánsně* (1872) Jana Václava Tůmy, obsahující ohlasovou reflexivní a milostnou lyriku, ovlivněnou V. Hálkem, J. W. Goethem a F. Schillerem, nepříznivě přijatou soudobou kritikou.

39) Pražská brána byla součástí opevnění města Tábora a zbourána byla v roce 1884.

obecně litovalo tohoto porušení starobylého rázu náměstí a vina za to byla přičítána předsedovi ředitelství spořitelny Dr. E. Zeisovi.⁴⁰⁾ „Náš“ dům č. 4 stál na rohu náměstí a Svatošovy ulice hned naproti kostelu. Měli jsme tedy blízko „velebné Pány“, jak se jim říkalo, do vinárny která tam byla v přízemí. My jsme bydleli v prvním patře asi se třemi jinými nájemníky. Společnou všem byla prostorná síň, patrně kdysi „palác“ starého domu. Zvenčí měl dům ozdobný štít a říkalo se, že býval kdysi modlitebnou.

Náš byt obsahoval dva pokoje. V jednom se vedla celá domácnost (vaření, stolování, denní život), do druhého, v němž byly skříně a postele a kde býval přijímán „na byt“ posluchač vyššího hospodářského ústavu, aby se získal vedlejší příjem. Nábytek byl jen nejnútnejší, kromě pohovky a skleníku, kde se stavěly nějaké skleněné přibory, nikdy nepoužívané, matce patrně darované při svatbě. Obrazovou výzdobu zastupovaly čtyři barvotiskové obrázky, v zlacených rámech: Ježíš a Marie od Q. Reniho⁴¹⁾ a dvě horské krajiny. Když v dvaceti třech letech jsem navštívil „Královské jezero“ v bavorských Alpách, seznal jsem, že obrazy ony zpodobňují právě tuto skvostnou krajinu. Měli jsme tedy doma krajinky německé, zřejmě i výrobky německé. České patrně nebylo lze tehdy dostat. Každý z těch obrazů stál čtrnáct zl[atých]. Posléze stál v předním pokoji otcův psací stůl, zvaný „šrajptyš“.

Německý vliv neomezoval se u nás podobně jako v jiných městských domácnostech tehdejších na nákup německých výrobků. Pronikal přes všechny pokusy národního obrození i do denního jazyka. Otec i matka byli v mládí ve Vídni a odtud si navykli rozličné věci jmenovat německy, čemuž jen znenáhla odvykali. Části oděvu (obuvi) se nazývaly: pantofle, kramfleky, šláfroky; části nábytku sesle, šuple, šrajptyš, kanape; boty se pucovaly, prádlo signovalo, na koních se rajtovalo; v kuchyni se mluvilo: šůtlák, kedlubny, munzemle, putrtajk, višně byly vajksle, břečťan „efaj“ a jiných podobných slov, trychtýř, špunt, fajfka, rynk, šnek atd. až do klení hilmhergot – bylo dostatek. Mnohá další slova toho druhu jsem slyšel mimo domov (plinrám, verštat, vercajk, erteple, šíf, mašinšif atd.) a podnes na rubu své fotografie asi z roku 1884 čtu dvojjazyčnou firmu „Ing. Schächtel Klosterplatz,“⁴²⁾ Marienhof no. 333, Tábor. Karton fotografií těch byl tištěn ve Vídni, v českém textu pak byly pravopisné chyby jako Klášterské náměstí atd. Druhý fotograf tábořský A. Seik⁴³⁾ měl rovněž česko-německou firmu, ač v Táboře (mimo němčící židy) Němců nebylo, a přesto byl zvolen „půlmistrem“ (purkmistrem), jak byl obecně nazýván starosta města. Přitom rodiče byli smýšlení rozhodně českého; ale nepřipadlo jim stejně jako jiným krajanům, že by se proto měli vzdávat výrazů navyklých; teprve školou a národní svépomocí v 90. letech v některých spolcích studentských a jiných kroužcích vešlo ve zvyk vybírat za každé nečeské slovo pokutu ve prospěch Ústřední matice školské; tak se poněmčilost řeči poněnáhu odstraňovala.

40) Emanuel Zeis (1847–1918), poslanec, autor právnických spisů, v letech 1883–1889 starosta Tábora.

41) Quido Reni (1575–1642), italský barokní malíř a rytec náboženských námětů, často napodobovaných v sériové výrobě tisků a grafík 19. století.

42) Ignác Schächtel, též Ignác Josef Šechtl (1840–1911), fotograf, průkopník kinematografie, narozen v Praze, zemřel v Táboře. Klosterplatz = Klášterní náměstí v Táboře.

43) Alexandr Seik (1824–1905), fotograf, narozen v Miroticích, zemřel v Táboře.

Touto známkou jsme dospěli k zevrubnějšímu nástinu poměru naší rodiny a nejbližší společnosti v prvních letech, jež mohl jsem jako dítě ve věku pěti až sedmi let pozorovat, a je třeba vypsát vše důležité, co z doby té si pamatuju.

Předně zajímavá je povaha mých rodičů. Ačkoliv samozřejmě otec měl význačné vlastnosti mužské (iniciativnost, podnikavost) a matka ženské (lásku k manželovi, pro kterou šla ze zámožného domu do písařské bídy, – rubem jejím byla žárlivost, již bezdůvodně ztrpčovala si sama život), přece kupodivu jevíly se u nich rysy, pohlavi jejich opačné. Matka zdědila po babičce tvrdost srdce i výraz obličeje byl u ní tvrdý, mnohé věci posuzovala rozumově jako muž a ne citově jako většina žen, a docela cizí jí byla potřeba mnohých žen, pořád se „bavit“; navzájem zas otec měl význačné vlastnosti ženské, uvedenou již veselost, zpěvnost, divadelnost, nejvíce pak zvědavost. Kdyby byl býval v ráji na místě Evy, byl by hned, jakmile vyslechl zákaz Hospodinův, běžel k zakázanému stromu a jedl by z něho, aniž by k tomu potřeboval svedení od hada. Tak nezkrotná byla jeho zvědavost až do stáří, že otvíral a četl dopisy dětí i dospívajících, což odůvodňoval svou otcovskou autoritou; ale příležitostně otevřel, byť z pouhé zvědavosti, bez zlého úmyslu i dopisy osob cizích. Kde se v Táboře přihodilo něco zvláštního, hned se šel (aspoň v mladších letech) dívat, i když to byly scény tak odpuzující, jako pohled na podřezanou rodinu pokladního spořitelny. Když jsem dospěl, byl jsem nucen velmi energicky si vymoci, aby přestal otvírat moje dopisy.

Doma se zdržoval málo. Napřed býval u notáře v kanceláři; když přešel k pojišťování, chodil zejména v prvních letech, pokud se dosud nezavedl, po vesnicích a pojišťoval. Nynější pojišťovatelé nemají ponětí o námaze, jakou to vyžadovalo. V posledních desetiletích jim pojišťovna poskytovala k tomu jízdu auty, otec však před sedmdesátí léty obešel celý tábořský okres pěšky po bídných polních cestách, neboť silnic bylo pramálo. Když jednou chválil zámožnost rolníků z Obory (vesnice vzdálené od Tábora tři hodiny k jihu), ptal jsem se, kudy se tam jde; otec odpověděl: „Do Radimovic cestou a potom jen přes luka“; a když do vsi došel, setkával se zvláště v prvních dobách s neporozuměním. Velkostatky byly dávno pojištěny, buď u cizích ústavů, nebo u „První české pojišťovny“, kterou v Táboře zastupoval žid Popper;⁴⁴⁾ otcí připadl úkol získat pro pojištění rolníky, střední a drobné, to bylo více práce a menší příjem, protože jeho příjem byla provize, vypočítávaná z ceny pojištěných předmětů. Mezi rolníky však byli (jak jsem na vlastní uši slyšel, když mě otec jednou vzal sebou na pojišťování do Makova) ještě v 90. letech takoví zpozdlí mudrlanti, že na vyzvání, aby si sklizeň pojistili proti požáru, odsekli: „to neudělám, to je ničení!“ To dovedl říci rolník v obci, kde bylo požárů z celého okresu nejvíce a která byla vzdálena jen půl hodiny od Padařova, sídla A. Šťastného.⁴⁵⁾

Jak patrně, nebyl otcův úkol snadný. U některých venkovanů byl nucen vykořisťovat nedůvěru k pojišťování vůbec spojenou patrně s nedůvěrou ke každé novotě a ke všemu, co přichází z města – toto nazírání šířila i literatura, například Stroupež-

44) Julius Popper, jednatel Prvního českého c. k. ústavu ku vzájemnému pojištění z ohně a krupobití v Praze.

45) Alfons Šťastný (1831–1913), statkář, poslanec zemského sněmu a publicista, zakladatel agrárního hnutí.

nický⁴⁶⁾ vykreslil v známém dramatu pojišťovacího agenta⁴⁷⁾ paušálně jako škůdce venkova – u jiných pak budil národní vědomí, aby přešli od německé pojišťovny k české. Při těžkém úkolu tom ovšem otcí pomáhala předně osobní schopnost obchodní; ujednávat obchody všeho druhu, ať prodej, koupi, nájem, pojištění, nebo cokoli jiného bylo mu přímo zálibou, a dovedl lidi výmluvně přesvědčovat i bavit. Jeho praxe u notáře pak uvedla jej ve styk s četnými rolníky z Tábořska, takže jednak při pojišťování měl po kraji mnoho známých, o něž se mohl osobně opírat, jednak se v kanceláři naučil s venkovany jednat, aby měli k němu důvěru, jednak jeho bystrá hlava u notáře se přiučila mnoho z praktického právnictví, i mohl pojištěncům dle potřeby také právních věcech radit a rozličné listiny (dluhopisy, kvitance, knihovné žádosti atd.) jim spisovat. Často dělával to zdarma, jen aby získal pojištěnce, ale i když za to přijal odměnu, přišlo to sedlákovi laciněji než u notáře neb advokáta. Ovšem to se neutajilo a otec byl jako „pokoutník“ dokonce surově napaden v novinách. V Táboře vycházel tehdy vždy na Silvestra šprýmovný list „Netopýr“, a tam se jednou octnul inzerát, kde V. Chalupný „pokoutníček“ nabízel své služby slovy: „Neboť sám špíně zvyklý, vyperu všecko“. Tuto větu pak za mnou vykřikoval jeden menší školák po ulici. Protože tato drzost octla se v tisku a třeba za sto let ji bude leckdo moci číst, pokládám za nutno konstatovat: Sledoval jsem toto „pokoutnictví“ otcovo po celý život a mohu dosvědčit, že tím prokázal venkovanům nesčetné poctivé služby. Mnozí rolníci výslovně říkali, že jdou k němu na radu „jako k otcí“. Věta o „špíně“ byla tedy lží tak odpornou, jako nejhorší odpadky revolverového tisku, jakých bohužel u nás nechybělo ani později.

Přitom při cestování za obchodem otec seznámil se s celým krajem a venkovem tak, že jednou po letech v hovoru, tónem hrdým a procítěným mohl zvolat: „Ten lid nepoznal nikdo tak, jako já!“ Opravdu býval jsem často překvapen jeho podrobnými znalostmi osobními a místními.

A jako ten lid poznal, tak i lidově smýšlel a cítil. Ačkoli vynaložil ohromnou práci na to, aby se z chudoby povznesl k přiměřenému blahobytu, a když se mu to podařilo, byl na to hrdý, přece nikdy nepřestal být synem chudého lidu; měl soucit s každým, kdo trpěl nouzí nebo křivdu. A tento cit projevoval i skutky. Zejména prokazoval chudině služby laciněji, než boháčům, nebo i zadarmo.

V tom se s matkou rozcházel. Ani ona nikdy se neodrodila od svého původu; ačkoliv se z lásky vdala za chudáka, vždycky se cítila měšťanskou dcerou, a třídu nemajetnou pohrdavě přezírala, jakkoliv nikomu z ní neškodila, aniž kdy koho vykořisťovala. Také osoby z měšťanské třídy neposuzovala třídně, nýbrž osobně dle jejich hodnoty a mnohou „milostpaní a milostpanem“ opovrhovala důkladně, když toho zasloužil. Ale povšechný směr jejího nazírání byl stavovský a lišil se od lidového demokratického nazírání otcova, přestože politicky oba sympatizovali s touže stranou (staročeskou), jak uvidíme. Já v ohledu tomto jsem zdědil názory otcovy, již v dětství jsem překonal ojedinelé záchvaty stavovství a vyrostl jsem v duchu veskrze

46) Ladislav Stroupežnický (1850–1892), dramatik, prozaik, básník, dramaturg Národního divadla v Praze.

47) Stroupežnického drama – Pan Měsíček, obchodník. Veselohra o třech jednáních (knižně 1878, premiéra v pražské Národní aréně 1877).

lidovém. Pamatuji se, jak již tehdy mi bylo trapno, když jsem jednou slyšel babičku Dolejšovou mluvit stavovsky snižujícím tónem s naší posluhovačkou Pepičkou.

Pepička, plným jménem Josefa Seifertová,⁴⁸⁾ byla rodačka ze sousedních Celkovic, jež měla nemanželského syna Karla⁴⁹⁾ se zámožným posluchačem Vyšší hospodářské školy. Jak říkal otec, byla v mládí hezká a mohla se i po narození syna dobře provdat za jiné muže, když prvý milenec ji opustil. Ale vzdala se tak navždy sňatku z obavy, že manžel by k jejímu synu, jako nevlastnímu, byl tvrdý, a živila se raději posluhami. Tak se dostala do naší rodiny, kam roku 1885 přibyla sestra Zdenka;⁵⁰⁾ znenáhla s rodinou tou skoro splynula jako její člen; a Karel, chlapec téhož věku jako já, stal se mým kamarádem nejbližším.

Je dojemno vzpomínat, jak Pepička v letech těch žila. Bydlela v světničce natáté za třináct zl[atých] ročně v chalupě, stojící na nejvyšším a nejzadnějším místě Celkovic. Odtud denně časně ráno vyšla s Karlem – dosud byl malý, nosívala ho na zádech –, sešla po stráni dolů k řece, odtud pak vystoupila zase na nejvyšší místo Tábora, kde stál náš dům. Tak posluhovala matce do večera, po večeri pak se vracela do své jizbičky opačnou cestou „z kopce do kopce“. Tak žila osaměle dlouhá léta, až Karel se vyučil kupcem, oženil se, koupil si v Táboře dům a jako vděčný syn vzal ji k sobě do rodiny, kde klidně dožila svá poslední léta. Tak jedno životní drama nešťastně započaté po mnoha námáhách skončilo šťastně jako v pohádce.

V domácnosti jsme se s matkou i s Pepičkou stýkali více než-li s otcem, jenž prodléval často mimo domov. Pepička dbala i o naši výchovu vedle rodičů, ráda nám dávala mravná naučení v podobě vzpomínek na své rodiče, někdy hleděla nám ulehčit trest přísného otce apod. Celým nazíráním a vystupováním reprezentovala typ lidové moudrosti vesnické, jak co do rysů krásných, tak i co do pochybných (pověř a pobožnůstkářství). Protože mnohé z rysů těch se neshodovaly s nazíráním, jaké jsem přejal od rodičů, později od škol i občanského chlapeckého života, pociťoval jsem vždy vůči nim jakýsi odpor; teprve v dospělém věku jsem jasně poznal v tom přednosti a vady českého folklóru vesnického.

My chlapi, Stanislav, já i Karel – jsme arci žili svým životem a třeba jsme se i demokraticky poprali, když mne Karel v boji povalil na zemi a byl jsem nucen uznat jeho převahu bez ohledu na „stav“. Vůči Stanislavovi měl jsem v rodině a ještě více ve společnosti trvalou nevýhodu ve svém vzezření tělesném i v povaze duševní. Stanislav byl po otci brunet, ve tváři červený, povahou společenský a švitořivý, a tak každý, kdo tuto naši rodinu potkal, hned rodičům pochválil, jakého mají „hezkého červeného chlapečka“; mne pak nikdo pochválit nemohl, vlasy jsem měl po matce polosvětlé a povahu vážnou, náchylnou k samotě a k samostatnosti. Tyto vlastnosti lidé dospělí neradi na dětech vidí; chválí si dítě jako opičku ke hraní podle toho, jak je hezká, žvatlavá, třeba i komická atd., zkrátka dívají se na dítě sobecky podle toho, kolik zábavy jim poskytuje. A já opravdu jsem nikoho nikdy bavit nedovedl ani v dětství ani později, leč o tom promluví zvrubněji na místě příslušném.

48) Josefa Seifertová (nar. 1848), služebná u Chalupných.

49) Karel Seifert (nar. 1880), pozdější majitel obchodu se smíšeným zbožím, Tábor, Riegrovo nám. 569.

50) Zdenka Chalupná (1885–1978), sestra Emanuela Chalupného, provdaná za JUDr. Václava Skládaného (1878–1929), tábořského advokáta.

Byt na hlavním náměstí byl pro naše dětství nevýhodou – neměli jsme místa, kde bychom se proběhli a pohráli si. Když jednou po lijáku tekly na „rynku“ (náměstí) strážky vody a já s bratrem jsme se pokusili dělat si z nich rybníčky, hned přišel strážník (radnice se strážnicí byla vedle) a zakázal nám to. Ostatně matka nás vůbec nerada pouštěla ven, a tak jsme si mohli hrát jen doma, kde matka zase nás často peskovala a kárala, že zlobíme.

Výhodou bytu na hlavním náměstí bylo arci, že jsme z okna viděli pěkně vše, co se na něm dalo. O slavnostech „Vzkříšení“ a „Božího Těla“ řadily se tam uniformované spolky „Ostrostřelci“, „Veteráni“, „Hasiči“ a chodily tam průvody církevní. Jiného druhu byl průvod, který tam chodil v masopustní úterý prý přičiněním mlynáře Veselého.⁵¹⁾ Byl to průvod karnevalový s rozličnými maskami, v nichž vystupovali nejvíce posluchači vyšší školy hospodářské (studenti gymnázia při byrokratickém režimu tehdejší tam nesměli se zúčastnit); vrcholem průvodu byl vůz se Žižkou. Průvod skončil v pivovare, zřízeném z někdejšího hradu, a bohužel prý tam skončil pitkou. Proti takovému závěru by arci skutečný Žižka byl se rázně postavil.

Právě tehdy, když jsme na náměstí bydleli, byl postaven i nynější pomník Žižkův. První pomník postavený roku 1877 byl ze špatné litiny a brzy prasknul. Zůstalo neporušeno jen poprsí; bylo umístěno v paláci (velké síni) na radnici a pořízen pomník jiný z pískovce. Ten pak byl na původním podstavci slavnostně vztyčen a stojí podnes. Prvý pomník byl od Myslbeka,⁵²⁾ nynější je od Strachovského.⁵³⁾ Je řešen vhodně, jen výraz tváře Žižkovy není tu dosti ušlechtilý, což sochaře Františka Bílka⁵⁴⁾ vždy velice bolelo.

Ve spojení se sochařskou výzdobou tábořského náměstí je třeba zmínit se o jeho architektuře. Ačkoli zvláště na východní straně byl v 80. letech jeho starobylý ráz citelně porušen, zbývalo zde přece dostatek výtvarných skvostů, jež určovaly můj vkus od prvních let, kdy jsem po náměstí počal pobíhat a stavby na něm pozorovat. Největší můj zájem pochopitelně budily obě monumentální budovy – kostel a radnice. Shodovaly se v tom, že každá měla tři ozdobné štíty přesně stejné a souměrné, čímž poněkud patrně se ve mně vytvářela asociace shledávající krásu v pravidelnosti a v souměrnosti. Tímž směrem působil na mne i pohled na věž krásného tábořského kostela.

Zprvu sice imponovala mi jen její výška (85 metrů) a jejím uměleckým kvalitám jsem nerozuměl, ba dokonce jsem za krásnější považoval zděné a špičaté věže gotické, jež jsem tu a tam spatřil v jiných fasádách; ale není pochyby o tom, že stálý a mnoholetý pohled na tu věž učinil mi ji již bezděky měřítkem pro stavby věží

51) Bohumil Jaromír Emanuel Veselý (1868–1926), tábořský mlynář. Blíže Martina Šmejkalová, Mlýn jako právní a ekonomická jednotka (na příkladu mlýna rodiny Veselých v Táboře). Tábořský archiv 14, 2009, s. 189–215.

52) Josef Václav Myslbek (1848–1922), významný český sochař, představitel monumentálního realismu. Jeho pomník Žižky v Táboře byl odhalen v roce 1877. Přelomil se pro přílišné zatížení horní části, poté bylo vystaveno poprsí v radničním paláci v pravém rohu u vchodu.

53) Josef Strachovský (1850–1913), sochař a řezbář, jehož pískovcový pomník Žižky v Táboře na náměstí byl odhalen roku 1884.

54) František Bílek (1872–1941), grafik, sochař, architekt, autor užitého umění období symbolismu a secese, rodák z Chýnova.

vůbec. Z toho hlediska jsem záhy postřehoval, že ze všech patnácti barokních věží tábořských (pět v městě a deset v blízkých Klokotech) ta velká věž děkanského kostela je netoliko nejvyšší, ale i nejuhlednější; ovšem teprve profesor Sedláček dovršil tento vývoj, když jsem od něho v patnácti letech slyšel výrok: „Zakončení věže kostela tábořského je tak krásné a spanilé, že v celé zemi se jí žádná nevyrovná; myšlenku, přejít od zdíva třemi báními postupně až ke špici, nepojal nikdo tak důmyslně, jako mistr, jež stavěl tuto věž“ (dle Sedláčkova⁵⁵ „Místopisného slovníku“, strana 876, postavil tuto bání roku 1677 Tomáš Kehacel z Prahy). Úsudek ten byl pro Tábor tak lichotivý, že zprvu jsem o něm v úkrytu srdce měl poněkud pochybnosti; na rozdíl od většiny lidí své rodiště přeceňujících, pohlížel jsem na Tábor od počátku až příliš skromně a byl jsem náchylen, znamenitosti jiných měst a krajín spíše přeceňovat a teprve dlouholeté rozsáhlé cesty v čtyřech dílech světa otevřely mi oči pro správné hodnocení předností i vad Tábořska a uznal jsem, že největší český topograf měl pravdu. Klasické krásy věže tábořské – kupodivu skoro žádný malíř a kreslíř nezobrazil tuto krásu věže tábořské věrně, naopak ji všelijak „zdokonalovali“, správně řečeno karikovali. Proto jediný správný obraz její podávají fotografie. Nevyrovná se jí barokně neklidná linie svatovítské věže v Praze, ani kterákoli jiná věž podobná (v Polné atd.) Dokonce jsem si Sedláčkův soud ještě doplnil postřehem, že také poměr výšky zdíva a výšky bání je zde esteticky dokonalý.

Tyto principy pravidelnosti daly uměleckému nazírání mému základ zdravého klasicismu. Pravím zdravého, nikoliv akademicky suchého a doktrinářského, romantickou citovost vylučujícího. Klasicismus ten však byl tak opravdový, že při poruchách principů těch (na příklad při pohledu na věž kostela v Písku zaráží nepoměr mezi vysokým zdívem a nízkou, jakoby zmáčknutou bání) cítil jsem skoro fyzickou bolest. Nakonec přenášel jsem v užívání to i na přírodu, a protože také pohled na nejvýznamnější vrch okolí tábořského, Choustník, ukazuje z Tábora obrys poměrně souměrný, líbily se mi také hory a vrchoviny souměrné (Říp a jiné) více než přírodní linie nápadně nesouměrné (příklad: pohled z Písku na sever na kopce od něho). Obdobně pak horoval jsem v hudbě pro harmoničnost, v literatuře pro přesné verše a pravidelné strofy (stance atd).

Věcná souvislost přinutila mne anticipovat zde líčení mého vývoje estetického; počátky jeho však jistě připadají už do šestého roku mého, a proto jsem již na tomto místě se o něm zmínil.

Nyní se vrátím do dětských let.

Domov náš měl tehdy ještě něco pro mne zajímavého. Z oken jeho jsme viděli celé náměstí a za ním Měšický vrch s kapličkou a lesíkem. Tyto předměty v mé fantazii – patrně i pro krátkozrakost, která se mně ovšem silně projevila teprve v deseti letech – přetvořily se v houpacího koně, kterého mi před tím kdosi slíbil poslat, i říkával jsem, že ten kůň je už na cestě k nám na Měšickém vršku.

55) August Sedláček (1843–1926), středoškolský profesor, mj. v Táboře, autor historických spisů, rodák z Mladé Vožice.

První školy

Od pouhé hry odvedla nás opatrovna čili školka, kam jsem byli posíláni dvě léta od čtyř do šesti let. Školku vedly jeptišky. Naši vychovatelkou tam byla starší jeptiška obecně oblíbená, protože s dětmi dovedla zacházet. Učilo se v jedné třídě, kde po levé straně seděli chlapečkové, po pravé holčičky. Každý žáček po příchodu byl povinen povstat, postavit se před lavice a odříkat pozdrav „Pochválen buď Pán Ježíš Kristus, uctivě rukulbám“. Ten pozdrav stačí, aby charakterizoval směr naší výchovy. Jinak ovšem se děti ve školce dobře zabavily a chodily tam rády. Pro reprezentaci školky nacvičila s dětmi ctihodná sestra, jak se učitelce říkalo, každý rok vánoční hru. Já jsem ve vánoční hře měl úlohu „Neposlušného Samuela“; pamatuji si z ní jen to, že mi tam kdosi vytýkal: „Ano, za dveřmi posloucháš“, jinak že neposlouchám. Pamatuji si to patrně jen proto, že ještě po několik let mi doma tuto úlohu připomínali, když mi vyčítali neposlušnost a stále mi o hlavu otloukali neposlušného Samuela, od něhož jsem se prý této vadě naučil.

Z těchto vánočních her znám však ještě jiný, dokonce vědecky významný dokument. Je to fotografie, na níž jsem zpodoběn se spolužákem Karlem Janoušem. Já na ní vypadám jako malý skrček, kdežto Janouš je více než o hlavu vyšší statně urostlý hoch, jenž pro tuto velikost mohl ve hře snadno představovat mého otce. Již tento nápadný rozdíl v postavě dvou chlapců pětiletých je zajímavý; ještě zajímavější však je fakt, že do osmnácti let rozdíl ten úplně zmizel a já i Janouš dorostli jsme postavy stejné, zcela prostřední. Nepokračovala tedy ani Janoušova prvotní tendence ke kolosálnosti, ani moje zdánlivá tendence ke drobnosti. Ještě ve třinácti letech sice jsem byl z nejmenších žáků ve třídě, takže mi dávali přezdívku „malý“, potom však jsem znenáhla rostl tak, že jsem Janouše, rostoucího již pozvolněji, při maturitě v osmnácti letech dostihl. Jaká škoda, že taková srovnávací fotografie nás dvou nebyla prováděna každý rok neb aspoň po třiceti dvou letech a ovšem bez divadelního vyšňoření, prostě bez šatů. Kolik zajímavého poučení o tělesném vývoji jako individuálních variacích mohlo se tak seznati, ale tehdy o významu vývoje žactva nebylo ani řeči a fotografovalo se zřídka, vždycky pak arci za jiným účelem nežli studijním. Ostatně ani podnes přes všechny pokroky teoretické pedagogiky a jiných věd se takovéto studie soustavně nepěstují. Kolik cenných dat se tím ztratí!

Koncem pobytu mého ve školce rozšířila se moje znalost okolí tábořského docházkami do strážního domku dráhy, kam novorozená sestra Zdenka byla dána na kojení. Je to první strážní domek na straně jižní, vzdálený od náměstí skoro půl hodiny. Při volné chůzi trvala cesta ještě více. Matka tam docházela často a brala s sebou Stanislava i mne. Dnes celá ta cesta k onomu domku je částí města (Ústecké předměstí), tehdy se šlo hned od Palackého třídy po silnici a pak pěšinou polní. Na silnici byl tu a tam osamělý dům, pak dvě stodoly, o kus dále vpravo rokle, pak „Boží muka“ se studánkou „u svatě Anny“ (dnes je tam hostinec, naproti lékárně), odtud pak se šlo vpravo pěšinou. Pěšina vedla právě mezi polmi, kde ten rok bylo naseto žito, a koncem června měli jsme s bratrem zvláštní požitek z toho, že jsme se na jednom místě v obilí úplně ztratili, protože tam z obou stran rostlo obilí dvakrát vyšší než naše dětské postavičky. Připadalo nám to tedy jako cesta pralesem. Pak se došlo ke trati, přešli jsme koleje – kráčeli vzhůru, neboť strážní domek stojí na vrchu nad hlubokým zářezem dráhy, jenž mi tehdy připadal jako velký kaňon.

Paní Vopálenská, jež sestru kojila, byla statné tělnaté postavy. Matka byla s ní spokojena, až na jeden zvyk, že totiž ukládala chléb – do postele. Matka jej vyndala a ukrojila si chleba „pro čest“, ale paní Vopálenská dala pecen do postele zase. Zvyk je druhá přirozenost. Po návštěvě jsme se stejnou cestou vraceli. Po celých dalších více než šedesát let postupně jsem pozoroval, jak celá ta dlouhá a živá prostora se měnila a z polí se proměnila v město, z bývalé silnice pak v druhou hlavní třídu města.

Také z duševního svého života oné doby si připomínám fakt významný. Večer se naše rodina obyčejně sešla u stolu, hovořilo se o všeličemž, a matka někdy nám dětem ukazovala obrázky v kalendáři. Byly tam i obrázky s textem, který nám matka předčítala. Protože obrázků bylo málo (jako hraček i všeho jiného jsme měli málo, a tak od počátku jsme se učili skromnosti), byla matka nucena ukazování a četbu častěji opakovat, a tak jsem si texty zapamatoval. Potom i sám jsem si obrázky v kalendáři ukazoval a texty k nim z paměti přefíkával, až jsem připadl na myšlenku tištěná písmena srovnávat se zapamatovaným zněním jejich. Tak poznenáhlu cestou srovnávací, analytickou a asociální jsem seznal všechna písmena, dle toho pak jsem se naučil číst a jiná místa v kalendáři a všude jinde. Dříve než-li jsem vstoupil do obecné školy, četl jsem všechno plyně.

Tím získal jsem ve vyučování veliký náskok nejen *ve čtení*, ale i jiných ohledech. Předně, protože jsem četl samé věci tištěné, tedy správně pravopisně podané, pochopil jsem bezděčně i správný pravopis; nikdy jsem již o něm ani školních výkladů nepotřeboval a vždycky psal bez chyb. Za druhé, protože se ze mne stal horlivý čtenář, přiučil jsem se po delší době *o slohu*, a jakkoliv až do deseti let jsem do ruky nedostal skoro žádnou knihu psanou slohem opravdu mistrovským neb uměleckým, přece i z toho, co se mi do ruky dostalo (byly to kromě čítanek rozličné knížky půjčované ve škole, ceny nevalné, dále kalendáře, noviny a něco z knihovny otcovy, o níž promluvíím později) jsem si osvojil způsoby stavby článků, a dovedl jsem napsat v deseti letech úlohu tak vyspěle stylizovanou, že se tomu sám překvapený učitel podivil.

Jinak bylo tomu se psaním. Psát neučil jsem se ve škole, a neúhledný rukopis nemohl jsem zmocí. Otec sice byl dobrý kreslíř (měl doma viset zarámovanou vlastní tušovou kresbu šprýmovného obsahu), ale o čmáranice mé se před školní dobou nestaral a v kreslení i psaní jsem si bez přispění učitele rady nevěděl na rozdíl od čtení, na které jsem vystačil docela sám. Měl jsem, jak se říká, „dobrou hlavu“, ale neobratnou „ruku“, a v tom se mi potřebného přispění nedostalo odnikud; ovšem, když se dostavil nutný následek toho, neúhledný rukopis, mrzel se na to zvláště otec z důvodu, jež seznáme později. Přesto měl jsem v prvním roce školním (v tomto roce se pro epidemii neštovic po tři měsíce nevyučovalo; patrně, jak rozšířená to nemoc ještě tehdy byla) ze všech předmětů, i ze psaní, jedničku. To těšilo rodiče tím, více, že mým učitelem byl Josef Pich, jenž učil před lety již mou matku. Nyní ovšem byl to bělovlasý stařec, byt' zavalitý a temperamentní a požadavkům doby již nijak nevyhovoval. Za celá dvě léta, co mne učil, pamatuji si jen, že nám pověděl dvě poučení: že lovec, aby ulovil zvěř, musí stát „proti větru“ (čemuž jsem nerozuměl, protože Pich příčinu toho nevyložil), a že stromy v lesích se kácují „teprve po čtyřiceti letech“, což je nesprávně, protože lesní turnus je normálně osmdesát let, a ještě ani

roku 1886 jiný nebyl. Jeho výchovnou činnost i povahu nejlépe charakterizuje zvyk, jakým trestal žáky, kteří ve škole usnuli. Takové usnutí jistě mělo zvláštní příčiny, možno, že bolestně sociální. Pich se však nestaral o to, zdali dotyčný chlapec snad nebyl doma nucen v noci bdít pro práci, hlídání, hlad nebo jinou příčinu. On před sebou viděl jen spáče, s nímž mohl si dovolit ošklivý žert; namočil do vody houbu od tabule, a špinavou vodu z ní s pravidelným chechtáním vymáchal žákovi za krk. Že tento by z leknutí nebo zchlazení mohl onemocnět, to podařenému panu učiteli na mysl nepřišlo.

Já v prvním roce jsem s Pichem vycházel velmi dobře. Hned na počátku roku druhého však vedl si Pich ke mně úplně jinak, ačkoliv já naprosto v ničem – ani v chování ani v prospěchu – jsem se nezměnil. Snad možno chování Pichovo vysvětlit tím, že tento rok byl posledním rokem jeho působení, věděl, že bude muset jít do penze a tím jeho beztak skrovný příjem se ještě zmenší, na to se rozčiloval, kromě toho snad i pro senilnost nedovedl výbuchy své náruživosti držet již na uzdě. Zkrátka začal dělat, co nedělal nikdy dřív: občas rudý vztekem se proti mně rozběhl, stiskl mi tvář bolestivě svými silnými prsty, a třepal mi zuřivě hlavou. Proč to dělal, nevím, neboť nikdy mi při tom zřetelně nevytkl žádné uličnictví nebo určité provinění a já mohu odpřisáhnout, že za celých pět let jsem se v obecné škole nedopustil nižádné nezbednosti, naopak byl jsem z domova vyceповán na „hodného“, až příliš hloupě hodného chlapce, jenž pro svou nevelikou vtipnost nedovedl si vymyslet nějaká darebáctví, a vůči výstřednostem uličníků měl dokonce nechuť a odpor.

Ale přesto vše jednou Pich dokonce po bratru Stanislavovi vzkázal na mne rodičům stížnost. Opět nikdy jsem se ani od Picha ani od rodičů nedověděl, čeho strašného jsem se prý dopustil, zato přesně pamatuji si trest: otec mne zmlátil jako psa, poručil mi kleknout na zem u postele, přivázal mne k její noze provazem, zakázal, aby mi nedali oběd a nechal mne tak klečet až do odpoledního vyučování, pak mne odvázel a poručil mi opsat koncept, jež si podnes pamatuji i s jeho jazykovými vadami: „Já sem byl bit a přivázaněj, a nedostal sem žádné oběd, protože sem ve škole pana učitele zlobil.“ Tento přípis mně nařídil odevzdat panu učiteli, a bratra vyzval, aby na mne dohlédl, zde-li to učiním. Ale přípis měl účinek neočekávaný. Pich sám se nad drakonickým trestem pozastavil, výslovně prohlásil před celou třídou, že zvláště odněti oběda neschvaluje – a nikdy vícekrát na mne domů nevzkázal žádnou stížnost, ač moje chování se nezměnilo a ani změnit nemohlo, jak jsem ukázal.

Ale v prvním čtvrtletí druhé třídy Pich mi dal také v prospěchu špatné vysvědčení: místo dřívějších samých jedniček objevily se tam dvě trojky, to nejen ze psaní, v němž jsem ovšem nevynikal, ale i z pravopisu, v němž jsem nikdy v životě nezakolísal! A zase mohu tvrdit, že tehdy jsem neprospíval o nic hůře než-li dřív i později, kdy mi Pich dával zase samé jedničky. Špatnými známkami patrně projevoval jen svou špatnou náladu. Rodiče ovšem známky ty brali vážně – matčin bývalý učitel byl jim neomylnou autoritou –, a tak ovšem věřili, že jsem se skutečně „pohoršil“. Přijali mé vysvědčení s mrazivou nevolí, a hned zase přišel trest, ovšem již mírnější: toho dne právě byl výroční trh, a tu jsme my děti dostávaly vždy nějaké cukrátko z „jarmarku“. Bylo to arci vždy cukroví laciné – lepší cukroví, jako „kremroli“, jež stála závratnou sumu pět krejcarů, jsem okusil poprvé až po létech jako student, v dětských létech jsem se na ni díval v cukrářském krámě jen se zbožnou úctou

jako na nedostupný ideál. Tedy takové levné cukroví měl podle otcova příkazu dostat bratr, já však za trest jsem nedostal nic.

Ale za všechny ty krivdy a příkoří přišla ještě téhož roku neočekávaná satisfakce. Přijel na visitaci pan biskup a při jeho návštěvě ve škole osvědčil jsem nejlepší vědomosti z prvních dvou tříd právě já, a dostal jsem za to „krásnou knížku“. Teď byl pan učitel pln blaha, ve škole si mne horlivě pochvaloval, už mne netrápil a dal mi na vysvědčení opět samé jedničky. Tak jsem již v sedmi letech okusil „školy života“.

Tou „krásnou knihou“ od pana biskupa byla červeně vázaná „Rukověť pobožnosti k uctění sv. Jana Nepomuckého“ se známou smyšlenou legendou a modlitbami. Tehdy již nebyl biskupem v Č.[eských] Budějovicích osvěcovaný Jirsík,⁵⁶⁾ ale bezvýznamný Říha,⁵⁷⁾ a ten nedovedl mi dát nic lepšího než knihu o falešném světi. Stanislav dostal dar vhodnější: „Stero žalmů“. Já ovšem jako horlivý čtenář jsem darovanou knihu pozorně přečetl, ale již tehdy – ač o „nepomucké“ otázce jsem dostal první informaci teprv o čtyři léta později od vzdáleného bratrance Hančíka – přese všechnu mou tehdejší důvěřivost ke každému slovu „velebných pánů“ zarážela mne urputnost, s jakou se tam psalo o králi Václavovi, neboť v žádné zmínce o českých dějinách ve škole jsem nic takového neslyšel.

Ediční poznámka:

Text vydávám podle rukopisu *Paměti Emanuela Chalupného*, který se nachází v LA PNP, fond Emanuel Chalupný, rukopisy vlastní. Do textu jsem zasahovala minimálně, hlavně jsem upravovala a sjednocovala interpunkci podle dnešních zásad, dále jsem přizpůsobovala pravopis přejatých slov dnešní podobě a na několika místech provedla korektury textu podle celkového smyslu. Respektovala jsem Chalupného osobitý styl (rozvinutá souvětí, archaismy apod.) Číslovky základní (vyjadřující počet) rozepisují slovy (kromě geografických údajů, výšky věže táborského kostela a výše daru Vojtěcha Chalupného spolku táborských ochotníků), řadové (80. léta) ponechávám. Názvy kapitol přebírám podle autora.

56) Jan Valerián Jirsík (1798–1883), českobudějovický biskup v letech 1851–1883, „počeštitel“ Českých Budějovic, pedagog, prozaik.

57) Martin Říha (1839–1907), českobudějovický biskup v letech 1885–1907. Mezi pontifikátem Jirsíka a Říhy byl krátce českobudějovickým biskupem pozdější pražský arcibiskup a kardinál František/Franz Schönborn (1844–1899).

ANABÁZE JEDNOHO TÁBORSKÉHO RODÁKA Ludvík Feigl 1861–1942

Magdaléna Rychlíková

Od exlibris ke krajašské osobnosti známé neznámé

V knihovně Náprstkova muzea je uložen několikatisícový konvolut exlibris ze sbírky Bedřicha Beneše Buchlovana,¹⁾ který obsahuje několik exlibris s folklorními motivy. Mezi jiným i takové, jejichž majitelem byl Ludvík Feigl.²⁾

Tyto feiglovské exlibris jsou zajímavé námětem a ornamentikou. Motiv je zřetelně ovlivněn lidovou kulturou. Sbírkou exlibris získal pro knihovnu Náprstkova muzea vedoucí knihovny doktor Bohumír Lifka³⁾ pravděpodobně někdy v polovině padesátých let 20. století.

1) Bedřich Beneš Buchlovan (1885–1953) se narodil v Tučapech na Uherskohradištsku. V roce 1905 absolvoval učitelský ústav v Kroměříži. Učitelské profesi se věnoval několik let a působil na vesnických školách v okolí Uherského Hradiště. V roce 1916 po složení zkoušky pro školy měšťanské učil na dívčí měšťanské škole v Bzenci a roku 1918 nastoupil v Uherském Hradišti jako odborný učitel na měšťanskou školu chlapeckou. Od té doby žil a učitelsky působil na měšťanské škole v Uherském Hradišti. Od roku 1926 pracoval jako městský knihovnik a o sedm let později nastoupil do Slovákckého muzea v Uherském Hradišti. Buchlovan byl nejen plodným spisovatelem, překladatelem a od roku 1933 členem Moravského kola spisovatelů, ale i velkým znalcem grafiky, bibliofilem, sběratelem exlibris a také vlastivědným i muzejním pracovníkem. Udržoval pracovní, osobní a sběratelské kontakty s kurátorem knihovny Náprstkova muzea Bohumírem Lifkou a část jejich vzájemné korespondence je uložena v Slovákckém muzeu v Uherském Hradišti. Sg. III 2/117, p.č. 514/77 H 1025. Přídomek Buchlovan si dal z lásky k rodnému kraji.

2) V textu je použita česká podoba křestního jména Ludvík.

3) Bohumír Lifka (1923–1987) se narodil v jihočeské Radomyšli. Gymnázium absolvoval v Českých Budějovicích. Na Karlově univerzitě v Praze studoval filozofii a od roku 1921 navštěvoval i Státní knihovnickou školu. V roce 1923 ukončil studium a získal doktorát z filozofie a diplom bibliotékaře. Zpracovával knihovnu Stadionů v zámku v Koutech na Šumavě. Po skončení této práce spolupracoval na Masarykově slovníku naučném. V roce 1933 nastoupil na místo vedoucího knihovny v Náprstkově muzeu, kde působil až do svého zatčení v roce 1958. Vedle svého úvazku v knihovně Náprstkova muzea pracoval od roku 1954 v čele skupiny v Národním muzeu pověřené vedením zámeckých knihoven a budováním jejich souborného katalogu. Navrhl zřízení Muzea knihy ve Žďáru nad Sázavou. Ve svém dalším profesním životě od šedesátých let 20. století prošel dalšími významnými knihovnami – Klementinem a Základní knihovnou ČSAV. Byl to člověk s hlubokou odbornou erudicí, šířil badatelského zaměření, kvalitou i kvantitou svého díla. Dále byl vynikajícím znalcem české grafiky, bibliofilem, sběratelem exlibris.

Při pátrání po okolnostech získání exlibrisové sbírky do knihovny Náprstkova muzea bylo nutné prostudovat řadu materiálů různé povahy: od archivních pramenů, dobového a bibliofilského tisku až po vědeckou literaturu. Osobní fond Bohumíra Lifky obsahuje, kromě jiného, i nevelkou korespondenci s Ludvíkem Feiglem.⁴⁾ Z obsahu textu je očividné, že mezi oběma muži probíhala výměna exlibris i dalšího muzejního materiálu⁵⁾ a že tu byla i společná vazba na Československý ústav zahraniční (dále ČÚZ) a jeho předsedu JUDr. Jana Auerhana.⁶⁾ Krátce po vzniku Československé republiky se objevila idea zřídit Krajanské muzeum a časem se začalo uvažovat, že by vzniklo právě při Náprstkově muzeu. Vybudovala by se speciální expozice o Čechách a Slovácích žijících za hranicemi. Tak se stalo, že knihovna Náprstkova muzea přebírala postupně materiály z ČÚZ, které obsahovaly informace o krajanech roztroušených po celém světě. Vznikl nejdříve fond ČÚZ a z něho se vydělil fond Jana Auerhana. Právě v tomto fondu se nachází i soubor dopisů mezi Ludvíkem Feiglem a Janem Auerhanem. Z textu lze usuzovat, že pisatelé byli nejenom v písemném styku, ale že se přímo znali. Dozvídáme se, že Ludvík Feigl byl rodák z Tábora, kde prožil dětství, dále zjišťujeme, kde a jaký obor vystudoval, a že se posléze stal obchodníkem ve Lvově, čestným členem Pražských vzorkových veletrhů, překladatelem, popularizátorem a aktivním členem sokolského hnutí, sběratelem a spolupracovníkem ČÚZ, Náprstkova muzea i jiných muzeí a soukromých sběratelů v Československu, Polsku a na Ukrajině. Poznáváme krajana, který prožil padesát let ve východní Haliči v národnostně různorodém městě Lvově, člena, knihovníka a archiváře České besedy a autora publikace *Sto let českého života ve Lvově*, díl 1, od roku 1830–1866: *Čeští spisovatelé ve Lvově*; díl 2, od roku 1867–1895: *Založení České besedy ve Lvově a život v ní*.

4) Náprstkovo muzeum, knihovna, archivní fond Lifka 1/1–56, 1/1–57, 1/1–58, 1/1–59, 1/1–60, 1/1–61.

5) Korespondenční lístek ze 7. 3. 1936. Náprstkovo muzeum, knihovna, archivní fond Polsko 2/21.

6) Jan Auerhan (1880–1942), spoluzakladatel Československého ústavu zahraničního a jeho první předseda. Po studiu práv na Právnické fakultě Univerzity Karlovy nastoupil do Zemské statistické kanceláře Království českého a od roku 1919 pracoval v nově založeném Státním úřadu statistickém, kde byl v roce 1921 jmenován ministerským radou a posléze v roce 1926 přednostou odboru a viceprezidentem. V letech 1929–1939 působil již ve funkci předsedy. Svoji pozornost zaměřil na studium a dokumentaci života krajanů i na práva menšin. V roce 1906 se stal spolupracovníkem Národní rady české, pro kterou vypracoval adresář zahraničních spolků s návrhem aplikovaného využití. Pracoval v Československé společnosti pro studium národnostních otázek. Patřil k zakladatelům kuratoria pro krátkovlnné vysílání, krajanského oddělení při Exportním ústavu. Jako soukromý docent na Karlově univerzitě přednášel od roku 1930 například o „Antropogeografii zahraničních Čechů a Slováků“. Přednášky věnoval vystěhovalectví a životu českých a slovenských menšin v zahraničí. Na svých výzkumných a badatelských cestách navštívil téměř všechny české a slovenské krajanské komunity v Evropě a částečně v zámoří. Byl spolupracovníkem Náprstkova muzea, ale i mnoha krajanských spolků v zahraničí. Po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava byl Československý ústav zahraniční zrušen a jeho majetek byl částečně zabaven. Auerhanovi se však povedlo přemístit část dokumentů ČÚZ a svého osobního archivu do Náprstkova muzea, kam je docházel zpracovávat. V dubnu 1942 se však dostal pod dozor gestapa a do Náprstkova muzea se již nevrátil. Po atentátu na Reinharda Heydricha byl těžce nemocný Jan Auerhan zatčen a vězněn od 29. května do 2. června 1942. Dne 9. června 1942 byl ve věku 62 let na kobylišké střešnici popraven. Dokumenty uložené v knihovně Náprstkova muzea válku přežily díky péči Bohumíra Lifky a dalších pracovníků. Dnes jsou součástí knihovny, archivní fond Jan Auerhan a fond ČÚZ.

Ve Lvově, tehdejším kulturním centru Haliče, žila koncem 19. století asi dvoutisícová česká komunita, která si našla v tomto multietnickém městě své místo a dokázala pěstovat krajanský život ve spolku Česká beseda.

Ludvík Feigl nepatřil dosud k nijak zvlášť známým rodákům. I když v Haliči, Bukovině a na Podkarpatské Rusi prováděl rozsáhlé sběry etnografického materiálu, nepředčil mnohem známějšího krajana, národopisného sběratele a dokumentátora Františka Řehoře (1857–1899). Feigl bývá v literatuře zmiňován většinou v souvislosti s Řehořem a Čechy v Haliči, resp. se svou obsáhlou prací *Sto let českého života ve Lvově*,⁷⁾ která je dodnes cenným zdrojem informací o počátcích českého krajanského života v této zemi. Základní údaje o Feiglovi, byť neúplné, obsahuje biografická příručka *Češi v Haliči (Čechi u Galičiny)*, vydaná ve Lvově v roce 1998. Zmínky o Feiglovi se nacházejí v článku Alexandra Drbala o Čechách v Haliči, který vyšel ve *Slovanském přehledu*,⁸⁾ v práci Nadi Valáškové o Františku Řehořovi, v práci Petra Kalety,⁹⁾ a především v nepublikované rigorózní práci Jana Novotného z roku 2004.¹⁰⁾ Údaje o Feiglovi jsou ve všech těchto pracích okrajové a nekompletní. Feiglův život v Haliči a jeho osud po návratu do Čech v roce 1938 a poslední léta jeho života za druhé světové války nebyly vůbec známe (biografická příručka *Češi v Haliči* dokonce ani neuvádí, že se do Čech vrátil). Byl však nepochybně osobností, která si zasluhuje pozornost.

Ludvík Feigl, Čech známý neznámý

Rekonstrukce rodinných a biografických údajů Ludvíka Feigla by nebyla možná bez laskavého porozumění ze strany vedení Náprstkova muzea-Národního muzea, Státního okresního archivu Tábor, Národního archivu v Praze a dalších archivních a muzejních institucí.

Domov-mladost-studium

V Táboře roku 1855 koupil – jak dokládá zápis v pozemkové knize – „izraelita Hermann Feigl s manželkou Terezií za 6000 zlatých“ komplex budov i s přilehlými pozemky, který byl rok nato zaknihován. Dům, pozemky a zahrada se nacházely v městské zóně, jejíž historie sahala do poloviny 15. století. V době, kdy areál s domem a s přilehlým komplexem budov vlastnila rodina Feiglova, nazývali táborští starousedlíci tuto část města domem a zahradou Feiglovskou.¹¹⁾ Hermann Feigl však

7) Ludvík Feigl, *Sto let českého života ve Lvově*. Díl 1: *Čeští spisovatelé ve Lvově 1830–1866*. Česká beseda, Plzeň 1924. Díl 2, 1867–1895: *Založení České besedy ve Lvově a život v ní*. Česká beseda, Plzeň 1925.

8) Alexandr Drbal, *Češi ve Lvově*. *Slovanský přehled*, roč. 78, č. 2, 1992, s. 171–174.

9) Petr Kaleta, *Cesta do Haliče*. Olomouc 2001.

10) Eugen Topinka (ed.), *Češi v Haliči*. Biografická příručka. Lvov 1998, s. 105; Nad'a Valášková, František Řehoř (1857–1899) a jeho etnografická činnost. Praha 1999, s. 17; Jan Novotný, *Sto let českého života ve Lvově*. Rigorózní práce, strojopis, Historický ústav Jihočeské univerzity, České Budějovice 2004, s. 71–74.

11) Karel Thir, *Staré domy a rodiny tábořské*, díl 1, Tábor 1920, s. 361–363, 707–708.

nebyl tábořským rodákem. Narodil se 15. srpna 1817 v obci Myslkovice,¹²⁾ okres Tábor. V obci koncem 18. století žilo 37 židovských rodin, z toho dvě rodiny Feiglovy. Myslkovická židovská komunita čítala celkem 205 osob. Zhruba o padesát let později, koncem dvacátých let 19. století, zde žilo již několik rodin s příjmením Feigl. Je více než pravděpodobné, že byly spřízněny a měly společné předky. Poukazuje na to soupis domů z roku 1829 a jména na částečně rekonstruovaných náhrobcích. V soupisu je u jména Hermann Feigl uvedeno, že se odstěhoval do Tábora, kde kolem roku 1848 působil jako trafikant.¹³⁾ Hermann Feigl příslušel domovským právem do obce Církvice, okres Kolín. Zde automaticky získaly domovskou příslušnost i jeho děti. To znamená, že rodina buď měla původně kořeny v této obci, anebo tam později delší dobu žila a získala domovskou příslušnost.¹⁴⁾ Hermann byl v Táboře znám napřed jako tabáčník čili trafikant a pak jako nájemce nedalekých statků v Opařanech a Ratajích. Feiglovi obývali dům do roku 1882¹⁵⁾ a Hermann s Terezií tady přivedli na svět sedm dětí: Karla (nar. 16. 11. 1858),¹⁶⁾ Karolinu (nar. 25. 7. 1860), Ludvíka (nar. 24. 12. 1861), Sofii (nar. 8. 6. 1864), Frederiku (nar. 4. 10. 1865), Emmu (nar. 28. 5. 1867) a Ottilii (nar. 23. 8. 1868).¹⁷⁾ Jaký byl život této početné rodiny, doposud z dostupných pramenů nevíme. Máme za to, že se zásadně neodlišoval od každodenního života jiných židovských rodin žijících ve městě Tábor a že se nikterak nevymezovala ze židovské komunity.¹⁸⁾ Též není jasné, dokdy všechny děti v rodině i po roce 1882 žily. Spolehlivě ověřené je, že druhorozená Karolina byla v tomto roce vdaná za obchodníka Adolfa Welche z Prahy. Potvrzuje to zápis v matrice oddaných

12) Retrospektivní lexikon obcí ČSSR. 1850–1970 2, sv. 1. Počet obyvatel podle obcí a částí obcí podle správního členění k 1. lednu 1972. Abecední přehled obcí a částí obcí v letech 1850–1970, Praha 1978, uvádí: Myslkovice v r. 1850–1880 viz Myškovice, v r. 1890 viz Myskovice, 1900–1910 Myskovice též Myškovice. V r. 1920 v okrese Tábor, v r. 1950 v okrese Soběslav, v r. 1961–1970 obec v okrese Tábor.

13) Antonín Novotný, Židé v Myslkovicích. Vydal vlastním nákladem 6 ks. Vlast. Hrbek, Myslkovice 1999.

14) Domovská příslušnost byla vazbou mezi osobou a obcí, jakési občanství. Každý státní občan musel mít domovské právo v některé obci říše, a naopak každý cizinec, který se chtěl stát rakouským či uherským občanem, musel nejprve získat příslib, že mu bude v některé obci uděleno domovské právo. Domovské právo nebylo přísně vázáno na trvalý pobyt a přestěhováním se do jiné obce se domovská příslušnost neměnila, pokud o to občan obec svého bydliště výslovně nepožádal. Pouze státní úředníci nabývali v Předlitavsku (ale nikoliv v Uhrách) automaticky domovskou příslušnost v obci, kde vykonávali svůj úřad. Žena sňatkem získávala automaticky domovskou příslušnost manžela, děti domovskou příslušnost rodičů a nemanželské děti domovskou příslušnost matky.

15) Karel Thir, Staré domy a rodiny tábořské, díl 1. Tábor 1920, s. 361–363, 707–708.

16) V roce 2010, když jsem se snažila dohledat v dochovaných židovských matrikách rodinu Feiglovu, jsem na údaje o prvorozeném synovi Karlovi nenarazila. Domnívala jsem se, že nejstarším dítětem byla dcera Karolina. Za doplnění údajů o Karlovi děkuji PhDr. Lence Matuškové z Národního archivu, která údaje našla v roce 2011. V dalších dokumentech Karel nefiguroval. Mohl zemřít jako dítě, to však nemůžeme ani potvrdit, ani vyvrátit.

17) Židovská matrika narozených, Národní archiv ČR Praha, sign. HBM a 2034; Židovská matrika sňatků, Národní archiv ČR Praha, sign. HBN a 204; Státní okresní archiv Tábor, fond Okresní úřad Tábor I; Gymnázium Tábor; Archiv města Tábor. Jména dcer ponecháváme v dokumentech v uvedené pravopisné podobě.

18) O židovské komunitě v Táboře, její historii a životě píše Hana Jančíková, Židé v Táboře. Zapomenutá historie židovské komunity. Tábor 2010. Rodina Feiglůva není zde zachycena.

židovské náboženské obce v Táboře.¹⁹⁾ Ludvíkovi bylo v roce 1882 21 let, Sofii 18 a rovněž mohla být vdaná, Frederice (uváděné i jako Bedřiška) bylo 17 let, Emmě 15 a nejmladší Ottilii 14 let. Ve sčítacích operátech z roku 1880 je otec Hermann uveden jako vdovec, u Karoliny je zapsáno, že obstarává domácnost, u Sofie, že pomáhá při domácnosti a u Ludvíka, že navštěvuje reálné gymnázium. U Bedřišky, Emmy a Ottilie je uvedeno, že navštěvují školu.

Sourozenci získali základní povinné vzdělání v židovské škole s německou vyučovací řečí. Škola byla založena v roce 1844 patrně v souvislosti s ustanovením nového rabína Guttmanna Klemperera. V době Ludvíkovy docházky se škola nacházela v Koželužské ul. čp. 142 a spravoval ji David Berger. Dům koupila židovská obec v roce 1863, v té době byly Ludvíku Feiglovi pouze dva roky, za 900 zlatých pro rabína a učitele.²⁰⁾ Objekt se po zaknihování stal majetkem židovské obce. Základním vědomostem se zde učili jak chlapci, tak dívky, které, sice nepatrně, ale přece jenom převažovaly.²¹⁾

Děti Feiglovy navštěvovaly židovskou národní školu zřejmě čtyři roky a získaly tak nižší stupeň povinného vzdělání. Informace o tom, jak se rozvíjely další znalosti dětí, poskytují částečně zachované školní výkazy měšťanské školy v Táboře. Z nich se dozvídáme, že mezi žáky měšťanské školy patřily i některé sestry Feiglovy. Jelikož přetrvala jenom část výkazů, disponujeme pouze s částečnými údaji o Karolině, Emmě (ve výkazu uvedené jako Emanuela) a nejmladší Ottilii.²²⁾ Na základě těchto zpráv se lze domnívat, že tento školní ústav navštěvovaly všechny slečny Feiglovy. Ludvík Feigl se ve svých později psaných životopisech o svém původu a docházce do židovské obecné školy nikdy nezmiňoval. Co ho vedlo k tomu, že v dospělém věku přijal křest a stal se evangelíkem, podobně jako jeho manželka a děti? Nevíme a ani nevíme, kdy přijal křest. Na vysvědčení jeho dcery Hedviky z německé dívčí měšťanské školy v Praze z roku 1915 je uvedeno, že jmenovaná je izraelského vyznání.²³⁾ Dá se předpokládat, že v tom čase se k tomuto vyznání hlásili i její rodiče a že k přestupu na evangelickou víru došlo snad krátce po vzniku Československa. V národnostním ohledu se hlásil k češtví. Dostupné prameny nám nedávají na otázkou, proč Feigl tajil svůj původ, žádnou odpověď. Být Čechem mimo domovské teritorium – a nejenom v polské Haliči – bylo koncem 19. a začátkem 20. století, ať již z přesvědčení, nebo z existenčních důvodů, někdy jednodušší než se hlásit za žida.²⁴⁾

19) Matrika oddaných židovské náboženské obce v Táboře 23. 2. 1869, rok 1881, s. 27, č. ř. 84.

20) Kniha o městě Tábor, eds. Pavel Augusta – Hana Klínková, Praha 2001, s. 23.

21) Tamtéž, s. 23.

22) Státní okresní archiv Tábor, fond Archiv základních škol Tábor, Měšťanská škola dívčí Staré Město, třídní výkazy 1872/1873, 1881/1882.

23) Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky (dále MZV ČR), fond OSO 1918–1945, kart. E1-F1, personální spis, Hedvika Feiglová.

24) Psaní velkého či malého písmene ve slově „žid“ je v tomto případě problematické, neboť nelze s určitostí říci, zda jde o žida ve smyslu náboženské komunity nebo národnosti. V konkrétním případě jsem zvolila psaní s malým „ž“ jednak z důvodu už zmíněného postojů rakouských úřadů, které Židy neuznávaly za národ, jednak proto, že ani sám Feigl se za žida nepovažoval a později i formálně konvertoval ke křesťanství.

Podrobnější bibliografické informace o raných letech jeho života podávají dva dopisy, v nichž Feigl sepsal svůj vlastní životopis. Bohatší na údaje je dopis s příloženým životopisem, který napsal Ludvík Feigl na žádost dr. Jana Auerhana, předsedy Československého ústavu zahraničního.²⁵⁾ Pozdější zevrubné životopisné údaje jsou uvedeny v dopise adresovaném Jaroslavu Táborskému.²⁶⁾

V žádné další nalezené korespondenci data ze svého života Feigl nevzpomíná. Táborskému psal Ludvík Feigl jako jednasedmdesátiletý ze Lvova, kde žil tehdy již čtyřicet pět let. O svém dětství v Táboře informoval velmi stroze. Můžeme se jenom domnívat, že Feiglova rodina, podobně jako většina židovských rodin koncem 19. století ve střední Evropě, žila sice s jistou zásobou židovského vědomí a náboženských zvyků, ale denní životní světské starosti a myšlenky přispěly k určité vkladnosti ve víře. Židovství nebylo pro Ludvíka Feigla, stejně jako pro mnoho jiných sekularizovaných židů, příliš důležité.

Nezletilý Ludvík Feigl, nejspíš z vůle rodičů, nastoupil k dalšímu vzdělávacímu procesu na c. k. reálné gymnázium v Táboře, kde vydržel studovat necelých 6 let. Vyšší c. k. reálné gymnázium navštěvoval kontinuálně v letech 1873–1879. Jestli to byly roky šťastné, těžko odhadnout. Na gymnáziu rozhodně nepatřil mezi premianty. Ludvík o sobě uvádí jenom stručné heslovité informace, a ty jsou navíc ještě oprostěny od jakýchkoli vzpomínkových emocí. Vysvědčení z I. A třídy školního roku 1873 c. k. reálného gymnázia je poněkud pestré. Znamka dostatečná je uvedena u předmětu pilnost, dále v jazyce latinském, jazyce českém, zeměpise, měřictví a „rejsování“. Náboženství je hodnoceno známkou chvalitebně, ale v poznámce je učiněn dovětek „přibyl z židovské národní školy tábořské a odbyl přijímací zkoušky s prospěchem skoro dostatečným“. V záhlaví vysvědčení v kolonce náboženství je uvedeno „židovské“ a v další kolonce poznamenáno, že je plátcem školného. Na vysvědčení z II. třídy je uveden v kolonce „mateřský jazyk“ český jazyk. Jeho prospěch, jak dokládají vysvědčení, byl z většiny předmětů nevalný. Jazyk latinský a český nedostatečný, aritmetika a přírodopis rovněž. Klasifikace ve III. třídě je o málo lepší a v poznámce je uveden přípis „Znamky z izraelského náboženství zapsal u tohoto a ostatních izraelitů dle kassifikačního výkazu rabína G. Klemperera²⁷⁾ ze dne 8. února“. V druhém školním běhu se objevuje v klasifikačním výkazu známka nedostatečná u předmětu kreslení. Hodnocení ve školním roce 1877 ve IV. gymnaziální třídě je o stupeň lepší než v předchozím roce. O rok později, v V. gymnaziální třídě, převažují na vysvědčení známky dostatečné. Ludvíkovo chování je na všech pěti vysvědčeních hodnoceno jako chvalitebné. V kolonce poznámka se nachází sdělení: „Byl vloni žákem zdejšího ústavu, obdržel vys[vědčení] I. tř.,

byl 19. mezi 26 žáky. Německému jazyku se učí dle prohlášení rodičů.“²⁸⁾ V Katalogu VI. gymnaziální třídy, školní rok 1879, již klasifikován nebyl. Osmnáctiletý Ludvík odešel a nedokončil gymnázium. Opustil školní lavice v šesté gymnaziální třídě, a to z důvodu, který je poznamenán v Katalogu VI. gymnaziální třídy, školní rok 1879: „Chtěje oddati se obchodu opustil s přivolením otcovým dne 9. února ústav, obdržev vysvědčení na odchodnou“. V té době bydlel ještě Ludvík v otcovském domě na Pivovařské (nejspíše Pivovarské) ulici, čp. 128. Sčítací operáty města Tábora z roku 1880²⁹⁾ již neuvádějí, že by bydlel v čp. 128. Naopak, k jeho jménu je připojena poznámka, že se zdržuje v Praze. Tento pramen uvádí otcův stav: vdovec, žije z úroků svých kapitálů. Nejstarší Karolina a sestry Sofie a Frederika (Bedřiška) mají uvedený stav „svobodné“ a povolání: „obstarávají a pomáhají v domácnosti“, mladší Emma a Ottilie (Otílie) „navštěvují školu“.

Ludvík Feigl ve své práci *Sto let českého života ve Lvově*³⁰⁾ mapuje podrobně život krajanů, považuje to za svou povinnost a odkaz do budoucna. Avšak jaký byl jeho život v době dětství a studií v Táboře a jaký byl jeho vztah k rodičům i k sourozencům, lze z korespondence, která se zachovala, vyvodit jenom těžko. Škoda, že Tábor, svůj život, rodinu i židovskou komunitu nezachytil v takové míře jako život Čechů ve Lvově.

Dům jeho otce Hermanna byl v roce 1848 centrem revolučního hnutí měšťanstva v Táboře³¹⁾ a byl zřejmě široce otevřen k diskusním setkáním osob nejrůznějších zájmů. Ludvík o tom píše: „*Rodina byla zámožná a scházeli se u nás v letech 60., 70., až 80. m[inulého] století mladí adeпти spisovatelskí [...] a celé tucty mladých studentů, profesorů, pozdějších politiků [...], později vystřídali tuto společnost noví a noví lidé [...]*“³²⁾ Z tohoto domovského prostředí odešel Ludvík nakonec na tři roky, nikoliv do Prahy, jak by tomu nasvědčovala poznámka ve sčítacím operátu, ale – jak sám uvádí ve svém *curiculu vitae* – na gymnaziální studia v Horních Rakousích a Solnohradech. Kvintu, sextu a septimu navštěvoval na vyšším státním gymnáziu v hornorakouském Linci a v Solnohradě (Salcburku). Oktávu absolvoval v Praze na německém gymnáziu piaristickém na Příkopech, které přináleželo k empírovému kostelu sv. Kříže, stojícímu na nároží Panské ulice.³³⁾ Tím řádně uzavřel středoškolské studium.

Dokončení studia na uznávaném a kvalitním piaristickém gymnáziu bylo vybráno patrně proto, že se na škole v duchu piaristické tradice pěstovala a hlásala náboženská snášenlivost a přijímali se svěřenci i jiného vyznání. Myšlenka věnovat se ob-

28) Státní okresní archiv Tábor, fond Gymnázium Tábor, kniha 26–31.

29) Státní okresní archiv Tábor, fond Okresní úřad Tábor I.; Gymnázium Tábor; Archiv města Tábora.

30) Ludvík Feigl, *Sto let českého života ve Lvově*, díl 2, 1867–1895. Založení České besedy ve Lvově a život v ní. Plzeň 1925.

31) Karel Thir, *Staré domy a rodiny tábořské*, díl 2, Tábor 1920, s. 707–708.

32) LA PNP, pozůstalost Františka Táborského, korespondence přijatá od Ludvíka Feigla, dopis 3. 11. 1932, i. č. 200/208, p. č. 9/84.

33) Eduard Škoda, *Pražský chodec*, díl 2, Praha 2001, s. 36.

25) Náprstkovo muzeum, knihovna, archivní fond Česká beseda, K1-88/1.

26) LA PNP, pozůstalost Františka Táborského, korespondence přijatá od Ludvíka Feigla, dopis 3. 11. 1932.

27) Guttmann Klemperer (1815–1884) se roku 1843 stal kazatelem v židovské obci v Táboře, v roce 1845 byl jmenován do funkce tábořského rabína a roku 1868 byl zvolen rovněž rabínem tábořského kraje; oba úřady zastával až do smrti. Významný hebreista a historik židů v Čechách. Byl stoupencem osvíceneckých snah a zavedl po vzoru pražského Templu v Dušní ulici v Praze reformovanou bohoslužbu.

chodu přivedla Feigla po ukončení studií v Praze do metropole monarchie Vídně.³⁴⁾ Zapsal se na vídeňskou obchodní akademii, která měla již určité renomé. Vídeňská „Kaufmännische höhere Schule“ byla založena v roce 1857 jako první obchodní vyšší škola pro německy mluvící země. Toto „učiliště“ pro výchovu obchodníků sídlilo od roku 1862 v budově na Akademiestraße. Studenti zde mohli získat komerční, podnikatelské čili ekonomické vzdělání a dovednosti. Vzdělávací struktura a celkové studijní možnosti Vídně studenty přitahovaly. Kaufmännische höhere Schule byla pro splnění Ludvíkova cíle, stát se obchodníkem, ideálním výběrem. Hlavní město a obchodní akademie však nebyly poslední zastávkou. Ludvík se rozhodl jít své vědomosti zdokonalovat a tříbit – jak uvádí v dopise Janu Auerhanovi – „na vysokou školu obchodní“ do Berlína. Protože v 19. století byla zcela obvyklá praxe zdokonalovat vzdělání co možná nejvíce, tak to učinil i Ludvík Feigl. Hlavní město Německa bylo v tom čase hospodářským a ekonomickým střediskem, a proto pravděpodobně padla volba na ně, jako na nejvhodnější centrum pro získání kvalitního vzdělání. Nakonec Ludvík Feigl chvíli ještě cestoval a patrně sbíral zkušenosti. Svoji studijní misi ukončil v Lipsku, kde, jak sám píše, „horlivě studoval dějiny“.

Po ukončení studií byl v souladu s branným zákonem povolán k výkonu vojenské služby. Kde a u jakého pluku sloužil a kam se ubírala jeho vojenská kariéra, nevíme. Ve svých životopisech uvádí pouze, že vojenskou službu absolvoval. Protože měl středoškolské vzdělání, lze předpokládat, že ve smyslu tehdy platného rakouského branného zákona sloužil v armádě pouze jeden rok jako tzv. jednorozční dobrovolník.

Po skončení vojenské služby se zřejmě krátce zdržel doma a v roce 1887 odjel do východní Haliče, do tehdejšího hlavního města Lvova. Bylo mu šestadvacet let a do Lvova, jak několikrát uvádí, odjel v pozici „zástupce Vývozního exportního spolku obchodního, obor grafiky“. Jinak řečeno, hodlal zde zprostředkovávat prodej polygrafických výrobků. Co ho vedlo k tomu, že se rozhodl pro obor polygrafický, a co rozhodlo, že se nakonec usadil ve Lvově, není z dostupných pramenů zcela zřejmé. Bylo to asi z několika důvodů. Halič snad byla pro české výrobky vhodným odbytištěm a samotné město Lvov koncem 19. století patřilo v rámci habsburské monarchie ke vzkvétajícím obchodním centrům. Konkurence zde nebyla tak velká jako v jiných městech. Ani komunikace nebyla složitá. Kromě němčiny se zde dalo domluvit celkem dobře česky. Ve Lvově vycházela řada časopisů, byl zde větší počet tiskáren a pro ně hodlal Feigl dodávat stroje a zásobovat je dalšími výrobky. Kromě toho bylo město nejen přirozeným centrem Haliče, ale i branou pro obchodní pronikání směrem na východ. Spojení se západem i východem bylo zabezpečeno železnicí. Přes město vedla důležitá železnice z Krakova do Kyjeva a do Oděsy, po které probíhal dálkový obchod s Ruskem. Ve Lvově působila i řada státních úředníků pocházejících z Čech, například bankovní zaměstnanci, úředníci c. k. pošty anebo tabákové továrny, inspektoři a strojvedoucí u dráhy, stavitelé, profesori konzervatoře, členové orchestru divadla, učitelé zpěvu, vojenští úředníci u místní vojenské posádky, ve které sloužila i skupina důstojníků a vojáků českého původu. Dále zde působili čeští

34) Rukopis životopisu, který Ludvík Feigl vypracoval na žádost Jana Auerhana v roce 1937. Náprstkovo muzeum, knihovna, archivní fond K1-88/1.

lékaři a zvěrolékaři, sládcí, drobní řemeslníci jako například cukrář, hodinář, truhlář, zámečník, kožešník a jiní.³⁵⁾ Výběr Lvova jako centra obchodních aktivit tedy jistě měl pro Feigla svou logiku.

Ludvík Feigl ve Lvově – Česká beseda – sběratelství – Sokol

Ludvík Feigl, když přijel v roce 1887 do východní Haliče, byl ještě mladý a bez rodinných závazků. Činnost zástupce českého vývozního spolku se zaměřením na obor grafický, čili práci obchodního agenta, mohl vykonávat naplno. Zřejmě tak činil, čemuž nasvědčují slova z dopisu adresovaného – i když psaného v pozdější době – Františku Táborskému:³⁶⁾ „Zavedl jsem české grafické ústavy od Těšína do Oděsy, tak úplně, že nevyšel ani nejmenší plakát, pohlednice, neb krásné ilustrované knihy, které by nebyly dodány českými grafickými firmami [...]; též moji zásluhou jsem jistou grafickou firmu udělal velkou. Avšak to vše, jakmile jsem ten obor zavedl, bylo prací mé kanceláře“.³⁷⁾ Nejenom prací člověk je živ, a tak mladý Feigl hledal v novém prostředí společenské kontakty a snažil se o rychlé sociální zakotvení v místní české komunitě. Nejvhodnější platformu k dosažení tohoto cíle vytvářel spolek Česká beseda. Ihned se stal jejím členem. Česká beseda spojovala krajany ze Lvova a širšího okolí. Hned v prvním roce života ve Lvově se seznámil s Františkem Řehořem,³⁸⁾ který tehdy pobýval u příbuzných ve Volkově (polsky Wolków, ukrajinsky Vilkiw) u Lvova. Ludvík Feigl okamžik jejich vzájemného setkání charakterizoval slovy: „Ihned jsem k němu přilnul a seznámení bylo také rychle intimnější, když naslouchal jsem jeho povídání o folkloru maloruského národa. Rozprávěli jsme hovory, hlavně o Huculech, fotografovali v okolí a umluvili jsme velkou cestu za

35) Náprstkovo muzeum, knihovna, archivní fond Česká beseda, K1-122, fólie 58, fólie 63, K1-123, fólie 35, 36, 39, 40, 42.

36) František Táborský (1858–1940), byl učitelem, básníkem, spisovatelem, překladatelem především ze slovanských jazyků, kromě jiného vydal monografii o polském malíři Arturu Grottgerovi, jeho lásce a díle (1933). Podepisoval se pseudonymem Hostivít. Od roku 1908 byl prvním předsedou Spolku českých bibliofilů a znal se s Bedřichem Benešem Buchlovanem.

37) LA PNP, pozůstalost Františka Táborského, korespondence přijatá od Ludvíka Feigla, dopis 3. 11. 1932.

38) František Řehoř (1857–1899) byl osobností, která svou slavistickou, národopisnou sběratelskou a dokumentační činností v druhé polovině 19. století zprostředkovala české společnosti život a kulturu východní Haliče. Řehoř vystudoval vyšší reálku v Hradci Králové a v roce 1877 se spolu s rodiči usadil ve východní Haliči v obci Volkov poblíž Lvova. Nové prostředí a příslušníci ukrajinské národnosti nebo Rusíni, Huculové a další skupiny obyvatel ho natolik zaujali, že je začal studovat. Informace zpracovával formou článků, které publikoval např. ve Světozoru, Květech, Lumíru, Národních listech, Muzejníku a dalších časopisech. Sesbíraný národopisný a fotografický materiál posílal do Náprstkova muzea v Praze. Do roku 1890 shromáždil pozoruhodnou sbírku 2000 knih, kterou věnoval Muzeu Království českého a po svém návratu ji obohatil o dalších 700 knižních titulů. V Praze ho zaměstnala pražská obec ve funkci úředníka. Své bohaté poznatky i nadále publikoval v různých časopisech a pro *Ottův slovník naučný* napsal 160 hesel. Rovněž spolupracoval na tvorbě národopisných sbírek a po roce 1895 pomáhal při vzniku Československého národopisného muzea. Za jeho práci mu bylo koncem osmdesátých let 19. století uděleno členství v haličském spolku Prosvita, ve společnosti Muzea Království českého (1894) a dále se stal dopisujícím členem haličského národopisného sdružení Towarzystwo Ludoznawcze (1894). Jeho život ukončila tuberkulóza.

příčinou fotograf[ického] bádání v Huculštině,³⁹⁾ která to cesta se také na podzim r. 1887 uskutečnila. Šli jsme z Delabymy⁴⁰⁾ a kam jsme dojeli kraterovskou pěknou silnicí, neb tenkrát ještě nebylo železničního spojení, jak nyní přes Dorn-Jarnu-Mikuliczyn⁴¹⁾ a Worochtu do Jasini, dnes v Podkarpatské Rusi, tenkrát v Maďarsku⁴²⁾ a nazývali ji Körösmozö – do Bohodoně a Rachovy.⁴³⁾ Nasbírali jsme množství národopisných předmětů umění lidového, překrásného, jak se jen v Huculštině nachází, avšak na zpáteční cestě – zabral nám to maďarský šandár s výmluvou, že musí předměty poslati k prohlídce do krajského úřadu – kde dosud leží? “ Tato prvá sběratelsko-dokumentační výprava byla pro Feigla velkým zážitkem. Seznámil se s krajinou a obyvateli karpatských hor. Rehořovo národopisné úsilí a snaha o vytvoření kolekce pro Náprstkovo muzeum podnítily Feigla k příspěvní do Řehořovy akvizice. „Od toho roku byl jsem na Huculštině v Haliči více jak 40krát, v nynější Podkarpatské Rusi asi 30krát. Počátkem co jsem sesbíral odevzdával jsem mnoho Řehořovi, který vše měsíčně posílal do Náprstkova muzea v Praze. Bylo to mnoho a tak povstala v muzeu tom krásná kolekce, kde uloženy jsou národopisné, překrásné předměty huculského umění lidového, v jakých se v mnohém případě nemohou honositi největší etnografická muzea ve Lvově. Při té příležitosti musím podotknouti, že Řehoř jest dle mého mínění a správného úsudku, na který mám jako 50letý sběratel huculských předmětů právo, nejlepší znalec huculštiny....“⁴⁴⁾

Nadšení pro sběratelství lidového umění, které objevil Ludvík Feigl přičiněním Františka Řehoře, mu vydrželo, jak vyplývá z předešlých slov, celých padesát let jeho pobytu ve Lvově. Společná cesta do východní části Zakarpatské oblasti ležící na řece Tise a Řehořovo rozprávění navázalo na předešlý Feiglův zájem o lidovou tradici, který si v sobě nesl z domova. „ Již jako mladý studentík zajímal jsem se o kroje lidové, nemaje ještě pravého ponětí o národopisu. Bylo to tenkrát, když navštěvoval jsem Blaty, krajinu bohatou i také na kroje, vyšívání a národopis vůbec, cestuje s otcem mým, který měl v té krajině statek a pronajaté statky Opařanské a Rataje. Přivezl jsem často domů, šátky, pleny a jiné výšivky, které jsem mým sestram dlouhá léta uchovával. Později, když jsem byl na studiu gymnázia v Solnohradě a Linci, zajímal jsem se o život a folklor tamějšího lidu a kupoval různé předměty národopisné, z nichž dva kožené pásky široké do poslední doby jsem zachoval.“⁴⁵⁾

Ludvík Feigl v druhé polovině třicátých let 20. století propadel skepsi a hlubokému pocitu nedocení. V dopisech z třicátých let, které rozesílal různým institucím

39) Huculština – oblast obývaná Huculy, ukrajinskou, resp. rusínskou etnografickou skupinou žijící v Karpatech v povodí Tisy v okolí Rachova a Jasini, tj. na někdejší Podkarpatské Rusi. Jazyk Huculů je směsí ukrajínštiny, rumunštiny a maďarštiny. Část Huculů žije i na východní straně Karpat, tj. v bývalé Haliči.

40) Název je zřejmě zkomolen, má být „z Delatynu“.

41) Správné názvy měst (polsky): Dora, Jamna, Mikuliczyn.

42) Správně v Uhersku, protože Maďarsko vzniklo teprve po první světové válce v důsledku rozpadu Uherska.

43) Správně má být: do Rachova.

44) Náprstkovo muzeum, knihovna, archivní fond Česká beseda, K1-88/1.

45) Náprstkovo muzeum, knihovna, archivní fond Česká beseda, K1-88/1-3.

v Československu ba i jednotlivcům, popisoval svoji sběratelskou, překladatelskou a vydavatelskou činnost. Psal důsledně ve třetí osobě. Např. uvádí: *Od prvního kroku do Haliče věnoval [se] etnografii maloruské,⁴⁶⁾ kde mu byl učitelem [...] Fr[antišek] Řehoř. [...] sbírali národopisné předměty, které posílal provozovatel Řehoř do muzea Náprstkova v Praze. Později od roku 1889 začal L. F. sbírat a kolekcionovat pro sebe a sebral během let více jak 11.000 předmětů národopisných a to nejvíce huculských, pak bojkovských,⁴⁷⁾ podolských,⁴⁸⁾ maloruských, pak polských a mnoho východoslovanských z Podkarp. Rusi (nynější). [...] Mimo to nasbíral L. F. během asi skoro 50 let 18.000 prací oboru uměleckého a hlavně užitkové grafiky, která se nalézá u něho ve Lvově, 450 umě[leckých] originálů polských a ukrajinských malířů [...].⁴⁹⁾*

Sběratelství a vyhledávání národopisných artefaktů v „zemi huculské“ se pro tohoto amatérského etnografa stalo nedílnou součástí jeho života. Pro Feiglůvo sběratelství platí slova Karla Čapka: „Každý řádný koníček má v sobě dvě složky; první je citová, je to záliba nebo taková láska k věci. [...] Daleko mocnější složkou každého koníčka je jiný činitel, a sice sklon k odbornictví. [...] sbíráním realizuje jiné odborné znalosti [...]“⁵⁰⁾

Ludvík Feigl léty nabyt přesvědčení, že je skutečný odborník přes etnografii. Jeho knihu *Sto let českého života ve Lvově* ocenil přední český etnograf Čeněk Zíbrt.⁵¹⁾ Domníval se, že jej i proto vyhledávají někteří odborníci z vlasti. Ludvíka Feigla navštívil ve Lvově například český etnograf Antonín Václavík, který projevil zájem o jeho folklorní sběry z polského Podhalí.

Osud Feiglůvy národopisné sbírky je zajímavý a zároveň smutný. Feigl se na sklonku svého života hodlal vrátit do Prahy a svou sbírku minil vzít s sebou. Není jasné, zda si ji chtěl ponechat, anebo ji darovat či odprodat některému muzeu. Na rozdíl od doby Feiglůva mládí však Praha a Lvov ležely ve dvou různých státech. Polské úřady považovaly sbírku za součást polského kulturního dědictví a odmítaly dát souhlas k jejímu vývozu. Proto sbírku od něho koupilo koncem dvacátých let 20. století polské Ministerstvo kultu a vyučování. Feigl uvádí, že cena byla ministerstvem podhodnocena a on přišel o 250 000 korun.⁵²⁾ Kolekce byla umístěna ve varšavském Státním etnografickém muzeu (*Państwowe muzeum etnograficzne*) a výstavní síň nesla Feiglůvo jméno. Tento fakt je uveden i v laudácii k Feiglůvým sedmdesátinám v *Českém slovu*.⁵³⁾ Na počátku druhé světové války v září 1939 zasáhla budovu muzea německá bomba. Budova, která se nacházela přímo v centru města, byla zničena a všechny sbírky, archiválie a knihovna shořely.

46) Tj. ukrajinské.

47) Bojkové, ukrajinská etnografická skupina v Karpatech.

48) Tj. z Podolí, z oblasti při dolním Dněstru.

49) Náprstkovo muzeum, knihovna, archivní fond Česká beseda, K1-88/1.

50) Karel Čapek, *O lidech*. Praha 1940.

51) LA PNP, pozůstalost Čeňka Zíbrta, korespondence přijatá od Ludvíka Feigla, dopis 18. 8. 1918 a 16. 10. 1924.

52) LA PNP, pozůstalost Františka Tábořského, korespondence přijatá od Ludvíka Feigla, dopis 3. 11. 1932.

53) *České slovo*, 25. 12. 1931.

Pokud se ve Lvově připravovala jakákoli výstava, která z různých úhlů prezentovala Huculy, neobešla se bez účasti Feigla a jeho sbírek. Když byla ve Lvově zahájena výstava *Polské legie a huculština*, psaly *Národní listy* z 5. ledna 1935: „*Nejpěknější kolekci však tvoří právě sbírky našeho českého krajana Lud. Feigla, jenž již skoro 50 let sbírá všechno, co se Huculů týká. Zaznamenávají to všechny Lvovské listy, které se o výstavě rozepisují, prof. Lauterbach v deníku „Chwila“ lituje, že omezené místo výstavní nedovolilo vystaviti všechny sbírky Feiglovy [...] Sbírkou Feiglovy týkající se národa Hucul, jsou od několika let již uloženy ve varšavském Národopisném muzeu, kde zaujímají 15 skříní v síni, která nese jeho jméno.*“

Feigl už ve zmiňovaném životopise uvádí, že jeho huculská sbírka obsahovala přes 11 000 huculských předmětů. *Krajan*, list československého zahraničí, v laudácii k Feiglovým 75. narozeninám charakterizuje Ludvíka Feigla takto: [...] *Ve svém polském prostředí již po padesát let krajan Ludvík Feigl ze Lvova [...] je právě jedním z předních našich lidí v Evropě, kteří pracují v náš prospěch [...] Sedmdesát pět let života krajana Ludvíka Feigla je nám proto vítanou příležitostí, abychom mu mohli veřejně říci, že jsme mu za všechnu jeho nadšenou práci upřímně vděční a že jí v Československu nebude zapomenuto [...] Ten, kdo přijede do Národopisného musea ve Varšavě, do etnografického oddělení, nemůže přejíti Feiglovu síň, v níž tento jedinečný znalec národopisu uložil přes 12 000 předmětů [...] Ve Lvově, v ulici Mikolaja Reja 8, v bytě Feiglově našli bychom dvojnásobný počet různých grafických děl, originálů, uměleckých předmětů, polských a ukrajinských knih, bibliofilií atd. A kolik cenných věcí poslal Náprstkovu muzeu a ostatním muzeím československým [...]. Bez Feiglových široce zaměřených sbírek (národopis, bibliofilie, exlibris, plakáty, obrazy a jiné) se neobešla žádná větší Lvovská výstava.*

Ve svém životopise v části „Národopis“⁵⁴⁾ Feigl uvedl: „*Dále sbíral jsem i předměty slovácké,⁵⁵⁾ hlavně východoslovenské a jest jich mnoho uloženo – zároveň 3 krásné figuríny z Trenčanska, Píšťanska a Nitranska v muzeu Varšavském. Jiné vyměňoval jsem s přítelem etnografem Fr. Kretzem,⁵⁶⁾ kterému jsem také posílal předměty pro Slovácké muzeum v Uherském Hradišti a on je vyměňoval s výšivkami a jinými předměty z moravského Slovácka, které jsem všechny odevzdával do muzea ve Varšavě.*“

Setkání Ludvíka Feigla a Františka Řehoře vyvolalo u Feigla zájem o osudy, práci, o některé rodiny i události životního dění ve světě krajanské komunity, což nakonec vedlo k tomu, že se rozhodl napsat knihu s cílem zachytit co nejvíce z krajanského života a z prvopočátků krajanského hnutí.

54) Náprstkovo muzeum, knihovna, archivní fond Česká beseda, K1-88/1-3.

55) Má být správně: slovenské.

56) František Kretz (1859–1929) vystudoval učitelský ústav v Brně a následně působil jako vychovatel u hraběte Salma v Blansku. Dalším místem jeho učitelského působení bylo Blanensko a Kroměřížsko. Také byl ředitelem kůru a učitelem hudby v Holešově. Věnoval se redaktorské činnosti ve *Slováckých novinách* v Uherském Hradišti. Zde se výraznou měrou podílel na založení Slováckého muzea a Městské knihařské školy. Je považován za jednoho z nejvýznamnějších národopisných pracovníků, za sběratele a znalce lidového umění. Shromáždil mnohatisícové sbírky: keramiku, lidový oděv, artefakty lidového výtvarného umění a jiná etnografika, která se nacházejí v Etnografickém ústavu Moravského zemského muzea v Brně a ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti.

Češi svůj společenský a kulturní život ve Lvově vedli z podstatné části v České besedě a přes ni udržovali kontakty nejenom s krajany z domoviny, ale i s jinými krajanskými spolky ve světě. Z protokolu z valné hromady České besedy konané 5. března 1892 se dozvídáme, že „*Valná hromada volána hlavně za tím účelem, aby se prorokovalo o příští slavnosti sokolské, o důstojném totiž uvítání našich krajanů – českých Sokolův. [...] Návrh pana Feigla, aby se zvolil užší výbor k pořádání příští slavnosti sokolské – přijat*“. Po vyslovení návrhu se za členy výboru ihned přihlásilo osmnáct pánů, mezi kterými se vyskytoval také Ludvík Feigl.⁵⁷⁾

Příchod krajanů – českých Sokolů musel být velikou událostí, která ozvláštnila nejenom každodenní život, ale i dění v celém Lvově a okolí. Sokol Lvovský oslavoval totiž ve dnech 5.–6. června 1892 dvacáté páté výročí svého založení (srpen 1867). Byť i jeho existence byla dostatečně známa bratrům sokolům ve světě, „*čilejší život sokolský počínaje v Polsku teprve r. 1884*“⁵⁸⁾ Sletu sokolstva ve Lvově byla věnována velká pozornost, protože byl považován za první slet veškerého sokolstva polského. Avšak letitá činnost Lvovského Sokola byla náležitě vyzdvihována a ceněna: „*Příznivější doba nalezla právě v něm zdravý kmen, z něhož vypučely ratolesti ostatní. Sokol Lvovský zůstal duší a vůdcem veškerého Sokolstva polského. [...] získal si při tom zásluh nepopíratelných i krajan náš br. Frt. Hochmann.*“⁵⁹⁾

Na cestu do Lvova se vydalo 150 sokolů z Čech a Moravy, které doprovázelo několik vlasteneckých dam.⁶⁰⁾ Vlák, ve kterém cestovali, vítala ve stanicích „*Hudba, spěv, nekonečné pozdravy od Krakova až do Lvova až sluch přecházel, prapory, věnce, kytice, pestré stejnokroje mihaly se v zástupech*“⁶¹⁾ Příchod českých cvičenců do Lvova znamenal pro zdejší krajany důležitý a slavnostní okamžik. Přípravný výbor zorganizoval takovou sokolskou slavnost, o které se sokolové zmiňují i po svém příjezdu domů. „*Krajané čeští pořádali nám na počest přátelský večírek, umělci slavnostní představení v divadle*“⁶²⁾ Po provedení všech nacvičených sestav bylo slavnostní ukončení sletu na radnici. „*Při slavnostní této příležitosti odevzdán Sokolu Lvovskému dar paní a dívek českých: stříbrná ratolest lipová – symbol vzájemnosti slovanské – a stuhy na prapor*“⁶³⁾

V tzv. Sprawozdání České besedy z roku 1893, ve kterém se hodnotí práce výboru za rok 1892, se na margo návštěvy sokolů konstatuje: „*Výbor si vzal také hlavně úlohu důstojně přijmouti české hosty, kteří do Lvova za příčinou sokolské slavnosti přibyli. My jsme se ve vzájemném poznání a v přátelské rozmluvě pobavili. K tomu cíli do vojenského kasína na dobu se najala celá vojenská hudba R. 80 s kapelníkem R. Fridrichem, který osobně celý čas hudbu řídil a vybrané české písně přednášel, za což mu budiš díky. Na tomto večírku sešli se zástupci větší části všech Slovanů, každý byl potěšen a nesl si sebou dobrou upomínku.*“

57) Náprstkovo muzeum, knihovna, archivní fond Česká beseda, K1-123/227

58) Státní okresní archiv Tábor, fond Tělocvičná jednota Sokol Tábor, i. č. 118, kart. 8, s. 18–28.

59) Tamtéž, s. 18.

60) Tamtéž, s. 18.

61) Tamtéž, s. 23.

62) Tamtéž, s. 23.

63) Tamtéž, s. 25.

Ludvík Feigl i po skončení sletu nadále udržoval s českými bratry písemný kontakt a jako knihovník České besedy dbal i na vzájemnou výměnu časopisů.

Ctěný a milý bratře!

V Kolíně dne 18. června 1892

Prosím nediv se, že na Tvůj ctěný dopis ze dne 9. t.m. teprve dnes odpovídám a tím současně potvrzuji řádný příjem zásilky časopisů.[...] Že upomínky na Lvov a polské Sokolstvo i na polský národ, na jejich pohostinnost atd. atd. tak hned z paměti nám nevzmizí samosebou se rozumí. I střizlivci, kteří slavností velkých mnoho prodělali, vraceli se s mnohými hlubokými dojmy a setkávali se s nimi, tu nevyčerpatelný stává se náš rozhovor o dnech zažitých ve Lvově [...]. Na zdar!

Tvůj A.V. Prágr.⁶⁴⁾

JUDr. Karel Pippich, známý sokolský aktivista, dramatický spisovatel, hudebník a příležitostný básník z Chrudimi v dopise psaném 4. prosince 1892 Feiglovi vzpomíná na Lvov takto:

Milý bratře!

Tvůj list i Tvá fotografie mne velice potěšily jsou mi vzpomínkou na krásné chvíle našeho pobytu v bratské pospolitosti ve Lvově a na Tvou v pravdě vzornou součinnost a přátelskou ochotu přitom osvědčovanou.[...] ⁶⁵⁾

Feigl korespondoval se sokolskou obcí po vzniku Československa ještě intenzivněji a podílel se na organizování slavnostních aktů například na Zborově.

V Praze dne 24. června 1927

Vážený bratře!

Z rozkazu bratra starosty Scheinera oznamuji Ti, že asi 80 členná delegace Československé obce Sokolské účastní se všenárodní výpravy na Zborov a obracím se jménem jejím k Tobě, abys nám laskavě svými zkušenostmi i radou byl nápomocen, abychom mohli výpravu zdárně absolvovat.

Výprava jede zvláštním vlakem z Prahy v pátek dne 1. července ve 4.25 a projíždí Lvovem 2. července v 1.46 ráno přímo do Zborova. Do Lvova vrací se pak v sobotu večer o 8. hod. večerní, přenocuje zde a ráno pak 3. července o 10. hod. nastupuje cestu zpáteční. Delegace Československé obce Sokolské sestává z vyslanců jednotlivých žup, asi 64 mužů a 6 žen.[...] prosím, abys laskavě informoval se, kde bude Sokolstvo ubytováno a abys postaral se o to [...].

Promiň, jestliže Tě obtěžuji touto žádostí, ale jsem přesvědčen, že tak velmi rád učiníš, poněvadž známe Tvoji nezměrnou ochotu i obětavost, kterou vůči věci sokolské po tak dlouhá léta projevuješ.[...]

Děkuji Ti co nejsrdečněji za Tvoji laskavost a jsem Tobě velmi oddaný

Dr. K. Heller.⁶⁶⁾

64) Národní muzeum-Historické muzeum, Oddělení nových českých dějin, Archiv tělesné výchovy a sportu, sbírka Sokol, kart. 111, i. č. 2589.

65) Tamtéž.

66) Tamtéž.

Poslední nalezená korespondence mezi Feiglem a československými sokoly je z roku 1933. Jedná se o krátký dopis jednatele Slovanského sokolstva v Praze Vincence Štěpánka. Sděluje, že přijede na slet do Lvova.⁶⁷⁾

Druhou větší příležitostí k setkání s krajany byla v devadesátých letech 19. století národní výstava ve Lvově. Návštěvu výše zmiňovaného podniku plánovala během srpna 1894 také krakovská Česká beseda. Ve Lvovské České besedě ihned vznikl přípravný výbor, jehož členem byl i její jednatel, Ludvík Feigl. Lvovští příslušníci besedy se hostitelské role ujali se ctí. Dosvědčuje to děkovný dopis krakovských účastníků výletu.

Slavné „České Besedě“ ve Lvově

Členové naši, z výstavy lvovské se navrátivší, plni radosti vypravovali nám o srdečném přijetí, které Jste jim uchystali a o úsluhách všelijakých, které s ochotou a obětavostí příkladnou Jste jim prokázali.

Vědouce dobře, že přátelství Vaše, okázané nám v míře tak veliké, nevztahovalo se jen k několika málo osobám, jež k Vám zavítali, nýbrž že neslo se k celému našemu spolku, pokládáme za svou povinnost vzdát Vám všem a každému jednotlivě zvláště své nejvřelejší díky. Jmenovitě děkujeme velectěnému, zasloužilému Vašemu panu předsedovi, neúnavnému panu jednatele panu Feiglovi a panu Ohrensteinovi, který Vám nás doporučil [...].

S přátelskou úctou oddáni

Výbor České Besedy.

V Krakově, dne 25. srpna 1894 [následují podpisy].⁶⁸⁾

O Feiglovi pořadatelském podílu na společenském a kulturním životě krajanů ve Lvově mluví protokoly, zprávy i účty a pozvánky. Feigl agilně připravoval oslavy různých kulturních výročí, hudební a recitační akademie a divadelní představení, masopustní zábavy, mikulášské večírky spojené s rozdáváním dáreků. Ludvík Feigl se od příchodu do východní Haliče až do roku 1898 – tedy plných jedenáct let – věnoval jenom své profesi a práci v okruhu České besedy, jejímž členem se okamžitě po svém příjezdu stal. Ujal se práce knihovníka, vypracoval knihovní řád a dlouhá léta byl též jediným archivářem besedy.⁶⁹⁾ Podnikal cesty a sběry po teritoriu Haliče. Jako zástupce vývozního spolku si otevřel obchod, ve kterém realizoval objednávky zboží pro různé české firmy.⁷⁰⁾ Nabízel zde fotoaparáty, polygrafický, ale i jiný sortiment.

V roce 1898 – to mu bylo třicet sedm let – uzavřel manželství. Oddán byl v Praze 21. dubna s Kamilou Fialovou, dcerou soukromníka Abraháma a Karoliny, rozené Reimannové, pocházející z Mělníka. Sňatek byl zapsán v knize sňatků pod číslem IX. N. 124/93. Manželé, zřejmě vzhledem k už dobře zavedené Ludvíkově obchodní činnosti, odjeli žít do Lvova. 28. prosince 1898 se Ludvíku Feiglovi narodil syn Pavel, který po otci získal domovskou příslušnost do obce Církvice, politický okres

67) Tamtéž.

68) Náprstkovo muzeum, knihovna, archivní fond Česká beseda, K1-123/131.

69) Náprstkovo muzeum, knihovna, archivní fond Česká beseda, K1-124/15.

70) Obchod sídlil ve Lvovské Kopernikově ulici. Za tuto informaci děkuji ing. E. Topinkovi.

Kolín.⁷¹⁾ Za necelé tři roky se 29. listopadu 1901 narodila ve Lvově v domě číslo 3, ulice Łyczakowska, dcera Hedvika.⁷²⁾ I ona získala po otci podle tehdy platných rakouských předpisů domovskou příslušnost v obci Cirkvice.⁷³⁾

Feigl se i po narození dětí pohyboval jako obchodní zástupce zřejmě po širším prostoru Haliče včetně oblasti Podhalí (*Podhale*). Byl zřejmě dobrý kombinátor a měl praktický smysl pro obchod. Dokázal na svých cestách skloubit své obchodní aktivity se sbíráním lidového umění, bibliofilských tisků, knih, výtvarného umění, ale jeho sběratelský zájem se dotkl i folkloru, především písňové tvorby.⁷⁴⁾ V terénu sbíral lidové umění nejenom pro sebe, ale vykupoval výrobky, se kterými mohl dále obchodovat. „*Konečně staral jsem se o lidový průmysl huculský rozpověchním koberců ukraj[inských] v ČSR, a to zprostředkováním dodávek těchto koberců do ČSR a přesvědčil jsem se, že v leckteré české domácnosti pyšní se ukrajinským kelimem.*“⁷⁵⁾ Časem začal spolupracovat s Pražskými vzorkovými veletrhy (PVV), což popisuje v dopise F. Táborskému: „*Nyní jsem od 10 let čestným zástupcem PVV. a Československé informační kanceláře. [...] dobrovolným propagátorem Československého železnič[ního] ministerstva, lázní, cestovatelského ruchu.*“⁷⁶⁾ V obchodě a v kanceláři v ulici Mikołaje Reje „obchodoval“ s různými komoditami a i v oblasti cestovního ruchu, i když on sám zdůrazňuje, že byl *dobrovolným propagátorem*. Za tuto svoji práci očekával, že bude ve vlasti oceněn a zřejmě si v tomto duchu postěžoval u předsedovi ČÚZ. Nepřimo je to cítit z podtextu dopisu, který napsal Jan Auerhan prezidentovi Pražských vzorkových veletrhů Václavu Boháčovi (Auerhanova prosba časově předchází dopisu, ve kterém se Feigl zmiňuje Františku Táborskému o svém čestném členství v PVV).

V Praze dne 14. května 1929

Velevážený pane presidente!

Pan Ludvík Feigl ze Lvova, jehož znám z jeho spolkové činnosti již řadu let, obrátil se na mne se žádostí, abych se u Vás přimluvil, abyste ho jmenovali zase čestným zástupcem Pražských vzorkových veletrhů.

Navazuji na naši rozmluvu v této věci, prosím, abyste byl tak laskav a informoval se, zda by bylo možno jeho prosbě vyhověti.

Současně dovoluji si prositi, aby klub Pražských vzorkových veletrhů svolal na některý den druhé poloviny června debatní večer věnovaný otázce významu zahraničních krajanů pro náš národohospodářský rozvoj. Jsem ochoten převzít zahajova-

71) Národní archiv, fond Policejní ředitelství Praha, všeobecná registratura 1941–1950, sign. F 260/13, kart. 2031.

72) Archiv MZV ČR, osobní spis Hedviky Feiglové, Odpis Urząd metrykalny izraelicki we Lwowie. No 1110/918. Świadectwo urodzenia. – urodzonych okręgu metr. Lwów z roku 1901, T III stron 38 I. porz. 1591.

73) Archiv MZV ČR, osobní spis Hedviky Feiglové, Opis Listu domovského. Vyplyvá z něho, že byl vydán na žádost H. Feiglové v Cirkvici 25. 7. 1923. Jménem obce je podepsaný starosta J. Svoboda a radní Fr. Balvín.

74) Náprstkovo muzeum, knihovna, archivní fond Česká beseda, K1-88/1.–3.

75) Tamtéž.

76) LA PNP, pozůstalost Františka Táborského, korespondence přijatá od Ludvíka Feigla, dopis 3. 11. 1932.

cí slovo a prosím, aby k debatě byli pozváni i zástupci Svazu průmyslníků i zástupci Cizineckého svazu, Lázeňského svazu a reprezentanti filmových výroben.

Vzdávaje Vám předem srdečný dík a přeje dobré zotavení na cestách, znamená se v nehlubší úctě

Vám oddaný

(Podpis chybí, jde o kopii originálu.)⁷⁷⁾

Feiglův pocit nedocení ve vlasti, zdá se, podnítil Jana Auerhana, předsedu ČÚZ, k úvaze o potřebě debatního večera k významu zahraničních krajanů pro národní hospodářství.

Válečné události v roce 1914 se dotkly celé krajanské komunity žijící ve Lvově. V létě 1914 zahájili Rusové proti rakousko-uherské armádě v Haliči ofenzivu a počátkem září obsadili po dvou bitvách s Rakušany Lvov. Podobně jako jiné české rodiny byl 53 letý Ludvík Feigl s manželkou Kamilou, třináctiletou dcerou Hedvikou a sedmnáctiletým synem Pavlem ještě před pádem města do ruských rukou evakuován. Odjel do Prahy. Synovi, který v době vypuknutí války studoval, byl povolen odklad a nemusel narukovat na frontu. Rodina Feiglových bydlela v Praze v „Gertengasse 13a“, jak se dá vyčíst z evidence obyvatelstva právě v evidenčním listě syna Pavla.⁷⁸⁾ Na dalším dokumentu je uvedena ulice Ječná 13a,⁷⁹⁾ takže zřejmě jde o tutéž adresu. Na jaře 1915 zahájila rakousko-uherská armáda s německou pomocí protiofenzivu a podařilo se jí postupně vytlačit Rusy z Haliče. Do Lvova vstoupili Rakušané 22. června 1915, nicméně východní Halič zůstala i nadále frontovým územím a definitivně byli Rusové vytlačeni teprve v létě 1917.

Zdá se, že Feiglůva rodina zůstala v Praze pravděpodobně až do roku 1918, kdy byl v Brestu Litevském 3. března uzavřen mír mezi Rakousko-Uherskem a Ruskem. Rozhodně v roce 1918 byl Ludvík Feigl ve Lvově a stal se zde svědkem zániku Rakousko-Uherska, polsko-ukrajinských bojů a vzniku polského státu. Ze Lvova také Feigl sledoval vznik československého státu. Ludvík Feigl se objevil dne 31. října 1918 na schůzce v knihovně „Besedy“, která je zaznamenána takto: „*Pan prof. Kučera sděluje radostnou zprávu z Čech o prohlášení samostatnosti, jež uvítána byla přirozeně s nevyličitelným nadšením. Debatováno o tom, jakým způsobem Čes[ká] Beseda tuto historickou událost oslaví, a usneseno uspořádati slavnostní večer na způsob oslavy Národního Divadla a to za účasti reprezentantů jak Poláků tak i Rusínů. Večer musí býti reprezentační [...].*“⁸⁰⁾

Vyhlášení Československé republiky znamenalo pochopitelně velkou změnu i pro Čechy v zahraničí. 1. listopadu 1918 byla vyhlášena Halič za součást Ukrajinské republiky. Pár dnů nato, 11. listopadu, byla už opět v držení Polska. Mnohé české rodiny se rozhodovaly mezi tím, jestli zůstanou ve Lvově nebo se navrátí do vlasti. Zachované dokumenty ukazují, že Feigl patřil mezi členy výboru České besedy, kteří se vzhledem

77) Náprstkovo muzeum, knihovna, archivní fond Jan Auerhan 12/1.

78) Národní archiv, fond Policejní ředitelství (dále PŘ) Praha, evidence obyvatelstva, policejní přihlášky Ludvíka Feigla a jeho rodiny (manželka Kamila, syn Pavel, jeho manželka Anna, dcera Hedvika).

79) Tamtéž.

80) Náprstkovo muzeum, knihovna, archivní fond Česká beseda, K1-122/61.

k situaci začali zamýšlet nad realizací a praktickou stránkou spedice majetku, a kteří se snažili najít způsob, jak by se mohl návrat Čechů domů usnadnit.⁸¹⁾

Život Ludvíka Feigla ve Lvově v meziválečném období

Vztahy mezi Československem a Polskem nebyly v meziválečném období bez komplikací, protože byly poznamenány územními spory o Těšínsko, Oravu a Spiš. Uštěpačné pojmenování „preclíček“ (*precliczek*) nebo „pepiček“ (*pepiczek*) stejně jako v dřívějších dobách⁸²⁾ zůstalo Čechům i v této době. Samotný Feigl byl stoupenkem česko-polského porozumění, a to již v době Rakousko-Uherska a také v meziválečném období podporoval myšlenku československo-polského sblížení. Podle dochovaných písemných svědectví se Ludvík Feigl těšil mezi Poláky zvláštní úctě. Byl členem Polsko-českého klubu,⁸³⁾ který byl založen v roce 1926. Možná, že i to byl důvod, proč se Ludvík Feigl rozhodl zdokumentovat činnost České besedy ve Lvově a hledat kořeny Čechů, kteří zde žili, a zdůraznit tak pozitiva soužití. Pustil se do shromažďování pramenů a dokumentů.

Výsledky svého bádání vydal v roce 1924 v útlé knížce *Sto let českého života ve Lvově. Díl 1, 1830–1866. Čeští spisovatelé ve Lvově*. Rok od vydání prvního dílu knihy vyšlo nákladem České besedy ve Lvově pokračování nazvané *Sto let českého života ve Lvově. 2, 1867–1895. Založení České besedy ve Lvově a život v ní*. Práce, rozdělená do šestnácti kapitol patří k souhrnným dobovým pracím o Čechách ve Lvově. Konzulární zprávy zasláné ze Lvova na ministerstvo zahraničních věcí od roku 1921 také dokládají, jak velký byl podíl Ludvíka Feigla na krajanských kulturních a společenských aktivitách.⁸⁴⁾ Kromě vzpomínaných akcí zabezpečoval vydávání pamětních pohlednic například k výročí bitvy u Zborova a další. Dokázal využít své kontakty s umělci, např. s Oskarem Nedbalem, který stejně jako Feigl pocházel z Táboru.⁸⁵⁾ Ve svodce konzulárních spisů ze dne 21. května 1922 se například dočteme, že opera *Prodaná nevěsta* od Bedřicha Smetany byla ve Lvově provedena celkem třináctkrát. Oskar Nedbal dirigoval její 9. a 11. reprízu a 25. května dirigoval i velký symfonický orchestr. Konzul František Šilip uvádí ve výkazu financí pro Oskara Nedbala odměnu 10 000 polských marek.

Balet *Z pohádky do pohádky* s hudbou Oskara Nedbala byl s úspěchem uveden v roce 1923, jak dokládá zápis z konzulární agendy 2. pololetí 1923, celkem čtrnáctkrát. Z konzulární agendy⁸⁶⁾ zasláné ze Lvova do Prahy se dá vyčíst, že kulturní život ve Lvově, na kterém měly podíl Beseda a československý konzulát, byl úctyhodný. O tom, že měl Ludvík Feigl podíl na realizaci baletu s hudbou Oskara Nedba-

81) Náprstkovo muzeum, knihovna, Ar. fond Česká beseda, K1-122/300.

82) Ludvík Feigl, *Sto let českého života ve Lvově, díl 1, 1830–1866: Čeští spisovatelé ve Lvově*. Plzeň 1924, s. 5.

83) Centralnyj děržavnyj istoričnyj archiv Ukrajiny u Lvovi. Fond 1, opis 839, sprava (archivní jednotka) 1, arkuš (list) 27.

84) Archiv MZV, fond Generální konzulát Lvov 1918–1939, K-87.

85) Národní muzeum, Divadelní oddělení, fond Oskar Nedbal.

86) Archiv MZV, fond Generální konzulát Lvov 1918–1939, K-87.

la, svědčí dochovaná korespondence se samotným skladatelem.⁸⁷⁾ Feigl byl všestranně činorodý, o čemž svědčí zápis v konzulární agendě zasláné na MZV do Prahy 30. června 1925. V bodě 2 je uvedeno, že při pravidelné schůzi besedy z knih předčítal pan Feigl. V bodě 5 na s. 6 čteme: „Z umělců navštívili v t. r. Lvov p. p. [pánové] z Ševčíkova kvarteta, připravuje se balet *Z pohádky do pohádky*.“

Ludvík Feigl, jako archivář besedy, kontinuálně sbíral informace o krajanech a jejich životě. Rozhodl se shromážděný materiál utřídit a sepsat další pokračování o životě krajanů ve Lvově. Feigl rukopis avizoval pod názvem „Nová doba a moje paměti“. Zamýšlel zdokumentovat život krajanů od roku 1895 až do „dneška“, to znamená periodu do dvacátých let tedy i dobu, ve které on sám pobýval ve Lvově. Třetí díl byl napsán, a dokonce bylo sděleno, že v „brzké době“ vyjde. Nikdy však nevyšel a dnes je jeho rukopis nezvěstný.

Feiglův návrat do Prahy a život jeho rodiny v době tzv. Protektorátu Čechy a Morava

Koncem třicátých let ztrácel Ludvík Feigl přátele, čeští vrstevníci umírali, řada z nich se vrátila do Československa, jiní přijali polské občanství. Česká beseda v roce 1937 musela pro nízkou členskou základnu a nedostatek peněz zastavit svou činnost. Feigl prozřavě odevzdal archiv České besedy československému konzulovi ve Lvově, aby jej odvezl do Prahy a odevzdal Československému ústavu zahraničnímu. V ústavu však archiv nezůstal, ale byl uložen v krajanském oddělení Náprstkova muzea.⁸⁸⁾ Feigl, kterému již bylo 76 let, byl znepokojen zhoršující se mezinárodní situací. Nástup nacismu v Německu nevěštil pro osoby židovského původu nic dobrého. Ani poměry v Polsku ve druhé polovině třicátých let nebyly pro Čechy příznivé, a ještě méně pro Čechy židovského původu. V této situaci se Feigl, který si i po roce 1918 ponechal československé občanství, definitivně rozhodl k návratu do vlasti.

Jak lze zjistit z dochovaných přihlášek k pobytu ve fondu pražského policejního ředitelství,⁸⁹⁾ Ludvík Feigl se do Prahy vrátil již v roce 1938, patrně někdy na jaře. Lvovský byt v ulici Mikołaje Reje č. 8 obýval Ludvík Feigl ještě v únoru 1938. Dokládá to korespondence s kurátorem knihovny Náprstkova muzea B. Lífkou. 4. května 1938 zemřela Feiglova manželka Kamila, není však zřejmé, zda se tak stalo ještě ve Lvově, nebo až v Praze. Ludvík Feigl se přihlásil k trvalému pobytu na pražském policejním ředitelství 27. června 1938 a v přihlášce uvedl, že bydlí u svého syna Pavla Feigla v Resslerově ulici č. 29. O tři měsíce později – 9. září 1938 – mění pobyt a v evidenci je zaznamenáno, že bydlí ve vlastním bytě v Tomáškově ulici. Další přihláška k pobytu je ze 17. května 1940, kdy byl přihlášen na Smíchově v Holečkově ulici č. 27. Na přihlášce chybí zápis, u koho bydlel. Bylo to jeho poslední bydlíště.⁹⁰⁾

87) Národní muzeum, Divadelní oddělení, fond Oskar Nedbal.

88) Archiv byl dlouhá léta považován za ztracený. Viz Jan Novotný, *Sto let českého života ve Lvově*. Rigorózní práce, strojopis, Historický ústav Jihočeské univerzity, České Budějovice 2004, s. 10.

89) Národní archiv, fond PŘ Praha, evidence obyvatelstva, policejní přihlášky Ludvíka Feigla a jeho rodiny.

90) Tamtéž.

Ludvík Feigl se vrátil domů v roce 1938. Přijel do Prahy, kde žil jeho syn i dcera. Okupace českých zemí 15. března 1939 a vznik Protektorátu Čechy a Morava však pro něho a pro jeho rodinu měly fatální důsledky. Ačkoliv už dávno s celou svou rodinou konvertoval k evangelické církvi, podle nacistických rasových norimberských zákonů, zavedených v protektorátu od 21. června 1939, byl stále židem, stejně jako jeho děti. Židovský původ, ke kterému se Feigl nikdy nehlásil, jej tak na sklonku života přece jen dostihl. Feiglovi se museli zaregistrovat jako židé u Židovské náboženské obce v Praze a čekal je osud ostatních českých židů. Události zasáhly celou rodinu. Syn Pavel, povoláním advokát, byl deportován hned v jednom z prvních transportů 21. října 1941 do Lodže, kde jeho stopa mizí. Nepochybně zahynul.⁹¹ Dcera Hedvika, která v meziválečném období pracovala v československých diplomatických službách, byla vězněna od 26. října 1939 do 7. března 1940 gestapem na Pankráci. Potom však měla více štěstí než její bratr. 2. července 1942 byla deportována do ghetta v Terezíně, kde se jí podařilo přežít celý zbytek války. 30. května 1945 se vrátila do Prahy a později nastoupila znovu na ministerstvo zahraničních věcí.⁹² Pavlova manželka MUDr. Anna Feyglová (tuto formu používali oba dva manželé) byla rovněž poslána do ghetta v Terezíně. I ona přežila. Bydlela v Praze a roku 1947 se znovu provdala.

Ludvík Feigl zemřel v Praze v Holečkově ulici 4. února 1942,⁹³ tedy v době, kdy jeho dcera Hedvika ještě v Praze byla. Na úmrtním listu je uvedeno, že zemřel na arteriosklerózu. Bylo mu přes osmdesát let. Tělo starého muže bylo odvezeno do státního krematoria. Pohřeb se konal 10. února 1942. Na sklonku svého života měl vlastně svým způsobem štěstí: přirozená smrt jej zachránila před transportem do Terezína a pak do vyhlazovacího tábora, který by s ohledem na svůj věk neměl šanci přežít. Zlou zprávu o kompletním zničení své sbírky při vybombardování Etnografického muzea ve Varšavě se nikdy nedozvěděl, stejně jako zprávu o smrti svého syna.

Život a osudy členů Feiglovy rodiny

Pavel se narodil 28. prosince 1898 ve Lvově, domovskou příslušností patřil do Církvice, okres Kolín. Ve Lvově žil pravděpodobně do první světové války, kdy byla rodina evakuována, a i on odjel do Prahy. Pavel v Praze navštěvoval reálné gymnázium a bydlel s celou rodinou v Ječné ul. č. 13a. Bylo mu tehdy 18 let.

Jeho kariéru a osudy lze sledovat na základě žádostí o vydání, resp. prodloužení cestovního pasu.⁹⁴ Po válce Pavel často cestoval. Svědčí o tom jeho žádosti o vydání cestovního pasu na policejním ředitelství z 20. prosince 1921, kdy mu byl vystaven cestovní pas k cestě do Rakouska, Polska a Itálie. V roce 1922 žádal opět o vydání

cestovního pasu, tentokrát do všech evropských států. V rubrice „náboženství“ je uvedeno, že je bez vyznání, jako zaměstnaní „student“. V této době se podepisoval již jako Feygl. Vycestoval do Německa. Pas mu byl prodloužen do roku 1923, kdy obdržel nový, a stále má uvedeno zaměstnaní student. V roce 1924 mu byl vydán pas s prodloužením do konce roku do všech evropských států vyjma Maďarska a Ruska. Jako zaměstnaní uvedl „bankovní úředník“.

23. září 1924 si nechává připsat do pasu manželku Annu Helenu Feyglovou, rozenou Mayrovou, narozenou 1. září 1901. Pod číslem jednacím odd. I. mag. Prahy č. IV S. 1500/24g 2319. 24 č. 2333/23 mu do pasu byl doplněn na vlastní žádost titul JUDr., a sice na základě předloženého diplomu z německé univerzity. To odporuje údají, který uvádí Jan Novotný, totiž že Pavel vystudoval univerzitu ve Lvově.⁹⁵ Jako povolání je v žádosti opět uvedeno „bankovní úředník“.

Razítko v pase z roku 1924 dokládá, že vyjel do Španělska. 7. dubna 1925 mu byl vydán nový pas, s platností do 28. února 1926, do všech evropských států a Asie. Jako zaměstnaní je stále uvedeno „bankovní úředník“. Razítka v pase dokumentují cesty do Řecka, Turecka, Itálie, Holandska, Belgie a Německa. V roce 1927 cestoval podle razítek do Itálie (tranzitem přes Německo), do Španělska, Portugalska a do Polska. O rok později požádal o prodloužení pasu, a ten mu byl vyhotoven 13. dubna 1928 na tři roky s platností do všech evropských států vyjma SSSR. Jako zaměstnaní je uvedeno „kandidát advokacie“. Poslední pas mu byl vystaven 28. června 1938.

Pomnichovské období druhé republiky rozhodně nebylo pro židy příznivé. Advokát Pavel Feygl v této době pomýšlel na emigraci. Feygl mladší měl v té době ještě platný československý cestovní pas a mohl tedy bez problémů vycestovat z Československa, avšak musel nejprve najít stát, který by byl ochoten jej přijmout. Většina evropských států zavedla po Mnichovu, z obavy před vlnou uprchlíků, pro československé občany vízovou povinnost. Feygl se pokusil získat francouzské vízum. 11. ledna 1939 požádal policejní ředitelství v Praze o vysvědčení zachovalosti za účelem podání žádosti o vízum na francouzském konzulátu. Adresa, která je uvedena, zní Praha-Smíchov, Resslerova ul. č. 29. Policejní ředitelství 12. ledna 1939 potvrdilo, že o žadateli není nic „úhonného“ (závadného) známo. Úřední potvrzení dostal Feygl nicméně teprve 31. července 1939, tedy až za protektorátu, kdy již odjezd do Francie nebyl možný. Feygl zůstal v protektorátu, o čemž svědčí to, že mu byla 25. září 1939 vyhotovena občanská legitimace.

18. dubna 1941 požádal Pavel Feygl policejní ředitelství znovu o vystavení vysvědčení zachovalosti za účelem „Auswanderung nach Schanghai“. Čína, zmítaná válkou s Japonci, byla v té době jediným státem, který byl ochoten přijímat židovské uprchlíky, a cesta z protektorátu přes Německo a SSSR do Šanghaje byla poslední možností úniku z nacisty ovládané země. Pražská Centrála pro židovské vystěhovalectví, což byla pobočka celoněmecké instituce řízené Adolfem Eichmannem, také až do jara 1941 ještě občas vystěhovávání do Číny povolovala. Žádost Pavla Feigla o vystěhovalecký pas do Šanghaje byla ale zamítnuta. Tím mu byla uzavřena i poslední možnost vycestovat a zachránit si život.

95) Jan Novotný, Sto let českého života ve Lvově. Rigorózní práce, strojopis, Historický ústav Jihočeské univerzity, České Budějovice 2004, s. 10.

91) Databáze Institutu Tereziánské iniciativy, archivní sbírka Dokumenty perzekuce, inv. č. 50b, transportní listiny do Lodže. Za tuto informaci děkuji PhDr. Janě Šplíchalové z Židovského muzea.

92) Archiv MZV ČR, fond OSO 1918–1945, kart. E1–F1, fond OSO 1945–1992, kart. 168, personální spis Feiglová, Hedvika.

93) Národní archiv, fond PŘ Praha, všeobecná registratura 1941–1950, sign. F 260/13, kart. 2031, Ludvík Feigl.

94) Národní archiv, fond PŘ Praha, všeobecná registratura 1941–1951, sign. F 260/5, kart. 2081, JUDr. Pavel Feygl.

V databázi Institutu Tereziánské iniciativy, v archivní sbírce „Dokumenty perzekuce“ jsou pod inv. č. 50b uloženy transportní listiny do Lodže. V nich je uvedeno: Feygl Pavel dr., narozen 28. 12. 1898, transport B.-číslo 338 (21. 10. 1941 Praha – Lodž), zahynul, poslední bydliště před deportací: Praha: XVI, adresa/místo registrace v Protektorátu: Praha XVI., Czernohorskystrasse 29 [XVI., Černohorského 29] registrace v Protektorátu: Praha: 7864.

Dá se předpokládat, že i Feyglova manželka Anna se snažila získat nejprve francouzské vízum a pak povolení k vystěhování do Číny, byť se o tom nepodařilo najít přímé písemné doklady (pokud byla připsána v cestovním pase svého muže, vztahovalo by se zřejmě vstupní vízum i na ni). I ji čekal nakonec transport do Tereziána. V databázi Institutu Tereziánské iniciativy je o Anně uvedeno: Feyglová Anna MUDr., narozena 01. 09. 1901, transport V.-číslo 955 (30. 01. 1942 Praha – Terezín), osvobozena Terezín, adresa/místo registrace v Protektorátu: Praha: XII., Schwerin-strasse 2227 [XII., Schwerinova, tj. dnešní Vinohradská 2227], registrace v Protektorátu: Praha: 7863. Anna Feyglová tedy měla více štěstí než její muž a válku přežila. Po válce se v roce 1947 znovu vdala.

Dcera Ludvíka Feigla Hedvika Feiglová se narodila ve Lvově 29. listopadu 1901, domovskou příslušností náležela do obce Církvice, okres Kolín. Z osobního spisu, který je uložen v Archivu ministerstva zahraničních věcí v Praze, vyplývá, že během pobytu rodiny v Praze za první světové války navštěvovala od roku 1915 německou soukromou dívčí měšťanskou školu. Absolvovala celkem tři třídy. Potom pracovala ve Lvově u pojišťoven Generali, Fenix a Slavia. V roce 1923 byla přijata do služeb československého ministerstva zahraničních věcí (dále MZV) a pracovala jako úřednice na pasovém a vízovém oddělení generálního konzulátu ve Lvově. V letech 1923–1933 byla zaměstnána na československém vyslanectví ve Varšavě, následující rok na MZV v Praze a v letech 1934–1937 na vyslanectví ve Stockholmu. Od roku 1937 do jara 1939 byla opět zaměstnána na MZV, po vzniku protektorátu byla penzionována. Jak už řečeno, v letech 1939–1940 byla vězněna gestapem, od června 1942 až do konce války byla v Terezíně. Po válce opět nastoupila na MZV. Od počátku roku 1947 byla přidělena k Mezispojenecké reparační komisi v Bruselu, kde kupodivu zůstala i po únorovém převratu až do roku 1950. V tomto roce byla přeložena zpět do Prahy, zřejmě v rámci tehdy probíhajících čistek, a pracovala v archivu a knihovně ministerstva až do svého definitivního penzionování v roce 1959. Jako poslední bydliště Hedviky Feiglové je v materiálech MZV uvedeno Horní Stromky 12, Praha XII. Datum smrti Hedviky Feiglové se nepodařilo zjistit.⁹⁶

Protože Pavel Feygl a Anna Feyglová děti neměli a Hedvika Feiglová zemřela svobodná, rodina Feiglova vymřela.

Životy rodiny Feiglovy jsou uzavřeny, ale snad se alespoň prostřednictvím této práce pomyslně setkají.

DIE REICHSRATSWAHLEN 1873 IM BÖHMISCHEN LANDGEMEINDENWAHLBEZIRK PRACHATITZ/PRACHATICE

Peter Urbanitsch

Am 2. April 1873 sanktionierte Kaiser Franz Joseph jene beiden Gesetze, durch welche die Direktwahl der Mitglieder des Abgeordnetenhauses des österreichischen Reichsrates anstelle der seit 1861 üblichen Wahl und Entsendung durch die Landtage ermöglicht wurde. Damit sollte, nach Meinung der Liberalen, der Reichsrat „unabhängig von der Willkür der Landtage“ werden.¹⁾ Dennoch blieb in der Gesetzestechnik gegenüber der früheren Praxis vieles gleich: die in den Landtagswahlordnungen von 1861 enthaltene Gliederung des Elektorats nach Kurien bzw. Wählerklassen mit der darin implizierten sehr unterschiedlichen Gewichtung der Wahlberechtigten wurde ebenso beibehalten wie das Prinzip der Wahlbezirkseinteilung, das in der Wählerklasse der Landgemeinden die Zusammenfassung mehrerer Gerichtsbezirke zu einem Wahlbezirk vorsah, wobei jedoch die in der Wählerklasse der Städte namentlich aufgeführten Städte und Märkte ausgenommen waren. Auch die Wahlberechtigung innerhalb der Wählerklassen richtete sich nach den Bestimmungen, „welche für das Wahlrecht zum Landtage des betreffenden Landes [...] dermal bestehen“.²⁾ Für Böhmen bedeutete dies, dass in Prag all jene wahlberechtigt waren, die dem ersten und zweiten Wahlkörper angehörten; in den anderen in die Wählerklasse der Städte aufgenommenen Städten und Märkten zusätzlich noch vom dritten Wahlkörper jene, die mehr als 10 fl. direkte Steuer entrichteten bzw. in jenen Gemeinden, in denen es nur zwei Wahlkörper gab, die ersten zwei Drittel „der nach der Höhe ihrer Jahresschuldigkeit an direkten Steuern gereihten Gemeindegewähler“. Dazu kamen noch jene, die „nach ihrer persönlichen Eigenschaft das aktive Wahlrecht in der Gemeinde“ besaßen. In den Gemeinden der Wählerklasse der Landgemeinden galt Ähnliches, doch waren in den Gemeinden mit drei Wahlkörpern nur die in den beiden ersten Wahlkörpern eingereihten Personen wahlberechtigt, nicht aber die aus dem dritten

1) Karl Vocelka, Das Wahlrecht und die Wahlreform der liberalen Periode; in: Leopold Kammerhofer (Hg.), Studien zum Deutschliberalismus in Zisleithanien 1873–1879). Wien 1992 (=Studien zur Geschichte der österreichisch-ungarischen Monarchie 25), S. 45–62, hier S. 57.

2) Reichsraths-Wahlordnung vom 2. April 1873, § 9, Reichs-Gesetz-Blatt Nr. 41/1873.

96) Archiv MZV ČR, fond OSO 1918–1945, kart. E1–F1, fond OSO 1945–1992, kart. 168, personální spis Feiglová, Hedvika.

Wahlkörper (unabhängig von ihrer tatsächlichen Steuerleistung).³⁾ Die häufig gehörte Behauptung, dass 1873 nur jene wählen durften, die mehr als 10 fl. direkte Steuer zahlten, ist dahingehend zu modifizieren, dass der Zensus in den Gemeinden der Landgemeinden-Wählerklasse vollkommen relativ und von Gemeinde zu Gemeinde verschieden war, da er ja von der Höhe der Gesamtsteuerleistung abhing. In „armen“ Gemeinden konnte er weit unter 10 fl. liegen, in „reichen“ konnten unter Umständen auch mehr als 10 fl. Steuerleistung nicht ausreichen, um wahlberechtigt zu werden. Auch in der Wählerklasse der Städte galt der Zensus nur bedingt.⁴⁾ Außerdem galten in einige Kronländern bereits andere Regelungen: z.B. war in Mähren bereits im April 1873 für die Landgemeinden-Wählerklasse die Zensus-Grenze generell mit 5 fl. festgesetzt worden.⁵⁾

Nicht unerwähnt darf bleiben, dass – trotz der generell verwendeten Bezeichnung „Direktwahlen“ – die unmittelbare Wahl der Abgeordneten durch die Wahlberechtigten in den Landgemeindenwahlbezirken nicht zur Anwendung kam. Dort wurden von der Wahlberechtigten zuerst Wahlmänner gewählt – pro 500 Einwohner einer Gemeinde 1 Wahlmann, Restbeträge, die sich bei Teilung der Einwohnerzahl durch 500 ergaben, galten als 500 (d.h. man konnte zusätzlich 1 Wahlmann wählen), Gemeinden mit weniger als 500 Einwohner wählten ebenfalls 1 Wahlmann.⁶⁾

Der im Anhang der Reichsratswahlordnung für Böhmen unter lit. (d) Landgemeinden, Nr. 27 angeführte, im äußersten Südwesten gelegene Wahlbezirk setzte sich aus den Gerichtsbezirken Prachatitz und Winterberg (mit dem Wahlort Prachatitz), Neuern (mit dem Wahlort Neuern), Schüttenhofen und Bergreichenstein (mit dem Wahlort Schüttenhofen) sowie Oberplan (mit dem Wahlort Oberplan) zusammen. Bei der Zusammenstellung orientierte man sich offensichtlich weder an der politischen Bezirkseinteilung (Prachatitz und Winterberg gehörten zur Bezirkshauptmannschaft Prachatitz, der ebenfalls dorthin gehörende Gerichtsbezirk Netolitz wurde aber dem Wahlbezirk Budweis zugeschlagen; Neuern gehörte zur Bezirkshauptmannschaft Klattau, die übrigen Gerichtsbezirke Klattau und Planitz wählten im Wahlbezirk Pilsen; Oberplan war Teil der Bezirkshauptmannschaft Krumau, deren übrige Gerichtsbezirke Krumau und Kalsching gemeinsam mit anderen Gerichtsbezirken im Süden den Wahlbezirk Krumau bildeten) noch an der Wahlkreiseinteilung für den böhmischen Landtag. Dort war das Gebiet des Reichsratswahlkreises auf 4 Landtagswahlkreise aufgeteilt (Klattau, Prachatitz, Schüttenhofen, Winterberg). Die auf dem Gebiet des Landgemeindenwahlbezirks Nr. 27 gelegenen, in der Reichsratswahlordnung namentlich angeführten Städte und Märkte Prachatitz, Wallern und Winterberg bildeten gemeinsam mit Krumau und anderen Städten einen eigenen

3) Landtags-Wahlordnung für das Königreich Böhmen vom 26. Februar 1861, Reichs-Gesetz-Blatt Nr. 20 /1861, Beilage II/I, §§ 13 und 15, modifiziert durch Landesgesetz vom 10. Jänner 1867, Landes-Gesetz-Blatt für das Königreich Böhmen, Nr. 1/1867.

4) Vasilij Melik, Wahlen im alten Österreich. Am Beispiel der Kronländer mit slowenischsprachiger Bevölkerung (=Anton Gindely Reihe zur Geschichte der Donaumonarchie und Mitteleuropas 3), Wien/Köln/Weimar 1997, S. 134 ff.

5) Ernst Mayrhofer's Handbuch für den politischen Verwaltungsdienst in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern, hg. von Graf Anton Pace, Bd. 2, 5. Aufl. Wien 1896, S. 340.

6) Reichsraths-Wahlordnung vom 2. April 1873, § 10, Reichs-Gesetz-Blatt, Nr. 41/1873.

Stadtwahlbezirk, die Bevölkerung der Stadt Schüttenhofen wählte im Stadtwahlbezirk Pisek.

Obwohl die offiziellen Quellen damals darüber nichts berichten, drängt sich die Vermutung auf, dass die Einteilung der Wahlbezirke auch mit Blick auf die nationalen bzw. sprachlichen Verhältnisse vorgenommen wurde. Allerdings gab es 1873 noch keine einigermaßen zuverlässigen Statistiken: die Umgangssprache wurde erstmals bei der Volkszählung von 1880 erhoben. Zieht man deren Ergebnisse heran und geht man von der Annahme aus, dass sich die sprachlichen Verhältnisse in den sieben Jahren zwischen der Wahl und der Volkszählung nicht dramatisch verändert haben (was bei der im Böhmerwald damals noch geringen Mobilität eine ziemlich wahrscheinliche Annahme ist), zeigt sich, dass der Gerichtsbezirk Prachatitz (ohne die Städte) zu rund 70% von Tschechischsprachigen und knapp 30% von Deutschsprachigen bewohnt war, während im Gerichtsbezirk Winterberg (ohne Stadt) das deutschsprachige Element mit 60% gegenüber 40% Tschechischsprachigen dominierte. Im Gerichtsbezirk Bergreichenstein waren die Verhältnisse einigermaßen ähnlich (56 : 44%), während im Gerichtsbezirk Schüttenhofen (ebenfalls ohne Stadt) die Tschechischsprachigen über eine satte Mehrheit verfügten (86 : 14%). Dafür waren die Gerichtsbezirke Neuern und Oberplan fast rein deutschsprachig (97 bzw. 99%).⁷⁾ Auf jeden Fall wäre es verfehlt, von den Zahlen über die Umgangssprache eins zu eins auf ein ausgeprägtes nationales Bewusstsein zu schließen. Noch fehlte ein nicht unwesentlicher Teil der Bevölkerung des Böhmerwaldes bzw. in Südböhmen generell national indifferent,⁸⁾ was auch im Wahlverhalten im Wahlbezirk Prachatitz deutlich wurde.

Laut einer von Gustav A. Schimmer wenige Jahre nach der Wahl verfassten Aufstellung belief sich die Zahl der im Landgemeindenwahlbezirk Prachatitz lebenden Bevölkerung auf 117.087. Damit befand sich dieser Bezirk innerhalb der böhmischen Länder am unteren Ende der Skala, denn im Durchschnitt entfielen auf einen Landgemeindenwahlbezirk in den Böhmisches Ländern rund 140.000 Einwohner. In den Alpenländern lag dieser Wert freilich deutlich niedriger: der Landgemeindenwahlbezirk mit der geringsten Bevölkerungszahl Cisleithaniens war das vorarlbergische Feldkirch mit 39.764 Einwohnern; in Österreich ob der Enns, Salzburg, Kärnten, Istrien, Tirol und Vorarlberg gab es keinen einzigen Wahlbezirk mit über 100.000 Einwohnern.⁹⁾

Unter den 39.764 Einwohnern des Landgemeindenwahlbezirks Feldkirch gab es 4.229 Wahlberechtigte oder Urwähler (10,6% der Bevölkerung), die 105 Wahlmänner bestimmten, die letztlich 1 Abgeordneten wählen konnten. Obwohl der Landgemeindenwahlbezirk Prachatitz beinahe dreimal so viele Einwohner zählte

7) Berechnet auf Grund der Angaben in: Vollständiges Ortschaftenverzeichnis der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder nach den Ergebnissen der Volkszählung vom 31. December 1880. Wien 1882.

8) Vgl. Jeremy King, Budweisers into Czechs and Germans. A Local History of Bohemian Politics, 1848–1948. Princeton – Oxford 2002.

9) Gustav A. Schimmer, Vergleichende Statistik der directen Reichsrathswahlen in Oesterreich; in: Statistische Monatsschrift (Wien) 3, 1877, S. 249–273, hier S. 255 ff.

wie Feldkirch, hatte er nur unwesentlich mehr Urwähler, nämlich 4,729 (4,0 %), die über 368 Wahlmänner zu entscheiden hatten, die ebenfalls nur 1 Abgeordneten wählten.¹⁰⁾ Das ist ein Indiz für die nach heutigen demokratischen Maßstäben unausgewogene politische Gewichtung, doch sollte nach den damaligen Vorstellungen die Bevölkerung im Hinblick auf ihre politische Berechtigung „nicht gezählt, sondern gewogen“¹¹⁾ werden; die ein höheres Steueraufkommen erzielende Bevölkerung des vorarlbergischen Wahlbezirkes „wog“ eben schwerer als der bevölkerungsreichere, aber weitaus finanzschwächere südböhmische Bezirk.

Die beiden Wahlbezirke Feldkirch und Prachatitz lassen sich in der Tat nur schwer miteinander vergleichen; zielführender ist schon ein Vergleich mit manchen, ebenfalls wenig industrialisierten nieder- bzw. oberösterreichischen Landgemeindenwahlbezirken, z.B. dem Wahlbezirk Amstetten, der sowohl hinsichtlich der Einwohnerzahl (108.919) als auch geographisch und in sozio-ökonomischer Hinsicht dem südböhmischen Wahlbezirk etwas näher kommt, erstreckte er sich zum größeren Teil doch auch über hügeliges bzw. bergiges Gelände. Dennoch war die Zahl der Urwähler höher als in Prachatitz: 9.691 (8,9% der Bevölkerung) bestimmten 288 Wahlmänner,¹²⁾ was wieder erkennen lässt, dass die Steuerleistung in Amstetten generell höher war als in Prachatitz. Doch gab es innerhalb des Wahlbezirks große regionale Unterschiede: der ins Alpenvorland hineinreichende Gerichtsbezirk Scheibbs zählte 1599 Urwähler, der stärker alpin geprägte Gerichtsbezirk Gaming (trotz größerer Ausdehnung) hingegen nur 945.¹³⁾

Anders als heute erstreckte sich der Wahlvorgang über einige Wochen. Den Anfang machten die Urwähler der Landgemeindenwahlbezirke, die in den ersten Oktobertagen ihre Wahlmänner bestimmten, wobei die Wahlen gemäß der gesetzlichen Vorschriften in den einzelnen Gemeinden stattfinden sollten. Dass im Bezirk Prachatitz diese Bestimmung nicht eingehalten wurde und auch die Urwähler von der Bezirksobrigkeit aufgefordert wurden, ihre Stimme in einzelnen von der Heimatgemeinde zum Teil weit abgelegenen zentralen Wahlorten abzugeben, war der wesentliche Grund dafür, dass die Wahlen vom Plenum des Abgeordnetenhauses aufgehoben und Neuwahlen angeordnet wurden.¹⁴⁾ Die Wahlbeteiligung der Urwähler war generell gering. In Niederösterreich belief sie sich im Landesdurchschnitt auf 26%, im Wahlbezirk Amstetten auf 30,4% (das war der zweithöchste Wert im Land), im Wahlbezirk Korneuburg hingegen nur 19,2%.¹⁵⁾ In den einzelnen Gemeinden war die Streuung noch größer: so gingen in der Gemeinde Ardagger Stift (Gerichtsbezirk Amstetten) von 58 Urwählern immerhin 47 zur Wahl und entschieden sich dort für 2 Wahlmänner, während in der

Gemeinde Neuhofen (im selben Gerichtsbezirk gelegen) von den 210 Urwählern sich bloß 15 zur Wahl von 4 Wahlmännern einfanden.¹⁶⁾ Auch in Oberösterreich waren die Zahlen ähnlich: in der Gemeinde Rohr (im politischen Bezirk Steyr) beteiligten sich 47 von 61 Urwählern an der Wahl, in der Gemeinde Gafenz hingegen nur 5 von 45 (wobei diese fünf 3 Wahlmänner zu küren hatten).¹⁷⁾ Leider standen mir für den Landgemeindenwahlbezirk Prachatitz die (an sich sehr ausführlichen) Wahlakten nicht zur Verfügung (sie sind nur für einzelne Wahlbezirke erhalten, und wenn sie vorhanden sind, befinden sie sich in der Regel in den jeweiligen Landesarchiven), so dass ich die Gesamtzahl der sich an der Urwahl Beteiligten nicht angeben kann. Im Bericht des parlamentarischen Legitimationsausschusses sind lediglich die Zahlen einzelner Gemeinden angeführt; z.B. erschienen in der Gemeinde Zabrdy 5 von 21 Urwählern, in der Gemeinde Dwur 3 von 12, in der Gemeinde Zaborz 4 von 20 Urwählern.¹⁸⁾ Diese Zahlen lassen erkennen, dass das Wahlverhalten in Prachatitz keinesfalls einzigartig war, und dass die geringere Wahlbeteiligung wohl nicht primär, wie im Bericht des Legitimationsausschusses angegeben, mit dem nicht gesetzeskonformen Wahlvorgang an einigen wenigen Wahlorten zu tun hatte.

Da mir die Wahlakten nicht vorlagen, kann ich keine Aussagen über die berufliche bzw. soziale Stellung der Wahlmänner und deren (vermutete) politische Ausrichtung treffen, Aussagen, die andernorts auf Grund der günstigeren Quellenlage durchaus möglich sind. So waren beispielsweise im Politischen Bezirk Freistadt im oberen Mühlviertel (an der Grenze zum böhmischen Bezirk Kaplitz/Kaplice gelegen) von den 112 Wahlmännern 78 Bauern, 4 Müller, 8 Wirte, 13 Geistliche und nur 3 Gewerbetreibende. Die vermutete politische Ausrichtung der Wahlmänner war für die politischen Behörden vor Beginn der eigentlichen Wahlhandlung besonders interessant, da man sich von solchen Berichten Aufschlüsse über das zu erwartende Ergebnis versprach. Dennoch liegen heute derartige Berichte nur ganz vereinzelt in den Akten vor. Für Freistadt wurde das Verhältnis zwischen liberalen und konservativen Parteigängern mit 19 : 112 angegeben, für die ebenfalls zu diesem Landgemeindenwahlbezirk gehörenden Gerichtsbezirke Grein, Mauthausen, Prägarten und Perg mit 43 : 64, wobei die Parteistellung von 19 Wahlmännern als „unbekannt“ deklariert wurde.¹⁹⁾ Tatsächlich konnte der katholisch-konservative Kandidat schließlich 167 von 237 Stimmen auf sich vereinigen, also etwas weniger als in der Vorschau vermutet worden war.²⁰⁾

16) Ebd.

17) Oberösterreichisches Landesarchiv Linz [OÖLA], Statthaltereiregister 1850–1926/Präsidium, Schachtel 43 (Reichsrat 1857–1872, 1873), Zl. 2993, Bezirkshauptmann Steyr an Statthalter Oberösterreich vom 25. Oktober 1873

18) Stenographische Protokolle des Abgeordnetenhauses des österreichischen Reichsrathes, VIII. Session, 16 der Beilagen: Bericht des Legitimations-Ausschusses über die Wahl eines Reichsrathsabgeordneten für den Landgemeindenbezirk Prachatitz mit Winterberg, Oberplan, Neuern und Schüttenhofen mit Bergreichenstein, S. 84.

19) OÖLA Linz, Statthaltereiregister 1850–1926/Präsidium, Schachtel 43, Zahl ad 2655, Wahlmännerverzeichnis im Bereiche der Bezirkshauptmannschaft Freistadt. Ebenda, Ausweis über das Ergebnis der Wahlmännerwahlen im politischen Bezirk Perg.

20) Ebenda, Zahl 2835, Statthalter Oberösterreich an Ministerium des Innern vom 14. Oktober 1873.

10) Ebenda, S. 269.

11) Vgl. Heinrich Rauchberg, Die Bedeutung der Deutschen in Österreich; in: Jahrbuch der Gehe-Stiftung (Wien) 14, 1908, S. 7.

12) Schimmer, Vergleichende Statistik, S. 255, 268.

13) Österreichisches Staatsarchiv Wien, Allgemeines Verwaltungsarchiv [AVA], Ministerium des Innern [MdI], Präsidiale 34/2, Karton 1016 (1873), Nr. 5158, Statthalter Niederösterreich an Ministerium des Innern vom 31. Oktober 1873, Beilage.

14) Siehe unten.

15) AVA Wien, MdI Präsidiale 34/2, Karton 1016 (1873), Nr. 5158, Statthalter Niederösterreich an Ministerium des Innern vom 31. Oktober 1873, Beilage.

Aus Prachatitz fehlen leider alle diesbezüglichen Vorwahl-Informationen, so dass man auf die Berichte über die eigentliche Wahl des Abgeordneten angewiesen ist. Diese fand dort am 13. Oktober statt. Es standen einander zwei Kandidaten gegenüber. Die Deutschliberalen hatten Dr. Ernst Mayer aufgestellt, die Konservativen Johann Jungbauer. Dr. Mayer (geb. 1815), von Beruf Stadtarzt in seiner Vaterstadt Prachatitz, war bereits seit langem in der Kommunal- und in der Landespolitik tätig: seit 1861 (und bis zu seinem Tod 1891) war er Bürgermeister der Stadt Prachatitz, ebenfalls seit 1861 gehörte er auch dem böhmischen Landtag an. Er vertrat dort von 1861 bis 1866 und erneut von 1867 bis 1877 den Wahlkreis der Städte und Industrialorte Winterberg, Prachatitz, Wallern. Im Jahr 1872 entsandte ihn der böhmische Landtag in den Reichsrat, wo er die westböhmische Städtegruppe Pilsen, Pisek, Klattau, Taus, Strakonitz, Schüttenhofen, Wodnian, Winterberg, Prachatitz und Wallern vertrat. Nun wurde er, ein Städter par excellence, für den Landgemeindenwahlbezirk Prachatitz nominiert, während im städtischen Wahlbezirk Krumau, Kaplitz, Gratzen, Hohenfurth, Rosenberg, Neubistritz, Winterberg, Prachatitz, Wallern ein anderer Prominenter, Gregor Kardasch, Notar in Krumau und ebenfalls Abgeordneter zum böhmischen Landtag sowie zum Reichsrat, antrat (und auch gewählt wurde). Dr. Mayers Gegenkandidat war Johann Jungbauer (geb. ebenfalls 1815), Pfarrer in Nitzau/Nicov (im Gerichtsbezirk Bergreichenstein). Jungbauer war bis dahin politisch nicht hervorgetreten. Seine Kandidatur erfolgte nicht aus eigenem Antrieb, sondern er wurde „von würdigen ausgezeichneten Persönlichkeiten vorgeschlagen“,²¹⁾ wie er selbst in einem Zeitungsartikel formulierte, das heißt, er folgte gehorsam dem Ruf des konservativen Zentralwahlkomitees für Böhmen.²²⁾

Die Wahl vom 13. Oktober 1873 endete mit einer Pattstellung: von den insgesamt 368 Wahlmännern erschienen 314 an den Wahlorten, beide Kandidaten erhielten je 157 Stimmen. Interessant ist eine detaillierte Aufgliederung dieses Ergebnisses nach Wahlorten und nach der (bereits oben mitgeteilten, nur annähernd exakten) sprachlichen Zugehörigkeit der Bevölkerung.

Wahlort bzw. Gerichtsbezirke	Deutsch (in %)	Tschechisch (in %)	Anwesende Wähler	Mayer	Jungbauer
Prachatitz			108	35	73
GB Prachatitz	30	70			
GB Winterberg	60	40			
Neuern			39	39	-
GB Neuern	97	3			
Schüttenhofen			129	47	82
GB Schüttenhofen	14	86			
GB Bergreichenstein	56	44			
Oberplan			38	36	2
GB Oberplan	99	1			

21) Zit. nach Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, VIII. Session, 10. Sitzung am 10. Dezember 1873, S. 339 (Abgeordneter Steffens).

22) Für die biographischen Informationen danke ich Herrn Dr. Franz Adlgasser, der ein Biographisches Lexikon und eine Kollektivbiographie der Abgeordneten zum österreichischen Reichstag bzw. Reichsrat 1848–1918 vorbereitet.

Es zeigt sich, dass Dr. Mayer dort, wo die deutsche Umgangssprache unangefochten vorherrschte, die besten Ergebnisse erzielte bzw. Pfarrer Jungbauer überhaupt keine Chance besaß. Andererseits konnte Dr. Mayer dort, wo die Tschechen stärker vertreten waren oder dominierten, sich nur in relativ bescheidenem Maße in Szene setzen. Und das, obwohl er in nationaler Hinsicht durchaus moderat und um Verständigung bemüht war. So soll er gegenüber einem Bekannten aus den Studientagen einmal geäußert haben: „Die ärgsten Wähler auf beiden Seiten sind die kleineren Beamten, die Geistlichen, vor allem aber die Lehrer an den Mittelschulen. Unser Katechet ist ein äußerst liebenswürdiger, gescheiter und geschickter Mann von vielseitigen Kenntnissen, aber in nationaler Hinsicht kennt er nichts als Deutsch. Den früheren Direktor [des Prachatitzer Untergymnasiums. P.U.] haben wir weggeben müssen, weil das Deutschtum bei ihm zum Fanatismus wurde.“²³⁾ Ob Dr. Mayers geringerer Erfolg in manchen Gegenden mit nationalen Vorurteilen zu tun hatte, ob er als Städter die ländlichen Wähler nicht zu überzeugen vermochte, oder ob ideologische Motive ausschlaggebend waren, lässt sich bei der derzeitigen Quellenlage nicht mit Bestimmtheit sagen. Andererseits scheint festzustehen, dass für die Wähler von Pfarrer Jungbauer, der in der rein deutschsprachigen Ortschaft Goldberg (im Gerichtsbezirk Kalsching) als Sohn eines Häuslers geboren worden war und seine geistliche Karriere fast ausschließlich im ebenfalls rein deutschsprachigen Nitzau absolvierte, das nationale Moment keine Rolle spielte, offenbar auch tschechische Wahlmänner ihn als Repräsentanten der katholisch-konservativen Parteirichtung wählten.

Was die 54 Wahlmänner, die nicht zur Wahl erschienen (in Böhmen der zweithöchste Wert an Abstinenz), zu diesem Schritt bewogen hat, muss ebenfalls im Dunkeln bleiben. Der im Parlament geäußerte Hinweis auf die hohe Kosten und den beträchtlichen Zeitverlust, der für die Wahlmänner mit der Wahrnehmung des Wahlrechts verbunden wäre,²⁴⁾ ist zwar nicht völlig von der Hand zu weisen, doch zeigt der Blick auf die Statistik, dass in den allermeisten Kronländern die Wahlbeteiligung der Wahlmänner bei 95 % und mehr lag. Abgesehen von einigen böhmischen Wahlbezirken (am auffallendsten Eger, wo nur 84 %, Prachatitz mit 85 % und Tabor, wo 87 % der Wahlmänner sich an der Abgeordnetenwahl beteiligten) lag nur in Galizien die Wahlbeteiligung deutlich unter dem Niveau anderer Kronländer.²⁵⁾

Da keiner der Kandidaten im ersten Wahlgang die absolute Mehrheit erzielt hatte, musste eine engere Wahl vorgenommen werden. Diese fand in Prachatitz und in Oberplan noch am selben Tag statt. In Prachatitz waren zu diesem Zeitpunkt nur mehr 103 Wahlmänner anwesend, von diesen erhielt Dr. Mayer 34 und Pfarrer Jungbauer 68 Stimmen, ein Stimmzettel war leer. In Oberplan nahmen 39 Wahlmänner an der engeren Wahl teil, 37 stimmten für Dr. Mayer, 2 für Pfarrer Jungbauer. In Neuern und Schüttenhofen konnte die vom Gesetz vorgeschriebene engere Wahl je-

23) Zit. nach Tagebuch Alexander Helfert, 11. August 1871. Auch für diesen Hinweis danke ich Herrn Dr. Franz Adlgasser.

24) Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, VIII. Session, 10. Sitzung am 10. Dezember 1873, S. 337–338 (Abg. Dr. Harant).

25) Vgl. die Angaben bei Schimmer, Vergleichende Statistik, S. 268–272.

doch nicht stattfinden, weil, wie die Statthalterei später dem Ministerium des Innern berichtete, „sich die Wähler absentirt hatten“. Deshalb annullierte die Statthalterei die engere Wahl in Prachatitz und Oberplan und ordnete an, dass 10 Tage später (am 23. Oktober 1873) die engere Wahl in allen vier Wahlorten stattfinden sollte. Dabei wurden wiederum 314 gültige Stimmzettel abgegeben. Gegenüber der Wahl vom 13. Oktober ergaben sich nur geringfügige Unterschiede, am gravierendsten in Oberplan, wo Dr. Mayer 3 Stimmen weniger und Pfarrer Jungbauer 4 Stimmen mehr erhielt, was (mit dem Verlust von 1 Stimme für Dr. Mayer in Prachatitz) dazu führte, dass Pfarrer Jungbauer mit 158 gegenüber 156 Stimmen für Dr. Mayer die Wahl knapp für sich entscheiden konnte.²⁶⁾ Wie das *Vaterland* später nicht ohne Stolz mitteilte, handelte es sich bei dem von Jungbauer gewonnenen Mandat um „das einzige von der Rechtspartei in Deutschböhmen“.²⁷⁾

Die Konservativen konnten sich ihres Erfolges aber nicht lange erfreuen. Einige Wahlberechtigte haben sofort nach Vorliegen des Wahlergebnisses Protest eingelegt und argumentiert, dass in Prachatitz und Oberplan nur die „erste“ engere Wahl vom 13. Oktober heranzuziehen sei. Ergänzt um die Ergebnisse aus Neuern und Schüttenhofen vom 23. Oktober würde das eine Mehrheit für Dr. Mayer ergeben. Auch das Abgeordnetenhaus befasste sich im Zug der Wahlverifikationen mit den Vorgängen im Landgemeindenwahlbezirk Prachatitz. Dem Legitimationsausschuss wurde die Rechtmäßigkeit von insgesamt 72 Mandaten zur Prüfung vorgelegt, davon betrafen 27 Fälle Wahlbezirke der Städte bzw. der Landgemeinden. 3 davon waren böhmische Wahlkreise (Landgemeinden Prachatitz, Stadtgemeinde Prag Altstadt und Stadtgemeinde Prag Kleinseite). Die causa Prachatitz war eine der ersten, mit der sich der Ausschuss und anschließend das Plenum zu befassen hatte. Der Ausschuss kam im Zuge seiner Beratungen zur Ansicht, dass die Wahl ungültig sei – und zwar nicht so sehr auf Grund der umstrittenen engeren Wahl, sondern weil es schon bei der Wahl der Wahlmänner beträchtliche Unregelmäßigkeiten gegeben hätte. Im politischen Bezirk Prachatitz seien diese Wahlen nämlich nicht in jeder Gemeinde durchgeführt worden, sondern zentral in einigen wenigen Orten, weshalb schon die Wahl der Wahlmänner ungültig sei und es ließe sich daher „gar nicht constatiren, wie die Wahl des Abgeordneten für den Landgemeindenbezirk Prachatitz ausgefallen wäre, wenn ihr gültige Wahlmänner-Wahlen zu Grunde gelegen wären.“ Der Legitimationsausschuss empfahl daher, eine Neuwahl vorzunehmen.²⁸⁾

In der Debatte in Plenum, die in den Abendstunden des 10. Dezember 1873 abgeführt wurde (am Ende dieser Sitzung wurde das Abgeordnetenhaus bis nach den Weihnachtsfeiertagen vertagt), mussten selbst die Abgeordneten der Konservativen zugeben, dass die Wahl Jungbauers nicht rechtens abgelaufen war. Es fehlte aber auch nicht an kritischen Stimmen, was die Vorgangsweise der politischen Behörden, insbesondere des Prachatitzer Bezirkshauptmanns und des Statthalters General Kol-

26) Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrats, VIII. Session, Nr. 16 der Beilagen, S. 83.

27) Das Vaterland (Wien), Nr. 339 vom 12. Dezember 1873, S. 2.

28) Stenographische Protokolle, VIII. Session, Nr. 16 der Beilagen, S. 84.

ler – ein Mann, der „das Schwert der Gerechtigkeit und das Schwert des Krieges“ führt, wie der katholisch-konservative Abgeordnete Dechant Albert von Pflügl nicht ohne Sarkasmus bemerkte²⁹⁾ – betrifft. Auch die Vermutung, die politischen Behörden hätten Unregelmäßigkeiten im Wahlvorgang geduldet, um bei einem eventuellen (für die Regierung) ungünstigen Wahlausgang die Wahl leicht annullieren zu können, wurde geäußert. Dagegen verwahrte sich Innenminister Lasser in seiner Wortmeldung „auf das bestimmteste“,³⁰⁾ doch legen die nachfolgenden Ereignisse den Schluss nahe, dass der Regierung und den sie stützenden Deutschliberalen die Möglichkeit, die Wahl eines katholisch-konservativen Abgeordneten für ungültig zu erklären und eine Neuwahl auszuschreiben, zumindest nicht ungelegen kam. Von den 27 Protesten, die im Plenum behandelt wurden, wurden nur in 2 Fällen die Agnoszierung verweigert, obwohl die im Lauf der Untersuchungen bekannt gewordenen Unzukömmlichkeiten auch in anderen Fällen eine Ungültigkeitserklärung nahe gelegt hätten.

Der Antrag des Legitimationsausschusses, die Wahl des Pfarrers Jungbauer für ungültig zu erklären und eine Neuwahl vorzunehmen, wurde vom Plenum des Abgeordnetenhauses „mit großer Majorität angenommen“.³¹⁾ Die Neuwahl fand am 23. Februar 1874 statt; die schon vorher abgehaltene Wahl der Wahlmänner scheint diesmal gesetzeskonform verlaufen zu sein, da von keiner Seite ein Einspruch gegen das Wahlergebnis erfolgte und auch die Prüfung der Wahlakten durch das Parlament nichts Negatives ergab. Der Wahl scheint diesmal eine etwas lebhaftere Agitation vorausgegangen zu sein. Das liberale Wahlkomitee hatte erneut Dr. Mayer als Kandidat vorgeschlagen, dennoch gab es auch andere liberale Kandidaten, die letztendlich jedoch ihre Kandidaturen zugunsten von Dr. Mayer zurückzogen.³²⁾ Da deren Anhänger sich offensichtlich an der Wahl nicht beteiligten (daher auch nicht den Gegenkandidaten wählten), andererseits manche, die im Oktober für Pfarrer Jungbauer gestimmt hatten, nunmehr Dr. Mayer wählten, siegte dieser mit 156 : 150 Stimmen, was die *Neue Freie Presse* mit den Worten kommentierte: „Die Verfassungspartei hat einen nicht zu unterschätzenden Sieg errungen“.³³⁾

Abschließend sollen die einzelnen Wahlergebnisse, nach Wahlorten gegliedert, nochmals zusammengefasst werden, um eine bessere Übersicht über die geringfügigen Verschiebungen im Stimmenverhältnis zu ermöglichen, die nichtsdestoweniger lokal bedeutsame Auswirkungen hatten.

29) Stenographische Protokolle, VIII. Session, 10. Sitzung am 10. Dezember 1873, S. 339 (Abgeordneter Pflügl).

30) Ebenda, S. 340 (Minister Lasser).

31) Ebenda, S. 341.

32) Neue Freie Presse (Wien), Nr. 3412 vom 24. Februar 1874, S. 2.

33) Ebenda.

Wahlort	Anwesende Wahlmänner	Dr. Mayer	Jungbauer	Leer bzw. andere
Prachatitz/Prachatice				
13. 10. 1873	108	35	73	
1. engere Wahl 13.10.1873	103	34	68	1
2. engere Wahl 23.10.1873	108	34	73	1
Neuwahl 23.2.1874	110	42	67	1
Neuern/Nýrsko				
13.10.1873	39	39	-	
2. engere Wahl 23.10.1873	40	40	-	
Neuwahl 23.2.1874	29	29	-	
Schüttenhofen/Sušice				
13.10.1873	129	47	82	
2. engere Wahl 23.10.1873	128	49	79	
Neuwahl 23.2.1874	130	48	81	1
Oberplan/Horní Planá				
13.10.1873	38	36	2	
1. engere Wahl 13.10.1873	39	37	2	
2. engere Wahl 23.10.1873	39	33	6	
Neuwahl 23.2.1874	39	37	2	
Gesamtergebnis				
13.10.1873	314	157	157	
2. engere Wahl 23.10.1873	315 (gültig 314)	156	158	1
Neuwahl 23.2.1874	308 (gültig 307)	156	150	1

Shrnutí

VOLBY DO ŘÍŠSKÉ RADY ROKU 1873 VE VOLEBNÍM OBVODU VENKOVSKÝCH OBCÍ PRACHATICE V ČECHÁCH

Sporné výsledky voleb v národnostně smíšeném prachatickém volebním obvodu venkovských obcí ve dvou kolech užší volby v říjnu 1873 vyvolaly jednání mandátového výboru a pléna poslanecké sněmovny říšské rady ve Vídni. Problematické bylo od počátku stanovení rozsahu volebního obvodu, do něhož byly začleněny soudní okresy Sušice a Prachatice s převahou jazykově českých obcí, národnostně smíšené soudní okresy Vimperk a Kašperské Hory, též soudní okresy Nýrsko a Horní Planá s velkou německou většinou. Při srovnání s jinými korunními zeměmi, zejména se sousedními Horními Rakousy, se ukazují často velké odlišnosti v počtu oprávněných voličů a ve způsobu voleb. Obyvatelé jihozápadních Čech byli v té době ještě zpravidla národně nevyhranění, což se projevilo tím, že čeští voliči podpořili katolického kněze jako konzervativního kandidáta, kdežto němečtí liberálové prosadili národnostně umírněného lékaře a odmítli možnost kandidovat vyhraněně nacionalistického německého uchazeče. Zatímco první volby skončily nerozhodným výsledkem, zvítězil v opakované volbě v únoru 1874, zřejmě za podpory úřadů, umírněný německý liberál.

PROTÍŽIDOVSKÉ VÝTRŽNOSTI NA TÁBORSKU V PROSINCI 1897

Karel Vošta

Osmdesátá a devadesátá léta 19. století jsou i v českých zemích obdobím nárůstu projevů antisemitismu a protíživských incidentů. K jejich pochopení významně přispívá svou syntetickou prací Michal Frankl, který tyto jevy přesvědčivě zasazuje do evropského kontextu a vyvrací některé v dosavadní historiografii tradované argumenty, zejména přeceňování významu česko-německého národnostního konfliktu, zdůrazňování „nerasovosti“ českého antisemitismu a vůbec marginalizaci jeho role v naší politické tradici.¹⁾ Zásadní vliv spatřuje ve složité celospolečenské krizi, vyvolané odklonem od liberální politické koncepce, v proměně pojetí národa a ve štěpení české politické scény.

Frankl ve velké míře čerpal jednak z archivních fondů prezidií zemských místodržitelství, jednak z tisku, od nejvýznamnějších pražských deníků a časopisů po řadu regionálních listů. Materiály týkající se rovněž protíživských incidentů, především prosincových událostí roku 1897, se nacházejí v prezidiálních spisech fondu Okresní úřad Tábor I. Jedná se o koncepty relací okresního hejtmanství prezidiu místodržitelství, koncepty zpráv jiným subjektům, vyhlášky, zprávy četnictva a další.²⁾ Dění v okresním městě dokreslují i podrobné záznamy z jednání obecního zastupitelstva ve zdejšímu tisku; z obou periodik je zjevný zvýšený zájem o židovskou problematiku v průběhu celého roku 1897.

Historie ekonomicky vlivné tábořské židovské komunity je plná konfliktů s řemeslnicko-obchodnickou křesťanskou většinou. Nechyběly snahy měšťanů Židy z města vypovědět, nebo je alespoň separovat ve vyhrazené ulici.³⁾ Značné napětí

1) Michal Frankl, *Emancipace od židů: Český antisemitismus na konci 19. století*, Praha/Litomyšl 2007.

2) SOKA Tábor, Okresní úřad Tábor I (dále OÚ Tábor), karton 6, inv. č. 720, fasc. 370 v katalogu prezidiálních spisů, fol. 705–721.

3) Podrobně pojednávají Karel Thir, *Staré domy a rodiny tábořské*, díl 2, Tábor 1920, s. 643–657; František Kroupa, *Dějiny Židů v Táboře*, in: *Die Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit und Gegenwart*, Prag/Brünn 1934, s. 621–629; Arno Pařík, *Židovská obec v Táboře*, in: *Tábor: Kniha o městě*, Pavel Augusta – Hana Klínková (edd.), Praha 2001, s. 20–26. Dosud nejobsáhlejším příspěvkem k historii tábořských Židů je diplomová práce Jitky Zdenovcové *Z dějin židovské náboženské obce v Táboře od poloviny 19. století do počátku 20. století*, České Budějovice 1994.

zde panovalo na samém konci feudální éry v letech 1844 a 1848.⁴⁾ Po emancipaci a proměně společenského postavení Židů jejich počet ve městě vzrostl.⁵⁾ Roku 1890 měl Tábor 446 obyvatel židovského vyznání, hlásících se k české obcovací řeči.⁶⁾ V důsledku složitého historického vývoje si židovská obec stále vydržovala konfesionální školu s německou vyučovací řečí. Škola se v době zostření národnostních sporů stala jednou z příčin konfliktu, který vyvrcholil právě na sklonku roku 1897.

Házení kamenů do oken židovských bytů (před rokem 1848 doložené i v Táboře) patřilo k projevům tradičního antijudaismu a demonstrovalo vyloučení Židů z křesťanské společnosti.⁷⁾ Prosincové události roku 1897, provázené rozbíjením oken, představují zřejmě nejtemnější kapitolu více než třisetletého kontinuálního soužití zdejších Židů s majoritním obyvatelstvem.

V březnu 1897 proběhly první volby do říšské rady v páté kurii. Již během volební kampaně útočili čeští nacionalisté na Židy, jimž byl přičítán úspěch sociálnědemokratické strany. V dubnu vydala vláda hraběte Badeniho jazyková nařízení, která upravovala užívání češtiny jako rovnocenné úřední řeči u nižších instancí civilní a soudní správy. Následná parlamentní obstrukce německých poslanců a teror, kterému byly vystaveny české menšiny v řadě pohraničních měst, vyvolaly vzestup radikálního českého nacionalismu a výzvy po „očistě“ českých měst od všeho německého. 28. listopadu 1897 Badeniho vláda padla, druhý den propukly v Praze masové demonstrace spojené s ničením německého a židovského majetku. Násilnosti trvaly do 2. prosince, kdy bylo v Praze vyhlášeno stanné právo. Už předtím se nepokoje rozšířily do mnoha měst s českou většinou a v zásadě měly podobný průběh: protestní shromáždění občanů přecházelo v protizidovské útoky, jichž se účastnili především dělníci a radikální mládež.⁸⁾

Už během pátku 3. prosince 1897 mělo okresní hejtmanství v Táboře zprávy o chystaných demonstracích, při kterých měla být vytlučena okna v hotelu Nový (patrně kvůli dvojjazyčným nápisům) a Židům bydlícím v Pražské ulici.⁹⁾ Představenému židovské obce byl téhož dne doručen výhrůžný dopis, požadující zrušení

4) Jiří Kořalka, Sociální konflikty v Táboře a Soběslavi v červenci 1844, in: Tábořský archiv 1, 1987, s. 89–94; Karel Thir, Staré domy a rodiny tábořské, díl 2, Tábor 1920, s. 707–708.

5) O počtu židovského obyvatelstva ve městě a jeho sociálním rozvrstvení nedlouho po nepokojích podrobně Jiří Kořalka, Sociální struktura židovského obyvatelstva v Táboře roku 1900, in: Tábořský archiv 4, 1992, s. 108–114; Pro poznání demografické struktury zdejších Židů v předchozím století je přínosná diplomová práce Moniky Neubauerové Blaze tobě Izraeli! Kdo je ti roven, lide vysvobozený Hospodínem? (Dt 33, 29): Rodinné struktury židovské minority v Táboře mezi lety 1784–1893, České Budějovice 2006.

6) „Duchovní představitelé židovské obce uvedli v letech 1890 raději žádnou než českou obcovací řeč, a r. 1900 nahlásil tábořský rabin již českou řeč, zatímco židovský učitel nevedl s celou rodinou opět žádnou.“ Jitka Zdenovcová, Z dějin židovské náboženské obce v Táboře od poloviny 19. století do počátku 20. století, České Budějovice 1994, s. 66–67; „Zde se r. 1890 skutečně všichni židé, i jejich rabin z Uher rodilý, přihlásili k české obcovací řeči.“ Tábor, roč. 34, č. 33, 18. 8. 1897, Jaké je české židovství.

7) Karel Thir, Staré domy a rodiny tábořské, díl 2, s. 657; Michal Frankl, Emancipace od židů, s. 269–270.

8) Tamtéž, s. 259.

9) SOKA Tábor, OÚ Tábor, kart. 6, inv. č. 720, fol. 720.

konfesionální školy.¹⁰⁾ Četnický sbor byl proto posílen o šest mužů z okolních stanic. Okresní hejtman, místodržitelství rada Jakub Hula, poslal během dne starostovi Alexandru Seikovi dva přípisové (druhý byl adresován „Ctěné radě městské“), v nichž na hrozící situaci upozorňoval a vybízel k přijetí příslušných opatření. Starosta se však, z pohrůtek, které nedokázal na zasedáních obecního zastupitelstva 5. a 21. prosince uspokojivě vysvětlit, o přípisech na páteční schůzi nezmínil, pouze informoval radního Kliera jako policejního referenta.¹¹⁾

Na třetí hodinu byla svolána mimořádná manifestační schůze obecního zastupitelstva za účelem připojení k pražské rezoluci, odsuzující útlak českých menšin v pohraničních oblastech. Díky tištěným plakátům, vyzývajícím občany „ku co nejčetnějšímu účasti“, zaplnilo prostory radnice několik stovek lidí.¹²⁾ Před čtvrtou hodinou schůze skončila a radní Hynek Lang, poslanec říšské rady, vyzval během svého projevu před radniční budovou lid ke klidu. Dav se za zpěvu národní hymny a písně Hej, Slované shromáždil kolem Žižkovy sochy, poté zamířil do Pražské a Palackého ulice.¹³⁾

Na rohu Palackého ulice a Husova (dnes Křižíkova) náměstí měl obchod a trafikku Žid Bohumil Goldstein. Zde došlo ke konfliktu mezi účastníky demonstrace a majitelem, který použil několik ostrých výrazů (česká lůza). Ty se – podle tisku – staly podnětem k výtržnostem. Goldstein byl zbit, jeho obchod zdemolován a zboží zčásti rozkradeno.¹⁴⁾ Nepokoje provázené rozbíjením oken trvaly několik hodin. Četníci a městská stráž se i pomocí šavlí a bodáků snažili výtržníky vytlačit z Pražské ulice, kde velká část domů patřila Židům. Díky charakteru staroměstské zástavby se rozvášněný lid znovu srotl a z náměstí rychle pronikal do okolních ulic. Přivolaní městští strážníci už nedokázali zabránit poničení synagogy, které byla vytlučena téměř všechna okna (na 300 tabulek), poškozen lustr a další zařízení. I během výtržností se z davu ozývaly národní písně. Úřední zprávy i tisk se shodují, že velkou část výtržníků tvořila mládež.

Během pátečního rádní byla poškozena okna 34 domů židovských majitelů, převážně na Starém městě. Dále synagoga, židovská škola, okna několika křesťanských bytů a poštovního úřadu. Škoda byla 5. prosince odhadována na 900 zlatých.¹⁵⁾ V pátek bylo zadrženo pět osob cizí domovské příslušnosti (nádeník, truhlářský učeň, pekařský pomocník, typograf, holičský pomocník a obchodník se střížným zbožím), druhý den přibýlo dalších osm zatčených.¹⁶⁾

10) „Nebude-li do týdne vaše židovská německá škola zrušena, bude smetena s povrchu zemského a vy všichni udržovatelé této německé kolonie v Táboře náležitě odplaty dojdete. Ve vlastním zájmu o zrušení školy té veřejnou vyhlášku vyvěste! Sbor důvěrníků Pomsta.“ SOKA Tábor, OÚ Tábor, kart. 6, inv. č. 720, fol. 709.

11) Tábor, roč. 34, č. 51, 22. 12. 1897, Mimořádná schůze obecního zastupitelstva; Český jih, roč. 26, č. 13, 25. 12. 1897, Obecní zastupitelstvo král. města Tábora.

12) Tábor, roč. 34, č. 49, 8. 12. 1897, Zastupitelstvo tábořské k resoluci král. hl. města Prahy; Český jih, roč. 26, č. 10, 4. 12. 1897, Král. Tábor na obranu národní cti.

13) Tábor, roč. 34, č. 49, 8. 12. 1897, Protizidovské demonstrace v Táboře.

14) Tamtéž; Český jih, roč. 26, č. 11, 11. 12. 1897, Bouře v Táboře; SOKA Tábor, OÚ Tábor, kart. 6, inv. č. 720, fol. 710–711.

15) Tamtéž a fol. 714–715.

16) Tamtéž.

V sobotu žádala židovská obec okresního hejtmána o ochranu. Vzhledem k informacím o dalších chystaných výtržnostech a nedostatku prostředků k jejich potlačení rozhodl se hejtmán Hula po dohodě se státním zástupcem Potěšilem a předsedou krajského soudu Exlem povolat vojsko, o čemž byl dopoledne informován i starosta Seik.¹⁷⁾ Když se městská rada o třetí hodině odpolední scházela k mimořádnému zasedání, pochodovaly od nádraží na náměstí dvě setniny pěšího pluku č. 102 z Benešova. Překvapení radní zde byli poprvé zpraveni o hejtmánových přípisech z předchozího dne, čímž jim bylo naznačeno, že vina za povolání vojska padá na ně, protože se včas nezaručili za udržení pořádku ve městě.¹⁸⁾

Ve čtyři hodiny vešla v platnost vyhláška okresního hejtmánství, zavádějící mimořádná opatření, týkající se omezení otvírací doby hostinců, nálevení, kaváren, obchodu a pohybu osob ve večerních hodinách. O půl šesté byli benešovští vojáci nahrazeni dvěma setninami pěšího pluku č. 75 z Třeboně.¹⁹⁾

Na nedělní schůzi se obecní zastupitelstvo a sezvaná živnostenská společenstva a spolky usnesly, že převezmou odpovědnost za veřejný klid a pořádek ve městě. Následující den, tj. v pondělí 6. prosince, pozbyla výjimečná opatření platnost a v ulicích se vedle četníků a městské stráže objevila i „národní garda“ – jednotlivé uniformované sbory i osoby v civilu s bíločervenými páskami na rukávech.²⁰⁾ Navzdory tomu došlo večer k rozbití oken čtyřem židovským obchodníkům a jednomu fyzickému útoku.²¹⁾ Vojsko opustilo město v úterý večer.

V neděli se rovněž sešel výbor židovské obce, který se pod tlakem okolností usnesl na okamžitém zrušení německé školy. Dále bylo všem členům obce písemně sděleno, aby se napříště vyvarovali užívání němčiny na veřejnosti, neodebírali německé tiskoviny a nezavdávali příčiny ke konfliktům s ostatními občany. Obsáhlé, silně emocionálně podbarvené provolání židovské obce se v pondělí dopoledne objevilo v ulicích a uveřejněno bylo i v místním tisku.²²⁾

Zatímco tisk prezentoval páteční nepokoje jako spontánní, úřady byly přesvědčeny o opaku. V Praze i jinde existovaly domněnky o podílu organizace Národní obrana, která již v létě 1897 vyzvala všechny židovské obce v Čechách ke zrušení německých škol a svým členům údajně dávala instrukce k „očistě“ českých měst.²³⁾ Představený tábořské židovské obce JUDr. Bedřich Guttman informoval velitele četnictva, že organizátorem výtržnosti má být restaurátér a někdejší soudní úředník Alfréd Vendulák z Čelkovic. Zpráva okresního hejtmánství mimo něho zmiňuje ještě hostinského Bedřicha Koldu.²⁴⁾

17) SOKA Tábor, OÚ Tábor, kart. 6, inv. č. 720, fol. 711.

18) Tábor, roč. 34, č. 51, 22. 12. 1897, Mimořádná schůze obecního zastupitelstva; Český jih, roč. 26, č. 11, 11. 12. 1897, Společná schůze.

19) Tamtéž, Bouře v Táboře.

20) Tamtéž.

21) Tamtéž; SOKA Tábor, OÚ Tábor, kart. 6, inv. č. 720, fol. 705–706.

22) Tábor, roč. 34, č. 49, 8. 12. 1897, Židovské provolání; Český jih, roč. 26, č. 11, 11. 12. 1897, Bouře v Táboře.

23) Michal Frankl, Emancipace od židů, s. 264–265.

24) „Was die Rädelsführer anbelangt, so liegt bereits ein Verdacht gegen zwei Personen vor, welche die Ausschreitungen in Tabor geplant haben sollen, vornehmlich gegen den JUC. Alfred Vendulák, gewesenen k. k. Auskultanten und Besitzer der Bäder bei Tabor, und den Gastwirth Friedrich Kolda in Tabor...“ SOKA Tábor, OÚ Tábor, kart. 6, inv. č. 720, fol. 706.

Tábořské výtržnosti neměly výlučně protižidovský charakter. Z davu byly slyšet hlasy, vyzývající k násilí proti dalším majetnějším skupinám obyvatelstva (jmenovitě mlynářům) a okresní hejtmán měl informace o chystaném útoku na pletárnu křesťanského majitele, který pocházel z převážně německého Mostu.²⁵⁾ Okno bylo rozbito rovněž v bytě státního zástupce Potěšila. Zdá se, že nacionální, respektive antisemitské motivy mohly být podnětem, v následně radikalizované atmosféře se ale vybíjelo zejména sociální napětí.

Výtržnosti menšího rozsahu se ve dnech 4.–7. prosince 1897 odehrály v Soběslavi, Myslkočicích, Radenině, Mladé Vožici, Jistebnici, Miličíně a Ratibořských Horách. Kromě poslední jmenované se jednalo o obce s výraznějším podílem obyvatel židovského vyznání. Opět šlo o rozbití oken, přičemž pouze ve dvou případech byli pachatelé zjištěni a zadrženi.²⁶⁾ Poněkud závažnější průběh měly události v Mladé Vožici, kde se během neklidné noci z 4. na 5. prosince objevily v ulicích plakáty, hroící Židům násilím.²⁷⁾ Zdejší četnická stanice byla druhý den posílena o dva muže. Kromě jednoho rozbitého okna už k dalším incidentům nedošlo a četníci mohli být 8. prosince odvoláni.²⁸⁾

Mnohdy lze usuzovat, že pohnutky k násilnostem mohly vycházet z různých místních příčin. V Mladé Vožici byl poškozen obchodník, který na sebe jen několik týdnů předtím strhl „spravedlivé rozhořčení všeho občanstva“, když se nelichotivě vyjádřil o soše svatého Václava.²⁹⁾ Obchodník Bruck v Ratibořských Horách čelil výhrůžkám kvůli německojazyčné firemní tabuli.³⁰⁾ Dva radeniňští mladíci vytloukli téměř všechna okna pouze jedinému z řady místních Izraelitů, o němž bylo navíc známo, že podporoval obecnou (tj. českou) školu.³¹⁾ Vlastnil ale jeden z největších domů v obci a patrně náležel k jejím nejzámožnějším obyvatelům.

V Táboře vycházely na sklonku 19. století dva týdeníky: mladočesky orientovaný *Tábor*, jehož redaktorem byl majitel tiskárny Ludvík Frank, a nestranický *Český jih*, pod redakčním vedením Miloše Wachka.³²⁾ Starší *Tábor* již dříve sympatizoval s tzv. asimilantským neboli českožidovským hnutím. Kolem roku 1880 na jeho stránkách hojně publikoval Josef Penížek, pozdější zpravodaj *Národních listů*, slavista a aktivní člen zmíněného hnutí. 3. ledna 1897 byl v Táboře obnoven odbor Národní jednoty českožidovské, jehož členy byli i Židé ze širokého okolí.³³⁾ Obě periodika o tom při-

25) „Die für Samstagsabend geplante und auch angesagte Demolierung der israelitischen deutschen Volksschule sowie die Ausplünderung der Wirkwarenfabrik des J. Hris wurden infolge Eintreffens des Militärs unterlassen.“ SOKA Tábor, OÚ Tábor, kart. 6, inv. č. 720, fol. 711.

26) SOKA Tábor, OÚ Tábor, kart. 6, inv. č. 720, fol. 705–706.

27) „Dnes večer na Židy, všichni, celá Vožice, Výbor.“ Tamtéž, fol. 721. Protižidovské plakáty se v městečku objevily též v letech 1794, 1883 a 1934.

28) Tamtéž, fol. 708, 716, 718.

29) SOKA Tábor, Archiv města Mladá Vožice, Kniha pamětní města Mladé Vožice, 1893–1939, s. 229.

30) SOKA Tábor, OÚ Tábor, kart. 6, inv. č. 720, fol. 706.

31) Tamtéž; SOKA Tábor, Archiv školy Radenin, Školní kronika 1897–1939, s. 23.

32) Jiří Kořalka, Tiskárny a časopisy, in: Tábor: Kniha o městě, Pavel Augusta – Hana Klínková (edd.), Praha 2001, s. 76–78.

33) Tábor, roč. 34, č. 1, 6. 1. 1897, Tábořský odbor „Národní jednoty českožidovské“ vzkříšen k životu; Český jih, roč. 25, č. 15, 9. 1. 1897, Místní odbor Národní jednoty českožidovské.

nesla obsáhlé příspěvky. Zdejší Jednota pořádala přednášky a společenské akce (na jedné z nich promluvil i redaktor Wachek). Snažila se prosadit češtinu jako úřední jazyk zdejší židovské obce i česká kázání v synagoze. Pokoušela se též o zrušení německé školy; za tím účelem požádala na podzim o pomoc obecní zastupitelstvo.³⁴⁾ *Tábor* informoval rovněž o dalších aktivitách židovských asimilantů a častěji citoval jejich tisk.

Jak se národnostní a politická situace v průběhu roku zostřovala, začaly být i zprávy o Židech kritičtější. Na titulních stranách dvou srpnových čísel vyšel obsáhlý článek „Jaké je české židovství“. Pražský, se situací v Táboře obeznámený autor, podepsaný jako „9ber“, v něm podrobil břitké, ale konstruktivní kritice celé dosavadní českožidovské hnutí a jeho vůdce.³⁵⁾ Nechybí nářážka na chování Židů při jarních volbách. Rovněž se zmínil, že někteří táborští členové Jednoty posílali děti do německé školy. Na to reagoval výbor Jednoty usnesením o jejich vyloučení.³⁶⁾ Škola byla v září 1897 navzdory poklesu žáků a finančnímu deficitu opět otevřena. Rabín Weisslovič v ostrém kázání o „vysokých svátcích“ její existenci obhajoval, byl proto, spolu s představeným obce Guttmanem, v tisku častěji napadán.

Tábor často poukazoval i na německé zboží v židovských obchodech, na nečeský tisk odebíraný zdejšími Židy a na jejich časté „němčení“. Bylo připomínáno, že se místní Židé roku 1890 hlásili k české obcovací řeči. I hlasitý hovor na ulici či v hostinci byl tehdy považován za provokaci a urážku národa. Některá čísla přinášela „pozitivní příklady“, jakými bylo zrušení některé německé školy nebo jazyková asimilace maďarských Židů. Jak plyne reakce na polemický článek „K otázce židovské“, sympatizovala redakce *Tábora* i nadále s českožidovským hnutím, jeho problémem byli ale vůdci, neschopní uskutečňovat proklamované cíle.³⁷⁾

V prosincových číslech *Tábora* však vzala veškerá dřívější korektnost za své a v řadě článků se objevily hrubé protižidovské invektivy. Příspěvky sice neschvalovaly, ale poněkud zlehčovaly průběh a škody tábořských výtržností, ironizovaly zmíněné provolání židovské obce i rychlé rušení předplatného německých žurnálů. JUDr. Guttmannovi byl prisuzován hlavní podíl na povolání vojenské asistence a jeho účast na hlasování zastupitelstva 3. prosince byla označena za provokaci.³⁸⁾ Nejvíce napadán byl ale trafikant Goldstein. Ten se díky tisku stal takřka veřejným nepřitelem. Tisková oprava, v níž se chtěl proti nařčením bránit, byla redaktorem odmítána a zesměšňována.³⁹⁾

V nastalé situaci se mohla naplno projevit skrytá konkurenční zášť. V druhém prosincovém čísle *Tábora* vyšla na titulní straně výzva k bojkotu židovských obchodů pod populárním heslem „svůj k svému“ a v příloze seznam ryze českých tábořských obchodů, živností a podniků. Mezi jinými zde byla uvedena i Frankova

34) *Tábor*, roč. 34, č. 47, 24. 11. 1897, O činnosti místního odboru českožidovského.

35) *Tábor*, roč. 34, č. 32, 11. 8. 1897 a č. 33, 18. 8. 1897, Jaké je české židovství. O našich českých židech. Naši židé.

36) *Tábor*, roč. 34, č. 34, 25. 8. 1897, Prohlášení.

37) *Tábor*, roč. 34, č. 38, 22. 9. 1897 a č. 39, 29. 9. 1897, K otázce židovské.

38) *Tábor*, roč. 34, č. 49, 8. 12. 1897, Ráz provokace.

39) *Tábor*, roč. 34, č. 50, 15. 12. 1897, Drzost opravdu jen – židovská.

tiskárna, vydávající „politický týdeník“ *Tábor*. Inzertní přílohy vycházely i v následujících číslech, v nichž bylo také avizováno vydání „Adressáře Národní obrany“. Tato nacionalistická a antisemitská organizace, tvořená zejména radikálními mladočechy, prezentovala svůj program na stránkách *Tábora* už dříve.⁴⁰⁾

Výrazně zdrženlivěji informoval o prosincových událostech „konkurenční“ *Český jih*, který se s více než týdenním odstupem snažil nezaujatě pojmenovat příčiny nepokojů. Na rozdíl od *Tábora* neodsoudil Židy jako jednoznačné viníky a podrobněji se zmínil o zadržených a jejich potrestání.⁴¹⁾

Závěrem je třeba konstatovat, že se prosincové bouře v Táboře a okolí neodlišovaly od dění v jiných českojazyčných oblastech. Frustrace z politického vývoje měla nepochybně velký podíl na rozpoutání výtržností. Nelze podceňovat roli tisku při formování názorů české veřejnosti, např. ve vlivných *Národních listech* dostávala antisemitská tematika během roku velký prostor. S národnostním problémem úzce souvisela otázka hospodářská, přesněji konkurenční boj českých živnostníků proti často úspěšnějším a zámožnějším Židům. Razantní kampaň „svůj k svému“ představovala vítanou příležitost, jak dosavadní poměry zvrátit. K radikalizaci situace přispělo též sociální napětí mezi nižšími vrstvami a jistě i tradiční, latentní protižidovské předsudky.

I na příkladu týdeníku *Tábor* je patrný značný společenský tlak na Židy (podobně jako už dříve při sčítáních lidu), aby změnilu svou dosavadní loajalitu a zvyklosti; v opačném případě jim vedle hospodářského bojkotu hrozilo, že budou za různé „poklesky“ na jeho stránkách pranýřováni a dehonestováni. Násilí prosincových dnů se pak stalo mementem i pro budoucí generace tábořských Židů.

40) *Tábor*, roč. 34, č. 34, 25. 8. 1897, Z povolaných kruhů.

41) *Český jih*, roč. 26, č. 11, 11. 12. 1897, Bouře v Táboře.

ALEXEJ SALZMAN ODEŠEL
(* 25. 5. 1925 v Plzni, † 9. 6. 2011 v Táboře)

Alena Daňková – Hana Hubáčková

Alexej Salzman byl plzeňským rodákem. Do města, kde prožil dětství i školní léta, se často vracel za svými přáteli z mládí, se kterými jej pojilo velmi silné pouto. Byl vyučen mechanikem. Svou pracovitost a podnikavost vložil do vlastní opravárenské dílny, kterou si se svým společníkem před druhou světovou válkou otevřel. Nevěnoval se jen podnikání, svůj volný čas věnoval mládeži. Pod vlivem masarykovských ideálů první republiky působil jako vedoucí oddílu skautů. Učil mladé skauty milovat svou vlast, pěstoval v nich lásku k bližnímu. Bezstarostné mládí však přerušily válečné události. V červnu 1945 již působil na Chebsku, kde se nezříkal žádného zaměstnání, které vedlo k obnově osvobozené republiky. Poúnorové události však změnilo jeho život od základu. Nebylo zapomenuto na působení ve skautském oddílu, natož pak na spoluvlastnictví soukromé firmy. A tak obdržel příkaz k nástupu na práci do dolů...

Světlo do jeho života přinesla manželka Jaroslava, kterou v tamním kraji poznal. Po svatbě v roce 1953 se přestěhovali do jejího rodiště Mladé Vožice, kde spolu vychovali syny Alexeje, Gabriela a Karla a dceru Jaroslavu. Z jeho vzpomínek vyplynulo, že v době dálkového studia na strojní průmyslové škole v Praze neměl na rodinu tolik času, kolik by si přáli, přesto spolu prožili krásný kus života. V době zákeřné nemoci manželky jí stál věrně po boku až do její poslední chvíle.

Alexej Salzman spojil svůj život i s podnikem ČSAD v Mladé Vožici, kde pracoval od roku 1954 až do svého odchodu do penze v roce 1983. Zde můžeme sledovat počátky jeho zájmu o regionální historii, které sahají do roku 1969, kdy se začal profesně zajímat o historii silniční dopravy v rámci podniku. Přirozená zvědavost a zájem o téma jej poprvé přivedly do Okresního archivu v Táboře. Badatelské úsilí pak vyústilo do jeho první publikace zaznamenávající dějiny autobusového spojení Tábor–Mladá Vožice, které nahradilo neuskutečnou železnici.¹⁾

Svým přestěhováním do Mladé Vožice se téměř okamžitě zapojil do veřejného života. V pozdější životní etapě, od poloviny sedmdesátých let, pak společně s dalšími ochotníky založili místní Sdružený klub, který vyvíjel společenské a kulturní aktivi-

1) Alexej Salzman, Padesát let sloužíme lidu. K 50. výročí zahájení veřejné autobusové dopravy z Tábora do Mladé Vožice. Praha 1971.

ty. Při zajišťování kulturních pořadů, komorních koncertů, výstav nebo divadelních představení při něm stála jeho manželka, která se připojovala k Alexejovým aktivitám nejenom cennou radou, ale rovněž aktivní účastí.²⁾ Nelze opomenout, že tento pár patřil i k neaktivnějším ochotníkům na místní divadelní scéně a k propagátorům loutkového divadla.³⁾ Je na místě připomenout jeho zápal a nadšení při organizování kulturních podniků, které se staly na mnoho let trvalou součástí společenského a kulturního života mladovožického občanů. Přitažlivost skladby pořadů, precizní realizace, propagace a prezentace kulturního života města i mimo region, hledání zdrojů, nových témat, příležitostí, za tím vším stál Alexej Salzman.

Mezi důležitá životní data v Salzmanově životě lze zařadit rok 1983, kdy byl jmenován vedoucím *Památníku Mladovožicka* (předchozí název Městské Krchovo muzeum), čehož si velmi cenil. O přístupu k výkonu této odpovědné funkce svědčilo i jeho studium archivnictví na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Se jménem Alexeje Salzmana se vedle Mladovožického památníku, prezentujícího různé obrazy a exponáty spjaté s malířem Otou Bubeníčkem, historikem Augustem Sedláčkem či s Mladou Vožicí a jejím okolím, vybaví výstavy a koncerty, jejichž pravidelným návštěvníkům se kromě sváteční atmosféry dostávalo také nevšedních setkání s opravdovými mistry v podobě pražských interpretů či hudebních těles, která se zde v nespočetné řadě často představovala. Nesmíme opominout ani Salzmanovu bohatou přednáškovou činnost ve školách a muzeích, zaměřenou na oblast regionální historie.

Činnost památníku po dobu Salzmanova vedení daleko přesáhla rámec malých lokálních muzeí. Spravovaná expozice byla zaměřena na bohaté kulturní dějiny místa, které Salzmana vybídly k jejich výzkumu a zpracování. Ke zvýšení odborné úrovně při jejich zpřístupňování veřejnosti dokázal přizvat i odborné pracovníky z různých vědeckých pracovišť. Salzman se sám plně věnoval, kromě již zmiňovaných dějin autobusové dopravy, i řadě dalších témat regionální historie. Jeho pozornost zaujaly významné historické osobnosti, jakými byli rodák z Malého Ježova Mistr Václav Raňků, myslitel a Husův předchůdce Mistr Matěj z Janova, potomek rytířského rodu Jan Jeník z Bratřic, historik August Sedláček, regionální pracovník Richard Hrdlička, malíř Ota Bubeníček a profesor náboženské nauky Bernard Bolzano.⁴⁾ Salzman si postupně osvojoval a prohluboval znalosti o historii města, které rozšiřoval do regionu Podblanicka. Jeho zájem byl soustředěn na studium historie dolování stříbra a zlata v regionu, na zpracování dějin hasičských sborů v Pojbukách a v Mladé Vožici, na historii tělovýchovy a sportu na Tábořsku a dějiny tělovýchovné jednoty a oddílu kopané v Mladé Vožici. Poznatky získané z badatelské činnosti a činnosti Památníku Mladovožicka prezentoval formou jednotlivých článků v různých regionálních tiskovinách či v ucelené řadě odborných publikací památníku, kterou založil a redigoval. V roce 2003 edičně připravil a doplnil výběrem příloh druhé vydání

2) Srov. Jaroslav Jaroš, 100 let Mladovožického ochotnického divadla. Mladá Vožice 1965, s. 99 a 140.

3) Srov. 35 let loutkářství v Mladé Vožici (1929–1964). Mladá Vožice 1964, s. 49–50, 65.

4) Některé svazky byly vydány za finančního přispění Alexeje Salzmana a jeho dětí Jaroslavy Adamové a ing. Alexeje Salzmana.

díla slavného mladovožického rodáka Augusta Sedláčka *Minulost města Mladá Vožice*.⁵⁾

Po smrti manželky se památník Salzmanovi stal skoro domovem. Přestože jsme si jej těmito slovy dobírali, oponoval nám, že už nosí v srdci jenom svá vnučata. Svou lásku k nim projevoval i tím, že je představoval na svých novoročenkách. Památník se tak stal centrem jeho veškerých kulturně společenských a místně regionálních snah, naplňoval jeho život a pomohl mu utéci od smutku a zdravotních potíží. Velice si rozuměl v rozpravách s profesionálními historiky, které navštěvoval za účelem pracovních konzultací. Byl vždy laskavě přijat a dostalo se mu náležitě úcty, vážnosti a pochopení.

Vrcholu uznání se Alexeji Salzmanovi dostalo na jaře roku 2005, kdy mu rozhodnutím neziskových organizací Podblanicka byla udělena čestná cena „Blanický rytíř“, kterou převzal na Velký pátek, v srdci Podblanicka Vlašimi, za celoživotní dílo, zejména za úsilí o zachování kulturního dědictví Podblanicka a za dokumentační a osvětovou činnost. Slavnostního udělování v obřadní síni ve vlašimském zámku se účastnili hosté kulturního, společenského i politického života regionu, mj. starosta Vlašimi Mgr. Luděk Jeništa, senátorka Parlamentu České republiky ing. Helena Rögnerová, zástupce hejtmana Středočeského kraje ing. Vilém Žák, řada starostů měst a obcí Podblanicka, ředitelů tamních škol a mnoho dalších hostů. Ocenění Blaníčtí rytíři obdrželi kromě diplomu i originální pískovcovou sochu Blanického rytíře od akademického sochaře Daniela Talavery.⁶⁾

Přestože projevy zdravotních potíží mnohokrát znepríjemňovaly Alexeji Salzmanovi život, splnilo se mu osobní přání, když v loňském roce navštívil se synem Francii. Tato cesta byla darem od jeho dětí k osmdesátým pátým narozeninám. K uctění významného životního jubilea uznávaného vlastivědného pracovníka malého muzea se připojil i blízký okruh jeho přátel a spolupracovníků. Z podnětu Bedřicha Kocmana, nakladatele a spolumajitele Nové tiskárny Pelhřimov, byla sestavena a vydána útlá brožurka s názvem *Pocta Alexeji Salzmanovi, poslednímu rytíři pod Šelmberkem, k jubileu 25. května 2010*. Autoři mu svými statěmi vyjádřili ve svých vzpomínkách úctu a poděkování za jeho obětavou a neúnavnou práci regionálního historika, za nenápadné vlastenectví a mravní postoj občana města Mladá Vožice, které pokládal za „své“. Salzmanův život a tvorba byla zasvěcena lásce k vlasti, které sloužil věrně a v každé době, lásce k domovu a svým bližním, kterým byl připraven duší i tělem pomáhat.

5) August Sedláček, *Minulost města Mladá Vožice*. Mladá Vožice 2003, 2. doplněné vydání. O zpracování tohoto vydání a výběr příloh se zasloužil Alexej Salzman. Úvodem opatřil Josef Blüml. Publikace vyšla za finančního přispění Alexeje Salzmana a jeho syna ing. Alexeje Salzmana.

6) Blaníčtí rytíři (1999–2008): přehled držitelů ocenění Blanický rytíř. Vlašim 2009.

Výběr z bibliografie Alexeje Salzmana

Samostatné a redakční práce

- 1971 Padesát let sloužíme lidu. K 50. výročí zahájení veřejné autobusové dopravy z Tábora do Mladé Vožice. Československá státní automobilová doprava České Budějovice, n. p., dopravní závod 208 Tábor, provozovna Mladá Vožice. Praha 1971, 78 s.
- 1985 100 let tělovýchovné jednoty Sokol, 60 let kopané v Mladé Vožici. Tělovýchovná jednota Sokol Mladá Vožice. Mladá Vožice 1985, 144 s.
- 1986 Richard Nouza – Miloš René, Dolování stříbrných rud na Mladovožicku. Mladá Vožice 1986, 12 s. (Výtvarně a redakčně zpracoval Alexej Salzman). Václav Klíma – Alexej Salzman, 150 let samostatně kartující poštovní sběrný v Mladé Vožici. Mladá Vožice 1986, 14 s. (Výtvarně a redakčně zpracoval Alexej Salzman).
- 1987 40 let závodu 03 Koh-i-noor v Mladé Vožici (1947–1987). Mladá Vožice 1987, 14 s.
- 1991 100 let Sboru dobrovolných hasičů v Pojbukách 1891–1991. Sbor dobrovolných hasičů v Pojbukách. Tábor 1991, 31 s.
- 1995 120 let Sboru dobrovolných hasičů v Mladé Vožici 1995. Sbor dobrovolných hasičů Mladá Vožice a Městský úřad Mladá Vožice. Pelhřimov 1995, 63 s. Božena Kopiczková, August Sedláček a pomocné vědy historické. Sborník prací z konference ke stopadesátému výročí narození Augusta Sedláčka. Městský úřad Mladá Vožice a Památník Mladovožicka. Mladá Vožice 1995, 136 s. (technická redakce Alexej Salzman).
- 1998 Vlastimil Kolda, Profesora Augusta Sedláčka listy důvěrné (Milostná korespondence slavného historika s Karolinou Rajskou původem z kolodějského mlýna). Městský úřad Mladá Vožice pro Památník Mladovožicka ve spolupráci se Státním okresním archivem České Budějovice. Mladá Vožice 1998, 46 s. (Edici připravil a vydavatelskou poznámku napsal Vlastimil Kolda, předmluvu napsal Josef Blüml, redakční práce Alexej Salzman).
- 1999 Emanuel Chalupný, Vzpomínky na Augusta Sedláčka. Městský úřad Mladá Vožice pro Památník Mladovožicka. Mladá Vožice 1999, 47 s. (Edici připravil, předmluvu a ediční poznámku napsal Josef Blüml).
- 2000 Milan Machovec – Jana Nechutová, Mladá Vožice k počtě Mistra Matěje z Janova (†1393). 2. vyd. Městský úřad Mladá Vožice. Mladá Vožice 2000, 87 s. (Redakčně zpracoval Petr Peňáz, výtvarný a odpovědný redaktor Alexej Salzman).
- 2001 Věra Preclíková, Vožické obrázky. Městský úřad Mladá Vožice. Mladá Vožice 2001, 58 s. (Redakční práce Alexej Salzman).

Marie Zappová, Jiří hrabě Küenburg a Mladá Vožice. Městský úřad Mladá Vožice. Mladá Vožice 2001, 59 s.

Marie Červinková – Riegrová, Bernard Bolzano. 2. samostatné vydání. Městský úřad Mladá Vožice pro Památník Mladovožicka. Mladá Vožice 2001, 63 s. (Připravil, ediční poznámkou a doprovodnou studií opatřil Robert Sak).

- 2002 Marie Zappová, Židé a Mladá Vožice. Nová tiskárna Pelhřimov. Mladá Vožice 2002, 43 s. (výtvarné zpracování Alexej Salzman).
- 2003 August Sedláček, Minulost města Mladá Vožice v Táborsku. Město Mladá Vožice pro Památník Mladovožicka. Mladá Vožice 2003. 2. doplněné vyd. Mladá Vožice 2003, 110 s. (Edice a výběr příloh Alexej Salzman, úvodní slovo Josef Blüml).

Účast na kolektivních pracích

- 1964 35 let loutkářství v Mladé Vožici 1929–1964. Oblastní komise STMP Mladá Vožice. Mladá Vožice 1964, 65 s. (Výtvarně a redakčně zpracovali Jaroslav Jaroš, Jaromír Strnad, Josef Aulický, Alexej Salzman a František Prášil).
- 1990 Historie tělovýchovy a sportu na Táborsku. OV ČSTV Tábor. Tábor 1990, 195 s. (Kolektiv autorů Petra Tichá, Petr Havel, Břetislav Koláček, Ján Rozmuš, Alexej Salzman a M. Novák).

Drobné práce a novinové články

- 1979 Parostroj, který vzrušil svět. Jihočeská pravda, roč. XXXV, č. 169, 20. 7. 1979, příloha č. 20, s. 11. Sto let silniční motorové dopravy v Československu. Palcát, roč. XXI, č. 33, 15. 8. 1979, s. 4.
- 1986 Václav Klíma-Alexej Salzman, 150 let pošty v Mladé Vožici. Palcát, roč. XXVIII, č. 39, 24. 9. 1986, s. 11.
- 1990 Historie a současnost Památníku Mladovožicka. Informační zpravodaj MěstNV Mladá Vožice, 1990, č. 1–2, s. 7–9.
- 1995 Jan Jeník z Bratřic – bílý oficír. Táborské listy, roč. 4, č. 207, 5. 9. 1995, s. 10.
- 1999 Zajímavou historií s Alexejem Salzmanem. Mladovožicko, roč. 1, č. 1, 20. 3. 1999, s. 9. Zajímavou historií s Alexejem Salzmanem. Mladovožicko, roč. 1, č. 2, 24. 6. 1999, s. 9. Zajímavou historií s Alexejem Salzmanem. Mladovožicko, roč. 1, č. 3, 28. 9. 1999, s. 9. Z pěkného zámečku prodejna textilu. Mladovožicko, roč. 1, č. 4, 22. 12. 1999, s. 9.

- 2000 Z knihy R. Hrdličky Staré domy a domky vožické – Hřbitovní kostel sv. Mikuláše, Mladovožicko, roč. 2, č. 2, 28. 6. 2000, s. 8.
Z knihy R. Hrdličky Staré domy a domky vožické – Kaple Panny Marie na Hradě, Mladovožicko, roč. 2, č. 4, 22. 12. 2000, s. 8.
Z knihy R. Hrdličky Staré domy a domky vožické – Starý panský špýchar, Mladovožicko, roč. 2, č. 5, 29. 3. 2000, s. 8.
- 2004 Památník Mladovožicka, Vožičan, roč. 1, č. 2, 2. 2. 2004, s. 1.
Vladimír Simota – Alexej Salzman, Pozvání na výstavu o MUDr. Václavu Plačkovi v Památníku Mladovožicka, Vožičan, roč. 7, č. 10, s. 10
- 2010 Pocta Alexeji Salzmanovi, poslednímu rytíři pod Šelmberkem, k jeho jubileu 25. května 2010. Pelhřimov 2010, 64 s.
- 2011 Alena Daňková, Odešel Alexej Salzman. Týdeník Táborsko, roč. 15, č. 25, 22. 6. 2011, s. 9.
Lumír Slabý, Ad: Odešel Alexej Salzman. Týdeník Táborsko, roč. 15, č. 26, 29. 6. 2011, s. 7.

STÁTNÍ OKRESNÍ ARCHIV TÁBOR – HISTORIE A SOUČASNOST

Alena Daňková – Hana Hubáčková

Původně byly archiválie uchovávány v místech svého vzniku, především na radnicích a domech purkmistrů, popř. starostů, a tvořily tzv. městský či obecní archiv. První zmínky o archivech jako institucích pocházejí až z konce 19. století, kdy s rozvojem městských muzeí byly některé historické archiválie součástí muzejních expozic a sbírek.

Za prvopočátek vzniku okresních archivů jako samostatných institucí můžeme pokládat rok 1954, ve kterém byla přijetím vládního nařízení č. 29/1954 Sb. o archivnictví uzákoněna evidence jednotného státního archivního fondu a vznik státních a ostatních archivů. Archivní činnost před rokem 1954 byla zabezpečována „okresními“ archiváři nebo vedoucími okresní archivní služby. Jejich funkce byly zřizovány, přestože mnohdy nebyly vytvořeny dostatečné podmínky pro ukládání písemností a úlohu okresních archivů zprvu plnily městské archivy. Zvláštní budovy pro okresní archivy byly získávány teprve později.

Bližší úprava organizace, činnosti a řízení okresních archivů byla provedena až v roce 1958. Okresní archivy byly zařazeny jako organizační složka okresních národních výborů, po roce 1990 se staly součástí nově vzniklých okresních úřadů.

V důsledku připravované reformy veřejné správy se právní úpravou v září 1991 staly z okresních archivů státní okresní archivy. Zásadní změna v postavení archivů nastala v srpnu 2002, kdy se s připravovaným zánikem okresních úřadů staly státní okresní archivy vnitřními organizačními jednotkami příslušných státních oblastních archivů.

Městský archiv v Táboře

Původně tvořila vlastní městský archiv pouze městská privilegia, která byla uložena ve sklepě na radnici. Když byla v roce 1521 dokončena stavba nové radnice, byla sem přenesena truhla s privilegii Tábora i dalších měst, obcí i jednotlivců. Městská spisovna, obsahující městské knihy a spisy, byla umístěna v tzv. rychetní místnosti na radnici. Narůstající písemná agenda si v průběhu 16. století vyžádala zřízení tzv. korpertury (lat. coopertura), místnosti, do níž měly být ukládány starší a pro chod úřadu již nepotřebné písemnosti. V následujícím století už existovaly dvě

tzv. deponice a písemnosti z ostatních registratur (rady, purkmistrovské, důchodní či kontribuční) sem byly ukládány až do 19. století. Původní třídění spisů uložených ve fasciklech postupem času nepostačovalo, proto v roce 1737 starší radní písař Tomáš Bezděka všechny spisy uspořádal a označil signaturami.

S rozvojem kapitalistického řádu zájem magistrátu o písemnosti ochabl. Po roce 1848 došlo v Táboře k první úřední skartaci spisů.¹⁾ Patrně v této době se z městského archivu ztratila řada archiválií z 15. století,²⁾ které se až mnohem později získávaly ze soukromých rukou. Protože městská rada nepovažovala staré písemnosti za příliš důležité, rozhodla se v roce 1866 věnovat rukopisy ze 14. a 15. století místnímu reálnému gymnáziu, založenému roku 1862 s českým vyučujícím jazykem, které bylo až do roku 1870 pod správou města. Písemnosti tu byly zinventarizovány a zařazeny do zvlášť zřízené sbírky starožitností,³⁾ jejímž správcem a tím i prvním městským archivářem byl roku 1868 jmenován pedagog, profesor Martin Kolář.⁴⁾ Na radnici zůstala jen privilegia a rozsáhlá městská spisovna ze 17. století, kterou městská správa při svém úřadování nadále využívala. K dalším dvěma skartacím v městské registratuře došlo v roce 1871.⁵⁾ Důvodem byl patrně nedostatek místa v radniční věži a názor, že spisy z období před rokem 1848 již nebudou pro město potřebné. Likvidované spisy byly prodávány jako obalový materiál místním obchodníkům bez ohledu na stáří a obsah. Některé z nich zachránil Martin Kolář, když ze skartu vybíral písemnosti potřebné k sepsání dějin města. Zajímal se hlavně o politické a kulturní dějiny, bohužel však byly zničeny všechny prameny k dějinám hospodářským a sociálním. Podařilo se úplně zničit obsáhlou, tzv. josefinskou registraturu a z období regulovaného magistrátu se nezachovalo téměř nic. Celkem bylo zničeno 162 fasciklů spisů a knih ze 17. a 18. století a 157 fasciklů spisů od konce 18. století až do roku 1851.⁶⁾

Velký zlom v postavení městského archivu nastal příchodem historika, prof. Augusta Sedláčka do Tábora v roce 1875. Z podnětu Klubu přátel věd a umění v Táboře, v jehož čele působili ředitel reálného gymnázia v Táboře Václav Křížek, profesoři téže školy Hynek Jaroslav Mejstnar, Martin Kolář, August Sedláček a profesor zemské hospodářské školy František Farský, došlo v roce 1878 k založení Městského muzea v Táboře,⁷⁾ do něhož byly následujícího roku na základě svolení Zemské

školské rady v Praze předány sbírky starožitností reálného gymnázia. Vznikl tak archiv, který se stal součástí muzea, ale s vlastní správou. Archiv zpočátku spravoval zmiňovaný Martin Kolář, po něm se archivu ujal August Sedláček.⁸⁾ Ten v letech 1890–1894 utřídil veškerý materiál z let 1437–1890, bez ohledu na jeho provenienci, v tzv. historický archiv.⁹⁾ Průběžně hledal písemné prameny k dějinám Tábora a v minulosti poztráčené tábořské archiválie. Podařilo se mu tak získat opis nejstarší městské knihy z let 1432–1450¹⁰⁾ nebo soubor 110 gruntovních knih, které se týkaly bývalého tábořského panství a sahaly až k roku 1617. Část tábořských archiválií se dostala v průběhu let do sbírek Národního muzea v Praze, kde je uložena dosud, část archiválií tábořské proveniencce se v současné době nachází také v Národním archivu v Praze.

Po odchodu Augusta Sedláčka do Písku se stal v roce 1899 novým správcem archivu profesor tábořského gymnázia Karel Thir.¹¹⁾ V roce 1902 jej vystřídal městský tajemník Josef Kos,¹²⁾ který archiv spravoval až do roku 1912, kdy se stal ředitelem městské spořitelny. V roce 1903 se mu podařilo získat jednak archiv někdejšího augustiniánského kláštera v Táboře,¹³⁾ jednak písemnosti vikariátů a far z celého okresu Tábor. Ve funkci městského archiváře ho roku 1913 nahradil opět Karel Thir. O postavení archivu v období první světové války není nic známo, stále však byl součástí muzea a bylo mu poskytnuto bezpečné uschování.

V roce 1920 přišel do Tábora PhDr. František Kroupa,¹⁴⁾ který byl v září téhož roku jmenován muzejním tajemníkem a knihovníkem. V roce 1923 zajistil pro archiv vhodnější prostory pro uložení archiválií a vyplacení státní subvence ve výši 5 000 Kč,¹⁵⁾ které bylo vázáno na podmínku, že se nově umístěný městský archiv stane deponitářem obecních archivů z tábořské oblasti.¹⁶⁾ Pro archiv se adaptovaly nové prostory, do nichž se v roce 1926 přestěhoval. V témže roce byl František Kroupa úředně pověřen správou archivu.¹⁷⁾ Současně započal s reorganizací archivu

1) Karel Poustka, Okresní archiv v Táboře. Průvodce po fondech a sbírkách, Tábor 1958, s. 11, pozn. 14; Jiří Kořalka – Rudolf Tecl, Historické osudy tábořské městské knihy z druhé poloviny 15. století. Husitský Tábor 1, 1978, s. 45–77; Rudolf Tecl, Ještě k datu zničení tábořského městského archivu. Výběr 42, 2005, s. 126–128.

2) Karel Thir, Staré domy a rodiny tábořské, díl 2, Tábor 1920, s. 713 „...archív městský, dosavad pilně zachovávaný, nyní naházen na hromadu ve věžní místnosti, odkud po městě roztahován a konečně zpla škartováním zničen.“

3) Ke sbírce starožitností reálného gymnázia v Táboře Jiří Kořalka, Vznik tábořského muzea roku 1878. Tábor 1978 (ediční řada Tábor 11/2), s. 42–45.

4) Karel Poustka, Vývoj městské správy v Táboře v období kapitalismu (1850–1945), Tábor 1962, rukopis (Státní okresní archiv Tábor), s. 59; s. 98, pozn. 37.

5) Rudolf Tecl, Dva fragmenty tábořského městského archivu z konce 15. století. Tábořský archiv 7, Tábor 1995–1996, s. 98.

6) Soupis zničených písemností podává K. Poustka, Okresní archiv v Táboře, s. 13–14, pozn. 24.

7) J. Kořalka, Vznik tábořského muzea roku 1878. Tábor 1978 (ediční řada Tábor 11/2).

8) K. Poustka, Okresní archiv v Táboře, s. 15. K osobě A. Sedláčka Jaroslava Hoffmannová – Jana Pražáková, Biografický slovník archivářů Českých zemí. 1. vyd., Praha 2000, s. 560–561, heslo Sedláček August.

9) Státní okresní archiv Tábor, sbírka Sedláčkův registář k dějinám Tábora a okolí (1262–1892).

10) K. Poustka, Okresní archiv v Táboře, s. 18. Originál dnes uložen ve Státním okresním archivu Tábor, fond Archiv města Tábor, i. č. 153 – Kniha trhová (Registra gruntovní města Hradiště Hory Tábor).

11) K. Poustka, Okresní archiv v Táboře, s. 19; J. Hoffmannová – J. Pražáková, Biografický slovník, s. 657, heslo Thir Karel.

12) J. Hoffmannová – J. Pražáková, Biografický slovník, s. 333, heslo Kos Josef.

13) V roce 1963 předán do Státního archivu v Třeboni.

14) J. Hoffmannová – J. Pražáková, Biografický slovník, s. 350–351, heslo Kroupa František.

15) K. Poustka, Okresní archiv v Táboře, s. 20.

16) SOKa Tábor, Archiv města Tábor, i. č. 1290, sign. M, Organizace městského archivu.

17) V dopise z 25. listopadu 1957, adresovaném K. Poustkovi, F. Kroupa uvádí, že jeho „úkol bylo, aby archiv byl opět dán do pořádku a mohl sloužit cizím i domácím badatelům v jejich práci. Tento úkol Dr. Kroupa průběhem doby splnil za významné pomoci tehdejšího státního archivního inspektora univ. prof. dr. Václava Vojtiška. Městskému archivu dostalo se nové místnosti v budově bývalé spořitelny na Žižkově náměstí, všechn jeho listinný materiál byl roztríděn do nových krabic, zakoupeny vhodné regály a tak mohl archiv opět po řadě let plnit své poslání.“ SOKa Tábor, fond Husitské muzeum Tábor, sign. 6.8, Styk a spolupráce s institucemi a jednotlivci.

a s naplňováním záměru převést do jeho depozitáře archivy menších obcí jednáním o přesunutí místního archivu Ratibořských Hor. K samotné realizaci však nedošlo.

Nacistickou okupací hrozilo nebezpečí zničení jak staré spisovně, tak také archivu. Proto byla starší městská registratura z let 1850–1914 přestěhována zpět do věže radnice a nová manipulace z let 1915–1936 byla uložena ve sklepě domu čp. 3. Historický archiv byl odvezen na farní úřad do Dražic, kde byl uschován až do konce války. Po roce 1945 jej František Kroupa přestěhoval zpět do jedné místnosti muzea. Registratura z let 1850–1914 byla uskladněna v domě čp. 2 a část archivního nezařazeného materiálu byla uložena v místnosti ve věži radnice. Stěhování písemností, třebaže prováděné s nejlepším úmyslem, se negativně odrazilo na stavu archivu.¹⁸⁾

V květnu 1952 byla oddělena správa archivu a studijní knihovny od správy muzea.¹⁹⁾ Prvním odborným archivním pracovníkem byl od května do září roku 1952 PhDr. Zdeněk Šimeček²⁰⁾ z Prahy. Během jeho působení ve funkci městského archiváře byl prozatímně přestěhován historický archiv a muzejní knihovna do Domu osvěty v Táboře. V období od září do konce roku nebyl archiv personálně zabezpečen. Administrativní správu převzal muzejní správce a knihovník František Kroupa. V tomto stavu přetrval městský archiv při muzeu až do vzniku okresního archivu v roce 1953.

Okresní archiv v Táboře

Okresní archiv v Táboře byl sice zřízen dnem 1. března 1953,²¹⁾ ale první snahy o zřízení instituce, která by pečovala o písemnosti vzniklé z činnosti úřadů veřejné správy, korporací apod. v tábořském okrese spolu se zřízením vědecké knihovny, se projeví již v roce 1950. Městský národní výbor tehdy zakoupil dům čp. 155 v Táboře v Pražské ulici, později nazvaný Dům Zdeňka Nejedlého. Budova byla stavebně upravena pro potřeby archivu a veřejnosti otevřena dne 5. července 1953. O budovu se archiv dělil s redakcí Jihočeského sborníku historického a s pobočkou Archeologického ústavu ČSAV.

Během léta téhož roku byl do nového objektu přestěhován historický archiv a muzejní knihovna. Vedoucím okresního archivu byl jmenován prom. historik Karel Poustka,²²⁾ který působil v archivu již od 1. ledna 1953 jako městský archivář. Až v lednu 1955 byl do archivu přijat další pracovník – knihovník Eduard Vošický²³⁾

18) Zdeněk Šimeček ve zprávě, odeslané dne 22. července 1952 Místnímu národnímu výboru v Táboře, popisuje stav městského archivu následovně: „Velké škody však byly napáchány i v době okupace stěhování a upotřebením částí staré registratury městského důchodu (obsahovala spisy z let 1745–1900) k zhotovení protipožárních tlumičů. Velká část spisového materiálu zůstala neporušena. Nesla si však z okupace stopy chaosu a nepořádku. Původní fascikly byly rozrušeny, fondy pomísleny a nedostatečně uloženy.“ SOKA Tábor, fond Husitské muzeum Tábor, sign. 6.8, Styk a spolupráce s archivy.

19) SOKA Tábor, fond Husitské muzeum Tábor, sign. 2.2, Zprávy o činnosti muzea.

20) J. Hoffmannová – J. Pražáková, Biografický slovník, s. 625–626, heslo Šimeček Zdeněk.

21) K. Poustka, Okresní archiv v Táboře, s. 25 uvádí, že městský archiv „...od 1. března 1953 nabyl charakteru archivu okresního...“.

22) Jaroslava Hoffmannová – Jana Pražáková, Biografický slovník, s. 510–511, heslo Poustka Karel.

23) Tamtéž, s. 703, heslo Vošický Eduard.

a od dubna 1956 bylo zřízeno ještě místo archivního pomocníka. Tento tříčlenný kolektiv provedl od dubna do září roku 1956 zevrubný průzkum ve spisovnách a následný svoz veškerého archivního materiálu ze státních, samosprávných a církevních institucí v okrese Tábor. Zároveň vykonával dohled nad místními archivy v Jistebnici, Chýnově a v Ratibořských Horách,²⁴⁾ které byly předány do péče okresního archivu v roce 1959.

Rok 1960 byl významným mezníkem pro všechny veřejné úřady a poznamenal i síť archivů. V důsledku správní reorganizace se sloučil Okresní archiv v Táboře s Okresním archivem v Soběslavi, působícím v okrese od 1. ledna 1952, kdy byla v souvislosti se správními změnami ukončena činnost soběslavského městského archivu.²⁵⁾ Spolu s archivními fondy, uloženými v pěti místnostech tzv. Rožmberského domu a v jedné místnosti městské věže převzal Okresní archiv v Táboře také fondy místních archivů ve Veselí nad Lužnicí²⁶⁾ a Mezimostí nad Nežárkou,²⁷⁾ o které pečoval od roku 1954²⁸⁾ v budově městského muzea ve Veselí nad Lužnicí archivář František Salák.²⁹⁾

Nově vytvořená instituce s názvem Okresní archiv v Táboře nadále sídlila v Táboře, Pražské ulici čp. 155, v Domě Zdeňka Nejedlého. Místní a městské archivy zanikly a staly se součástí okresního archivu. Tak byl delimitován a připojen Městský archiv v Bechyni, spadající dříve pod správu Okresního archivu v Týně nad Vltavou a Městský archiv v Mladé Vožici, který byl uložen před rokem 1960 v Okresním archivu Benešov u Prahy se sídlem v Arnošovicích.

Karel Poustka vykonával funkci vedoucího archivu do roku 1962, kdy odešel do Okresního archivu v Pelhřimově. Po něm archiv nakrátko vedl Robert Mixa. Od roku 1966 okresní archiv spravovala prom. hist. Libuše Mácová,³⁰⁾ která byla v roce 1968 jmenována jeho ředitelkou. V roce 1972 ji vystřídal PhDr. František Crkovský.³¹⁾ V červnu 1984 se stal ředitelem archivu PhDr. Rudolf Tecl,³²⁾ který v roce 1987 navázal vydáváním vlastního sborníku na tradici započatou v Táboře roku 1928, kdy zde začal vycházet *Jihočeský sborník historický* s přílohou *Prameny dějin tábořských* (1929). Jeho programová stať *Tábořský archiv*, vedená po roce

24) Činnost archivů v Chýnově a v Ratibořských Horách zajišťovali místní pedagogové. Archiv v Chýnově, pracující pod záštitou městského muzea, spravoval do roku 1955 emeritní ředitel školy Cyril Neruda, po něm krátce Josef Novák, archiv v Ratibořských Horách je spjat se jménem učitele Vlastimila Bejdla. Pouze v Jistebnici vedli archiv většinou zaměstnanci městského úřadu, jako byl např. městský tajemník Josef Janderka nebo matrikář a správce muzea Josef Hlavnička. O zpracování archivu se postaral za svého působení v Táboře August Sedláček.

25) K historii a správě městského archivu v Soběslavi Jan Lintner – František Salák, Okresní archiv v Soběslavi. Průvodce po fondech a sbírkách, Soběslav 1958, s. 5–14.

26) K vývoji místního archivu ve Veselí nad Lužnicí podrobněji Jan Lintner – František Salák, Okresní archiv v Soběslavi, s. 91–93.

27) O mezimosteckém archivu stručně tamtéž, s. 91–92.

28) Místní archivy ve Veselí nad Lužnicí a Mezimostí nad Nežárkou přešly pod správu Okresního archivu v Soběslavi v rámci správní reorganizace v roce 1954.

29) J. Hoffmannová – J. Pražáková, Biografický slovník, s. 557, heslo Salák František.

30) Tamtéž, s. 411, heslo Mácová Libuše.

31) Tamtéž, s. 116, heslo Crkovský František.

32) Tamtéž, s. 654, heslo Tecl Rudolf.

1931 prof. F. M. Bartošem, posloužila myšlenka PhDr. Tecla vydávat sborník stejného názvu, ovšem se širším zaměřením. Redakčních prací se ujal osobně, poslední dva svazky³³⁾ vyšly pod redakčním zpracováním PhDr. Jiřího Kořalky, DrSc.

Přejímáním nových archiválií se brzy uložný prostor v sídle okresního archivu vyčerpával a bylo nutno přistoupit k umístování archiválií v pobočných depozitářích. Současně se v některých depozitářích zhoršily úložné podmínky, což vedlo k vyklizení depozitářů. Nevyhovující stavební podmínky v zámku ve Lžíně, kde byly uloženy všechny fondy soběslavského archivu, vedly k jejich vystěhování v roce 1976. Původní depozitář v Táboře, Palackého ulici čp. 359 musel být pro nepříznivé mikroklimatické podmínky vyklizen v roce 1985. Knižní svazky byly uloženy v depozitáři v Táboře, v Žižkově ul. čp. 234. I v tomto depozitáři se však v roce 1991 stavebně-technické podmínky natolik zhoršily, že uložený knižní fond musel být urychleně přestěhován. Historické a jiné badatelsky nejčastěji využívané fondy byly soustředěny v centrále, další archiválie byly přestěhovány do nově získaných prostor v Táboře na náměstí Mikuláše z Husi čp. 44, do objektu bývalého augustiniánského kláštera, jehož vlastníkem bylo tehdejší Muzeum husitského revolučního hnutí v Táboře, a do budovy zrušené školy v Oltyni získané v roce 1980. Vzdálenost od hlavního sídla archivu však znemožňovala práci s archiváliemi. Neméně složité bylo i dovážení materiálů pro badatele, zvláště pak v zimním období. Zdejší zhoršující se podmínky pro uložení archivního materiálu vedly v roce 1993 k vystěhování i tohoto depozitáře. Část písemností byla převezena do depozitáře v čp. 44, kde setrvaly až do roku 2003, část do pronajatých místností v soukromém objektu v Táboře, Budějovické ulici čp. 805. Postupné naplnění kapacity centrály a depozitářů vedlo k velmi nežádoucímu a nezbytnému řešení – k radikálnímu omezení přejímání dalších písemností do archivu a jejich ponechání u původců.

Se špatnými podmínkami pro uložení archiválií a celkově nevyhovujícím technickým zázemím se okresní archiv potýkal až do konce 90. let 20. století. Situace archivu byla natolik závažná, že akutní potřeba nových a pro uložení archiválií vhodných prostor byla řešena zřizovatelem archivu – okresním národním výborem a poté okresním úřadem ve spolupráci s odborem Archivní správy Ministerstva vnitra. V průběhu několika let bylo vypracováno celkem 39 návrhů a studií na řešení umístění depozitní části archivu, které však většinou technickými parametry nabízených budov a prostor nesplňovaly základní podmínky pro uložení archiválií. Z těchto důvodů byly všechny podané návrhy zamítnuty. Složitou situaci se podařilo vyřešit až v roce 2000, kdy okresní úřad nabídl uvolněný objekt v Táboře, Na Parkánech čp. 1623 a téhož roku na podzim zahájil jeho adaptaci.³⁴⁾ Tato budova byla postavena v roce 1931 podle projektu pražského architekta Václava Vejrycha pro potřeby tehdejšího Okresního úřadu v Táboře. Schodiště před budovou dodnes zdobí pískovcová socha lvíce, stojící předními tlapami na desce se státním znakem.³⁵⁾ V nových

33) Tábořský archiv 13, Tábor 2007, 304 s.; Tábořský archiv 14, Tábor 2009, 349 s.

34) K tomu Rudolf Tecl, Archiv je vizitkou nejen Tábora, ale i celého okresu. Tábořsko, roč. 5, č. 2, 10. 1. 2001, s. 9.

35) Autorem návrhu je sochař Josef Matějů, žák prof. Myslbeka, socha byla vytvořena v ateliéru Františka Klemší z Nuslí.

prostorách našla důstojné zázemí rozsáhlá archivní knihovna, prostorná badatelna, výstavní a přednáškový sál, pracovny archivářů, přejímací, dezinfekční a pořádací místnosti, konzervátorské a restaurátorské dílny a současně byly vytvořeny i podmínky pro reprografické pracoviště. K původní budově byl přistavěn pětipodlažní tubus pro uložení archiválií s plánovanou kapacitou 5 000 běžných metrů. Nově zrekonstruovaná budova Státního okresního archivu Tábor byla slavnostně předána veřejnosti dne 6. prosince 2002. Počínaje únorem následujícího roku započalo vlastními silami stěhování cca 2 500 bm archiválií do nové budovy. V ní jsou v současné době soustředěny všechny archivní soubory, včetně archivní knihovny.

V důsledku reformy veřejné správy se Státní okresní archiv Tábor stal od 1. srpna 2002 vnitřní organizační jednotkou Státního oblastního archivu v Třeboni. Po tragickém odchodu PhDr. Rudolfa Tecla v červnu roku 2005 byla pověřena vedením archivu Alena Daňková, která byla v březnu následujícího roku jmenována ředitelkou archivu.

V dílčí výroční zprávě Státního okresního archivu Tábor za rok 2010 se uvádí, že archiv spravuje na 1850 archivních souborů, které zahrnují 629 listin, cca 70 tisíc úředních knih a rukopisů, 16 400 kartonů, cca 2 600 balíků spisů a cca 62 500 jednotlivin fotografického materiálu, vše v rozsahu 3 300 bm archiválií z let 1190–2009.

Bohatství archivních souborů a sbírek

Archivní materiál v péči Státního okresního archivu Tábor lze rozdělit do několika tematických skupin, tj. na fondy okresního (oblastního) významu, místního významu, pozůstalostní fondy (osobní a rodinné archivy) a sbírky. Nezanedbatelnou součástí okresního archivu je i studijní knihovna.

Mezi základní fondy okresního významu, které Státní okresní archiv Tábor spravuje, patří především archivní soubory pocházející z činnosti úřadů pověřených výkonem politické správy, finanční správy, okresní samosprávy (včetně stavovské samosprávy), zájmové samosprávy (okresní živnostenská společenstva), okresních národních výborů a jejich zařízení, justiční správy a správy soudů, správy veřejné žaloby, úřadů veřejných a soukromých notářů, správy školství, správy státních statků a podniků, správy zdravotní, sociálních ústavů, nemocenských pojišťoven, léčebných fondů a zdravotnických ústavů, politických a odborných organizací, družstevních organizací, spolků a společenských organizací okresní povahy, registratur okresních archivů a církevních institucí, které uzavírají pomyslnou řadu úřadů pověřených určitým výkonem veřejné správy v teritoriálně vymezené oblasti.

Nejrozsáhlejší a obsahově nejvýznamnější archivní soubor okresní povahy je Okresní úřad Tábor I,³⁶⁾ jehož úřední agenda okresního a krátce i podkrajského sídla veřejné správy zahrnuje politicko-správní záležitosti, pokud nebyly přikázány obecním nebo okresním zastupitelským sborům. Úřad zasahoval do hospodářského, sociálního a kulturního života obyvatelstva okresu a spolupůsobil při jednáních jiných správních úřadů. Již v druhé pol. 19. století vykonával odbornou dohlédací službu

36) SOKa Tábor, fond Okresní úřad Tábor I, 1850–1945 (1958).

pro několik okresů, zajišťovanou příslušnými speciálními odbory. Příkladem agendy jsou spisy okresního hejtmána, který v rámci přenesené působnosti zajišťoval jako vládní komisař dohled nad spořitelny v Táboře a Soběslavi, nebo úřad zemědělsko-technického oddělení, agenda stavební správy okresu a technické oddělení, agenda odborného poradce státního pozemkového úřadu a rovněž velice důležitá agenda vodní knihy. Badatelsky hojně využívané jsou právě vložky vodní knihy a sčítací operáty z let 1869–1910. Sčítání roku 1921 již tvoří samostatný archivní soubor. Na činnost okresního úřadu navázal Okresní národní výbor Tábor 1945–1990 a Okresní národní výbor Soběslav 1949–1960.

Dalšími významnými fondy jsou písemnosti okresních zastupitelstev pro soudní okres Tábor, Soběslav, Veselí nad Lužnicí, Bechyně a Mladá Vožice z let 1865–1928, jimž byla přidělena péče o silnice, okresní hospodářské záležitosti, zdravotní péči, vydržování různých ústavů zemědělských, zdravotních, dobročinných a spořitel a dohled nad hospodařením obcí, ovšem pouze do roku 1928, kdy byla zastupitelstva zrušena.

Zvláštním typem úřadu stavovské samosprávy byly vrchní svobodnické úřady, které jsou zastoupeny fondem Vrchní svobodnický úřad Obrátice 1732–1851.

Stavební vývoj regionu je patrný v písemnostech Berní správy Tábor, Inženýrské organizace města Tábora nebo ve Sbírce vodoprávních písemností. Stavební dokumentace města Tábora, jeho příměstských částí, okolních měst a obcí již z konce 19. a první poloviny 20. století je zachycena v rozsáhlém souboru pozitivů, negativů, diapositivů, ale i výpisů z archivních pramenů a soudobého tisku k dějinám Tábora, zvláště jeho historického jádra (včetně projektové dokumentace odvodňování obcí, regulování vodních toků či rekonstrukce mostů). Osobní fond ing. arch. Otakara Jankovce je výrazným způsobem doplňuje.

Archivní soubory místního významu zastupují pestré archivy měst a obcí, cechů, škol, městských a místních národních výborů, dále místních spolků, organizací politických stran, vodních, zemědělských a spotřebních či jiných družstev, místních podniků, záložen, společenských organizací a občanských sdružení.

Nejrozsáhlejšími a nejvýznamnějšími jsou Archiv města Soběslav³⁷⁾ a Archiv města Tábora.³⁸⁾ V posledně jmenovaném se do současnosti dochovalo 376 kartonů spisů písemného materiálu z období 1406–1945 (1955) a 21 listin z let 1437–1899. Mezi nimi je i privilegium se zlatou bulou, které tábořská obec obdržela dne 25. ledna 1437. Zikmund Lucemburský v něm povýšil Hradiště aneb Tábor (obě jména se i v dalších majestátech objevují vedle sebe) na město královské se všemi právy Starého Města pražského.³⁹⁾ Kromě právně významných a ojedinělých výsad město obdrželo novou pečeť, která nahrazovala jeho původní (zobrazující horu s kalichem hájeným cepem a mečem), do uděleného znaku byly vtěleny lucemburské symboly – černý orel a červený lev (lvice) jako výraz vrchnostenských práv panovníkových v jinak svobodném (autonomním) městě. Město pořídilo na své náklady

37) SOKA Tábor, fond Archiv města Soběslav, 1371–1945.

38) SOKA Tábor, fond Archiv města Tábor, 1406–1945 (1955).

39) Jaromír Čelakovský – Gustav Friedrich, Privilegia královských měst venkovských v Království českém z let 1420–1526. Codex juris municipalis regni Bohemiae 3, Praha 1948, s. 167–174.

i typáře (stříbrný typář velké pečeti, stříbrný typář tzv. sekretu, stříbrný typář tzv. malého sekretu).⁴⁰⁾ Uvedený majestát je dochován ve dvou vyhotoveních, obě byla sepsána ve stejném čase. První listina (zn. No1) je opatřena velkou majestátní voskovou pečetí, druhá je zpečetěna zlatou bulou. Listina se zlatou bulou je zapsána v seznamu kulturních památek pod č. 83.⁴¹⁾ Mezi dalšími ze zachráněných listin je i listina Ferdinanda I. Habsburského z roku 1547 (24. 9.), kterou Tábořským odpustil jejich účast na stavovském povstání a potvrdil jim jejich původní privilegia, s výjimkou práva odúmrť, zřízení rychtářského úřadu a ustavení správy cel, ungeltu a prodeje soli. Mezi pozoruhodné z hlediska místní historiografie se řadí městské knihy tržové – pro město z let 1432–1714 a pro vesnice náležející k městu pro období 1540–1876, pamětní kniha se záznamy od roku 1437, matrika měšťanů od roku 1620 nebo smolná kniha z let 1520–1609. Nejstarší městská kniha se zápisy 1432–1450 byla zapsána do seznamu kulturních památek pod č. 82.⁴²⁾

V archivním souboru Archiv města Soběslav se dochovalo více než 90 listin do roku 1526, nejstarší dvě jsou datovány rokem 1371. Městských privilegií se dochovalo třináct, jedním z nich je listina Jindřicha z Rožmberka z roku 1390, kterou uděluje městu a měšťanům právo královských měst. Ostatní listiny jsou výpisy z desk zemských a jiných knih, listiny o prodejkách, o obnovení hranic, listiny o právech a povinnostech městské obce, dlužní úpisy, listiny o vesnicích, které se dostaly do majetku města, listiny patronátní a v poslední řadě listiny týkající se měšťanů a poddaných. Svě výjimečné místo zaujímají purkmistrovské rejstříky od roku 1484, gruntovní knihy pro město i okolní vesnice, z nichž nejstarší je z let 1456–1541, a velké množství spisového materiálu k obecnímu hospodářství, městskému právu a soudnictví nebo záležitostem patronátním či chudinským. Jedinečnost dochovaní archivního materiálu řadí fond mezi skvosty tábořského archivu.

Z archiválií ostatních měst stojí za zmínku zlomek pamětní knihy Veselí nad Lužnicí z roku 1600, který obsahuje výpisy privilegií ze zemských desek od roku 1392. Bechyně je zastoupena souborem pamětních knih od místního měšťana Josefa Šatry z počátku 20. století, který zmapoval i nejstarší historii města. Chýnov reprezentuje listina Anny Marie z Eggenbergu z roku 1652, již městu uděluje právo konání čtyř výročních a osmi týdenních trhů nebo listina Františka Josefa I. z roku 1904, kterou Chýnov povyšuje na město. Pozoruhodná je i purkrechtní kniha svobodného městyse Stříbrných Hor, dnešních Ratibořských Hor, z let 1716–1790. Dochované písemnosti archivů obcí můžeme přibližně datovat přelomem 19. a 20. století, vztahují se k obecním záležitostem nebo soukromým písemnostem obyvatel vesnic.

Státní okresní archiv Tábor spravuje více než 270 bm školské agendy, zahrnující všechny typy škol v okrese Tábor, včetně školství zvláštního. Důležité archivní soubory představují fondy obou gymnázií v Táboře⁴³⁾ a soubor archiválií hospodářské (zemědělské) školy, která byla otevřena roku 1866. Společně s ní byl založen i škol-

40) František Šmahel, Dějiny Tábora I/2, České Budějovice 1990, obr. 110–115.

41) Archivní kulturní památka schválena dne 16. 12. 1986.

42) Archivní kulturní památka schválena dne 16. 12. 1986.

43) SOKA Tábor, fond Gymnázium Tábor 1851–1999 a fond Jedenáctiletá střední škola Tábor (Reálka) 1900–1960 (1980).

ní statek a botanická zahrada. Na škole působil v letech 1870–1897 učitel botaniky a zahradnictví Karel Němec, syn Boženy Němcové. V roce 1900 byla škola povýšena na Královskou českou hospodářskou akademii, která existovala až do poloviny roku 1919. Neopomenutelný je soubor Učitelství v Soběslavi, jenž byl ve své době vzdělávacím ústavem budoucích učitelů triviálních a hlavních škol. První ročník tohoto pedagogia byl sice v roce 1869 zřízen při reálném gymnáziu v Táboře, o rok později však ústav přesídlil do Soběslavi. Za zmínku stojí zamýšlené zřízení tzv. Rožmberské školy⁴⁴⁾ v Soběslavi v roce 1610 v objektu hradu. Na dlouholetou a historicky doloženou tradici keramického řemesla navázala bechyňská keramická škola, která byla založena v roce 1884. Škola se nesoustřeďovala pouze na vzdělávání řádných studentů, pořádala i různé odborné kreslířské a modelářské kurzy pro žáky obecných a měšťanských škol, kurzy pro mistry a pomocníky, modeláře, kamnáře a hrnčíře. Je málo známé, že v Bechyni byla zřízena Italská škola, která byla otevřena v době 1. světové války pro vzdělávání dětí z deportovaných rodin, ohrožených boji na rakousko-italské frontě. Nejstarší dochovanou úřední knihou ze všech školních fondů je kniha normálíí vedená při škole v Sudoměřicích u Bechyně v letech 1700–1837.

Cechy ve své době plnily hospodářskou a sociální funkci s postupně narůstajícím vlivem na řízení města. Byly výsledkem snah o sdružení řemeslníků v jednotnou organizaci, hájící jejich profesní zájmy. Postupem času, s narůstající industrializací a společenskými změnami v 19. století, je nahradila živnostenská společenstva. V cechovních fondech jsou většinou dochovány listiny, cechovní pořádky, knihy mistrů či učedníků, účetní písemnosti, osobní doklady mistrů a tovaryšů. Nejstarší dochovanou cechovní listinou je potvrzení práv pro soběslavské soukeníky, vydané Oldřichem z Rožmberka z roku 1438.

Od 19. století udržovaly kulturní a společenský život ve městech a obcích spolky, jejichž činnost pramenila z neúnavné a vlastenecky zaměřené práce místní inteligence. Státní okresní archiv Tábor pečuje o archiválie více než dvou stovek různých spolků, od vzdělávacích přes hudební a zpěvácké, ochotnické, okrašlovací, sportovní a tělocvičné, hasičské, podpůrné, ženské a mnohé jiné. Nejstarším úředně povoleným spolkem byl ostrostřelecký sbor, ryze českým pak Měšťanská beseda Tábor. Přináležel k nim i církevní bratrstva, která vznikala z podnětu místních farářů, ačkoliv neměla poslání pouze náboženské, ale také vzdělávací či řemeslné.

Významné místo mezi archivními soubory zaujímají fondy církevních institucí. Dominantní postavení mají fondy církve římskokatolické, které jsou uloženy na základě depozitní smlouvy. Dále jsou v archivu uloženy fondy církve československé, českobratrské církve evangelické a metodistického sboru.

Pozoruhodnou součástí bohatství tábořského archivu jsou rodinné archivy a osobní fondy významných i veřejnosti zcela neznámých jednotlivců. Převážná většina z nich vzešla z řad učitelů, středoškolských a univerzitních profesorů a především profesorů tábořského gymnázia, ať už to byl literární historik František Dušan Zenkl

(1853–1929), autor modelu Tábora Karel Salus (1861–1929), spisovatel a básník Boleslav Dolejšek (1862–1942), archeolog a předseda Jihočeské společnosti pro zachování husitských památek Josef Švehla (1861–1934), ředitel reálného gymnázia v Táboře Dr. Antonín Zeman (1890–1980), profesor gymnázia a regionální výtvarník Emanuel Rabiška (1882–1953), profesor tábořské reálky, ochotnický divadelník a režisér Stanislav Dvořák (1884–1965), gymnaziální profesor, literární historik a filolog Dr. Josef Straka (1876–1963), profesor řečtiny a slovanských jazyků Hynek Jaroslav Mejsnar (1837–1895), univerzitní profesor, sociolog a tábořský advokát Dr. Emanuel Chalupný (1879–1958), profesor tábořského gymnázia, historik, autor stěžejního díla *Staré domy a rodiny tábořské* Karel Thir (1856–1931) a pro Tábor snad nejvýznamnější z nich, gymnaziální profesor, historik, heraldik a genealog Martin Kolář (1836–1898), z jehož pozůstalosti je pro odbornou veřejnost přínosný jeho přípravný rukopisný materiál k dějinám Tábora, dějinám heraldiky a rukopisné heraldické, genealogické a místopisné poznámky. Jistou zvláštností je osobní fond svérázného profesora tábořského gymnázia Dr. Rafaela Marii Bouška (1892–1969), přírodovědce, předního českého specialisty v oboru herpetologie, autora dvou odborných publikací z tohoto oboru, doplněných jeho vlastními kresbami. Badatelskému zájmu se nejvíce těší část pozůstalosti prozrazující jeho členství v rytířském řádu templářů, sklony k hermetismu, symbolice starých písem a astrologii.

V archivu jsou soustředěny i pozůstalosti, vzniklé z činnosti herců, divadelních ochotníků a režisérů, působících na Tábořsku, jako byl Josef Václav Žák (1805–1874), herec, autor divadelních her a ředitel ochotnického divadla v Táboře, Josef Šmaha (1848–1915), tábořský herec a režisér Národního divadla v Praze a především Edmund Chvalovský (1838–1934), herec, učitel na první dramatické škole Národního divadla, režisér Prozatímního divadla a Národního divadla v Praze, po odchodu na odpočinek člen spolku divadelních ochotníků v Soběslavi. Archiv Edmunda Chvalovského a jeho rodiny obsahuje rozsáhlou korespondenci s jednotlivci i korporacemi zejména z uměleckých kruhů, množství osobních i rodinných fotografií, kreseb a kvašů, uložených celkem v 32 archivních kartonech. Především z literárního hlediska si zmínku zaslouží i pozůstalost překladatelky Marie Kmochové-Machalické (1891–1963) ze Svinek u Soběslavi, bohatou na korespondenci s předními českými spisovateli. A v neposlední řadě je třeba zmínit písemné pozůstalosti vzdělanců, nadšenců a buditelů, jakými byli např. P. Matěj Jakub Růžička (1807–1885), buditel, český liberál, přispěvatel do řady českých novin a časopisů a „paměťin a hybostrojce“ Michal Sylorád Patrčka (1787–1838).

Z řad archivářů je mezi pozůstalostmi zastoupen osobní fond knihovníka tábořského archivu Eduarda Vošického (1897–1976), Jana Lintnera (1909–1977), působícího v archivech v Třeboni, Soběslavi a Táboře a také jindřichohradeckého archiváře Františka Teplého (1867–1945). Významný je osobní fond Richarda Hrdličky (1868–1967), úředníka, amatérského vlastivědného pracovníka a vydavatele sborníku *Staré i nové letopisy tábořské*. Jeho podstatnou část tvoří rukopisy „Staré domy a domky vožické, jejich majitelé a obyvatelé“ včetně doplňků a „Stručné dějiny Sokola tábořského 1883–1902, I. díl“.

Rozvoj průmyslu dokumentuje osobní fond soběslavského starosty Bohuslava Huberta, který kromě písemností týkajících se majetkových a hospodářských po-

44) Hana Řihová, Naplnění poslední vůle Petra Voka z Rožmberka. Edice listů o Rožmberské škole v Soběslavi. Archivum Trebonense 12, 2011, s. 37–51.

měrů rodiny Hubertovy obsahuje korespondenci k provozu Akciové továrny na šicí stroje v Soběslavi 1919–1938, kde působil jako člen správní rady.

Prezentaci archivních souborů zakončují sbírky, z nichž nejrozsáhlejší je Sběrka soudobé dokumentace nebo Sběrka evidence obyvatel okresu Tábor. Zajímavou je Sběrka štočků, které byly použity při tisku knih regionálních historických prací. Mezi další patří Sběrka typářů, Sběrka map a plánů nebo Sběrka rukopisů. Posledně jmenovaná sbírka obsahuje více než 500 textů, z nichž nejstarší pochází z konce 12. století. Obsahem jsou různé druhy rukopisů, od memoárů a vzpomínek přes písně, cestopisy, dětské a divadelní hry, až po historické, jazykové, sociologické, léčitelské či náboženské knihy a nacházejí se mezi nimi i písemnosti mimořádné nejen proveniencí nebo obdobím vzniku, ale i obsahem. Příkladem jsou meteorologická měření zachycená v denících táborského děkana Bartoloměje Zelenky ze 17. století nebo kronika soběslavského měšťana Františka Šifauera (Šifaura) z 19. století. Mezi nejzajímavější patří tři svazky kancionálu Stanislava Kantora zapsané v seznamu kulturních památek pod číslem 41.⁴⁵⁾

Při založení Okresního archivu v Táboře v roce 1953 byla s městským archivem převzata i bohatá, dříve městská studijní knihovna. Ve stejné době, při reorganizaci táborského gymnázia na jedenáctiletou střední školu, byla převzata i bývalá gymnaziální profesorská knihovna. Obě části položily základ rozsáhlé studijní archivní knihovně. Knihovní fond byl postupně rozšiřován o nákupy či dary. Jednalo se zejména o knihy z pozůstalosti prof. Rabišky, část Harrachovské knihovny, knihovny táborského Sokola, Klubu českých turistů, knihovnu obrozeneckého vlastence a táborského krajana Jana Dobromila Arbeitera, časopisy a noviny z veřejné městské knihovny. V roce 2005 přibyla akvizice souboru knihovny PhDr. Rudolfa Tecla.

Cennými prameny pro poznání regionální historie jsou týdeníky *Tábor* (1864–1941) a *Český jih* (1873–1941), *Jihočeský kraj* (1910–1914), *Kraj kalicha* (1924–1931, 1947–1949), *Staré a nové zvěsti ze Soběslavě a okolí* (1905–1914) s přílohou *Věstník jihočeských muzeí*, poté bez přílohy 1933–1934), *Staré i nové letopisy táborské* (1920–1937) aj. Součástí knihovny je oddělení Staré tisky v rozsahu cca 1500 svazků. Zastoupen je mj. prvotisk Trojanské kroniky (1487) a Bible české (1488). Mezi dalšími svazky této části zaslouží vyzdvihnout tisk Benátská bible (1506) a Mathioliho Herbář (1596), Münsterovu Kosmografii (1554) a řadu religioz i husitů. Součástí archivní knihovny je i část bývalé táborské klášterní augustiniánské knihovny. Archivní knihovna je postupně doplňována novými akvizicemi, v současnosti je evidováno více než 46 000 svazků.

Odborná a vědecká práce archivářů byla zúročena v mnoha archivních pomůckách k jednotlivým fondům a v tištěných průvodcích po fondech a sbírkách. Publikační činnost odborných pracovníků – archivářů se projevila v mnoha článkách zveřejněných v regionálním tisku a odborných časopisech, od roku 1986 jsou články publikovány i ve vlastním sborníku *Táborský archiv*.

45) Archivní kulturní památka schválena dne 8. 5. 1980.

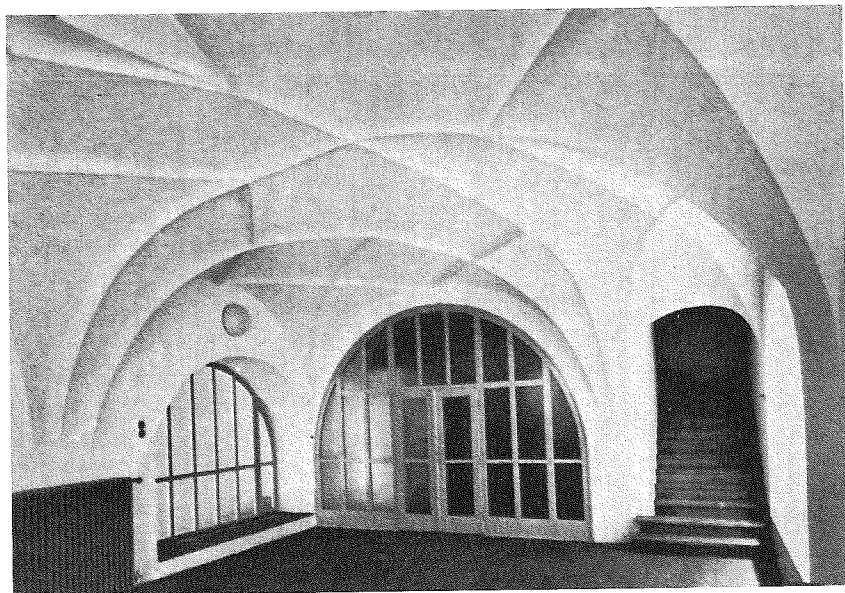
Obr. 1: Pražská ulice, objekt čp. 155, před rekonstrukcí. Stav z roku 1950. (SOKA Tábor, Inženýrská organizace města Tábor. Foto F. Stöber)

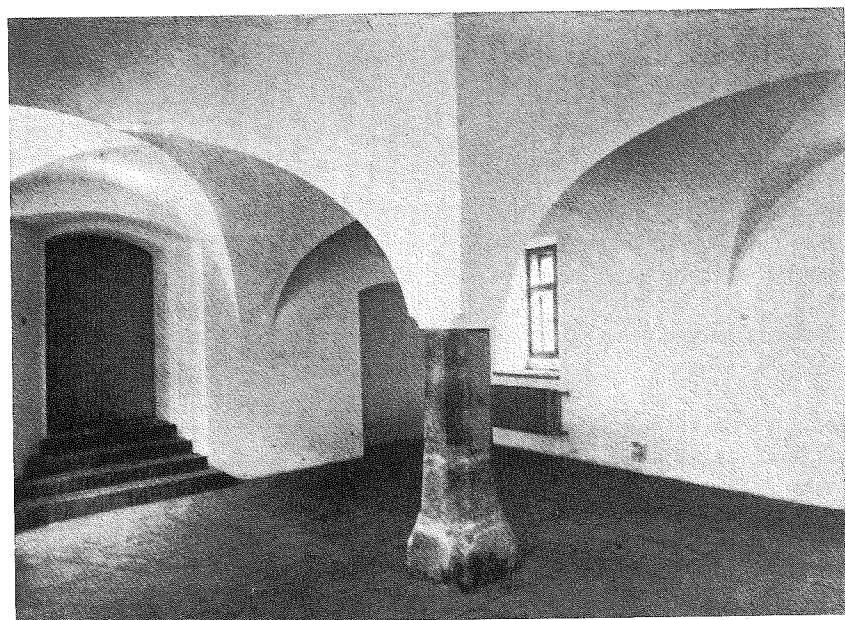
Obr. 2: Bourací práce v rámci rekonstrukce čp. 155. (SOKA Tábor, Inženýrská organizace města Tábor. Foto F. Stöber)

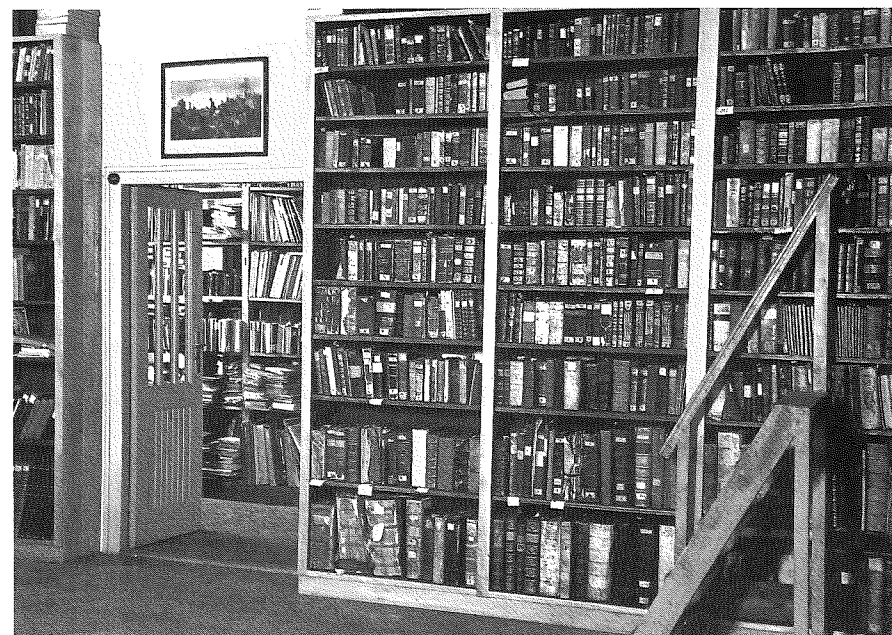
Obr. 3: Okresní archiv. Stav z 80. let 20. století. (SOKA Tábor, Sběrka fotodokumentace, inv. č. 641, sign. II F 9 a)

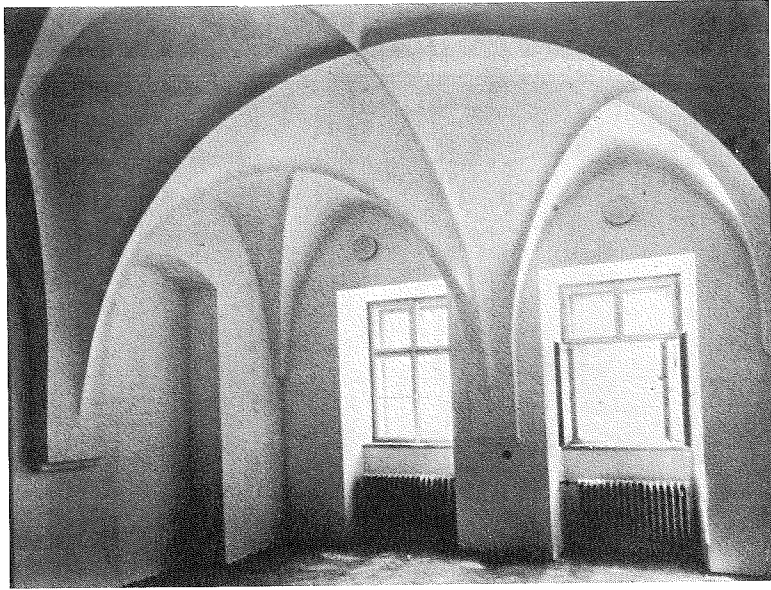
Obr. 4: Interiér čp. 155, depozitář č. 1. Stav po rekonstrukci v roce 1953. (Tábor. Hejna Antonín. Foto Alois Klebil. Praha: Odeon, 1970)

Obr. 5: Interiér čp. 155, depozitář č. 4. Stav po rekonstrukci v roce 1953. (Tábor. Hejna Antonín. Foto Alois Klebil. Praha: Odeon 1970)

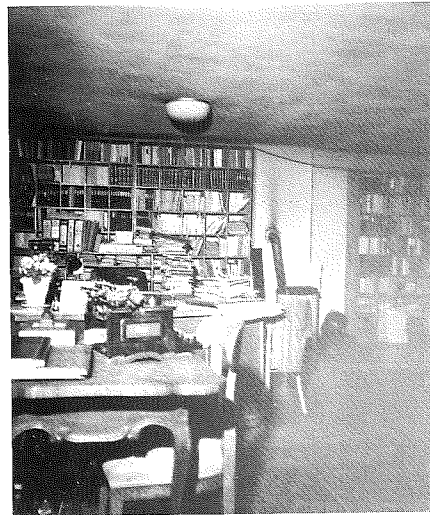
Obr. 6.–7: Interiér čp. 155, místnost č. 5, knihovna a první studovna. Stav z roku 1963. (SOKA Tábor, Sběrka fotodokumentace, inv. č. 649, sign. II F 9 e)

Obr. 8: Interiér čp. 155, depozitář č. 9, pořádací místnost a depozitář. Stav po rekonstrukci v roce 1953. (Tábor. Hejna Antonín. Foto Alois Klebil Praha: Odeon, 1970)

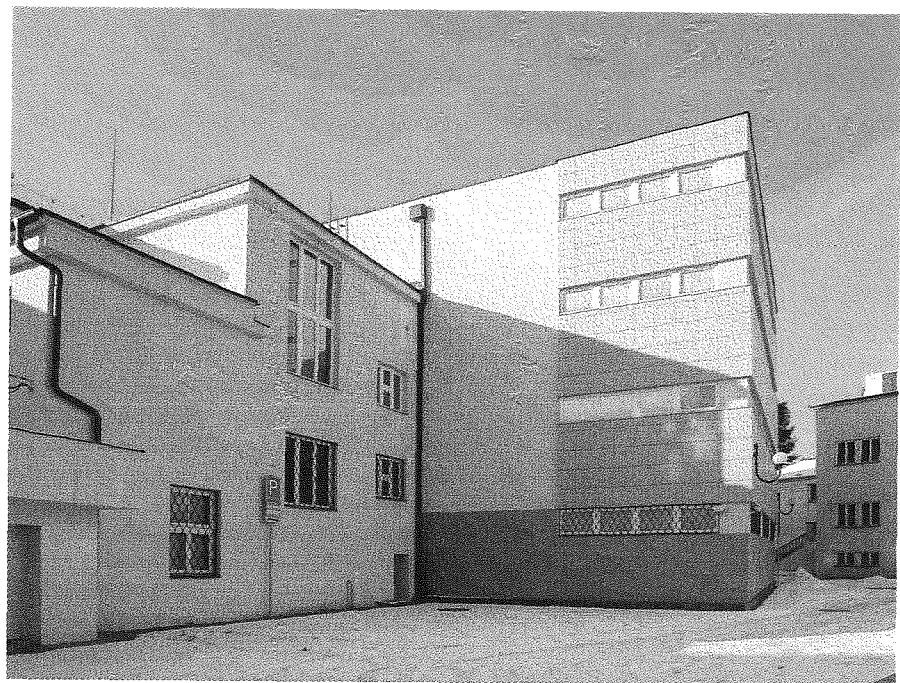
Obr. 11: Interiér čp. 155, místnost č. 10, podkrovní depozitář a knihovna. (SOKA Tábor, Sběrka fotodokumentace, inv. č. 648, sign. II F 9 ha)

Obr. 9.–10: Interiér čp. 155, místnost č. 19, pozdější studovna a pracovna archivářů. (SOKA Tábor, Sběrka fotodokumentace, inv. č. 649, sign. II F 9 ch)

Obr. 12: Pohled na novou budovu Okresního úřadu z ulice Na Parkánech. Stav 40. léta 20. století. (SOKA Tábor, Sběrka pohlednic, inv. č. 1502)

Obr. 13.–14: Budova čp. 1623 před rekonstrukcí v roce 2000. Pohled z ulice Na Parkánech a ze schodiště vedoucího k divadlu. (SOKA Tábor, Státní okresní archiv Tábor, stavební dokumentace)

Obr. 15.–16: Budova čp. 1623 po rekonstrukci v letech 2009–2010. Pohled jižní a severní.

TÁBORSKÝ ARCHIV

Sborník Státního okresního archivu Tábor

Vydal ČR – Státní oblastní archiv v Třeboni, Státní okresní archiv Tábor
ve spolupráci s Novou tiskárnou Pelhřimov, spol. s r. o.

Svazek 15, Tábor 2011

Uspořádali: Alena Daňková a Jiří Kořalka

Redakční spolupráce: Hana Hubáčková

Za věcnou správnost odpovídají jednotliví autoři

Návrh obálky: Mgr. Bohumil Smrčka (z předlohy mapy Martina Zeilera, Topographia Bohemiae, Moraviae et Silensiae atc., durch Mattheum Merin, Frankfurt a. M 1650).

Fotografie: Zdeněk Prchlík, František Stöber, Alois Klebil, Josef Šechtl, Daniel Kovář

U některých fotografií se nepodařil určit jejich autor. Redakce se touto cestou obrací na veřejnost o laskavé poskytnutí zjištěných informací o autorech.

Účelová publikace

Náklad 300 výtisků

Vytiskla Nová tiskárna Pelhřimov, spol. s r. o., Krasíkovická 1787, Pelhřimov

Neprodejné